İBN ARABÎ

marifet ve hikmet

çeviren:
Mahmut Kanık

رأس الحكمة مخافة الله

//idefix/

İZ

İbn Arabî

MARİFET

ve

HİKMET

Türkçesi:

Mahmut Kanık

Özgün adı: el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye
(1., 2. ve 3. cüz'leriyle 20., 166., 177., 420. bâblarının ve
558. bâbın bir bölümünün tercümesidir.)
Çatalçeşme Sokağı No: 27/2 Cağaloğlu 34110 İstanbul
telefon: (212) 5207210
faks: (212) 5115791
www.iz.com.tr
e-posta: bilgi@iz.com.tr
kapak: Medine Efe

Yazar ve Mütercim Hakkında

MUHYİDDİN İBN ARABÎ (1165-1240)

Tam adı şöyledir: Muhyiddin Ebu Abdullah Muhammedi İbn Ali İbn Muhamed ibn Ahmed ibn Ali ibn Arabî el-Hatemî et-Tâî el-Endülüsî. Muhyiddin ibn Arabî, Şeyh-i Ekber, Sultanü'l-arifîn, Hatemü'l-evliya, Kutb-ü Hümam, İbn Arabî diye de anılır. Endülüs'te İbn Seraka diye bilinir. Hicrî 543'de Fas'da ölen ünlü bilgin Ebu Bekir ibnü'l-Arabî ile karıştırılmaması için, adı harf-i tarifsiz olarak İbn Arabî diye kullanılagelmiştir.

7 Ağustos 1165 Cumartesi günü (Hicrî 27 Ramazan 560) Kadir gecesinde, Endülüs'de Mürsiye'de dünyaya gelmiştir. Dedesinin adı, Muhammed, babasınınki Ali ibn Muhammed'dir. Babası İbn Arabî'yi çocukken İbn Rüşd ile tanıştırmıştır ve aralarında çok ilginç bir konuşma geçmiştir. İbn Arabî soylu, kültürlü, maddî ve manevî dereceleri yüksek olan bir ailenin tek erkek çocuğuydu. Sekiz yaşında ilim tahsili için İşbiliye'ye gitmiştir. Burada İbn Beşküval ve ünlü hadis bilgini Ebu Muhammed gibi bilginlerden ilim tahsil etmiştir. Yirmi yaşında tasavvuf yoluna girmiştir. İbn Arabî'nin ilk hanımı Meryem adını taşımaktaydı.

İbn Arabî daha sonra Doğuya seyahate çıkmıştır. Kuzey Afrika, Tunus ve Mısır'a uğrayarak Mekke'ye gitmiş, oradan Bağdat ve Musul'a uğramış, oradan da Anadolu'ya geçmiştir. Konya'ya yerleşmiş ve burada Sadreddin Konevi'nin dul annesiyle evlenmiş, Sadreddin Konevi'yi (ö: 672 Hicri) yetiştirmiştir. Sonra Malatya'ya uğramıştır, burada tekrar evlenmiştir. Oğlu Sadeddin burada doğmuştur. Daha sonra Şam'a gitmiştir ve Hicri 638'de, Milâdî 16 Kasım 1240'da Şam'da vefat etmiştir. Şam'ın Salihiyye bölgesine, Kasyon dağı eteğine defnedilmiştir. Oğlu Muhammed Sadeddin (H. 617-656) ve Muhammed İmadüddin (ö: H.667) ve kızı Zeynep aynı yerde yatmaktadır.

Kendisinin bildirdiğine göre, İbn Asakir, Ebu'l-Ferec, İbn Cevzi, İbn Sekine, İbn Ülvan Cabir bin Ebu Eyyub gibi elli dört zattan zahirî ilimleri tahsil etmiştir. Ayrıca Şeyh Ebu Medyen el-Mağribî, Cemaleddin Yunus bin Yahya el-Kassar, Ebu Abdullah et-Teyemmi el-Fasî, Ebu'l-Hasan ibn Cami gibi zatlardan batınî ilimleri tahsil etmiştir. Fusûsü'l-Hikem ve 37 ciltlik El-Fütûhâtü'l-Mekkiyye gibi eserleri büyüklüğüne birer delildir. Hızır aleyhisselâm'la karşılaşması irfan ehlince bilinen bir gerçektir.

Sayıları beş yüze ulaşan eserlerinin birçoğu tasavvufa dairdir. İbn Arabî'nin eserleri hakkında çok geniş kapsamlı bilgiyi Osman Yahya'nın Fransızca olarak hazırladığı iki ciltlik, L'Historie et la classification de læuvre d'Ibn Arabî, (Ouvrage publié avec mi concours du Centre National de la Recherche Scientifique, Damas, 1964.) adlı eserinde bulmak mümkündür. Burada tekrarlarıyla birlikte 800'den fazla eser hakkında bilgi mevcuttur. Eserlerinin bir kısmı Batı dillerine de çevrilmiştir.

Türkçe'ye çevrilen bazı eserleri:

Füsûsü'l-Hikem

El-Fütûhâtü'l-Mekkiyye

Harflerin İlmi

İlâhi Aşk

Marifet ve Hikmet

Haikat ve Tefekkür

Fenâ Risâlesi

Arzuların Tercümanı

Nurlar Risâlesi

Nurlar Hazinesi

Tedbirât-ı İlâhiye

Şeceretü'l-kevn

Endülüs Sufileri

Ehadiyet Risalesi

Mevakiü'n-Nücûm

Vasiyetler.

MAHMUT KANIK

1951 yılında Kırşehir'de (Toklumen) doğmuştur. İlk tahsilini köyünde, orta ve lise tahsilini Kayseri'de, üniversite tahsilini ise Erzurum'da Edebiyat Fakültesi'nde Fransız Filolojisi'nde yapmıştır. 1975'te mezun olmuştur. Üniversite yıllarında, Batı Edebiyatı ve Türk Edebiyatı konusunda kendisini yetiştirmeğe çalışmış, ayrıca İslâmî İlimler konusunda araştırma ve incelemeler yapmağa gayret etmiştir. Çeşitli liselerde Yabancı Dil öğretmenliği yapmıştır.

1977- 1983 yılları arasında, Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü'nde beş yıl boyunca, İslâmî Türk Edebiyatı ve Fransızca dersleri okutmuştur. 1983 yılından itibaren Uludağ Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmağa başlamıştır. Eğitim Fakültesi Fransızca Bölümü'nde Fransız Edebiyatı ve Semantik (Anlambilim) dersleri, Yabancı Diller Yüksekokulu, İlâhiyat Fakültesi ve diğer Fakültelerde Yabancı Dil dersleri okutmuştur; hâlen aynı görevine devam etmektedir.

Fransızca, İngilizce ve Arapça dillerini bilen Mahmut Kanık üniversite hocalığı dışında edebiyat, sanat ve düşünce ağırlıklı çalışmalar yapmıştır. Çeşitli dergilerde şiirleri de yayınlanan yazar daha çok "mütercim" olarak tanınmıştır. Yazıları, Diriliş, Yedi İklim, Hece, Bürde, İpek Dili, Kitap Dergisi, Bursa'da Sanat ve Edebiyat, gibi dergilerde yayımlanmıştır. Eserleri, İnsan Yayınları, İz Yayıncılık, Hece Yayınları gibi yayınevlerinde yayımlandı. Hâlen yeni eserler yayınlamaya devam etmektedir.

Başlıca yayımlanmış eserleri:

1. Güvercin Gerdanlığı Sevgiye ve Sevenlere Dair, İbn Hazm'dan çeviri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985; 12. baskı, 2007.

2. İlâhî Aşk, İbn Arabî'den çeviri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986; 11. baskı, 2006.

3.-4. Nurlar Risâlesi & İttihadü'l Kevnî Risâlesi, İbn Arabî'den çeviri, İnsan Yayınları, İstanbul,1991; 4. baskı, 2006.

5. Fena Risâlesi, İbn Arabî'den çeviri, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991; 4. baskı 2006.

6. Arzuların Tercümanı, İbn Arabî'den çeviri, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991; 4. baskı, 2006.

7. İslâm'ı Anlamak, Frithjof Schuon'dan çeviri, İklim Yay. İstanbul, 1988; 2. baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998; 4. baskı 2008.

8. İslâm Maneviyatı ve Taoculuğa Toplu Bakış, René Guénon'dan çeviri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989; 2. baskı, 2004

9. Modern Dünyanın Bunalımı, René Guénon, 3. baskı, Hece Yayınları, 2005.

10. Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alâmetleri, René Guénon'dan çeviri, İz Yayıncılık, 2. baskı, 2004.

11. Younous Emré, (Fransızca) Necip Fazıl Kısakürek'ten çeviri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

12. Marifet ve Hikmet, İbn Arabî'den çeviri, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994; 6. baskı, 2006.

13. İslâm'ın Metafizik Boyutları, Frithjof Schuon'dan çeviri, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996.

14. Harflerin İlmi, İbn Arabî'den çeviri, Asa Kitabevi, Bursa, 2000; 3. baskı, 2006.

15. Hızlandırılmış Arapça, Uludağ Yayınları, Bursa; 2. baskı, 1993.

16. Cehennemde Bir Mevsim - Aydınlanışlar, Arthur Rimbaud'dan çeviri, İz Yayıncılık, İstanbul; 2. baskı, 2007.

17. Allah'ın Resulü Hz. Muhammed, Anne Marie Delcambre'den çeviri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999; 4. baskı, 2004.

18. Aziz Kur'an, Muhammed Hamidullah'tan çeviri (Abdulaziz Hatip ile), Beyan Yayınları, İstanbul, 2000.

19. Kur'an'ı Kerim Tarihi, Muhammed Hamidullah'tan çeviri (Abdulaziz Hatip ile), Beyan Yayınları, İstanbul, 2000

20. Hakikat ve Tefekkür, İbn Arabi'den çeviri, Hece Yayınları, Ankara, 2003; 2. baskı, 2006.

21. İnisiyasyona Toplu Bakışlar I, René Guénon'dan çeviri, Hece Yayınları, Ankara, 2003.

22. Vahdet-i Vücûd Meselesi, Mustafa Fevzî'den çeviri (Fatma Zehra Kavukçu ile), Hece Yayınları, Ankara, 2003.

23. Dört İklimden Esintiler, Hece Yayınları, Ankara, 2003.

24. İnisiyasyona Toplu Bakışlar II, René Guénon'dan çeviri, Hece Yayınları, Ankara, 2003.

25. İbn Arabî'nin Menâkıbi, Mehmet Recep Hilmi'den çeviri, Hece Yayınları, Ankara, 2004.

26. L'homme à la pèlerine noire, Necip Fazıl Kısakürek'ten Fransızca'ya çeviri, Yedi İklim, Sayı: 182, Mayıs, 2005, Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı içinde tam metin hâlinde yayımlandı.

27. İbn Arabî'nin Günlük Duaları, Hece Yayınları, Ankara, 2005.

28. Nurlar Yuvası, (Mişkâtü'l-envâr), İbn Arabi'den çeviri. Hece Yayınları, Ankara, 2006.

29. Müminlerin Kurtuluşuna Dair Kırk Hadis, Kaşıkçı Ali Rıza'dan çeviri, (Fatma Zehra Kavukçu ile), Hece Yayınları, Ankara, 2006.

30. İbn Arabî'nin Günlük Duaları'nın Şerhi, Muhammed Nûr el-Arabî'den çeviri, baskıya hazır.

31. Bilgelik Şiirleri, Frithjof Schuon'dan çeviri (Munise Yetim ile), İz Yayıncılık, İstanbul, 2009.

32. Nokta ve Kalem, Şuayb Şerefüddin'den çeviri, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009.

33. Muhyiddin İbn Arabî'nin Gavsiyye Risâlesi, Muhammed Nûr el-Arabî'den çeviri, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Çevirenin Önsözü

Muhyiddin İbn Arabî Hicrî 598'de (Miladî 1201) ilk kez Mekke'ye vardığında ve "Kâinatın kalbi" olan Kâbe'yi tavaf ettiğinde 38 yaşındadır. Gençliğinde bütün Endülüs'ü dolaşmış, daha sonra Doğuya seyahate çıkmıştır. Kuzey Afrika, Tunus ve Mısır'a uğrayarak Mekke'ye gitmiştir. Oradan Bağdat ve Musul'a uğramış, oradan da Anadolu'ya geçmiştir. Konya'ya yerleşmiş, burada Sadreddin Konevî'nin dul annesiyle evlenmiş, Sadreddin Konevî'yi yetiştirmiştir. Sonra, Malatya'ya uğramış, burada tekrar evlenmiş, oğlu Sadeddin burada doğmuştur. Daha sonra, Şam'a gitmiş ve Hicrî 638'de (Miladî 16 Kasım 1240) Şam'da vefat etmiştir. Şam'ın Salihiyye bölgesinde, Kasyon Dağı eteğinde medfundur. Oğlu Muhammed Sadeddin (H. 617- 656), öbür oğlu İmamüddin (Ö. 667 H.) ve kızı Zeynep aynı yerde medfundur.

İbn Arabî'nin Mekke'ye gelişi, onun hayatındaki üçüncü dönemin başlangıcı sayılır. 1193'de Kuzey Afrika'ya gitmek üzere Endülüs'ten ayrılır. Tunus'a varır, orada dokuz ay kalır ve Şeyh Abdu'l-Aziz el-Mehdevî ile tanışır. 1200'de yeniden Tunus'a gider. Şeyh'in yanında kalır. İşte, Fütûhât'ı ileride Mekke'de yazma niyetine onun yanında girer. İbn Arabî bu hususu Fütûhât'ın giriş bölümünde şöyle dile getirir:

«Sonra, Allah selâmet versin; O veli ile birlikteliğimiz onun güzel yurdunda birkaç yıl sonra gerçekleşti. Onunla birlikte dokuz ay ikâmet ettim. Rahat ve güzel bir yaşantı içinde, ruh ve hayal yaşantısı günlerce sürdü. Her birimiz diğerine karşı son derece açık, net, saygılı ve hoşgörülü davranıyorduk. Benim bir dostum vardı. Onun da bir dostu vardı. Gerçekten her ikisi de hem çok sadık hem de candan dostlardı. Onun dostu akıllı, bilgili, kültürlü ve kavrayışlı bir şeyhti. Ebu Abdullah el-Murabıt diye tanınıyordu. Onurlu bir kişiliği vardı. Son derece güzel bir ahlâka sahipti. Birçok çalışması vardı. Ayrıca, güzel dostları vardı. Geceleri durmadan Allah'ı tesbih eder, Kur'an okurdu. "Zamanın çoğunda Allah'ı zikrederdi," gizli ya da aleni olarak. Muamelat konularında o bir kahramandı. Ev ya da konak sahibinin kendisine verdiği şeylere karşı anlayışlıydı. Hâlinde insaflı, davranışında ölçülüydü. Kendi hakkı olan şeyle kendi hakkı olmayan şeylerin arasını iyi ayırt ederdi.

Benim dostum ise, halis bir ışık, sırf bir nurdu. Habeşistan'lıydı. İsmi Abdullah Bedr'di. Hiçbir kusuru yoktu. Hakkı tanır ve her şeyi ehline teslim ederdi. Hakkı, eli üzerinde tutardı ve Hakkın sınırını aşmazdı. "Temyiz derecesi"ne ulaşmıştı ve "sınavda" başarılı olmuştu. Saf, som altın gibiydi, sözü doğruydu, gerçekti. Sözünde durur, vaadini tutardı. İşte, biz âlemin ve insanın şahsiyetinin üzerinde yükseldiği "dört temel esas" idik.

Biz bu durumdayken, bazı yer değişiklikleri nedeniyle birbirimizden ayrılmak zorunda kaldık. Ben Hacca ve Umreye gitmeye niyetlenmiştim. Sonra onun güzel meclisine tekrar dönecektim. Fakat, Ümmü'l-Kura'ya, Mekke-i Mükerreme'ye varınca, Mekke'yi kuran babamız Halil İbrahim'i ziyaret ettikten; Kubbetu's-Sahra'da ve Mescid-i Aksâ'da namazımı kıldıktan sonra; Efendimi, Âdem oğlunun Efendisini, ihata ve ihsa divanında ziyaret ettikten sonra, Allah Teâlâ "Gaybet"im esnasında kazandığım marifetlerden bazılarını o veliye —Allah uzun ömür versin— tanıtmamı ve "gurbet"im esnasında elde ettiğim ilim cevherlerinden ona —Allah onu ikram görenlerden etsin— bir demet hediye sunmamı hatırıma getirdi. Ben de cehaleti, bilgisizliği tamamen ortadan kaldırmak için Hakk'ın ortaya çıkardığı bu eşsiz, emsalsiz kitabı onun için yazdım. Aynı zamanda her saf, temiz dost için ve her sufi muhakkik için; ve Ebu'l-Ganaim İbn Ebi'l-Fütûh el- Harranî'nin azatlı kölesi olan Allah'ın velisi, sevgilimiz, zeki kardeşimiz, hepimizi razı ve hoşnut eden çocuğumuz Abdullah Bedr el-Habeşî el-Yemenî için yazdım. Bu kitabı Risâletü'l-fütûhâti'l-mekkiyyeti fî marifeti'l-esrari'l-malikiyyeti ve'l-mülkiyyeti (Malik ve Mülk sırlarının bilinmesine dair Mekke'deki manevi fetihler kitabı) diye adlandırdım. Çünkü bu kitapta yazdığım şeylerin hepsi, ya Kutlu Beytullah'ı, (Kâbe'yi) tavafım esnasında ya da O'nu murakabe etmek için o muazzam Harem-i Şerif'te oturduğum sırada, Allah'ın benim üzerime açtığı manevî fetihler ve ilhamlardır. Ben bu kitabı şerefli bölümlere ayırdım ve en güzel en ince latif manaları orada derince ve genişçe açıkladım.»»

Adından da anlaşılacağı üzere, (Fütûhât, fetihler, açışlar, aydınlanışlar anlamına gelmektedir) bu eser İbn Arabî'nin 500'den fazla eseri içinde en kapsamlı olanıdır; 560 bölümlük dev bir eserdir. İslâm dünyasının tematik olarak hazırlanmış ilk ve tek ilimler ansiklopedisidir.

İbn Arabî Tunus'tan sonra Kahire'ye gider. O sırada orada kıtlık hüküm sürmektedir. Daha sonra Kudüs'ün güneyindeki Habrun kentine gider. Orada Hz. İbrahim'in mezarını ziyaret eder. Sonra Kudüs'e gelir ve Mescid-i Aksâ'da namaz kılar. Sonra yaya olarak Mekke'ye hareket eder. Medine'ye uğrar. "Kâ'be'nin sırları"nı toplamak için uzun bir süredir hazırlık yapmış olan İbn Arabî, Mekke'ye varışından kısa süre sonra, bu büyük eserini kaleme almaya başlar. Eser aralıklarla yazılmaya devam eder ve 629 yılının Sefer (Miladî 1231 Aralık) ayında, otuz senede tamamlanır. İbn Arabî eserini yeniden gözden geçirmeye karar verir ve ikinci kez yazmaya başlar. Bu ikinci nüshayı, tamamen kendi eliyle yazar ve ölümünden iki yıl önce, 24 Rebiü'l-evvel 636'da (1238'de) bitirir. 37 cilt tutan bu müellif nüshası, 1274'de öğrencisi Sadreddin Konevî'ye teslim edilir. Bu müellif nüshası nesilden nesile Konya'da Sadreddin Konevî'nin zaviyesinde 20. yüzyıla kadar muhafaza edilir. Tekkeler ve zaviyelerin kapatılmasıyla, eser İstanbul Evkaf Müzesine taşınır. Hâlen orada 1736-1772 numaralarda muhafaza edilmektedir. Osman Yahya Fütûhât'ın edisyon kritiğine bu müellif nüshasını esas almıştır. Ancak şu ana kadar bu neşrin sadece on dört cildi çıkabilmiştir.

Biz de bu çevirimizde, bir iki bölüm hariç, Osman Yahya'nın neşrini esas aldık. Paragraf numaraları oradaki numaralara tekabül etmektedir. Orada neşredilmemiş bölümlere de, bütünlük sağlansın diye, her bölüm içinde biz bir paragraf numarası verdik.

Bundan önce Fütûhât'ın Kahire'de üç kez neşri yapılmıştır: Birincisi, 1274 H/1857-1858 M yılında Emir Abdu'l-Kadir el-Cezâirî'nin inisiyatifiyle yapılmış ve finansmanı onun tarafından karşılanmıştır. İkincisi, 1293/1876'da yapılmıştır. Bu son baskısının fotomekanik yoluyla bir diğer baskısı da 1970'te Beyrut'da yapılmıştır.

Fütûhât'ın bazı bölümleri İngilizce ve Fransızca'ya çevrilmiştir. Michel Chodkiewicz bunları bir araya toplamış, bir önsöz ve giriş yazısı ilavesiyle yayınlamıştır. (İbn Arabî, Les Illuminations de la Mecque, Ed. Sindbad, Paris 1988). Ayrıca, Michel Valsan Fütûhât'ın bazı bölümlerini Fransızca'ya çevirmiş ve bunlar Études Traditionnelles dergisinde yayınlanmıştır. Bundan başka Maurice Gloton Fütûhât'ın 178. bölümünü

Traité de l'amour adıyla Fransızca'ya çevirmiştir (Albin Michel, Paris 1986).

Fütûhât'ın 148. bölümü M. J. Viguera tarafından İspanyolca'ya çevrilmiştir (Madrid, 1977). Türkçe'de ise, Fütûhât'ın son bölümü (560. Bab) 1287 H/1867 M.'de Maltepe Hastane Müdürü Kaymakam Osman Bey tarafından çevrilmiştir "Hastane-i Mezbûre Matbaasında birinci defa tab ve temsil olunmuştur. Fiyatı bir aded beyaz mecidiyedir. Bu çevirinin adı, Vesayâ-i enbiya ve evliyâ ve nesayih-i ulemâ ve hukema'dır. Aynı bölüm bizim tarafımızdan da kısmen çevrilmiştir. Ayrıca, Naim Erdoğan tarafından da çevrilmiştir (Fütûhât-ı Mekkiyye'den Altın Sayfalar, Pamuk Yay, İstanbul, tarihsiz). Selahaddin Alpay Fütûhât'ın bazı bölümlerini çevirmiştir (Fütûhât-ı Mekkiyye, Şakir Hoca Kitabevi, İstanbul, 1986). İbrahim Aşkî Tanık da Fütûhât'ın bazı bölümlerini Türkçe'ye çevirmiştir (Tasavvuf, Türkiye Ticaret Matbaası, İstanbul, 1955). Prof. Dr. Nihat Keklik otuz bölüm hâlinde Fütûhât'ın bir taramasını yapmıştır. Bu, oldukça önemli bir çalışmadır: El- Fütûhât el- Mekkiyye, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1990. Son olarak Fütûhât'ın 178. bölümü bizim tarafımızdan çevrilmiştir: (İlâhî Aşk, Çev. Mahmut Kanık, İnsan Yay. 1. baskı 1988; 10. baskı 2005, İstanbul). Ayrıca, İbn Arabî'nin bazı risâleleri ve bir şiir kitabı tarafımızdan çevrilmiştir: Nurlar Risâlesi, İttihâdü'l- kevnî (İnsan Yay. İstanbul, 1991); Fenâ Risâlesi, Arzuların Tercümanı (İz Yayıncılık, İstanbul, 1991).

Elinizdeki kitapta ise, Fütûhât'ın Osman Yahya neşrini esas alarak ilk üç cüzün ayrıca 20. babın; Beyrut baskısını esas alarak da 177. babın, 166. babın, 558. babın el-Hakîm bölümünün ve 420. babın çevirilerini okuyucularımıza sunuyoruz.

Bu bölümleri üç ana noktada toplamamız mümkündür. Bunlar, İlim, Marifet (İrfan) ve Hikmet konularıdır. Dileğimiz, bu önemli üç konunun anlaşılıp kavranılmasıdır; modern çağda mecraından saptırılmış olan bu temel konuların yeniden aslî konumlarına döndürülmesidir.

Birinci Cüzde, varoluşla ilgili hakikat, varlığın neşeti, kâinatın oluşu, Hakikat-ı Muhammediyye gibi konular ele alınmıştır. Müellif burada eserini niçin ve kim için yazdığını belirtmektedir. Bu bölüme sebeb-i telif adı verilebilir. Bu bölümde, bu büyük eserini ithaf ettiği Şeyh Abdu'l-Aziz

el-Mehdevî'yi uzun bir şiirle anlatmakta, onun şahsiyetinin tablosunu çizmektedir.

İkinci Cüzde, Fütûhât'ın 560. babının bir listesi sunulmaktadır. Bütün babların bu şekilde birarada sunuluşu, eserin bir özetini de teşkil etmektedir. Bununla okuyucunun Fütûhât'ın içeriği ve kapsamı hakkında bir fikir sahibi olmasını amaçlamaktayız. Temennimiz, Fütûhât'ın bütün bablarının Türkçe'ye aktarılmasıdır. Ancak bizim şu anda yaptığımız, eserin sadece birkaç bölümünü okuyucumuza sunmaktan ibarettir. Bu bab kendi içinde altı ana bölüme (Fasıl) ayrılmaktadır, şöyle ki:

1. Bölüm; Marifetler (73 bölüm),
2. Bölüm; Muameleler (116 bölüm),
3. Bölüm; Hâller (80 bölüm),
4. Bölüm; Menziller (114 bölüm),
5. Bölüm; Münazeleler (78 bölüm),
6. Bölüm; Makamlar (99 bölüm).

Birinci bölümde, İbn Arabî temel öğretisini ortaya koymaktadır. Bu bölüm onun öğretisinin ve Varlık görüşünün teorik yanını oluşturmaktadır. İkinci bölümde, Hakikat yolcusunun manen ilerlemesi ve şahsî olgunluğunu sağlaması için gerekli olan muameleleri anlatmaktadır. Üçüncü bölümde, sufinin geçmesi gereken hâller ve Hakk'a doğru yükselirken karşılaşacağı durumlar söz konusu edilmektedir. Dördüncü bölümde, manevî menziller, duraklar ele alınıyor. Sufi bu menzillerden birer birer geçmek zorundadır. Beşinci bölümde, Hakikat yolcusunun Sevgili'yle yüz yüze buluşacağı yerler ve ruhun Sevgili'yle buluşması anlatılıyor. Ruh Köşkünü ve Yitik Cenneti yeniden bulmak için, insanın göğüslemesi gereken büyük bir savaştır bu. Son bölümde sufi, varlığın yüksek makamlarına, mükemmelliğin nihaî aşamalarına ulaşır.

Üçüncü Cüzde, ilimlerin mertebeleri, nebevî ilim ve nazarî ilim, ayrıca, hakikat ehlinin bildiği ilimler ele alınmaktadır. Bunlar yedi çeşit ilimdir. İbn Arabî bu yedi ilmi "Marifet Makamı" adlı bölümde ayrıntılı olarak ele alıp incelemiştir. Bu yedi ilimden birincisi, Hakikatler ilmidir. İkincisi, eşyada Hakk'ın tecellisiyle ilgili olan ilimdir. Üçüncüsü, Hak Teâlâ'nın mükellef kullarına şeriatların diliyle hitap etmesiyle ilgili olan ilimdir.

Dördüncüsü, varoluş içindeki mükemmellik ve noksanlıkla ilgili olan ilimdir. Beşincisi, içerdiği hakikatler bakımından insanın kendini tanımasıyla ilgili olan ilimdir. Altıncısı, hayal ve hayalin bitişik (muttasıl) ve ayrı (munfasıl) âlemiyle ilgili ilimdir. Yedincisi, ilâçlar ve hastalıklarla ilgili olan ilimdir. İşte, bu yedi çeşit ilmi tam olarak bilen kimse, "marifet" diye adlandırılan şeyi elde etmiş olur. Böylece, "arif" sıfatını elde eder. İbn Arabî burada "Arifin sıfatları" diye geniş bir bölüm ayırmış ve orada arifin sıfatlarını uzun uzadıya anlatmıştır.

Daha sonra, "Hikmet Makamı" sunuluyor. Burada hikmetin ne olduğu; ilimle ilişkisi ve mahiyeti ayrıntılı biçimde ortaya konuluyor. Çevirimiz, makamlarla ilgili bir bölümle ve "Hz. İsa ile ilgili ilim" bölümüyle sona ermektedir. Burada, Harflerin ilmi, Rahman'ın Nefesi, İsa Ruhullah, insandaki ilâhî sır, Cehennem ehlinin durumu gibi konular ele alınmaktadır.

Çeviriyi tamamen metne sadık kalarak yapmaya çalıştık. Âyetlerin sure ve numaralarını parantez içinde belirttik. İlim ve irfan ehline faydalı bir hizmet olacağı düşüncesi bizim için önemli bir teşvik unsurudur. Yüce Allah'tan hata ve kusurlarımızın bağışlanmasını dileriz.

Başarıya ulaştıran yalnızca O'dur!

Mahmut Kanık

1. Hamd, eşyayı (nesneleri ve varlıkları) yokluktan ve yokluğun yokluğundan vareden Allah içindir! Onların sonradan varoluşunun (hudûs) sırrına erelim ve onların kadim oluşunu O'nun "kıdem"inden ayırmayı araştırıp tahkik edelim ve tahkik esnasında O'nun derecesinin (kadem) sıdkı konusunda O'nun bize öğrettiği şeyler üzerinde duralım diye, Allah onların varoluşunu Kendi Sözlerinin (kelimihi) teveccühü üzerine oturtmuştur.

2. Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederiz! (Sübhanehu). Sonra, Allah "Zâhir" oldu; zahir oldu ve eşyayı (ve varlıkları) da zâhir etti. Sonra, "Bâtın" oldu. Evet "bâtın" oldu; ve eşyayı (ve varlıkları) da bâtın etti, gizledi. Kulun "varlık"ının (ayn) var oluşu, O'nun "İlk" (el-Evvelü) ismini sabitleştirdi; Gerçi O'nun O ismi zaten sabitti. Yok olma (el-fena) ve kaybolma (el-fıkd) takdiri de O'nun "Son" (el-Ahiru) ismini sabitleştirdi. Fakat bu durumdan önce de o isim zaten sabitti.

3. Eğer çağ ve çağdaş olmasaydı, cahil ve âlim (el-habîr) olmasaydı, hiç kimse O'nun "İlk" ve "Son" isminin (el-Evvelü ve'l -Ahiru) ayrıca "Bâtın" ve "Zâhir" isminin anlamını bilemezdi. Gerçi O'nun Güzel İsimleri (el-esmâü'l- hüsna) bu aydınlık yol üzerindedir. Fakat, onların arasında, menzillerde bir zıtlık (tebayün) vardır ki, bu hususları (nevazil) iyice kavramak için vesileler ittihaz edildiğinde açıkça ortaya çıkar. Buna göre, Abdu'l- Halim, Abdü'l- Kerîm değildir. Demek ki, her "abd" (kul) için bir isim vardır. O isim onun Rabbidir. O bir cisim adı olduğunda, o isim onun kalbidir.

4. O'nu noksan sıfatlardan tenzih ederiz! (Sübhanehu). O, "Alîm"dir, her şeyi bilen ve öğretendir. O, "Hakîm"dir, her şeye hüküm veren ve hüküm verdirendir. O, "Kâhir"dir, kahr edendir ve kahr ettirendir. O, "Kâdir"dir, her şeye güç verendir, her şeyi kazandırandır. Kendisine güç yetirilemeyendir. O, Bekâ sıfatı Kendisiyle kaim olmayan "Bakî"dir. Müşahede esnasında yüz yüze gelmekten ve karşı karşıya bulunmaktan münezzehtir. Fakat, bu tenzih vatanında, kulun O'nu tenzihe de hakkı yoktur. Tenzihe hakkı yoktur, kuşkusuz! Sübhanehu ve Teâlâ! Bu "tenzih" makamında, kul O'na "teşbih" atfetmiş olur. Bu hazrette kuldan yönler kaybolur gider. O'na nazar etmek için kıyama geçme esnasında kulda yönelişler yok olur.

5. Allah Teâlâ'nın sıfatlarında Yüce olduğunu ve yücelttiğini; Zâtında tecelli ettiğini ve Zâtında Kendini anlattığını ve O'nun izzet perdesinin, Kendi sübühâtı dışında kapalı olduğunu ve O'nun Zâtını tanıma üzerinde duruş (vukûf) kapısının kilitli olduğunu, eğer O, kuluna hitap ederse, işitilenin de işitenin de O olduğunu; eğer kul, O'nun emrettiği şeyi kendi fiiliyle yaparsa, itaat edenin de itaat edilenin de O olduğunu bilen bir kimsenin hamd edişiyle O'na hamd ederim.

6. Bu hakikat beni hayrete düşürünce, o anda içime doğan mananın etkisiyle şu şiiri söyledim:

Rab haktır; kul haktır;

Ah keşke bir bilsem, mükellef kimdir?

Kul mükellef dersen, kul bir ölümlüdür;

Rab mükellef dersen, O nasıl mükellef olur?

7. Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim! (Sübhanehu). Öyleyse, O dilediği zaman, Kendi Yaratmasıyla Kendine itaat etmektedir ve hakkı vacip olan kimsenin, üzerinde taayyün ettiği şeyden Kendini ayırmaktadır. Öyleyse, geriye kalan, "evlerinin çatıları duvarları üzerine çökmüş" (Kur'an, 2/259) boş, kuru benzetmelerdir. Ve yankının, sadanın geri dönüşünde, hidayete ermek isteyen kimse için, kendisine işaret ettiğimiz şeyin sırrı vardır.

8. "Mabud" isminin teklifle, mükellef olmakla zuhur ettiğini tahkik edip bilen kimsenin şükür edişiyle Allah'a şükür ediyorum. "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah" (Güç ve kuvvet ancak Allah sayesinde vardır) hakikatinin varoluşuyla da, cömertlik hakikati zuhur etmiştir. Yoksa, eğer sen Cenneti yaptığın, işlediğin amellerin bir mükâfatı olarak düşünürsen, o zaman Tanrı'nın cömertliğini nerede ve nasıl düşünürsün? Oysa, sen Tanrı tarafından senin zâtın için bağışlanmış olduğunu ilim yoluyla biliyorsun. Öyleyse, istediğin şey, sana ait olmayan bir mükâfat olduğuna göre, nasıl olur da o noktada kendi amelini görürsün?

9. Öyleyse, nesneleri, eşyayı ve onların yaratıcısını; rızık olarak verilen şeyleri ve onları rızık olarak vereni bırak! Noksan sıfatlardan münezzehtir O! Bıkmadan, usanmadan yaratıklarına bağışta bulunandır O! Sultanlığı Aziz ve Celil olan yüce Kraldır O! Kullarına son derece hoş davranandır O! Her şeyden haberdardır O! "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur; O, işitendir; O, görendir." (Kur'an, (Şûra), 42/11).

10. Âlemin sırrı ve noktası; Âlimin isteği ve arzusu; Seyyid; Sadık; Rabbine doğru gece yolculuğu yapan; Tarık, Yıldız, Allah'ın yaratıklarından (halâik) yüce olan şeyler arasında, "âyetlerden ve hakikatlerden kendisine tevdi ettiği şeylerin en gizlisini kendisine göstermek için" (Kur'an, 17/1-2) yedi yolu (yedi göğü) aşırıp geçirdiği; bu önsözü yazarken, bu misal âleminin hakikatleri içinde kendisini Celâl hazretinde müşahede ettiğim; Gayb hazretinde ise, kalben keşfettiğim Hz. Peygamber'e salat ve selâm olsun!

11. Hz. Peygamber'i —sallallahu aleyhi ve sellem— bu âlemde maksadı masum, müşahidliği güvenilir, kendisini muzaffer ve müeyyed, yani Allah'ın yardım ettiği ve desteklediği bir Seyyid olarak gördüm. Bütün Peygamberler (rüsûl), onun huzurunda saf bağlamış; "en hayırlı ümmet olan" ümmeti de ona bağlanmışlardı. Göz kamaştırıcı güzellikte büyüleyici melekler onun makamının arşı etrafından onu kuşatmışlardı; işleri yapmaya hazır öteki melekler de onun önünde saf olmuş, onun emrini bekliyorlardı.

12. Hz. Ebubekir Sıddık en değerli sağ yanındaydı; Hz. Ömer el- Faruk en kutsal sol yanındaydı. Mühür (el-hatm) onun huzurunda diz çökmüştü ve ona Kadın (tarihinden) söz ediyordu; bu arada Hz. Ali de onun diliyle mührün söylediklerini tercüme ediyordu. Hz. Osman Zinnureyn ise, haya giysisine bürünmüş, bu durumu seyrediyordu.

13. Sonra, o yüce Seyyid, o en tatlı Kaynak, o en parlak, en açık görünen Nur, etrafına baktı ve hükümde benimle mühür arasındaki ortaklıktan dolayı, mührün arkasında beni gördü. Sonra, o mühre dönerek Efendimiz şöyle buyurdu: "Bu, senin eşin, senin oğlun ve senin yakın dostundur. Benim huzurumda ona kayın ağacından bir minber kur!" Sonra, bana işaret etti: "Ey Muhammed, minberin üzerine çık ve beni gönderene (Allah'a) hamd ve sena et; ayrıca beni öv! Çünkü sende bana ait bir saç

teli (şa'retün), bir parça var ki onun benden ayrılmaya sabrı ve tahammülü yoktur. İşte o saç teli, o parça senin zâtındaki sultanlıktır. Öyleyse sen bana bütün varlığınla (bi-külliyetike) dön! İleride bütün varlığının mutlaka bana dönmesi gerekiyor. Çünkü o mutsuzluk âlemine ait değildir. Çünkü ben gönderildikten sonra, herhangi bir şeyde bana ait olan bir şey varsa, o mutlaka mutlu olur. Mele-i a'la'da kendisine şükran duyulan ve kendisine övgüler dizilenlerden olur" dedi.

14. Daha sonra, o müthiş meşhedde mühür minberi kurdu. Minberin cephesinde parıl parıl parlayan bir nurla yazılmış şu ifadeler vardı: "Bu makam, en temiz Muhammedî bir makamdır. Bu minbere çıkan ona mirasçı olur ve Hak Teâlâ, dini (şeriatı) korumak için onu elçi yapar ve onu elçi olarak gönderir." İşte, o anda, o kararın, o hükmün mevhibeleri, ihsanları bana bağışlandı ve sanki ben o anda "bütün kelimelerin toplamı bana verilmiş"gibi oldum. Aziz ve Celil Allah'a şükrettim ve minberin en yüksek basamağına çıktım. Hz. Peygamber'in —sallallahu aleyhi ve sellem— bulunduğu yere ve seviyeye çıktım. Benim bulunduğum basamak üzerinde benim için beyaz bir gömlek kolu serildi sonra onun üzerinde durdum. Hz. Peygamber'in —sallallahu aleyhi ve sellem— iki ayağıyla durduğu yere basmamak, onun bulunduğu dereceyi aşmamak, onu tenzih etmek ve şereflendirmek, kendimizi uyarmak ve kendimizi tanımak amacıyla, o beyaz sergi üzerinde durdum. Hiç kuşkusuz onun Rabbinden müşahede ettiği makamı, onun miraşçıları ancak onun elbisesinin arkasından müşahede edebilirler. Eğer böyle olmasaydı, onun keşfettiğini biz de keşfederdik; onun tanıdığını, bildiğini biz de tanır, biz de bilirdik.

15. Onun haberini öğrenmek için, onun izinden gidenleri görmüyor musun? Onun seyr ü süluk ettiği yoldan müşahede ettiği şeyleri sen müşahede edemiyorsun. Ondan vasıfları atmak suretiyle, onu nasıl anlatacağını bilmiyorsun. Hiç kuşkusuz o, mesela, hiçbir sıfatı olamayan düz bir toprak gördü diyelim; ve o toprağın üzerinde yürüdü diyelim; sen de onun izi üzerinde olsan (onu değil) ancak onun iki ayağının izini görürsün. İşte burada gizli (hafî) bir sır vardır. Eğer sen onu ararsan, onun izini sürersen, ona ulaşırsın. O, ta baştan beri imam, önder olduğu için, —ki imamlık, önderlik ona ta baştan verilmiştir— o, kendi önünde bir iz görmemiştir, öyle bir iz tanımamıştır; dolayısıyla onun görmediği şeyi

sen görmüş olursun. İşte, bu makam Hz. Musa'nın —aleyhisselâm— Hızır aleyhisselâm'a karşı gösterdiği tepkide zuhur etmiştir.

16. Kul şöyle dedi: O parlak ışıklı, o aydınlık durakta durduğum sırada, önümde İsra gecesinde Rabbinden "Kabe kavseyni ev edna" (Sonra O'na yaklaştı ve sarktı. Bir yayın iki ucu kadar O'na yakın oldu; hatta daha da yakın oldu) (Kur'an, Necm 53/9), âyetine mazhar olan Hz. Peygamber vardı. Rabbimden razı olarak ve utanarak ayağa kalktım. Daha sonra, Ruhü'l-Kuds beni destekledi, takviye etti ve ben de irticalen şu şiiri söylemeye başladım:

Ey âyetleri ve haberleri indiren Tanrım

İsimlerin işaretlerini indir üzerime benim

Ki olayım senin zâtını övmek için kendinde toplayan

Tüm hamdleri darlıkta ve bollukta yapılan

Daha sonra Hz. Peygamber'i —sallallahu aleyhi ve sellem— işaret ederek şöyle dedim:

Bu Seyyid, bu Efendi bir nişan olsun

Peygamberlerin devresinden ayırdığın

Daha Âdem "Yaratılışta balçık ve su" arasındayken

Kendisi en güzel bir asıl yaptığın

Zamanı gelinceye dek ondan ona naklettiğin

Sonunu başlangıca atfettiğin

Kendisini zelil bir kul yaptığın

Daima Senden korkan, Hıra mağarasında Sana yalvaran

Senin katından müjdeler getiren Cebrail gelinceye dek

Cebrail ki görevi kutsal haberler getirmek

“Selâm sana, dedi Cebrail, sen ey Muhammed!

Kulların sırrı ve peygamberlerin sonuncusu!”

Ey efendim! Doğru söylüyor muyum? dedim ona.

Doğru söyledin, çünkü sen benim hırkamın gölgesisin,

dedi bana.

Öyleyse hamd et Rabbine; çalışarak artır hamdini; et sena;

Çünkü eşyanın hakikatleri bağışlandı sana

Karanlıklarda korunmuş olan gönlüme

Tecelli eden Rabbinin işlerinden anlat, haber ver bize

Satın almadan mülk olarak sana gelen

Hakikatle kâim olan her haktan

17. Her şeyi en iyi bilen Allah’ın diliyle söze başladım. Hz. Peygamber’i —sallallahu aleyhi ve sellem— işaret ederek şöyle dedim: “Ancak temizlenmiş olanların dokunabileceği, korunmuş kitabı” (Kur’an, (Vakıa), 56/ 77- 78) sana indiren Allah’a hamd ettim. O kitap, sen en güzel ahlâka sahip olduğun; her türlü kötülükten ve çirkinlikten münezzeh olduğun ve kutlu kılındığın için sana gönderilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ Nûn sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla. Nûn. Kalem’e ve kalemle onların yazdıklarına and olsun. Sen, Rabbinin nimeti sayesinde bir mecnun değilsin. Hiç kuşkusuz senin için bitmez tükenmez bir mükâfat vardır. Ve hiç kuşkusuz sen yüce bir ahlâk üzeresin. Hanginizin aklından zoru olduğunu yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler” (Kur’an, (Kalem,) 68/1-5).

18. Sonra, irade kalemini ilim mürekkebine daldırdı ve Kudret sağıyla korunmuş, saklanmış olan levh–i mahfuz’a daha önce olan her şeyi ve şu

anda olmakta olan her şeyi ve ileride olacak olan ve olmayacak olan her şeyi yazdı. Olmasını dilediği şeylerden, O dileseydi —ki O dilemez— nasıl olsa, o şey olurdu; yani O'nun malum ve mevzun, bilinen ve ölçülü Kudretinden, ayrıca O'nun cömert hazinesinden, saklı ilminden, o şey olurdu. Dolayısıyla, "Senin Kudret ve şeref sahibi Rabbin, onların taktıkları sıfatlardan münezzehtir" (Kur'an, (Saffat), 37/180). "İşte, O Allah Bir'dir, Tek'tir. Allah Teâlâ, müşriklerin koştukları ortaklardan uzaktır ve yücedir" (Kur'an, (Yunus), 10/18).

19. İşte, isimleri yazan o kalemin yazdığı ilk isim, onun dışındaki isimlerden şu idi: Ey Muhammed, Ben senin için, senin mülkün olan bir âlem yaratmak istiyorum ve su cevherini yaratıyorum. Su cevherini en hamiyetli izzet örtüsü olmaksızın yarattım. Ve Ben, "amâ"da ne idiysem, O'yum. Benimle beraber hiçbir şey yoktu. Noksan sıfatlardan münezzeh olan Yüce Allah suyu soğuk ve donmuş olarak, tıpkı daire biçiminde, dönen ve beyaz bir cevher olarak yarattı. Ve suyun içine, cisim sahibi ve araz sahibi varlıkları bilkuvve, gizilgüç hâlinde emanet olarak bıraktı.

20. Sonra, Allah Arş'ı yarattı ve Rahman ismi Arş'ın üzerine yerleşti (Kur'an, (Taha), 20/5); sonra, Kürsi'yi kurdu ve iki ayak ona doğru sarktı. Sonra, Allah Celâl Gözüyle (bi ayni'l- celâli) bu cevhere baktı; ve o cevher haya ederek eridi; ve cüzleri çözüldü; sonra, su olarak aktı. İşte, yeryüzü ve gökyüzü varolmadan önce "O'nun Arş'ı" bu "Su" üzerindeydi (Kur'an, (Hud), 11/7). Hâl böyle olunca, varoluş içinde, ancak onun üzerinde istiva etmiş hakikatler ve ayrıca istiva eden ve istiva vardır. Sonra, Allah suya bir nefes gönderdi; onun za'zaa'sından, sarsıntısından su dalgalandı; ve o nefes su üzerinde yansıdı. Ve övülmüş Hakk'ın hamdiyle hamd ederek seslendi. Arş'ın sahiline vurunca, o sırada "incik" (es-sâk) sallandı, titredi. O zaman ona "Ben Ahmed'im!" dedi; ve su utandı, ve acele olarak geri geri çekildi, ta orta yerine, merkezine kadar gitmek istedi. Dolayısıyla geri çekilerek meydana çıkardığı sahilde köpüğü (zebed) bıraktı; işte o köpük, o suyun tam, katıksız özüdür ki nesnelerin pek çoğunu ihtiva eder.

21. Noksan sıfatlardan münezzeh olan Yüce Tanrı, o köpükten, o özden, yapısı yuvarlak olan, boyu ve eni övgüye değer derecede büyük ve geniş olan yeryüzünü inşa etti. Daha sonra, yerin yarılması esnasında sürtünmeden meydana gelen ateşten dumanı yarattı. O duman içinde yüksek semalar,

gökler yarılıp meydana geldi. Oraları Allah nurlar mahalli ve mele-i a'lâ'nın menzilleri hâline getirdi. Yıldızlarıyla gökyüzünü süsledi ve ışıklandırdı; tıpkı bunun gibi, yeryüzünü de çiçeklerle ve bitkilerle ne güzel süslemiştir.

22. Sonra, Allah Teâlâ Zâtıyla ve iki eliyle —Allah teşbihten münezzehtir— Âdem ve iki oğlunu yarattı. Âdem'in vücudunun oluşunu tamamladı; onu iki eşit parçaya ayırdı: birincisi, sonlu oluşunun tamamlanmasıyla ilgili parça; ikincisi, ebedî oluşunun kabulüyle ilgili parça. Bu oluşun (neşet) meskenini varoluş küresinin noktası yaptı ve onun varlığını (ayneha) gizledi. Ve bu konuda kullarını "O, gökleri görebileceğiniz bir direk olmaksızın yarattı" (Kur'an, (Lokman), 31/10) sözüyle uyardı. İşte, insan "gerçek hayat yurdu" (Kur'an, (Ankebut), 29/64) berzahına geçtiği zaman, göğün kubbesi sarsılır ve yarılır ve erimiş yağ gibi akan kıpkırmızı bir ateş şulesi olur.

23. Kim bu izafetlerin, dünya ile ilgili bağların hakikatlerini anlarsa, zikrettiğimiz işaretleri de bilir. Dolayısıyla, bir "kubbe"nin "direk" olmadan duramayacağını da kesin olarak bilir. Tıpkı babası olmayınca, bir çocuğun da olamayacağı gibi. Öyleyse, burada sözü edilen "direk"ten maksat, kubbeyi tutan anlamınadır. O direğin "insan" olduğunu kabul etmek istemezsen, o zaman onun "Malik olan Tanrı'nın bir kudreti" olduğunu kabul et. Böylece onları tutan birinin olması gerektiği anlaşıldı. Onlar birer krallıktır, dolayısıyla onlara sahip ve malik olan bir Kral olması gerekir. Onlar kimin sebebiyle, kimin tarafından tutuluyorsa, onları tutan odur. Kimin sebebiyle onlar var olmuşlarsa, onların sahibi ve maliki de odur.

24. Mutluların ve mutsuzların hakikatleri, varoluş ve yokluk arasında, Yüce Kudretin onların üzerine "kabz"ı esnasında, —ki bu inşa hâlidir— muvafakat ve hidayet gözüyle, mutlu son; muhalefet ve haktan sapma gözüyle de kötü son açıkça ortaya çıkınca, mutlular (bir an önce varolmak için) süratle varoluşa doğru koştular; mutsuzluktan ise, dayatma, diretme ve inat etme zuhur etti; işte bu nedenledir ki Hak Teâlâ, o mutlu insanların durumu hakkında bize haber verdi ve şöyle buyurdu: "İşte onlar iyiliklere koşarlar; ve onlar iyilikler için yarışırlar" (Kur'an, (Mü'minûn), 23/ 61); Allah burada varolmak için onların yaptığı sürate işaret etmektedir. O mutsuz insanlar hakkında ise şöyle buyurmaktadır: ".... ve Allah onları durdurdu; ve onlara «geride kalıp oturanlarla birlikte, siz de geride kalıp

onlarla oturun!» denildi" (Kur'an, (Tövbe,) 9/46); Allah burada yokluğa tekrar dönüşe işaret etmektedir. Eğer bu güzel kokular bedenler üzerinde esmemiş olsaydı, bu âlemde doğru yoldan sapan ya da doğru yolda ilerleyen hiçbir yolcu zuhur etmezdi. İşte, bu durdurma ve geri bırakma konusunda, Hz. Peygamber —salat ve selâm üzerine olsun— şöyle buyurdu: «Kuşkusuz Allah'ın rahmeti gazabını geçmiştir.» Böylece bu kutsi hadisin ravisi sen oldun.

25. Sonra, Hak Sübhanehu Teâlâ, Kendi hakikatinin isimleri sayısınca hakikatler yarattı. Yaratıkları sayısınca da "teshir melekleri"ni, yani iş yapmaya hazır melekleri yarattı. Sonra, her hakikate, kendi isimlerinden bir isim verdi. Sen O'na o isimle ibadet eder ve O'nu o isimle tanırsın. Her hakikatin sırrı için, kendisine hizmet eden ve kendisinin emirlerini yerine getiren bir melek yarattı. İşte bu hakikatlerden biri de bir kimsenin kendini görmesinden dolayı kendi ismini görememesidir. Böylece o kimse kendi sorumluluğunun ve yükümlülüğünün dışına çıkar. Dolayısıyla Allah'ı inkâr edenlerden biri olur. Ayaklarını Allah'ın hak ve adalet üzere sabitleştirdiği kimseler; Allah'ın ismini kendine imam kabul edenler; kendisiyle Allah arasında bir işaret, bir alâmet tahakkuk ettirenler ve Allah'ı önlerine alanlar ise, Allah'a daima secde edenlerden biri olur.

26. Sonra, ilk babadan kutupların (aktab) nurları olan ve ilahi makamların feleklerinde dolaşan güneşleri çıkardı; sonra, neciplerin (nücebâ) nurları olan ve kerametler feleklerinde dolaşan yıldızları çıkardı; ve dört esas rükün (erkân) için, dört direk (evtad) tespit etti; dolayısıyla, insanlar ve cinler âlemini, iki âlemi (sekelân) onlarla korudu. Onlar yeryüzünün dönmesini (meyd) ve hareketini izale ettiler; Yeryüzü sükun buldu, sakinleşti. Sonra, en güzel çiçeklerle ve hoş bitkilerle süslendi. Yeryüzü bereketlendi, bolluk çıktı. Sonra, yaratılmışların (mahlukatın) gözleri yeryüzünün bu güzel manzarasını gördü; burunları onun güzel ıtır kokusunu kokladı; ağızları onun iştah açıcı yemekleriyle doldu. Daha sonra, Allah, Alîm ve Hakîm'in bir göndermesi gibi, yedi "Abdal"ı yedi iklime krallar olarak gönderdi; her abdala bir iklim düştü. Ve kutup için iki imam tayin etti; ve o iki imamı iki başka (zimameyn) üzerine iki emin, iki bakan yaptı.

27. Ebu Hamid'in (el- Gazalî) "İmkân" konusunda dediği gibi, Allah âlemi gayet sağlam bir şekil üzerine yaratınca, âlemden daha güzel bir şey kalmadı. Allah senin —salat ve selâm senin üzerine olsun— vücudunu açıkça gözler önüne serdi. Ravi, bir gün senin kendi meclisinde şöyle dediğini nakletti; "Allah vardır ve O'nunla birlikte hiçbir şey yoktur." Fakat, Allah önce nasıl idiyse, şimdi de aynen öyledir. İşte, —Allah'ın salat ve selâmı senin üzerine olsun— âlemlerin, oluşların (ekvan) hakikatleri bunlardır, bu hakikat önceki bütün hakikatlerin üzerine ancak daha önce geçmiş "oluş"uyla (bi-kevni-ha) ilave olur. Aslında o hakikatler birer lahikadır, birer ilavedir (levâhık). Çünkü, bir kimse bir şeyle beraber değilse, o zaman onunla beraber olan bir şey de olamaz. Eğer varlıkta (fi'l-ayn) bu hakikatler ilimde olduğundan farklı bir şey üzerinde olsaydı, o zaman bu hükümler, bu kararla münezzeh hakikatten kesinlikle ayrılırdı.

28. Öyleyse, hükümdeki (varlıktaki) hakikatler ilimde ne iseler şu anda öyledirler; buna göre diyebiliriz ki: "O hakikatler vardı, ve o hakikatlerin oluşunda onlarla birlikte hiçbir şey yoktu; ve o hakikatler mabudlarının ilminde ne iseler şu anda da öyledirler." Görüldüğü gibi, Hak Teâlâ hakkında söylenilen bu kutsi haber bütün yaratıkları da kapsamaktadır. Sebeplerin ve sebep olanların (müsebbib) çoğalmasıyla, artmasıyla buna engel olunmaz. Çünkü onlar isimlerin ve sıfatların varoluşuyla sana karşılık verirler; hiç kuşkusuz onlara delâlet eden anlamlar çok çeşitlidir. Eğer başlangıçla son arasındaki şey onları birbirine bağlayan bir sebep, onları zapteden sahih bir kazanç (kesb) olmasaydı, o ikisinden hiçbiri diğerini tanıyamazdı. Ve "Birincinin hükmü üzerine diğeri sabit olur", denilmezdi. Sadece Rab ve kul vardı denirdi ve bununla yetinilirdi. Oysa kendini varoluş içinde tanımak isteyen kimse için bunda bir zenginlik ve bir şifa vardır. Bitişin, başlangıcın aynısı olduğunu görmüyor musun? Bunlar gerekli ve doğru sözlerdi. Peki, insana ne oluyor da bunları bilmezlikten geliyor ve gerçeklere gözünü kapıyor? Niçin ne gölgenin ne de suyun bulunduğu zifiri karanlıklarda dolaşıyor?

29. Peygamberlerden işitilen ve anlayış hüthütünün Seba şehrinden getirdiği en doğru şey, her şeyi kuşatan (muhit) feleğin varoluşu, yani basit ve mürekkep âlemde "Heba" (toz bulutu) diye adlandırılan varolmuş (mevcud) şeydir; su ve havayı kimileri ona benzetmişlerdir; gerçi her ikisi de, su ve hava, "heba" içinde açılmış, hebanın suretleri cümlesindendir.

Bu felek varoluşun aslı olunca; ve Allah'ın "Nur" ismi varoluş hazretinden ona tecelli edince , "Zuhur" oldu. Allah'ın selâmı senin üzerine olsun, senin suretin, o felekten, o nurun ilk feyzini aldı. Böylece, müşahitleri aynî; meşrebleri gaybî; cennetleri Adn Cenneti; marifetleri kalemle ilgili; ilimleri sağla ilgili; sırları mürekkeble ilgili; ruhları "levh"-i mahfuz'la ilgili; ve mayaları, tıynetleri, Âdem'le ilgili olan misliyyet (aynısı, benzeri olma) sureti zahir oldu.

30. Öyleyse, —Âdem aleyhisselâm'ı gösterdim— tıpkı Âdem'in bu toplulukta (cem) cismiyette bizim için bir baba oluşu gibi, sen de ruhaniyette bizim için bir babasın. Aynı şekilde unsurların da bir annesi bir de babası vardır, tıpkı "heba"nın hakikatinin asılda (esasta, özde) Bir'le beraber oluşu gibi. Demek ki, bir iş, ancak iki işten meydana gelir, bir sonuç ancak iki mukaddimeden, iki sebepten meydana gelir. Senin varoluşun Hak Sübhanehu Teâlâ'dan ve O'nun her şeye Kâdir ve her şeye vakıf oluşundan (kevn) değil midir? Ve senin maneviyattaki sağlamlığın (ihkâmüke) O'nun Alim ve sıfatlarla nitelenmiş oluşundan (kevn) değil midir? Ve yine, senin ihtisasın başka bir iş olmaksızın O'nun Mürîd ve maruf oluşundan değil midir?

31. Öyleyse Vahîdü'l-ayn'dan ma'dun olanın varoluşu doğru olmaz. Çünkü "Nere" yi (el-eyne) nereden akıl edecek? Demek ki, bir şeyin zâtının her hangi bir iş için "nereye" (el-eyne) olması gerekmektedir. Keşif yoluyla hakikatler hakkında kör (a'ma) olan kimse bunu bilemez. Sıfat ve mevsufun bilinmesiyle, bilinen "nere"nin (el-eyne) hakikati tebeyyün eder, açıkça ortaya çıkar. Aksi takdirde, —Allah'ın salat ve selâmı senin üzerine olsun — "Nerede" soru edatıyla nasıl soru sorabilirsin? Oysa sen zarf olan ve "öyleyse", "demek ki", "buna göre" anlamlarına gelen "fe" harfini mesul olanlardan kabul ediyorsun; sonra da sırf katıksız imanla ona şehadet ediyorsun. Bu mümkün mü? Oysa senin şehadetin hakikattir; mecaz değildir. Allah'ın salat ve selâmı senin üzerine olsun, eğer sen bir hakikati tanımamış, bilmemiş olsaydın, gökyüzünde onların varoluşunun dilsiz (hursâe) olmasına rağmen, sen o hakikatin sözünü kabul etmezdin.

32. Bundan sonra, Allah Teâlâ latif ve kesif âlemleri yarattı; mülk âlemini yaydı; o şerefli mertebeyi hazırladı, yani o bekâretin ilk devresinde kendi halifesini indirdi. Bu nedenle, Hak —Sübhanehu— o halifenin dünyadaki

müddetini yedi bin sene kıldı. Bu müddet bizi sonunda, uykuyla uyuklama arası bir "fena hâli"ne sokar ve biz bütün yolların toplandığı, uçan hakikatlerin öteki bütün hakikatler üzerine galip geldiği bir Berzah âlemine intikal ederiz. Sonra, devlet ruhlara tekrar döner. Onların halifesi o esnada altıyüz kanadı olan bir kuş olur. Ve ruhlara tebea olma hükmünde birçok hayalî varlıklar görülür. İnsan o zaman hangi sureti isterse, dilediği o surete girer. İnsan için haşırda (fi'l- inşâi) kabirlerden kalkış, diriliş (el-ba's) esnasında sahih olan bir hakikat nedeniyle bu böyle olur. Bu durum, letâif ve minnet pazarı olan "Cennet Pazarı" üzerinde bir duruştur.

33. "Öyleyse, Rahman'ın, babaların ilki olan Âdem'e tevdi ettiği, şu bembeyaz zümrüde bir bakın!" dedim ve Âdem'i işaret ettim. Şu apaçık nura bakın, dedim ve bizi müslümanlar diye isimlendiren ikinci babayı işaret ettim. Şu halis gümüşe bakın, dedim; ve Allah'ın izniyle, Nas'da, Kur'an'da belirtildiği gibi, körü ve abraşı iyileştireni işaret ettim. Şu, kendisi yakut kırmızısı güzelliğinde olana bakın, dedim ve ucuz bir fiyata satılanı işaret ettim. Şu saf altın kırmızılığında olana bir bakın dedim ve O kıymetli, aziz halifeyi işaret ettim. Şu karanlıkta parlayan sarı yakutun nuruna bir bakın, dedim ve kelâmla faziletlenmiş olanı işaret ettim.

34. Öyleyse, kim bu nurlara doğru koşarsa, o nurların yolu ilahi sırlardan ona keşfettirdiği şeylere erişinceye kadar, o nurlara doğru koşarsa, onlar için varedilen mertebeyi tanır; ve o kimse için ilâhi makam sahih olur; ve o zaman ona secde edilir. İşte, O, hem Rab'tır hem kuldur; hem sevendir hem sevilendir.

35. Şiir:

Varoluşun başlangıcına iyi bak ve onunla ol

Ki zekice göresin eski ve yeni cömertliği

Şey şeyin benzeridir; ancak Yüce Tanrı,

Âlemlerin gözünde onu "muhdes", sonradan olma,

diye gösterdi

Eğer gören kimse, varoluşunun ezeli olduğuna yemin etse,

O zaman haklıdır, doğrudur, hiç zarar gelmeyecektir yeminine

Eğer gören kimse varoluşunun yokluğundan

Daha üstün olduğuna yemin etse, işte asıl o zaman muğlak olur.

36. Daha sonra, sırları izhar ettim ve haberleri anlattım; burada onları irad etmeye vakit yeterli değildir. Ayrıca, halkın çoğu onların açıklamasını anlayamaz. Bu nedenle, hikmeti, yeri ve zamanı uygun olmayan bir yerde vaz etmekten korkarak, onları konuların başına koyarak burada ele almadım.

Sonra, uykuyla ilgili bu yüce tanıklık yerinden (el-meşhed) tekrar süflî âleme döndürüldüm ve bu mukaddes hamd ve övgüyü bu kitabın önsözü yaptım ve baş tarafını tamamlamaya başladım. Ondan sonra kitabın bablarının, yani bölümlerinin tertibinden söz ettim.

Ganî (Zengin) ve Vehhâb olan Allah'a sonsuz hamd olsun!

37. Bu, "fukarâ"dan birine yazdığım bir mektuptur. Allah ondan razı olsun!

Şiir:

1. Cismin nihayet vardı o güzel Kâ'be'ye

Ve orada ulaştı emin insanlar rütbesine

2. Safa ve Merve arasında koştu. Kâ'be'yi tavaf etti

Ve orada, onun makamında namaz kıldı; Allah cismimi

azat etti

3. Bu fiil farzdır ya da vaciptir diyen kimsenin

Olması umulur sonuncusu peygamberlerin

4. Gördü kalbim orada güzel bir topluluğu ve Âdem'i

Birden onların dostu ve en yakını oluverdi

5. Ve bir oğlu vardı Âdem'in saygılı ve itaatli

Boylu boslu bir delikanlı, cömertlerin en cömerdi

6. Herkes o mukaddes, o kutsal Evi tavaf ediyordu

Kâbe siyah örtülere bürünmüş duruyordu

7. Kâbe örtüsünün eteklerini salmıştı aşağıya

Gururluların gururunu göstermek için sana

8. En önünde babam Âdem vardı o soylu topluluğun

Yürüyordu en hâlsiz yürüyüşüyle zayıf hastaların

9. Kul ise, başı önde eğik, babasının huzurunda

Edeplice davranıyordu ve Cebrail'in hizasında

10. Babama hizmet için açılıyordu yollar ve ibadet yerleri

Çocuklarına miras bıraksın diye o güzel hizmeti

38.

11. O zaman şaştım onlara, hepsi birden nasıl dediler

"İnsanlar yeryüzünde fesat çıkarırlar ve kan akıtırlar"

12. Çünkü onun cisminin kesafeti onların gözlerini perdeliyordu

Cisminin ihtiva ettiği isimleri göremiyorlardı.

13. O bir nurla ortaya çıktı; ondan başkasının nuru

gözükmüyordu

Fakat onların hepsi ondaki bu nura şahit oldu

14. Kuşkusuz babamız bir mahaldi

Birarada bulunduran düşmanları ve dostları (velileri)

15. Gördü o küçücük bir suyun ve küçücük bir ateşin

geldiğini kerhen

Ne bir tutku, heva ne bir zevk ü safa olmadan

16. Sonra bir nefesle, kaldırdı onu ayağa zıt özellikleri

Meleklerse onun aleyhinde hükmettiler kabalık ve çirkinliği

17. Başladı söylemeye: "Ben durmadan tesbih ederim

Sabah akşam size durmadan hamdi bağışlayanı"

18. Ben sizin celalinizin nurunun sahibini yüceltirim

Oysa onlar (melekler) babama karşı kabalıklarla geldiler

19. Onlar insanın sol tarafını, kötü yanını gördüler

Oysa bembeyaz sağ avucunu, iyi yanını göremediler

20. Allah'a boyun eğmiş olarak gördüler kendilerini

Onu ise, kendileri üzerinde sultan kuran bir Efendi

21. İsra gecesinde Sevgiliye has olanın

İsimlerini onun için toplayan hakikate and olsun

22. Askerleriyle birlikte lânetlenmiş şeytanın başkaldırısını

Gördüler kızgın öfkeli bakışıyla ona doğru bakan

23. Babamızın zâtı nedeniyle kendi zâtını inkâr eden

Asilerin payı; Havva'nın iki şehveti

24. Ondan kesinlikle bir harp olacağını bildiler

Tereddütsüz ve kaçınılmaz bir harp

25. İşte onlar söyledikleri şeyleri bunun için söylediler

Bu nedenle onları mazur gördü salih kimseler

26. Onlar (melekler) yaratılış olarak genel iyilik üzere

yaratıldılar.

Onlar kötülük olacak yerleri tanımadılar

27. Bir mecliste gördüm babamı ve onları

Babam önderdi (imamdı); onlarsa onun hizmetkârları

28. Adalet yerini bulsun için iade etti Rabbimiz onların sözlerini

Sonra onları yeniden eski hâllerine indirdi

29. O soylu topluluğun muharebesi çarptırdı bir cezaya onları

Babaların ilki hakkında söyledikleri sözlerden dolayı

30. Görmüyor musun Bedir savaşında onlar savaştı

Bizim peygamberimiz rahat ve sükûn içinde kaldı

31. Sevinçli bir hâlde çadırında

"Zayıflara yardım et!" diye yalvarıyordu Tanrı'sına

39.

32. Kalbim bütün hakikatleri görünce

Heva ve heveslerden korunmuş bir hâlde

33. Ünledi ve her hikmet arayıcısına duyurdu sesini

O hikmet için kateden mesafeleri dolaşan kuzeyi güneyi

34. Muradına kavuşmak isteyen birinin çabası gayreti

Ki, koşuyor, katediyor çöllerde uzak mesafeleri

35. Ey yolcu! Bana doğru kavuşmak için uzak çölleri aşan!

"Gece yolcusu" rütbesine erişmek için can atan!

36. Beni terk edenlerden karşılaştığın kimselere söyle

Benden bir şeyler anlat; öğüt ver öğütlerin en güzeliyle

37. Benim bu mektubumu ve bu ünleyişimi bilmezsen,

Bil ki sen de büyük kayıptasın, büyük şaşkınlıktasın

38. Hiç durmadan özlemle şahsını görmeyi arzuladığım

Yemyeşil tepelerde kendisine ülfet edip rastladığım

39. Çiçeklerle bezenmiş bir ülkede, Tunus ülkesinde

Yemyeşil Mizdane'l- Garrâ'de

40. Soylu bir mahalde, mukaddes topraklarda

Bağdat'dan gelen bir esinti sahibi hululiyle

41. Özel, seçkin bir topluluk içinde

Necipler ve nakipler, soylular ve denetçilerden bir grup suffe

42. Hidayet ilminin nuru içinde onlarla birlikte yürüyor

Bembeyaz bir sünnetle onlara rehberlik ediyor

43. Kur'an okunuyor, zikir yapılıyor, marifet saçılıyor

Manalar tecelli ediyor orada akşamdan akşama

44. O, ayın ondördünde bir dolunaydır, görülmeyen hiçbir zaman

Hilâlli geceleri durmadan aydınlatan

45. Murabıtlar oğlu onda tektir şanı şerefi

İfşa edilemeyecek denli yücedir hakikatleri

46. Ve oğulları onun mekânının arşında toplanmışlar

O, onlara imam; onlarsa, onun cemaati, yiğitleri (büdelâ)

47. Sanki o bir dolunay o meclis içinde

Onlarsa, gökteki yıldızlar, parlayan onun çevresinde

48. Ve o sana geldiğinde ulvî bir hikmetle

Sanki o haber vermekte Ankâ'dan ibretle

40.

49. Bir dişi ona helâl oluncaya dek yöneldik ona

O dişi ona gelinceye dek kargalardan çocuklarıyla

50. Alimlerden bir alim o, kendine âşık biri

Delice sevenlerin sırrı, zariflerin efendisi

51. Müşahede edenler ve fakihler topluluğundan bir er

Ama, o topluluk içinde var nice erdemliler

52. Vefalı biri o; ve benim gönlümde bir niyet var her an

Karanlıkta ve aydınlıkta ona gitmek için can atan

53. Evet, onu terk ettim, ondan ayrıldım, ama

Edebiyatçıların değişik bir gayreti benden kalan onun yanında

54. Başladı bana hitap etmeye Hainlik ettin sen bana

Akrabalarım ve eski dostlarım arasında

55. Şairimizi aldın, evim onunla ayakta dururdu oysa

Ve haber bile vermedin ondan, candan dostlarımıza

56. Allah biliyor benim niyetimi ve yönelişimi

Onun şairi meselesindeki ve benim gerçek vefakârlığımdaki

57. Evet ben o eski ahdime hep bağlı kaldım

Onun sevgisi bende hep dupduru, arınmış çerçöpten daim

41.

58. O gizli hikmetin araştırıcısı üzerinde durduğumda

Bembeyaz tenli güzel kadınların kötülüğe kaymalarında

59. Şaşkın ve ürkek bakışlarla biz dedik ona:

"Ey İsra gecesindeki sırların arayıcısı!

60. Koş, acele et! Kuşkusuz senin iki elin dolup taştı zaferle

Ölülerin ve dirilerin hakikatlerini elde etmekle

61. Varoluş bakışı, sanki onun nalinlerinin altında

Onun istiva yerinden tâ suyun hizasına

62. O'nun üstünde bir gaye yoktur ki yaklaşılsın ona

O'dur eşyanın mutasarrıfı, bir gaye yok O'ndan başka!

63. İnşâ etmek, yaratmak dilediğinde âlemi

Gezinti için "Rida"sını ve "İzar"ını giydi

64. Varlığıyla yararlandırmak istediğinde

Rakiplere (rükeba) dönüp bakmadı bile

65. Kuşandı "Rida"sını, fakat büyüklenmedi

Giydi "İzar"ını, çağdaşları üzerine tazim olsun istedi

66. Ve ortaya çıktı bir varoluş ki anlatmaz onu bize

Ne sıfatlardan bir sıfat, ne isimlerden bir isim

41.

67. Denilirse bize: "Kimdir bu? Onunla kimi kasdediyorsun?"

Deriz biz de: O, bir muhakkik, hakikat ehli, o, amirlerin amiri

68. O, hakikatin güneşi, kutbu, imamı

Kulların sırrı; âlimlerin âlimi

69. Bir kul ki hüznünden kararır yüzü

Gözlerin nuru; halifelerin mührü

70. Yaratılmışların en sadesi, balların balı

Yaratılmışların gavsı; merhametlilerin en merhametlisi

71. Tecelli etti - O'nun Celâlinin ve Cemalinin sıfatları

Tecelli etti bakışlarda İzzetinin bahası

72. Çocukları arasından yürüyerek geçer

Sağır köleler ve ırgatlar arasında (sevgilisini) pay eder

73. Kendisiyle birlikte olan ümmetinin seyisidir o;

Yönlerin ve yolların yılmaz bekçisidir o

74. Mülkünde onunla niza etse biri, onu bir öfke sarar;

Bağışlanmak için ona gelse biri, ağzından bal akar

75. Çelik gibi serttir ama konuklarına karşı yumuşaktır ipek kadar

Tıpkı dingin sular gibi sessizce, dupduru ve derinden akar.

76. Dilediğini zengin eder; dilediğini yoksul eder

İşi, dostları diriltmek, düşmanları helak etmektir.

42.

77. Unutamıyorum o önderin yaptığı bir konuşmayı

En iyi hatiplerin bile aciz kaldığı bir konuşmayı

78. Biz bizeydik ve benim dostumun "rida"sı

Toplamıştı hepimizi oracıkta; ben de "rida"mın içinde

79. Öyleyse şu sırra bir bak, inci gibi saklı duran

En gizli sığınaklar içinde parıl parıl parlayan

80. Hayrete düşünceye dek insanlar onun zevki içinde

Tıpkı ilk yaratılışın dönüşündeki hayrete

81. Hayret ona, onunla karşılaşanlar onu gizlemedi

Güneş yok ediyor karanlıkları, en zifiri

82. İşte, kul böyle bir sırla geldiğinde

Denildi: "Kulumu yazın emin, güvenli kimseler içinde

83. Çünkü o gizli sırları açığa vurdu

Göğüm nasıl bilir onu? Yerim bilmiyor onu."

43.

84. Ben onun yüceliğinin kimi niteliklerini dile getirdiğimde

Tam benim hizamda duruyordu o öylece sessizce

85. Dediler: "Sen onu ilhak ettin bizim Tanrı'mıza

İsimler, sıfatlar ve Zât konusunda

86. Peki, ana karnındaki karanlıkta seni yaratıp sana şekil veren

Hakk'ı hangi mana ile tanıyacaksın sen?"

87. Biz dedik: "Doğru söyledin. Kendimden başka ben,

Genel "oluş" (kevn) mucidi bir muhakkik tanıdım mı ben?

88. Ben övgüde bulunduğum zaman, yalnızca kendime

sena ederim

Demek ki ben sena ettiğim Zâtın varlığının aynısıyım."

89. Tanışmak istediğimde, ben O'nun varoluşuyla

Sahip olduğum şeyleri taksim ettim borçlulara

90. Kendi varlığımdan geçtim, "yok" (adem) oldum;

yalnız O'nun varlığı vardı;

O'nun zuhuru, benim gizliliğim üzerinde bir duruş oldu

91. Hak Teâlâ tecelli etti Tek olarak, O gözüküyor bize

Hem benim varlığım zahir oldu hem de "bekâ"lığım

92. Eğer bu olsaydı, kuşkusuz O tek olurdu,

Benim övgülerim için istekli, hisli ve meraklı

93. Bu muhaldir; öyleyse, gaybetimde onun varlığı olsun

Ve O'nun varlığında benim faniliğim bulunsun

94. Ne zaman ben size zahir olsam, O'nu gizlerim

Tıpkı güneşin varlığının yıldızlarda gizli oluşu gibi

95. Öyleyse bakanlar varlıklarının heykellerini görürler

Bir bulut olarak; tutkuların gücünün tasarruf ettiği

96. Güneş bulutun arkasında; nuru açığa çıkarmakta onu

Bulut için; gözler ise, karanlıkta (seyrediyor onu)

97. Sen diyorsun: Sen bana karşı cimrilik ettin

Oysa o, ayrışımıyla meşguldü cüzlerin

98. Bitkinlik ve yorgunluk duymaksızın, yeryüzüne

Yağan bereketli bol yağmurla yenilensin diye

99. İşte, güneş de nuruyla, doğduğu yerlerde

Her göğün yıldızlarının doğuş yerlerini yok eder böyle

100. Güneş battıktan sonra bir saat geçince,

Senin gözüne İkizler Burcunun yıldızları görünür gece

101. Bunlar ölüleri için, şunlar dirileri için

Onun zâtındaki; Ve sen "Bu ne güzel manzara!" dersin

45.

102. Öyleyse O'nun gizli oluşu bizden ötürü; zuhuru ise,

Kendinden ötürü ve simge gölgelerde

103. Nasıl ki bizim gizliliğimiz O'dan ötürü; zuhurumuz

bizden ötürü ise,

Onun parlaklığı da benim ışığımın aynısıdır öyleyse

104. Sonra, ikinci bir simge olarak tersinden de bak olaya

Ki tecelli etsin sayılamayacak kadar irfanlar sana

105. Biz varlıklarımızdan eşit gibiyiz sanki

Tıpkı şarap berraklığında bardağın berraklığı gibi

106. Öyleyse ilim iki içten dostun birleştiğine tanık oluyor

Ve gören göz için varlık tek olarak gözüküyor

107. Demek ki ruh hoşnuttur kendi zâtının yaratıcısıyla

Eşitlik (el-ekfâü) bakımından da hoşnuttur kendi zâtıyla

108. His de Rabbini görmeyle hoşnut olur

Nimetlerle de ihsasdan fani olur

46.

109. Öyleyse Allah en büyüktür; Büyük benim "rida"mdır

Nur benim dolunayımdır; ışık benim güneşimdir

110. Öyleyse doğu benim batımdır; batılar benim doğularımdır

Uzaklık benim yakınımdır; yakınlık benim uzaklığımdır

111. Cehennem benim gaybım; cennetler benim şehadetim

Ve yeni yaratıkların hakikatleri benim çığlığım

112. Ve ben kendi bahçemde gezinmek istediğimde

Her yaratığı kendimde aynalarım olarak gördüm

113. Ayrılıp gittiğim zaman, ben imamım; benim için

Arkamda hiç kimse yok ki, olsun benim halefim

114. Öyleyse hamd olsun Allah'a

Yaratanın ve yaratılanın hakikatlerini toplayan benim

115. Benim bu şiirim haber veriyor nice acayiplikleri

En güzel konuşanlara, yazanlara bile zor gelir bunun anlamı

116. Öyleyse ey Abdulaziz, şükret Tanrı'mıza benimle birlikte

Biz de teşekkür edelim Bakire'ye (Meryem'e)

117. Şer'an Allah buyurmakta şöyle: "Bize şükret!

Annene, babana da şükret! Çünkü sen Benim "kaza"mın

varlığısın".

47. Allah'a Onun dışında biriyle değil de hamdin hamdiyle hamdettikten ve Allah'ın istiva ettiği yere (müstevâhu) kadar götürülen Hz. Peygamber'e tam olarak salat ve selâm ettikten sonra; Ey Allah'ın akıllı ve edepli, sevgili ve veli kulu! Bil ki, kuşkusuz Hakîm olan yani hikmet sahibi olan kimse, hayat (dünya) kendisini evinden barkından uzaklaştırsa ve zamanın hadiseleri kendisiyle dostları arasını açsa da, "gaybet"i esnasında başından geçenleri ve hikmet emtiasından dağarcığına düşen şeyleri bilmesi gerekir. Aslında bu durum, iyi ve Rahim olan Allah'ın kendisiyle ihsan ettiği lütuflarından (letâif) bağışladığı, irfanından verdiği, hikmetinden sunduğu ve kelâmından duyurduğu şeylerle veli kulunu sevindirmek içindir. Ve sanki Allah'ın veli kulu, O'nun hakkında bildiği şeylerle O'ndan uzaklaşmamış gibidir.

48. Her ne kadar velinin —Allah onu korusun!— sevgisinin berraklığını görünüşte birtakım kederler bozsa da ve gayesini tamamlamak için, veda

esnasında, kendisinden gâm ya da keder (inkibaz) zuhur etse de, Allah'ın veli kulu ondan ancak gözkapaklarını açıp kapaması kadar uzak kalır. Dolayısıyla Allah veli kulunu —Allah onu korusun!— itikadı son derece kuvvetli biri yapar, çünkü ancak senin hâlini hatırını soran bir kimse seninle ilgilenir. Öyleyse, veli kul —Allah onu korusun!— sevinsin, çünkü kalbi selimdir, gönlü huzurludur. Bilindiği gibi, sevgi iki göğüs arasında, yani gönülde mukimdir. Bu nedenle, Allah'ın veli kulu —Allah onu korusun!— kendisinin gönlünde yatan sevginin dünya sevgisi ya da nefis sevgisi olmayıp ilahi bir sevgi olduğunu bilir. Ayrıca bu sevginin kendisinde herhangi bir sebep olmaksızın eskiden beri gizli, saklı olduğunu da saptar; ona ne üstünlük ne de azlık atfeder. Ne ödül için bir istek duyar ne de cezadan sakınır.

49. Hicri beşyüz doksanda (590) çıktığım ilk yolculuk esnasında, belki de veliden —Allah ondan razı olsun!— benden tarafa bir iltifat eksikliği olmuştu; maksatlarım ve tuttuğum yollar üzerinde gitmekten bir kaçış belirmişti. Allah ondan razı olsun! O veli, o yolculukta birtakım noksanlıklar gördüğünü düşünmüştü. Bense, onu bu hususta mazur gördüm, çünkü benim zahir hâlim, dış görünüşüm ve nass şahidi onda bu kanaatı uyandırmıştı. Kuşkusuz ben de kendi durumumun kötülüğünü ve duygularımın açgözlülüğünü onlara açıklamış olurum diye içimde sakladığım bazı şeyleri ondan ve onun oğullarından gizlemiştim.

50. Gerçi zaman zaman onlara uyarı tarzında bazı açıklamalarda bulunuyordum. Onlardan birinin beni tenzih gözüyle düşünmesine Allah razı olmaz. Bir gün —Allah uzun ömür versin!— o velinin de baş köşede oturduğu bir toplantıda, daha önceden yazdığımız Kitabül- İsrâ ilâ Makâmı'l- Esrâ adlı kitabımızda yazmış olduğum beyitlerle onların kulaklarını çınlattım. O beyitler şunlardır:

Şiir:

Ben Kur'an'ım ve Sebul- mesâni'yim

Ben ruhun ruhuyum, kapkacağın ruhu değilim

Gönlüm bildiklerimin yanında mukimdir

Dilim sizin yanınızda olduğu hâlde, onu müşahede ederim

Öyleyse benim cismime doğru yan gözle bakma

Manalarıyla birlikte say onca nimetleri

Zâtın zâtı denizinde boğul ki göresin acayiplikleri

Onun apaçık ortaya serdiği

Ve o sırları ki müphemlikler olarak gözüken

Oysa manaların ruhlarıyla örtülü olan

Öyleyse kim bu işareti anladıysa, saklasın onu

Yoksa dilinden ötürü öldürürler onu

Tıpkı Hallac gibi, onun için ortaya serince sevgisi

Yaklaştıkça yaklaşan, hakikat güneşini

Ve "Ene Hüve'l -Hakk!", yani, "Ben Hakk'ım

Zamanla zâtı değişmeyenim."

51. Vallahi ben bu şiirin daha bir beytini okumamıştım ki birden sanki ben o şiiri bir ölü olarak okuyordum. Bunun nedeni, rızasını arzu ettiğim bir hikmetti; kazası Yakub'un nefsinde olan bir ihtiyaçtı. O soylu, o seçkin mükerrem toplulukta bulunduğumu bana ancak Ebu Abdullah bin el- Murabıt hissettirdi. Onların sözleri biraz sivriydi, biraz ileriydi; fakat hep bir şeyleri

ihsas ettiriyorlardı, çoğu da benim işimle ilgiliydi. Nitekim, o yaşlı şeyh merhum Cerrah'la daha önce, büyük bir topluluk huzurunda niyet hakkında keşfen tanışmıştım. Allah ona uzun ömür versin! O büyük velinin yanından ayrıldıktan sonra da onun adını zikretmeye, onun davranışına müteşekkir olmaya, güzel vasıflarını, ilginç menkıbelerini anlatmaya, onun edep ve terbiyesine âşık ve hayran olmaya devam ettim. Dahası, kitaplarımda ondan söz ettim; onun hakkında yazılar yazdım. Seyahat eden yolculara onu tanıttım. Böylece birçok beldede onun ünü yayıldı, çok meşhur oldu. O veli bütün bunlara vakıf oldu. Onun yanındaki bazı kimseler de bu durumu gördü. Dolayısıyla bana karşı beslediği sevgi sabitleşti, bunu gerektirecek bir sebep doğmadan önce ve er ya da geç nefsinde tespit ettiği ve içinden geçirdiği bir eğilim olmadan önce, benim hakkımda bir sevgi duydu.

52. Sonra, Allah selâmet versin! O veli ile birlikteliğimiz onun güzel yurdunda birkaç yıl sonra gerçekleşti. Onunla birlikte dokuz ay ikâmet ettim; rahat ve güzel bir yaşantı içinde, ruh ve hayal yaşantısı günlerce sürdü. Her birimiz diğerine karşı son derece açık, net, saygılı ve hoşgörülü davranıyorduk. Benim bir dostum vardı. Onun da bir dostu vardı. Gerçekten her ikisi de hem çok sadık hem de candan dostlardı. Onun dostu akıllı, bilgili, kültürlü ve kavrayışlı bir şeyhti. Ebu Abdullah el-Murabıt diye tanınıyordu. Onurlu bir kişiliği vardı. Son derece güzel bir ahlâka sahipti. Birçok çalışması vardı; ayrıca çok güzel dostları vardı. Geceleri durmadan Allah'ı tesbih eder, Kur'an okurdu. "Zamanın çoğunda Allah'ı zikrederdi", gizli ya da aleni olarak. Muamelat konularında o bir kahramandı. Ev ya da konak sahibinin kendisine verdiği şeylere karşı anlayışlıydı. Hâlinde insaflı, davranışında ölçülüydü. Kendi hakkı olan şeyle kendi hakkı olmayan şeylerin arasını iyi ayırt ederdi.

53. Benim dostum ise, halis bir ışık, sırf bir nurdu. Habeşistanlıydı. İsmi Abdullah Bedr'di. Hiçbir kusuru yoktu. Hakkı tanır ve her şeyi ehline teslim ederdi. Hakkı ehli üzerinde üstün tutardı ve Hakkın sınırını aşmazdı. "Temyiz derecesi"ne ulaşmıştı ve "sınavda başarılı olmuştu". Saf, som altın gibiydi, sözü doğruydu, gerçekti. Sözünde durur, vaadini tutardı. İşte, biz, âlemin ve insanın şahsiyetinin üzerinde yükseldiği "dört temel esas" idik.

54. Biz bu durumdayken, bazı yer değişiklikleri nedeniyle birbirimizden ayrılmak zorunda kaldık. Ben Hacca ve Umreye gitmeye niyetlenmiştim. Sonra, tekrar onun o güzel meclisine dönecektim. Fakat, Ümmü'l-Kurra'ya (Mekke-i Mükerreme'ye) varınca, Mekke'yi kuran babamız Halil İbrahim'i

ziyaret ettikten; Kubbetü's-Sahra'da ve (Mescîd-i) Aksâ'da namazımı kıldıktan; Efendimi, Âdemoğlunun Efendisini, ihata ve ihsa divanında ziyaret ettikten sonra, Allah Teâlâ "Gaybet"im esnasında kazandığım marifetlerden bazılarını o veliye —Allah uzun ömür versin!— tanıtmamı ve "gurbet"im esnasında elde ettiğim ilim cevherlerinden ona —Allah onu ikram görenlerden etsin— bir demet hediye sunmamı hatırıma getirdi. Ben de cehaleti, bilgisizliği tamamen ortadan kaldırmak için Hakk'ın ortaya çıkardığı bu eşsiz, emsalsiz kitabı onun için yazdım; aynı zamanda her saf, temiz dost için ve her sufi muhakkik için; ve Ebu'l-Ganaim İbn Ebi'l-Futûh el-Harrani'nin azatlı kölesi olan Allah'ın velisi, sevgilimiz, zeki kardeşimiz, hepimizi razı eden çocuğumuz Abdullah Bedr el- Habeşi el-Yemenî için yazdım. Bu kitabı "Risaletü'l- Fütûhâti'l- Mekkiyyeti fî Marifeti'l-Esrâri'l Malikiyyeti ve'l -Mülkiyyeti" (Malik ve mülk sırlarının bilinmesine dair Mekke'deki manevî fetihler kitabı) diye adlandırdım. Çünkü bu kitapta yazdığım şeylerin hepsi, ya Kutlu Beytullah'ı, Ka'be'yi tavafım esnasında ya da O'nu murakabe etmek için o muazzam Harem-i Şerifte oturduğum sırada, Allah'ın benim üzerime açtığı manevî fetihler ve ilhamlardır. Ben bu kitabı şerefli bölümlere ayırdım ve en güzel, en ince ve latif manaları orada (derince ve genişçe) açıkladım.

55. Kuşkusuz eğer insan gayenin şerefini bilirse, ancak o zaman başlangıçta karşılaştığı büyük zorluklar ona kolay gelebilir. Özellikle bundan hurma tadı gibi bir tad tadarsa ve Mina mevkiinde ondan o tad vaki olursa, kapı, gözünü kaparsa, hikmet sahibinin basiret gözü geri çevrilir ve derine bakar. Küçük ve büyük incileri oradan çıkartmak ister. Bu esnada O'nun ilim denizinin derinliğine daldığı için, kapı oradaki ruhanî hikmetlerden ve Rabbanî nüktelerden, onlara nüfuz edişi, kavrayışı, gücü, azmi, himmeti ve kabiliyeti ölçüsünde ve nefesinin genişliği oranında ona verir.

56. Şiir:

Allah'ın kapısını durmadan çalmaya yöneldim

Hiç oyalanmadım, sürekli gözetledim

Sonunda, O'nun Vechi'nin parlaklığı göründü gözüme

O parlaklık, o nur, O'ndan başkası değildi

İşte o zaman kavradım varoluşla ilgili bütün bilgileri

Evet kalbimizde yok Allah'tan başkasının ilmi

Eğer şu şaşkın insanlar tutunsalardı benim delilime

Hakikatlerin ne olduğunu sana sormazlardı

57. Öyleyse, bu kitabın babları (bölümleri) hakkında söze başlamadan önce, kitabın bablarının fihristi konusunda bir bab sunalım. Daha sonra, bu kitabın sırlarla ilgili ilimlerden neleri kapsadığını ve içerdiğini anlatan bir önsöz (ya da bir giriş, bir mukaddime) sunacağım. Ardından "Babların Fihristi"ndeki tertip ve sıraya göre, bablar üzerinde, inşaallah, söze başlayacağım.

Doğruyu Allah söyler ve doğru yola O iletir!

Birinci cüz burada bitti.

Allah'a hamd olsun!

Bunu, inşaallah,
ikinci cüz izleyecektir.
Allah'ın salât ve selâmı
Hz. Muhammed'e
ve onun
temiz
ailesine
olsun!

64. Bu kitapta öncelikle, kati delillerle ve yüksek burhanlarla teyit edilmiş inanç ilkeleri (akaid) konusunda bir fasıl, bir bölüm ayırmam gerektiğini düşündüğümü söylemiştim. Sonra, kendi kendini yetiştiren (el-müteehhib), ilminin artmasını isteyen, varoluşun sırlarıyla cömertlik esintilerine itiraz eden kimse üzerine, bunun bir karışıklık meydana getireceğini düşündüm. Çünkü kendini yetiştiren kimse, halvete ve zikre girmek, çevresini her türlü fikirden boşaltmak ve hiçbir şeyi olmamak üzere fakir olarak, Rabbinin

kapısı önünde oturmak istediğinde, işte ancak o zaman Allah Teâlâ ona kendi ilminden, ilahî sırlardan ve Rabbanî marifetlerden bağışta bulunur. Noksan sıfatlardan tenzih ederiz, Allah Teâlâ bütün bunlarla kulu Hızır'a övgülerde bulunmuş ve şöyle buyurmuştur: "Sonra, kullarımızdan bir kul buldular ki biz ona Kendi katımızdan bir rahmet (vahiy ve peygamberlik) vermiş ve yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik." (Kur'an, Kehf, 18/ 65); ve Allah yine buyurdu: "... Allah'tan korkun, ve Allah size öğretir." (Kur'an, Bakara, 2/282); ve yine buyurdu: "Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız o size iyiyle kötüyü ayırt edecek bir anlayış (furkan) verir..." (Kur'an, Enfal, 8/29); ve yine buyurdu: ". . . ve O, size ışığıyla yürüyeceğiniz bir nur verir. . ." (Kur'an, Hadid, 57/ 28).

65. Cüneyd'e "Bu konuştuğun şeye neyle kavuştun?" diye soruldu. O da "Bu derece altında otuz yıl oturmamla" dedi. Ebu Yezid de "Siz ilminizi bir ölüden ölü olarak aldınız; biz ise; ilmimizi hiç ölmeyen Diri'den aldık" demiştir. . . İşte, himmet sahibi için, halvette Allah'la beraberken ve O'nunlayken —Allah'ın bağışı ne yücedir! minneti ne büyüktür!— öyle ilimler hasıl olur ki, basitlik üzerine konuşan her konuşmacı onların yanında kaybolur gider; bunun aksine, görüş ve kesin delil sahibi olan için bu hâl yoktur; o kaybolmaz, çünkü o hâl, aklî görüşün ötesindedir.

66. Şimdi, ilimler üç mertebe üzeredir: Birincisi, "Akıl ilmi" (ilmü'l-akl). Bu, senin için bir zaruret hasıl eden ya da ardından delil içinde ve o delil vasıtasıyla bilmek şartıyla bir görüş getiren her ilimdir. Ve bu fenle, bu yöntemle ilimlerden özel olarak alınan ve toplanan fikir âlemindeki bunun kendi türünden benzerleri akıl ilmindendir. İşte bu nedenle, görüşler hakkında: "Bu doğrudur!", "Bu yanlıştır!" derler.

67. İkinci ilim, "haller ilmi"dir (ilmü'l- ahvâl). Bu ilme ancak "zevk"le ulaşmak mümkündür. Akıllı biri akılla o ilmin sınırını çizemez ve kuşkusuz delillerle onu tanımayı başaramaz; bu, tıpkı balın tatlılığı ve sabrın acılığı, cinsel ilişkinin (cima'), aşkın, vecdin ve şevkin ve ilimlerden bu tür şeylere benzeyenlerin zevki gibidir. Bu ilimleri tanımak, ancak onlarla sıfatlanmış olanlara ve onları tadanlara mahsustur; bunlar dışındaki kimselerin bunları tanımaları muhaldır, mümkün değildir. Tıpkı yiyecek mahallinde genellikle sarı, acı safra olan kimse gibi, dolayısıyla bu kimse

balı da acı safra gibi bulacaktır. Oysa öyle değildir; hiç kuşkusuz yiyecek mahalline eşlik eden o sarı acılıktır.

68. Üçüncü ilim, "sırlar ilmi"dir (ulûmü'l- esrar). Bu ilim, akıl sınırının üstünde olan ilimdir. Bu ilim Ruhü'l-Kudüs'ün kalbe getirdiği ilham ilmidir ki bu peygambere ve veliye özgüdür. Bu ilim iki çeşittir: Birincisi, akılla idrak edilebilen ilimdir; bu kısımlardan birinci ilimde olduğu gibi; fakat bu ilmi bilen âlim için herhangi bir görüş hasıl olmaz; fakat bu ilmin mertebesi bunu sağlar. İkincisi de iki kısımdır: Birinci kısma ikinci ilimle ulaşılabilir, fakat onun hâli daha şereflidir; ikinci kısım ise, haber ilimlerinin başıdır. Bu ilimlere, doğruluk da yalan da girer, ancak o ilmi haber veren kimsenin, o ilmi haber verdiği sırada doğruluğu kesinleşirse, haber verdiği ve söylediği şeylerdeki masumluğu (saflığı, temizliği) sabitleşirse, o durum başka. Örneğin, Peygamberlerin —hepsine selâm olsun— Allah'tan getirdikleri haberlerde olduğu gibi; örneğin, onların cennet'le ve cennet'teki şeylerle ilgili olarak verdikleri haberler gibi.

69. Onun (sırlar ilmi sahibinin) "Kuşkusuz orada bir cennet vardır" sözü, haber ilmindendir. Ve yine, onun Kıyamet hakkında "Kuşkusuz orada baldan daha tatlı bir havuz vardır" sözü hâller ilmindendir; bu ise, bir zevk ilmidir. Ve yine onun "Allah vardır ve O'nunla beraber bir şey yoktur", bu ve benzeri sözleri, akıl ilmindendir, bunlar nazarla (akılla, fikirle) idrak edilebilir.

70. İşte bu üçüncü kategorideki ilmin —ki, sırlar ilmidir— alimi bütün ilimleri bilir ve ilimlerin hepsini kapsar. Öteki ilimleri bilenler böyle değildir. Bu nedenle, her şeyi kuşatan, bütün bilgileri ihtiva eden bu ilimden daha şerefli bir ilim yoktur.

71. Öyleyse, bunu (sırlar ilmi) haber veren kimsenin, kendisini dinleyenler nezdinde sadık ve masum olması gerekir. Bu, onun halk yanında takınması gereken tavrıdır. Akıllı, zeki, kendi nefsine öğüt veren kimse, onu kesinlikle suçlamaz. Fakat, kendi kendine şöyle der: «Bunun doğru ya da yanlış olması bence caizdir.» Ve her akıllı insan da kendisine bu ilimleri (yani sırlar ilimlerini) masum olmayan biri getirdiği zaman, bu şekilde davranması gerekir, haber verdiği konuda sadık olsa bile. Fakat, nasıl ki o kimseyi dinleyene, o kimsenin doğru olup olmadığı gerekmezse, yalan olup olmadığı da gerekmez. Öylece durur; eğer onu tasdik etse, bu tasdiki kendisine bir

zarar vermez, kendisini küçültmez, çünkü o kimse akılların kavrayamayacağı, aksine aklın sınırını aşan ya da aklı durduran bir haber getirmiştir. Bu ise, Şeriatın rükünlerinden bir rüknü ortadan kaldırmaz, onun prensiplerinden birini iptal etmez.

72. Sırlar ilimlerinin sahibi aklı aşan bir konuyu ortaya getirdiğinde ve Şeriat bilgini (şari') o konuda sustuğunda, bizim onu reddetmemiz kesinlikle gerekmez. Biz onu kabul edip etmemekte tamamen serbestiz. Eğer onu haber veren kimsenin hâli adaleti gösteriyorsa, dengeliyse, bizim onu kabul etmemiz bize bir zarar vermez. Aynı şekilde, bizim onun şehadetini kabul etmemiz ve mallar ve canlar konusunda o şehadetle hüküm vermemiz de bize bir zarar vermez. Eğer o kimse, bizim bildiğimize göre adaletli, dengeli biri değilse, o zaman durup bakarız; eğer haber verdiği şey, bizim nezdimizde sahih kabul edilen görüşlerden bir görüşe uygun olarak doğruysa, gerçekse, onu kabul ederiz; öyle değilse, onu caizler, olabilirler babında bırakırız ve o haberi söyleyen hakkında hiçbir şey konuşmayız, çünkü o konuşma (meleklerce) yazılan bir konuşmadır, biz ondan sorguya çekiliriz. Allah Teâlâ bununla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: « Onların bu şahitlikleri yazılacak ve onlar bundan sorguya çekileceklerdir» (Kur'an, Zuhruf, 43/19).

73. Ve ben bu konuda kendi nefsine nasihat edenlerin ilkiyim. Şayet bu haberci, masum olanın getirdiği haberi getirmiş olsaydı, o zaman o bizim nezdimizdeki bilgiyi bize anlatıyor demektir, ki bizim nezdimizdeki bilgiyi bize haber vermenin bize bir faydası yoktur. Allah onlardan razı olsun, onlar bize Şeriatın sırlarını ve hikmetlerini anlatıyorlar ki bunlar fikirle, düşünceyle ve çalışmayla elde edilebilecek şeyler değildir; onlara ancak müşahedeyle, ilhamla ve buna benzer bir yolla ulaşılabilir. İşte, bu noktada Hz. Peygamber Efendimizin şu sözünün yararı görülmektedir. «Eğer ümmetim içinde muhaddisler varsa, onlardan biri de Ömer'dir»; ayrıca, Hz. Ebu Bekir'in "sır"la başkasına üstünlüğü konusunda Hz. Peygamberin sözünün de yararı görülmektedir.

74. İşte eğer bu ilimlerin varlığı konusunu inkâr olmasaydı, Ebu Hureyre'nin şu sözü bir anlam ifade etmezdi: «Allah'ın Resulü'nden — salat ve selâm onun üzerine olsun— iki dağarcık dolusu ilim öğrendim. Onlardan birini dağıttım; ötekine gelince, eğer onu da dağıtsaydım, benim

şu boynum kesilirdi.» Bana bu hadisi Hicrî 589 senesinde Ramazan ayında Sebte'de Ebu Abdullah Muhammed bin Ubeydullah el-Hacrî kendi evinde nakletti. Aynı şekilde, Hicrî 592 yılında İşbiliye'de Ebu'l-Velid Ahmed bin Muhammed bin el-Arabî kendi evinde bana bu hadisi nakletti. Hepsinin sonunda "Bize nakletti" dediler. Ancak, Ebu'l-Velid bin el-Arabî, şöyle dedi: "Ebu'l-Hasan Şureyh bin Muhammed bin Şureyh er-Ruaynî'den işittim. O dedi ki: Bana babam Ebu Abdullah ve Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed bin Manzur el-Kaysî nakletti —o ikisinden sema yoluyla dinleyerek—, onlar da Ebu Zer'den nakletti, o ikisinden sema yoluyla dinleyerek; o da Ebu Muhammed'den nakletti— O, Abdullah bin Ahmed bin Hammuviyh (es-Serahsiyyü'l-Hammûviyyü) ve Ebu İshak el-Müstemli ve Ebu'l-Heysem'den —ki o Muhammed bin Mekkî bin Muhammed el-Küşmihenî— Onlar şöyle dediler: Ben Ebu Abdullah'ım, —ki o Muhammed bin Yusuf ibn Matar el-Firebrî— o şöyle dedi: Ben Ebu Abdullah el-Buharî'yim.

75. Aynı şekilde, bana bu hadisi, Ebu Muhammed, Yunus bin Yahya bin Ebu'l- Huseyn bin Ebu'l-Berekât el-Haşimi, el-Abbasi, Mekke'de, Harem-i Şerif'te, Ka'be-i Muazzama'nın Rüknü'l- Yemânî karşısında, Hicri 599'da, Cemaziyelûlâ ayında Ebu'l-Vakt, Abdu'l-Evvel bin İsâ es-Siczî el-Herevî'den nakletti; O da, Ebu'l-Hasan Abdu'r-Rahman bin el-Muzaffer ed-Davudiyyi'den; O da, Ebu Muhammed Abdullah bin Ahmed Hamuviyyi es-Serahsî'den; o da, Ebu Abdullah el-Firebrî'den; o da, el-Buharî'den nakletti.

76. El-Buharî ise Sahih'inde şöyle dedi: Bana İsmail nakletti; o da, bana kardeşim İbn Ebi Zi'b'den nakletti, dedi. O da, Ebu Hureyre'den nakletti, dedi. Hadisi zikretti. Aynı zamanda, Ebu Abdullah el-Buharî'ye "boyun" (el-bul'ûm) kelimesini şerh etti. Ebu Zer'den gelen bir rivayetten, o hadisi "Kitabü'l-İlim" bölümünde tahric etti. Ve "bul'ûm"u boğazdan yemeğin geçtiği yer olarak şerh ettiler.

77. Eğer bu ilimler için bir inkâr olmasaydı, İbn Abbas'ın Aziz ve Celil Allah'ın; «Allah, yedi kat göğü ve yerden de bir o kadarını yaratan Allah'tır; Allah'ın fermanı (emr) bunlar arasından iner» (Kur'an, Talak, 65/12) âyeti hakkındaki "Eğer ben bu âyetin tefsirini söyleseydim, mutlaka beni recm ederdiniz, taşa tutup öldürürdünüz"sözü, bir diğer rivayette de "kesinlikle benim kâfir olduğumu söylerdiniz" şeklindeki sözü bir anlam

ifade etmezdi. Bana bu hadisi Ebu Bekir el-Kâdî, Muhammed bin Abdullah bin el-Arabî, el-Meafirî'den; o da, Ebu Hamid Muhammed bin Muhammed et-Tusî el-Gazalî'den nakletti.

78. Aynı şekilde, Ali bin Ebu Talib'in, Allah ondan razı olsun, şu sözünün de bir anlamı olmazdı:

Nice ilim cevheri vardır ki eğer ben onu açıklasaydım,

Kuşkusuz bana "Sen putlara tapanlardansın" denilirdi;

Ve müslüman adamlar helâl sayarlardı benim kanımı;

Yaptıkları bu en çirkin işi de güzel sayarlardı.

79. İşte bütün bunların hepsi, bildiğim kadarıyla çok iyi, büyük üstadlardır ve meşhurdurlar. Onlar bu ilmi ve bu ilmin derecesini bildiler; âlemin çoğunun menzili ondandır; kuşkusuz çoğu insan da bunu inkâr eder, kabul etmez. Arif olan akıllı insana gereken, onların inkârı konusunda aleyhte bir tutuma girmemesidir. Kuşkusuz bu husus Hz. Musa ile Hızır öyküsünde açıkça dile getirilmiştir. Bu, iki grup için de bir delildir (hüccet); gerçi Musa'nın inkârı, şartını unutmuş olmasındandır ve Allah'ın onu düzeltmesi içindir. Bizzat bu öyküyle bile, inkârcılar üzerine bu konuda delil getiririz; fakat onlara hasım, düşman olmaya gerek yok. Ancak salih bir kulun dediği gibi, deriz: "İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır" (Kur'an, Kehf, 18/78).

80. Ey peygamberlerden —hepsine salat ve selâm olsun— tevarüs eden nebevî ilmin bu sınıfında düşünen insan! Onların meselelerinden herhangi bir mesele üzerinde durduğun zaman, bu durum seni perdelemesin. O meseleyi bir filozof ya da bir kelâmcı ya da hangi ilim olursa olsun, bir ilim adamı zikreder ve sen, o meseleyi söyleyen hakikat ehli bir sufi olduğu hâlde, o bir filozoftur dersin, çünkü meseleyi filozof da zikretmiş, onu söylemiş ve ona inanmıştır ve yine çünkü o filozof onu onlardan, peygamberlerden nakletmiştir ya da onun bir dini yoktur, dersin, çünkü onu söyleyen, dini olmayan bir filozoftur.

81. Öyleyse, ey kardeşim, yapma! Bu söz, ilmi, tahsili olmayan, okuması yazması bulunmayan bir kimsenin sözüdür. Demek ki, filozofun bütün ilmi

batıl değildir; dolayısıyla onun nezdindeki falan mesele belki doğru olabilir; özellikle eğer filozofun söylediğini, daha önceden Allah Resulü'nün —salat ve selâm üzerine olsun— söylediğini görürsek; ve yine, özellikle, eğer filozof hikmetlere, arzulardan yüz çevirmeye, nefislerin aldatmacalarından ve gönüllerde yatan kötü düşüncelerden kurtulmaya dair sözler söylerse, buna göre, eğer biz hakikatleri bilmiyorsak, o zaman bu muayyen mesele hakkında filozofun sözünü saptamamız gerekir ve o söz doğrudur, dememiz gerekir; çünkü o sözü Allah Resulü —salat ve selâm onun üzerin olsun— söylemiştir; ya da İmam-ı Malik, İmam-ı Şafii ya da Süfyan-ı Sevrî söylemiştir.

82. Senin sözüne gelince, "O, onu filozoftan işitti" ya da "O, onu onların kitaplarından mütalâa etti" dersen, kuşkusuz yalancılık ve bilgisizlik içine düşmüş olursun. Şöyle ki: Yalancılık, senin "O, onu filozoftan işitti ya da O, onu onların kitaplarından mütalaa etti" demendir, çünkü sen onun böyle yaptığını görmedin ki! Bilgisizlik ise, bu meselede hak ile batıl, doğru ile yanlış arasını ayırt edememendir. "Filozofun dini yoktur" sözüne gelince, filozofun bir dininin olmaması onun nezdinde olan her şeyin batıl, yanlış olmasına bir delil teşkil etmez. Bu, her akıl sahibince, aklın daha ilk düşüncesiyle idrak edilebilir.

83. Ey kardeşim! Kuşkusuz sen, böyle bir meselede, sufi aleyhinde bulunmakla, ilimden, doğruluktan, dinden uzaklaşmış olursun. Bilgisizlik, yalancılık, iftiracılık, akıl ve din yönünden noksanlık yoluna; düşünce bozukluğu ve doğru yoldan uzaklaşma içine aniden girmiş olursun. Ne dersin, gördüğü bir rüyayı sana anlatsaydı, sen onu tabir etmek ve o rüyanın anlamlarını öğrenmek ister miydin? Öyleyse, o sufinin sana getirdiği şeyi al; biraz kendi nefsine doğru yolu göster ve onların anlamları senin için apaçık oluncaya dek mahallini boşalt. Bu şekilde davranman, Kıyamet Günü «Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz, bu durumdan habersizmişiz; hatta biz zalim kimselermişiz» (Kur'an, Enbiya, 21/ 97) demenden daha iyidir.

84. Her ilim, cümlelerle ifade edildiği zaman güzel olur ve manası anlaşılır ya da dinleyen nezdinde anlaşılmasına yaklaşılır ve anlaşılır; bu ilim, nazarî akıl ilmidir, çünkü o ilim onun idraki altındadır. Ve eğer bakıp düşünseydi, onunla yükselebileceği bir şeydendi. Ancak, sırlar ilmine gelince, cümleler onu anlattığı zaman, insan onu anlamakta, idrak etmekte

zorlanır, güçlükle karşılaşır; dahası mutaassıp zayıf akıllar belki onu dışlar, reddeder; çünkü zayıf akıllar, Allah'ın o sırlar içine koyduğu görüşlerin ve düşüncelerin hakikatini kavrayabilecek kapasitede değillerdir. İşte, bu nedenle, ilim sahibi kişileri çoğu zaman ona ancak örnekler vererek, şiir şeklinde ifadelerle ulaştırmak mümkündür.

85. Hâl ilimlerine gelince, bunlar sırlar ilmiyle akıl ilmi arasında olan orta ilimlerdir. Hâl ilmine inananların çoğu, tecrübe ehli olan insanlardır. Bu ilim, hâl ilmi, sırlar ilmine, nazarî ve aklî ilimlere yakınlığından daha yakındır. Fakat, zarurî aklî ilim sınıfına yakındır; belki o, odur. Ama, akıllar ona ancak onu bilen ya da onu müşahede eden bir peygamberin ya da bir velinin haberleriyle ulaşabildiğinden, bu nedenle o ilim zarurî aklî ilimden ayrılmıştır. Fakat, hâl ilmi, onu müşahede eden nezdinde zaruridir.

86. Sonra, ey kardeşim! Bilesin ki, sırlar ilmi senin nezdinde güzel olursa ve sen onu kabul edersen ve ona inanırsan, o zaman sana ne mutlu! Hiç kuşku yok ki sen mutlaka o ilimden bir keşif üzeresindir hatta bunu bilmezsin de. Başka bir şeye değil sadece buna bir yol, bir imkân vardır, çünkü sadır, kalb ancak doğru olduğuna güvendiği bir şeyle mutmain olur. Burada akıl için bir giriş yoktur, çünkü bu ilim aklın kavrayacağı türden bir ilim değildir. Ancak, masum biri bu ilmi sana anlatacak olursa, işte o zaman akıllı insanın kalbi mutmain olur, sakinleşir. Fakat masum olmayan biri bunu anlatacak olursa, o zaman onun sözünden ancak zevk sahibi olan bir tat alır.

87. Eğer sen «Öyleyse en şerefli yol olduğunu ve o yolda olan "salik"i Allah Teâlâ'ya ulaştırdığını iddia ettiğin yolu ve o yolun üzerinde bulunan hakikatleri ve makamları, en yakın cümlelerle ve en veciz, en beliğ ifadelerle bana anlat ki ben de o yol üzerinde çalışayım ve senin kendisine ulaştığını iddia ettiğin şeye biz de ulaşalım» dersen, Allah'a yemin ederim ki, ben bunu seni tecrübe etmek, seni sınamak bakımından istemiyorum. Ben yalnızca bunu senden "sıdk", yani doğruluk bakımından istiyorum. Çünkü ben kesinlikle senin hakkında hüsn-i zan besliyorum. Kaldı ki sen, akıldan getirdiğin pay hakkında beni uyarmıştın. Bu ise, caiz ve mümkün olmasıyla aklın kesin olarak kabul edeceği ya da belli bir hüküm olmaksızın aklın yanında duran şeylerdendir. Öyleyse, Allah senden razı olsun ve seni amaçlarına, emellerine kavuştursun ve seni hayırlı, yararlı biri yapsın!

88. Öyleyse bil ki, kendilerini yaratıldıkları amaçtan başka bir şeyle meşgul eden avam (halk) dışında, kurtuluşlarını isteyen mü'minlerden seçkin bir grubun, havasın izlediği yol olan, insanı Allah'a ulaştıran yol

dört şube üzeredir; bunlar ise, itici motifler (bevâis); çekici motifler (devai'); ahlâk ve hakikatlerdir. Onları bu itici motiflere, çekici motiflere, ahlâka ve hakikatlere çağıran şey, onlar üzerine farz olan üç haktır. Bunlar da Allah'ın hakkı, kendilerinin hakkı ve yaratılmışların hakkıdır.

89. Allah Teâlâ'nın onlar üzerindeki hakkına gelince, bu, onların yalnızca O'na kulluk etmeleri, yalnızca O'na ibadet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Yaratılmışların onlar üzerindeki hakkı ise, Şeriat, onlara bir ceza uygulanmasını emretmedikçe onlara eza ve cefa vermekten geri durmak ve elinden geldikçe yaratılmışlara, onlarla birlik olup iyilik yapmak ve bunu teşvik etmektir, tabii ki Şeriat, bunu yasaklamadığı sürece. Çünkü ceza vermeye ancak Şeriat diliyle, Şeriat yoluyla muvafakat verilebilir. Kendilerinin kendileri üzerindeki hakkına gelince, sadece mutluluklarının ve kurtuluşlarının bulunduğu yola kendilerini sokmalarıdır, eğer kendileri o yola girme konusunda direnirlerse, kendilerinin bilgisizliği ya da kötü huyları nedeniyledir. Çünkü o yola girmeye direnen nefsi, ancak din ya da mürüvvet erdemli ahlâklara, güzel huylara sahip olmaya sevk edebilir. Bilgisizlik, cehalet dinin karşıtıdır, çünkü din ilimlerden bir ilimdir. Kötü huy ise, mürüvvete, erdemli olmaya, güzel ahlâklı olmaya karşıttır.

90. Şimdi, o dört şubeye dönüyoruz ve diyoruz ki, çekici motifler (devâi') beş tanedir: 1- Nedensel merak, ki bu "hatırın (bilgi) toplaması" diye adlandırılır; 2- İrade; 3- Azim; 4- Himmet; 5- Niyet. Bu çekici motiflere gönderen itici motifler ise, üç tanedir: 1- Rağbet (istek, arzu); 2- Korku (rehbet); 3-Saygı duymak (tazim). Rağbet iki şekilde olur: 1-Yakınlıktan, komşuluktan dolayı rağbet etmek; 2- Muayene etmek (yoklamak) suretiyle rağbet etmek. İstersen şöyle de diyebilirsin: 1-Onun yanındakine rağbet etmek; 2-Ondakine rağbet etmek. Korku da iki türlüdür: 1- Azaptan, cezadan dolayı korkmak; 2- Hicaptan, utanmadan dolayı korkmak. Tazim ise, onun senden ayrılması ve senin onunla birleşmendir.

91. Ahlâka gelince, o da üç çeşittir: 1- Geçici ahlâk; 2- Geçici olmayan ahlâk; 3- Müşterek ahlâk. Geçici olan ahlâk da iki kısımdır: 1- Herhangi bir menfaat nedeniyle geçici olan ahlâk; örneğin cömertlik ve yiğitlik gibi. 2- Bir mazarratı defetmekle geçici olan ahlâk; örneğin affetme, bağışlama ve ceza vermeye müsait olduğu hâlde ve buna imkân bulunduğu hâlde, ceza vermekten kaçınmak gibi. Geçici olmayan ahlâk ise, vera, takva, zühd ve

tevekkül gibi huylardır. Müşterek ahlâka gelince, bu da yaratıkların ezasına, cefasına karşı sabretmek ve onlara güler yüzle davranmaktır.

92. Hakikatlere gelince, bunlar da dört şey üzeredir: 1- Mukaddes Zât'a yönelik olan hakikatler; 2-Münezzeh sıfatlara yönelik olan hakikatlerdir ki bunların birbiriyle yakınlığı vardır. 3-Fiillere (ef'al) yönelik olan hakikatler. Bunlar da "Kün!", (Ol!) emri ve diğer kardeşleridir. 4- Fiillerin sonuçlarına (mef'ûlât) yönelik olan hakikatler. Bunlar da âlemler, oluşlar (ekvan) ve yaratılmışların tümüdür (mükevvenât). İşte varoluşla ilgili (kevnî) bu hakikatler üç mertebe üzeredir: 1- Ulvî hakikatler; bunlar akla uygun olan, akılla kavranılabilen hakikatlerdir (ma'kûlât); 2- Süflî hakikatler; bunlar hislerle duyulabilen hakikatlerdir (mahsûsat); 3– Berzahla ilgili (berzahiyye) hakikatler; bunlar ise, ancak hayalle kavranabilen hakikatlerdir (mütehayyelât).

93. Zâtla ilgili hakikatlere gelince, bunlar Allah'ın seni içinde ikâmet ettirdiği, benzetme (teşbih) ve şekillendirme, nicelik atfetme (tekyîf) olmaksızın, her tür müşahede yeridir. Cümleler onu içine sığdıramazlar; kelimeler onu ifade edemezler; işaretler onu ima edemezler. Sıfatla ilgili hakikatler ise, Allah'ın seni içinde ikâmet ettirdiği her türlü müşahede olan Yüce Tanrı'nın, Alîm, Kadir, Mürîd, Hay ve benzeri muhtelif, mütekâbil ve mümasil isim ve sıfatlarının tümüyle birlikte O'nun varoluş ilmine muttali olursun.

94. Varoluşla ilgili (kevnî) hakikatlere gelince, bunlar da Hak Teâlâ'nın seni içine yerleştirdiği her türlü müşahede yeridir ki, orada sen ruhlar, basit varlıklar (besâit), bileşik varlıklar (mürekkebât), cisimler, birleşme ve ayrılma hakkındaki bilgilere muttali olursun.

95. Fiillere yönelik hakikatlere gelince, bunlar Hak Teâlâ'nın seni içine yerleştirdiği her türlü müşahede yeridir ki orada sen "Kün!", (Ol!) emrinin bilgisine ve Kudretin kaderle (makdûr) olan ilgisine özel örnekle muttali olursun, çünkü bu bağlamda kul için bir fiil yoktur. Ayrıca, kulun sonradan meydana gelen (hâdis) kudretinin o şekilde vasıflanmış bir eseri de yoktur.

96. İşte bütün bu söylediklerimize "haller" ve "makamlar" adı verilir. Bunlardan "makam"a gelince, temelli bir bilgiye sahip olan kimsenin

(resûh) sahip olması gereken ve kendisinden ayrılması doğru olmayan her sıfattır, örneğin "tövbe" gibi. "Hâl" ise, senin her vakitte içinde bulunduğun sıfattır; örneğin, sekr, sarhoşluk; mahv (silinme), gaybet (kendinden geçme), rıza (halinden memnun olma) gibi hâller. Ya da o sıfatın varlığı bir şarta bağlanmış olarak da olabilir; şöyle ki: o şart ortadan kalktığında, o sıfat da yok olur. Örneğin, belâya karşı sabır hâli; nimetler içindeyken şükür hâli gibi.

97. Bu konular iki kısım üzeredir: Birinci kısım, kemali, insanın hem zahirinde hem de bâtınında olan hâller. Örneğin vera (takva) ve tövbe gibi. İkincisi, kemali insanın bâtınında olan hâllerdir, fakat eğer daha sonra bu hâller insanın zahirinde de görülürse, bunda bir beis yoktur. Örneğin, zühd ve tevekkül gibi hâller. Orada, yani Allah Teâlâ yolunda, zahirde olup da bâtını olmayan bir makam yoktur.

98. Sonra, kuşkusuz bunlardan bazı makamlar var ki insan hem dünyada hem de ahirette onlarla vasıflanır. Örneğin müşahede, celâl, cemal, üns, heybet ve bast gibi. Ve yine bunlardan bazı makamlar vardır ki, kul ölümüne kadar onlarla vasıflanır. Sonra onlardan ayrılır. Örneğin, havf (korku), kabz, hüzün, reca (umut) gibi. Ve yine bunlardan bazı makamlar vardır ki kul, ölümüne kadar onlarla vasıflanır. Örneğin, zühd, tövbe, vera', mücahede, riyazet, yalnızlık (tahalli) ve süslenme (takalli), yakınlık yolu üzerinde olma gibi. Ve yine, bunlardan bazı makamlar vardır ki, şartının yok olmasıyla o da yok olur ve şartının geri gelmesiyle o da geri gelir. Örneğin sabır, şükür ve vera' (takva) gibi.

99. İşte böylece, —Allah bizi de seni de muvaffak etsin, başarılı kılsın!— bunlarla kuşkusuz ben senin için, yolun ne olduğunu, menzillerin nasıl tertip edildiğini, manaların ve hakikatlerin zahirini son derece veciz ve özlü olarak, herkesin, istifade edebileceği bir tarzda açıkladım. Eğer sen bu yola sülûk edersen, O'na vasıl olursun.

Noksan sıfatlardan münezzeh
olan yüce Allah
bizi de
seni de
doğru

yola

iletsin!

100. Özellikle Allah ehlinin bildiği ilmî hususlar yedi mesele üzerinde toplanmıştır. Bunları bilen kimseye hakikat ilminden hiçbir şey gizli kalmaz. O yedi mesele şudur:

1- Allah Teâlâ'nın isimlerinin bilinmesi;

2- Tecellilerin bilinmesi;

3- Hak Teâlâ'nın kullarına Şeriat diliyle hitabının bilinmesi;

4- Varoluşun mükemmelliğinin ve noksanlığının bilinmesi;

5- İçerdiği hakikatler bakımından insanın bilinmesi;

6- Hayalî keşfin bilinmesi;

7- İlletlerin ve devaların bilinmesi.

Biz bu meseleleri bu kitabın "Marifet Bölümü"nde ayrıntılı olarak açıkladık. Öyleyse, inşaallah o bölüme bakarsın!

1. Şiir:

Kim yükselirse marifet merdiveninde

Görür kendi sıfatını kendinde

Marifettir Bir'e giden yolu gösteren

İlim ve marifet arasındaki farktan ötürü

Marifetin varoluşu Peygamber'in varoluşundadır

Onu Hak Teâlâ gönderdi ve yükümlü kıldı onu

Evet odur vaktin imamı o hâlinde

Bilen bu durumu, can atar tanımak ister onu

Onun hükümleri cereyan eder hikmet üzere

Yüce ve şerefli mertebelerde

2. Bil ki, marifet ilâhî bir niteliktir. İlâhi isimler arasında onun lafız olarak bir varlığı (ayn) yoktur. Fakat onun yeri biricik yerdir. O sadece bir'i ister ve bir'i kabul eder. Tasavvuf ehline (el- kavm) göre, marifet geniş, büyük bir yoldur. Ancak amel ile, takva ile o yola sülûk etmekle elde edilen her ilim, bir marifettir, çünkü o ilim hakikat ehlinin (muhakkik) keşfinden ileri gelir ki fikrî nazardan, düşünme yoluyla hasıl olan ilmin tam zıttına, o ilmin içine asla şüphe ve kuşku girmez. Fikrî ve nazarî ilim, hiçbir zaman şüpheden salim olmaz, bu ilme şüphe karışabilir; onda hayret ve şaşkınlık olabilir; ona ulaştıran şeyde kusur ve eksiklik, noksanlık olabilir.

3. Bil ki, ilim ancak eşyayı kendi zâtıyla bilip tanıyan bir kimse için sahih olur. Bir şeyi, kendi zâtı üzerine ilave edilen, fazladan bir şeyle tanıyan kimse, o ilave şey nedeniyle mukallit, taklitçi olur o hususta. Varoluş içinde eşyayı kendi zâtıyla tanıyan ancak Tek Bir Varlık vardır. Dolayısıyla bu Bir'in dışındaki herkesin eşyayı ve eşya dışındaki varlıkları tanıyıp bilmesi sadece bir taklittir. Allah'ın dışında bir kimse için eşyayı kendi zâtıyla tanıyıp bilmenin ancak taklit yoluyla olabileceği hususu kesinleştiğine göre, öyleyse biz de Allah'ı taklit edelim. Özellikle de O'nunla ilgili ilimde O'nu taklit edelim.

4. Allah dışında, bir kimse için her şeyi bilmenin ancak taklit yoluyla mümkün olabileceğini söyledik. Çünkü insan, birşeyi ancak Allah'ın kendisine verdiği kuvvetlerden herhangi biriyle bilebilir ki bu kuvvetler de duyular ve akıldır. Öyleyse, insan ya duyuların kendisine verdiği şeylerde, duyularını taklit etmelidir, fakat insanın hissi bazen yanılır; bazen de bir iş neyse o hususta tam isabet edebilir; ya da insan, aklının kendisine verdiği zaruri bilgilerde veya düşüncelerde aklını taklit etmelidir, fakat akıl da düşünceyi, fikri taklit eder. Fikir ise, bazen doğrudur, sahihtir; bazen de bozuktur, fasittir. Böylece, insanın eşyayı tanıması ve bilmesi tesadüfi (bilittifak) olmaktadır, dolayısıyla sadece taklit yoluyla mümkün olmaktadır.

5. Şimdi, durum bu söylediğimiz şekilde olunca akıllı bir insan için, Allah'ı tanımak, bilmek istediği zaman, Peygamberlerin diliyle, Allah'ın Kitaplarında Kendi hakkında haber verdiği şeylerde, Allah'ı taklit etmesi gerekir. Eşyayı tanımak, bilmek istediği zaman ise, kuvvetlerinin, yani

duyularının ve aklının kendisine verdiği şeylerle eşyayı tanıyamayacağına göre, Hak Teâlâ onun işitmesi, görmesi ve diğer duyuları oluncaya kadar Allah'a itaat etsin, O'na ibadet etsin ki böylece bütün işleri Allah'la bilsin. Allah'ı da yine Allah'la bilsin, çünkü O'nu taklit etmek gerekir.

6. Dolayısıyla sen Allah'ı Allah'la, ayrıca bütün eşyayı, bütün işleri de Allah'la tanıdığın, bildiğin zaman, artık bu bilme işinde sana bir bilgisizlik, bir şüphe, bir kuşku, bir tereddüt gelmez. Böylece ben sana hiç duymadığın bir hususu açıklamış oldum.

7. Nazarî düşünceye sahip akıllı kimseler, düşüncenin, nazarın hissin ve aklın kendilerine verdiği şeylerle, kendilerini alim olarak tahayyül ederler. Oysaki onlar, o duyguları taklit makamındadırlar. Kaldı ki, hiçbir duyu yoktur ki yanılmasın. Onlar bunu bilirler, fakat buna rağmen kendilerini yanılgıya iterler, hataya düşürürler. Hissin, aklın ve fikrin hata ettiği yerlerle hata etmediği yerleri fark ederler. Kim bilir, belki onların yanlış diye kabul ettikleri şey doğrudur. İşte bu tedavisi çok zor olan hastalığı, ancak her bildiği şeyi Allah dışında biriyle değil de sadece Allah'la bilen bir kimse ortadan kaldırabilir. Noksan sıfatlardan münezzeh olan Yüce Allah Kendi Zâtıyla Alimdir; Zâtından fazla, Zâtı dışında bir şeyle değil. Öyleyse, senin de Yüce Allah'ın sana öğrettiği şeylerle âlim olman gerekir, çünkü sen bilen ve cahil olmayan, Kendi İlminde taklit etmeyen bir Varlığı taklit ettin.

8. Allah dışında başka birini taklit eden kimse, yanılgıya, hataya düşebilen birini taklit etmiş olur; ve o kimsenin, düşüncesinde, ilminde isabet etmesi tesadüfi (bilittifak) olur. «Peki, sen bunları nereden biliyorsun? Belki sen de hataya düşmektesin ve bu açıklamaları yaparken yanıldığını bile bilemezsin, çünkü sen de yanılan birini, yani daha doğrusu aklı ve fikri taklit ediyorsun» denilse bize, «doğru söylüyorsun» deriz; fakat, biz burada taklitten başka bir şey göremediğimiz için, biz ancak «Resul» diye adlandırılanı ve «Allah Kelâmı» diye adlandırılanı taklit etmeyi tercih ediyoruz; bizdeki taklit böyle bir taklittir. Hak Teâlâ bizim işitmemiz ve bizim görmemiz olana dek bizim ilmimizi o taklit üzerine bina etmiştir. Dolayısıyla, biz eşyayı Allah'la bildik ve bu açıklamaları, bu bölümlemeleri de Allah'la tanıdık. İşte, bizim taklitte isabetimiz böyle olmuştur.

9. Bilittifak bu böyledir, çünkü biz daha önce dedik ki, aklın ve duyulardan herhangi birinin herhangi birşey üzerinde, o şey ne ise o şekliyle isabet

etmesi ancak bilittifak olur. Her durumda hata eder demedik. Biz sadece nerede hata eder, nerede isabet eder, bunu bilemeyiz dedik. Hak Teâlâ insanın bütün duyuları olunca ve insan bütün işleri Allah'la bilince, o zaman duyularının nerede isabet ettiğini, nerede hata ettiğini bilir. İşte biz bu yola gittik; hiç kimse bunu inkâr edemez, çünkü herkes bunu kendinde görebilir.

10. Bu hususu bu şekilde açıklığa kavuşturunca, bu şekilde karar kılınca, artık sen Allah'ın sana emrettiği ameli yerine getirmek suretiyle O'na itaat etmeye çalış; kalbine gelebilecek "havatır"ı murakabe et; Allah'tan haya etmeye çalış; Allah'ın çizdiği sınırlarda dur; Allah'la bir ol; daima Cenâb-ı Allah tarafını tut ki Allah senin bütün duyuların olsun! Böylece sen de kendi işlerin konusunda basiret sahibi ve ileri görüşlü biri olursun.

11. Burada ben sana sadece nasihat ediyorum, çünkü görüyoruz ki, Hak Teâlâ Kendi hakkında öyle şeyleri haber vermiştir ki aklî deliller ve sahih fikirler bile o konularda tereddüt etmektedir; tasdik eden ve o şeylere iman etmenin gerekli olduğunu gösteren deliller de vardır. Öyleyse, sen de Rabbini taklit et, çünkü O'nu taklit etmen gerekir; o hususları tevil konusunda aklını taklit etme; çünkü senin aklın, bu sözün Allah'tan geldiğine dair tam anlamıyla seninle birleşmiştir. Öyleyse, senin nezdindeki şeylere etki edebilecek karşıt bir fikir kalmamış demektir senin için! Sen tevil konusunda aklını taklit etme ve aklın bilgilerini, Allah'a, o sözleri asıl söyleyene havale et; sonra da gereğince amel et ki O'nunla ilgili ilme erişebilesin, tıpkı O'nun gibi. İşte, ancak o zaman "arif" olabilirsin! İşte, matlup olan, marifet ve sahih, gerçek ilim budur ki "Ona önünden de, ardından da batıl gelemez, yaklaşamaz. Çünkü O, Hakîm'den, hikmet sahibinden ve Hamîd'den, çok hamd edilen Allah'tan indirilmiştir" (Kur'an, Fussilet, 41/ 42).

12. Bu hususu bu şekilde belirttikten, bir karara bağladıktan sonra, şimdi bu bölümde söz konusu edilen "yol"a (tarikat) dönelim; bu yol O'nun ehlinden bazı insanların önündeki bir yoldur; kuşkusuz hakkında sana bir takım uyarılarda bulunduğumuz bu yol (tarikat) garip, ilginç bir yoldur. O hâlde diyoruz ki, el- Muhasibî marifetin şu dört şeyle ilgili bir ilim olduğunu söylemiştir; bunlar Allah, nefis, dünya ve şeytandır. Allah Resulü de —salat ve selâm onun üzerine olsun— Allah'ı tanımak için insanın kendini tanımasından başka bir yol olmadığını söylemiştir ve «Kim kendini tanırsa, Rabbini de tanır.» buyurmuştur. Ve yine, «Aranızdan kendini en iyi

tanıyan, Rabbini de en iyi tanır» diye buyurmuştur. Demek ki, Allah seni bir delil yapmıştır, yani senin kendini tanımanı, senin O'nu tanıman üzerine bir delil yapmıştır; şöyle ki: Ya Allah Kendi Zât ve sıfatlarıyla kendisini vasfettiği şekilde seni de vasfetmiştir ve kendisinin yeryüzünde bir halifesi ve bir naibi olarak o sıfatı sana vermesi nedeniyle; ya da senin içinde bulunduğun her an ve her durumda, varoluş içinde daima O'na muhtaç olman nedeniyle seni bir delil yapmıştır. Bu iki hususun birlikte olması gerekir.

13. Görüyoruz ki, Allah Teâlâ "marifet" diye adlandırılan Allah'la ilgili bu ilim konusunda şöyle buyurmaktadır: «Dışarıda ve kendilerinde onlara âyetlerimizi göstereceğiz ki O'nun Hak olduğu onlar için iyice belli olsun. ...» (Kur'an, Fussilet, 41/53). Demek ki, Hak Teâlâ bizi, öncelikle bizim dışımızda olan "âfâk"a; sonra da bizim birlikte ve üzerinde olduğumuz "nefislerimiz"e (enfüs) göndermektedir. İşte biz, bu her iki hususa birlikte vakıf olduğumuzda, ancak o zaman O'nu tanımış oluruz. Böylece O'nun Hak olduğu bizim için açıkça belli olur. Böylece Allah'ın delil getirmesi peygamberinkinden daha tam olmaktadır. Şöyle ki: Eğer biz önce kendi nefislerimize bakmış olsaydık, bizim nazarımız, bakışımız nefsimizin bize vermediği Allah'la ilgili ilmi, ya da nefislerimizdeki her şeyi bizim dışımızdaki âleme verip veremeyeceğini bilemezdik. Oysa biz kendi nefislerimize baktığımız zaman, ufuklara bakan kimsenin edindiği bilgiyi, O'nunla ilgili bilgiyi de ediniriz.

14. Şari', yani Hz. Peygamber ise, kuşkusuz nefsin, âlemin, bütün hakikatlerini kendinde topladığını biliyordu. Bu nedenle, tıpkı Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi: «...Çünkü O size çok düşkündür; mü'minlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir» (Kur'an, Tövbe, 9/128), kendinden bir şefkat olarak ve sana düşkünlüğü nedeniyle, seni kendi nefsin üzerinde yoğunlaştırdı ki delil getirme işi böylece bize daha yakın olsun istedi. Böylece sen Allah'la ilgili ilimle çabucak, kısa yoldan kurtulasın ve onunla mutlu olasın istedi. Oysa Hak Teâlâ, yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı, seni o risklerden korumak için önce "ufuklar"ı (âfâk) zikretti; senin nefsinin sana vermediği, veremediği Allah'la ilgili ilimden verilen şeylerin belki "ufuklar"da kaldığını düşünürsün diye, seni önce "ufuklar"a havale etti, oralara yöneltti.

15. Dolayısıyla böylece Allah hakkında Allah'tan delil getirmenin gerçeğini tam olarak öğrenince, kendi nefsine bakarsın ve Allah'la ilgili ilim konusunda ufuklara bakmanın sana vermiş olduğu şeyin, kendi nefsine bakmanın sana kazandırdığı şeyle aynı olduğunu görürsün. Böylece senin için sana gelebilecek hiçbir şüphe kalmaz, çünkü orada artık sadece bir Allah, bir sen varsın, bir de senden çıkan şey, yani âlem vardır.

16. Sonra, Allah sana âleme nasıl bakacağını da öğretti: «Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? Eğer dileseydi, kuşkusuz onu hareketsiz de kılardı; sonra, biz ona güneşi de bir delil kıldık» (Kur'an, Furkan, 25/45); «İnsanlar acaba deveye bakıp da biraz olsun düşünmezler mi? Deve nasıl yaratıldı? Göğe bakmazlar mı, nasıl kaldırıldı? Dağlara bakmazlar mı, nasıl dikildi? Yerküreye bakmazlar mı, nasıl yayılıp döşendi?» (Kur'an, el-Gaşiye, 88/17-20); «Göklerin ve yerin melekûtuna (hükümranlığına), Allah'ın yarattığı her şeye bakmazlar mı? » (Kur'an, Araf, 7/ 185). İşte, bu âyetlerin hepsi senden o âyetlere bakmanı istiyor, tıpkı şu âyette de buyurulduğu gibi: «... İşte, bütün bunlarda akleden insanlar için âyetler vardır» (Kur'an, Ra'd, 13/4) yani düşünen, işiten, anlayan insanlar için, alimler için, inananlar için, akıl sahipleri için ve gönül sahipleri için âyetler, işaretler, ibretler vardır.

17. Noksan sıfatlardan münezzeh olan Yüce Tanrı, yaratıkları çok çeşitli şekil ve tarzda yarattığını; Kendisiyle ilgili ilme ulaştıracak yolların sayısını artırdığını bildirmiştir. Çünkü hiçbir şekil ve tavır Allah Teâlâ'nın terkip ettiği şeyle kendi menzilinin sınırını aşamaz. Hz. Peygamber aleyhisselâm ise, seni sadece kendi nefsine yöneltmiştir, çünkü o biliyor ki (onun söylediği şey gerçekleşirse, o zaman) Hak Teâlâ senin duyuların olacak ve sen her şeyi, başkasıyla değil sadece O'nunla bileceksin, çünkü Hak Teâlâ Azizdir. Aziz ise, kendisine erişilemeyendir (el-Menîu), koruyandır (el-Hamiyyü) ve ancak kendisiyle zafere ulaşılandır. O'ndan başkası, kendisine erişilemeyen değildir, dolayısıyla Aziz değildir. İşte, bu nedenle Hak Teâlâ senin bütün duyuların olur.

18. İşte sen O'nu bildiğin zaman ve O'nunla muzaffer olduğun zaman, O'nu bilen ve O'nunla zafere ulaşan yine sadece O olur; dolayısıyla "İzzet" sıfatı yine O'nda devam eder, asla O'ndan zail olmaz. Durum böyledir. Bu nedenle de, O'nunla ilgili ilim kapısı kapalıdır, ancak

Kendisine açıktır; böyle olması gerekir. Akıl bu nedenle O'nu tenzih eder; yaratılmışla (halk) Yaratıcı arasındaki her bakımdan ilişkiyi ortadan kaldırır. Allah bu konuda bize şu delili getirir ve bu konuyu bu delille tasdik eder: «O'nun gibi hiçbir şey yoktur» (Kur'an, Şura, 42/ 11). Bu bize "akıl doğru söyledi" diyor, çünkü akıl ancak kendi gücü dahilinde olanı bilir, onun dışındaki şeyleri bilemez; çünkü Allah «Ben her şeye yaratılışının hakkını verdim» (Kur'an, Taha, 20/50) şeklinde buyurmaktadır; akıl da "şeyler" cümlesindendir; dolayısıyla "akla da yaratılışının hakkını verdik" demektedir; ve âyet şu şekilde tamamlanmaktadır: «Sonra O doğru yola iletti» (Kur'an, Taha, 20/50), yani açıkça bildirdi, beyan etti. Noksan sıfatlardan münezzeh olan Yüce Allah, aklın ve duyulardan hiçbirinin vermediği her şeyi açıkça beyan etmiştir. Ve Kendisi için öyle hükümler zikretmiştir ki —Kendisi o hükümler üzerindedir— akıl onları kabul etmez; ancak onlara iman ederek, inanarak kabul edebilir; ya da o hükümleri kendi ihatası, çerçevesi için alarak tevil yoluna gider, öyle kabul eder; bu nedenle Allah'tan gelen bir basiret üzere olmayan kimse için biricik kurtuluş yolu kesinlikle tevil yoluna girmemek ve hakkında bilgisi olmadığı konuları Allah'a teslim etmek, O'nun ilmine havale etmektir. Biricik kurtuluş yolu budur.

19. Noksan sıfatlardan münezzeh olan Hak Teâlâ, yarattığı verdiği her şeydeki duyguyu (kuvveti) tasdik etmektedir, çünkü o duygu, o kuvvet, Allah'ın kendisine verdiği bütün özellikleri eksiksiz yerine getirmektedir. Hak Teâlâ için, yine Hak tarafından, bir başka zevk daha kalıyor ki bu zevki ancak Allah ehli bilir. Bunlar, Kur'an ehlidirler ve Allah'ın has, kullarıdırlar. Bunlar bütün inanç ve itikadın toplamıyla O'na itikad ederler, çünkü her şeyde Allah Teâlâ'dan bir vecih, bir özellik vardır ki o vecih Haktır. Eğer durum böyle olmasaydı, O Tanrı olmazdı; ve âlem, Tanrısız kendi kendine müstakil olarak varolurdu ki böyle olması muhaldir, imkânsızdır. Dolayısıyla, âlemde herhangi bir şeyde Hak Teâlâ'nın vechinin olmaması muhaldir, imkânsızdır. İşte, bu marifet ulaşılması çok zor olan bir seviyedir, çünkü bu marifet âlemde mutlak hatanın kaldırılmasına yol açar; nisbî, izafî, hata ortadan kalkmaz, çünkü nisbî hata, mukabiline mensuptur, karşılığına nisbet edilir; dolayısıyla o hata ancak tekabülüyle bir hata olur; eğer hatanın tekabülü yoksa o zaman hata da olmaz.

20. Allah ehli arasından "kamil" olan kimse, her şeye, her işe öyle keskin bir bakışla bakar ki Allah'ın o şeye vermiş olduğu yaratılışı hemen görür ve ona hakkını verir. Sonra, her şeyin yaratılışından çıkan şeyler hakkında Allah'ın kullarına bildirdiği şeyleri görür; ve âyette geçen «Sonra, O doğru yola iletti» beyanının yerini asıl yerine koyar. Aynı şekilde, her yaratılanı da Yaratıcının ona verdiği konuma, yerli yerine koyar. İşte, bu tür insanlar hata etmezler ve temel konularda ve yan konularda, usûl ve fürû'da mutlak olarak hata etmezler. Dolayısıyla, her müctehid, eğer düşünürsen, hem asıl konularda hem de yan konularda isabet eder, doğruyu yakalar.

21. Bunları söyledikten ve yukarıda söylediklerimizde karar kıldıktan sonra, diyoruz ki, bize göre, bizim yolumuzda (tarîk) marifet, bu konuda düşünüp baktığımızda, marifetin yedi şeyi bilmekten ibaret olduğunu görürüz. Bu yol, Allah'ın kulları arasından, has, seçkin kimselerin seyr ü sülûk ettiği, izlediği yoldur.

22. Bu yedi şeyden birincisi, hakikatler ilmidir. İkincisi, eşyada Hakkın tecellisiyle ilgili olan ilimdir. Üçüncüsü, Hak Teâlâ'nın (mükellef) kullarına şeriatların (şerai) lisanlarıyla hitap etmesiyle ilgili olan ilimdir. Dördüncüsü, varoluş içindeki mükemmellik ve noksanlıkla ilgili olan ilimdir. Beşincisi, içerdiği hakikatler bakımından insanın kendini tanımasıyla ilgili olan ilimdir. Altıncısı, hayal ve hayalin bitişik (muttasıl) ve ayrı (munfasıl) âlemi. Yedincisi, ilâçlar ve hastalıklarla ilgili olan ilimdir.

İşte, bu yedi meseleyi tam olarak bilen kimse, "marifet" diye adlandırılan şeyi elde etmiş olur. Muhâsibî ve diğerlerinin marifet konusunda söyledikleri şeyler bunları kapsar.

Birinci İlim

Hakikatler İlmi

23. Bu ilim, ilâhi isimlerle ilgili olan ilimdir. Bu isimler dört bölüme ayrılmaktadır:

Birinci kısım, Zât'a delâlet eden isimdir. Bu, o isimle isimlenen Zâttan başkasının anlamadığı, bilmediği bir özel isimdir ki ne övgü ne yergi ifade etmez. Hak Teâlâ'nın Kitabında ve Şari'in, yani Hz. Peygamber'in dilinden bize intikal eden isimler arasında bu kısımla ilgili sadece "Allah" ismini görmekteyiz. Bu, üzerinde ihtilaf edilmiş (muhtelefün fih) bir isimdir.

24. İkinci kısım, sıfatlara delâlet eden isimlerdir. Bunlar da iki kısımdır: Birincisi, varoluşları mümkün olan ve akılla idrak edilebilen sıfatların varlıklarına (a'yan) delâlet edenler; ikincisi, varlıklarda (a'yan) kendileri için bir varoluş bulunmayan izafî sıfatlara delâlet edenler.

25. Üçüncü kısım, fiillerin sıfatlarına delâlet eden isimlerdir. Bunlar da iki kısımdır: Birincisi, açık (sarih) olanlar; ikincisi, kapalı (mazmun) olanlar.

26. Dördüncü kısım, ortak isimlerdir. Bunlar, örneğin, bir yandan fiilin sıfatına delâlet ederler; diğer yandan, tenzih sıfatına delâlet ederler.

İLAHİ İSİMLERİN BİRİNCİ KISMI

27. İlâhi isimler ilmine gelince, marifet hakkında edinilecek ilk ilimdir. Dolayısıyla bu ilim, kendisi için (Kur'an ve hadislerde) gelen isimlerden kendisine delâlet ettiği şeyleri bilmektir. Bölümlere ayırdığımız bu hususlar hakkında inşaallah, bu babda geniş açıklamalarda bulunacağız.

Bu ilim, ayrıca o isimlerin "havas"sını (gizli ve özel etkilerini) de bilmektir; fakat bu konuda söz söylemek Allah ehli olan ariflere yasaklanmıştır, çünkü bunda birtakım sırların açığa vurulması gibi, birtakım perdelerin açılması gibi durumları vardır ki İlahî Kıskançlık (el-gayret) bunların açıklanmasına direnir; bununla birlikte, Allah ehli olanlar bunları bilmelerine rağmen, Allah'a rağmen bunları kullanmazlar. Bunun kanıtı ise şudur: Kuşkusuz Allah'ın Elçisi —salat ve selâm onun üzerine olsun— insanların içinde onları en iyi bilendi. Eğer onlarla dua etseydi, Allah onun duasını kabul ederdi, çünkü onların Allah'ın ilminde onun üzerinde "havas" özelliği (el- hâsiyyetü) vardır. Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ümmetine onların kötü özelliğini, azabını, korkusunu (be'sehüm) kendi aralarına sokmamak için uyardı ve bunu uygulamalarını yasakladı; ona karşılık bir bedel verseler bile, bunu kabul etmedi.

28. Dolayısıyla bir başka açıdan bakıldığında, o kuşkusuz tek bir şekilde reddolunmayan her duadır ve sahibi cezalandırılır; fakat o ismin "havas"la ilgili özelliğinin iktiza etmediği şeylerde dua etseydi, "havas"la ilgili dua ettiği şey reddolurdu. Allah Belam bin Baûra'nın Musa aleyhisselâm ve kavmi hakkında yapmış olduğu duasına karşılık verdi, çünkü Belam Allah'a "has isim"le (bi'l-ismi'l-has) dua etmişti. Şu âyet bu hususu açıkça göstermektedir: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: «Onlara şu adamın haberini de oku: Kendisine âyetlerimizi verdik ve fakat o daha sonra, o âyetlerden sıyrılıp çıktı ve Şeytan onu peşine taktı; böylece o azgınlardan biri oldu» (Kur'an, Araf, 7/175). Buradan anlaşılmaktadır ki, o adam için o ismin sadece harfleri, lafzı söz konusuydu. Dolayısıyla o adam sadece o ismin harfleriyle, lafzıyla konuşmuştu. İşte, bu nedenledir ki Allah "Fenseleha minha", yani "sonra o, âyetlerden sıyrılıp çıktı" buyurmuştur. Çünkü o isimler o adamın

üzerinde, tıpkı bir adamın üzerindeki elbise gibiydi. Tıpkı bir adamın elbisesini çıkarıp bir yere atması gibi, ya da bir yılanın derisini sıyırıp atması gibi bir durum söz konusudur burada. Görüldüğü gibi, o isimler o adamın üzerinde tıpkı bir elbise gibi durmaktaydı. Yoksa eğer o isimler o adamın içinde, bâtınında olsaydı, haya duygusu onu öyle davranmaktan engellerdi.

29. Peygamberlerden herhangi biri aleyhine yapılan duanın makamı ve "has" isme cevap verilmesi ve cezalandırılması hâlinde, «O kimsenin durumu, tıpkı bir köpeğin durumu gibidir: Eğer üstüne varsan, dilini çıkarıp solur; bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte âyetlerimizi yalanlayan insanların (kavm) durumu budur (Kur'an, Araf, 7/176). Artık o, o ismin harflerini unutmuştur. Eğer Allah'ın Resulü sallallahu aleyhi ve sellem "has isim"le dua etseydi ve çeşitli işlerinde o ismi kullansaydı, Allah onun istediği şeyin aynısıyla ona karşılık verirdi. Çünkü, bildiğimiz kadarıyla o, bundan öncekilerin ilmini de bundan sonrakilerin ilmini de biliyordu. Ve yine o, insanlar içinde en iyi bilendi.

30. Biliyoruz ki, Allah Resulü'nün duası "has isim"le olmamıştır. Hz. Peygamber o isimle dua etmekten teeddüb etmiştir. Bunun nedeni de Allah'tan edep etmesidir, çünkü o, Allah'ın nefsinde ne olduğunu bilmez, yani tıpkı İsa aleyhisselâm'ın dediği gibi: "Ey Tanrım! Sen benim nefsimde ne olduğunu bilirsin; ama ben Senin nefsinde ne olduğunu bilemem." Öyleyse, bir kimsenin dua ettiği şeyde kendisi için bir yarar, bir hayır vardır. Bu bakımdan peygamberler —hepsine selâm olsun!— Allah'tan istedikleri şeylerde, O'nun "has ismi" dışındaki isimleriyle dua ederdi. O'nun bilgisinde, o dua Allah için olursa, Allah razı olur; dua eden için ise bir hayır, bir iyilik olur. Duasında istediği şeyin aynısı olur. Eğer dua kabul olmasa, dua eden ya onun derecesini alır ya da kötülükler içerisinde derecesi alçalır. Bu husus havas ve avam nezdinde bilinen bir şeydir.

31. Sonra, bir de "İsm-i a'zam" diye adlandırılan genel bir isim vardır; bu isim Âyetü'l- Kürsî'de ve Âl-i İmran sûresinin baş tarafındadır. Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem onu bilmesine rağmen, yukarıda belirttiğimiz gibi, onunla dua etmemiştir. Eğer o isimle dua etseydi, Allah ona istediği şeyin aynısından karşılık verirdi. Allah'ın eşya hakkındaki ilmi ibtal olmaz; bu nedenledir ki Allah, Allah ehlini edepli kılmıştır.

32. İşte, bütün bunlar ilahî isimler ilmine ait hususlardır. Bu isimlerden bazıları harflerden oluşan isimlerdir; bazıları da kelimelerden oluşan isimlerdir. Örneğin, "Rahmanü'r- Rahîm" gibi. Bu isim, bileşik bir isimdir, tıpkı Baal-Bek gibi. Sadece harflerden meydana gelen isme gelince, o da sadece "Rahman" gibidir.

33. Bil ki harfler, tabiatlar ve kökler (akâkîr) gibidir; hatta belki de nesneler gibidir. Hepsinin de hem tek başlarına ayrı ayrı hassaları, özellikleri vardır hem de birleşik olarak terkiplerinin ayrı ayrı havasları vardır. Terkipleriyle ortaya çıkan "havas"ları, onların varlıklarından (ayan) dolayı değildir, fakat onların "havas" olarak etkileyici oluşları (el-hâsiyyetü) topluluğun bütünlüğünden, çokluğun birliğindendir. Öyleyse bunu iyi anla ki âlemde "Bir"den (El-Vahid) başka Fail olmasın, çünkü bu durum, Tanrı'nın birliğine bir delildir. Aynı zamanda, O'nun Bir olduğuna, eşya ile ilgili fiilinde Kendisine bir ortak olmadığına delildir. Aynı şekilde, bu hakikat âlemlere (ekvan) nisbet edilen fiillerde de kendini gösterir, çünkü onlar mürekkep, yani birleşik oldukları zaman, onlardan da yine sadece bu terkibin birliği sudur eder. Alemler de harfler gibidir, yani âlemlerden her birinin de tek başına ayrı bir "havas" özelliği (el-hâsiyyetü) vardır ki bu bir araya gelmiş âlemlerin "havas" özelliğiyle çelişir.

34. İki şey ya da daha fazlası birleştiği zaman, onların her birinin tek başlarına meydana getiremeyeceği bir etki meydana getirirler; örneğin, mürekkebin siyahlığı gibi: Mürekkebin siyahlığı, mürekkebi meydana getiren maddelerin toplamının siyahlığından oluşmuştur ki o maddelerin toplamının siyahlığından veremezler. Aynı şekilde, kelimelerin terkibi de tıpkı harflerin terkibi gibidir. Buradan anlıyorsun ki tek harfin de bir ameli, bir işlevi vardır, fakat bir kasıtla, bir amaçla kullanıldığı zaman. Örneğin Arapça'da Şın harfi, bunu duyan kimse nezdinde sanki elbisesinde bir şey olduğu ya da kendisini bir şeyle ödüllendirdiği anlamını ifade eder. Oysaki o tek bir harftir. "Kâf" harfi, insan falan işten geri kaldı, anlamını ifade eder. "Ayn" harfi ise, tek bir harf olmasına rağmen, işittiği şeyi anladı anlamına gelir.

35. "Kün!", "Ol!" kelimesine gelince, bu tek bir kelimenin fiilindendir, harflerin fiilinden değildir. Bunun "havas" özelliği, yaratma, var etme

konusundadır ve onun da birtakım şartları vardır. Bununla birlikte, Allah ehli Allah'a rağmen onu kullanmaktan teeddüp eder ve herhangi iş ya da fiilde onu kullanmak yerine "Bismillah" derler. Allah Resulü sallallahu aleyhi ve sellem Tebük Savaşında onu bir kez kullanmıştır: Ne ondan önce ne de ondan sonra, kendisinden böyle bir şey hiç duyulmamıştır. Hz. Peygamber bunu kullanmakla sahabe arasındaki âlimlerinden bazılarına bu gibi sırları bildirmek istemiştir.

36. İlâhi isimlerin kısımlarından zikrettiğimiz şeyler, ilim babı için burada zikrettiğimiz şeyler Zât isimleridir; bunlar da özel isimler gibidir. Allah'ın Kitabı'nda ve Sünnet'de, bir alimin elinde "Allah" isminden başka bir isim olduğunu bilmiyorum. Onun herhangi bir şeyden türemiş olduğunu görmeyen kimsenin mezhebine göre, sonra ondan türemiş olmasına rağmen, acaba o isimle isimlenen kişi (müsemma) için kast ediliyor mu ya da kast edilmiyor mu? Tıpkı "Yezid" adında bir şahıs gibi; ilmî bir tarzda bu şahsın adı, yani "Yezid" adı "Ziyade", artma, fiilinden türemiş bir isimdir, fakat biz onun cisminde ve ilminde bir fazlalık ve artma olduğu için onu "Yezid" diye isimlendirmedik. Ancak biz onu istediğimiz zaman tanıyalım ve çağıralım diye o adla isimlendirdik. Bazı isimler vardır ki bu şekil üzere konulur. Bu şekilde söylenirse bunların hepsi özel isim olur.

37. Eğer bazı isimler övgü tarzında söylenirse, o isimler her ne kadar övgü isimlerinden olsalar da o şahıs üzerine sıfat isimlerinden olurlar. Sıfat durumunda ise, onlar için ancak bir mevsufta (nitelenende) varlıkları düşünülebilir. Çünkü sıfatlar, ister aynî ister izafî bir varlıkları olsun, hiçbir zaman kendi başlarına bulunamazlar. Sıfat için kendi varlığında bir varoluş söz konusu değildir. Bunlar, ister övgü yoluyla ister yergi yoluyla, ancak mevsuf, yani o sıfatın nitelediği varlığa delâlet ederler.

38. İlâhî Esmâü'l-hüsnâ Kur'an'da bu şekilde varid olmuştur; noksan sıfatlardan münezzeh olan Hak Teâlâ'nın Zâtını mana yönünden nitelemişlerdir. Ancak, "Allah" kelimesi lafzî konum bakımındandır. Açık olan husus ise, "Allah" isminin Zât için olduğudur, tıpkı ilim gibi; ancak, her ne kadar burada bir türev (iştikâk) kokusu varsa da ben burada Arap ashabından bazı alimlerin düşündüğü gibi bir türev olduğunu söylemek istemiyorum,

39. Zamir isimlerine gelince, hiç kuşkusuz bunlar Zâta delâlet ederler; bunlar türemiş değillerdir. Örneğin, O, bu, şu, ben, sen, biz gibi. Ancak "İnnî"den (Ben), "Yâ" (Beni); "İnneke"den (Sen), Ke (Seni, sana) zamirleri çıkmaktadır. "Hüve" (O) lafzı, üçüncü tekil şahıs zamirinin ismidir. Zamirler Hakk'a mahsus değillerdir; tam aksine onlar yerini tuttukları her ismi belirlerler. Dolayısıyla, "Hüve" (O) zamiri, gaipte olan bir zâta delâlet eder, gerçi onu işiten nezdinde sözün sunuluşu onu gösterir, gerçekte öyle olmasa da. Dolayısıyla bunda pek bir fayda yoktur. İşte bu nedenle, ismi zikretmeden önce zamir kullanmak ancak şiirin gerektirdiği durumlarda söz konusu olabilir, çünkü şair vezinleri denk getirmek zorundadır. Örneğin bu konuda şu dize bir örnek olarak gösterilebilir: Cezâ Rabbühu annî Adiyye'bni Hâtem (Allah benim yerime Addiyye İbn Hâtem'i cezalandırdı). Şair burada ismi zikretmeden önce, zamiri belirtti, çünkü burada, Cezâ annî Adiyye'bni Hâtem Rabbühu, demek istedi, fakat bu kez vezin tutmayacaktı. Bu nedenle, vezni tutturmak için şair zamiri öne aldı.

40. Zamirlerden "iz" (bu, şu) lafzına gelince, bu işaret isimlerindendir. Örneğin: "Zalikümü'llahu Rabbüküm lehu'l- mülkü" (Haberiniz olsun ki Allah Sizin Rabbinizdir; mülk O'nundur) (Kur'an, Fatır, 35/13; Zümer, 39/6) âyetinde olduğu gibi. "Mütekellim ya"sı, yani birinci tekil şahıs zamiri de böyledir. Örneğin, şu âyette olduğu gibi: "F'abüdnî ve ekımı's-salâte li- zikrî) "...Öyleyse, Bana kulluk et! Ve beni zikretmek için namaz kıl!" (Kur'an, Taha 20/14). Aynı şekilde, "Ente" ve "Te" (sen) lafızları da böyledir. "Künte ente er- rakîbü aleyhim" "Yalnızca sen onlar üzerinde gözetleyicisin!" (Kur'an Mâide, 5/117) âyetinde olduğu gibi. "Nahnü" (Biz) lafzı ve şeddeli olarak "İnnâ" (Biz) lafzı ve "Nâ" (Biz) lafzı da böyledir. Şu âyette olduğu gibi: "İnnâ nahnü nezzelnâ'z-zikra" "Kur'an'ı hiç kuşkusuz biz indirdik..." (Kur'an, Hicr, 15/9). Muhatap için kullanılan "Kâf" harfi de böyledir. Örneğin şu âyette olduğu gibi: "İnneke ente'l-Azîzü'l-Hakîmü" "Hiç kuşkusuz Sen Azîz ve Hakîm'sin" (Kur'an, Mümtehine, 60/5).

41. Bunların hepsi zamir isimlerdir, işaretlerdir ve kinayelerdir. Bir ismin yerini tutarlar, bir muhatabı gösterirler; kendisine işaret edileni, kendisinden kinaye edileni ve benzeri durumları belirtirler. Böyle olmakla birlikte, bunlar tek başlarına bir özel bildirim, bir özel isim (a'lâm)

değildirler. Fakat, Zâta delâlet etme bakımından has isimlerden daha kuvvetlidirler, çünkü has isimler, sıfatlara gereksinim duyarlar. Bu zamirlerin ise, sıfatlara gereksinimleri yoktur. Bu zamirlerden her bir kelimenin anlatımda, zikirde mutlaka bir neticesi vardır.

42. Allah ehli arasından zevk sahibi kimi görmüşsek, Allah Yolu'nda seyr ü sülûk edenlere bu konuda özellikle "Hüve" (O) lafzıyla zikretmeyi tavsiye ettiklerini gördük. Onlar bunu "özelin özeli" bir zikir olarak görmüşlerdir. Çünkü onlar nezdinde "Hüve" kelimesi "Allah" isminden daha tanıtıcıdır işin aslında. Çünkü bu zamir hiçbir türevi olmaksızın, özellikle sadece yerini tuttuğu Varlığa delâlet eder. Allah ehli zamirler ve kinayeler üzerine çoğunlukla onu tercih etmişlerdir, çünkü Onun hakikatine ilmin taalluk etmesi suretiyle o "Mutlak Gayb" zamiridir, Ayrıca Allah ehli "Hüve" lafzının, O'nun hüviyyetine raci' olduğunu söylerler ki o hüviyyeti ancak O bilir. Öyleyse onlar buna güvendiler, özellikle Allah'ın nefsini yine ancak Allah'ın bileceğini iddia eden bir grup, zikirde mertebe bakımından "Hüve" lafzından daha mükemmel olan bir lafız bilmezler. Örneğin, "Ennî"nin "yâ"sı gibi. "Nezzelnâ"nın "Nûn"u gibi ve "Nahnü" lafzı gibi. Bütün bunlar zikir esnasında "Hüve"den daha yüksek bir dereceye sahiptir; bu salik hakkındadır. Fakat, arif için aynı şey söz konusu değildir. Dolayısıyla, arifler nezdinde, kendileri hakkında "Hüve"den daha yüksek bir zikir yoktur. Aynı şekilde onlara göre de bunlar "Hüve" lafzından rütbece daha yüksektir. Aynı şekilde bunlar muhataba hitap edilen "Kâf" "Te" ve "Ente" gibi hitap isimlerinden de daha yüksektir. Çünkü o O'ndan bahsederken "Ennî", "Ene" ve "Nahnü" demiyor; sadece, "Hüve" diyor. Kim O'nunla ilgili olarak bunları söylerse, dolayısıyla "Ve lezikru'llahi ekber" "Kuşkusuz Allah'ı zikretmek en büyük ibadettir" (Kur'an, Ankebut, 29/45) demiş olur. Bunun sonucu ise, yine en büyük bir sonuçtur, çünkü zikir, zâkirin ilminin büyüklüğü kadar büyük olur. Allah'tan daha iyi bilen biri yoktur!

43. "Hüve", "Zâ", muhatap "Kâf"ı geri kalan diğer zamir isimleri de, kendisine işaret edilen (müşarün ileyh) varlığın "havas"larına sahiptirler. Dolayısıyla bunlar da "Hüve"den daha üstün bir şerefe sahiptirler. Bununla birlikte, Allah ehli arasından, "Hüve" lafzıyla zikrettikleri gibi bunlarla zikreden hiçbir kimse yoktur. Bilmiyorum, acaba bu mana için onları bu konuda bir zevk yokluğu mu engelledi? "Hüve" bu manaya en

yakındır. Bundan dolayı Allah ehli arifler onları zikir yapmadılar. Eğer derlerse ki "Onlar bir sınırlama getiriyor, bir tahdid koyuyor", biz de deriz ki: Bu kendileri yerine zamir kullanılan bütün isimler (mudmerât) için geçerlidir.

44. Biz, özel bir yöntem üzere, huzurla birlikte bunların hepsiyle zikir söylüyoruz. Bizim gittiğimiz bu yolu teyid eden, destekleyen Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in bir kudsî hadisi şeriatta da varid olmuştur. Allah Teâlâ kulu ve Elçisi Hz. Muhammed'in diliyle şöyle buyurmuştur: "Semiallahu limen hamideh" (Allah Kendisine hamd edeni işitir). Bir diğer kudsî hadiste de şöyle buyuruyor. «….Kulumun, işittiği kulağı, gördüğü gözü, konuştuğu dili, ayrıca eli ve ayağı ve sair uzuvları olurum.» Hiç şüphe yok ki Hak Teâlâ "Nûn", "Ene", "İnnâ", "Nahnü", "İnnî" ile konuşur. Öyleyse, biz de ona niyabeten ve vekâleten bütün bunlarla Allah'ı zikredelim ya da O'nu O'nunla zikredelim, çünkü O, onları benim lisanımla zikreden kimse, zikirle huzurda daha tamam olandır ve onların delâlet ettiği varlığa daha yakın olandır.

45. Aynı şekilde bu isimlerin de, yani zamir kullanılanları kasdediyorum, fiilde "havas"ları vardır. Allah ehlinden hiç kimseyi görmedim ki "Hüve" lafzından başka bir zamir bilsin. Dolayısıyla eğer sen de "Hüve" dersen, "Hüve" olur, her ne kadar sen "Hüve" sözünü söylerken "Hüve" olmasa da, yine de sen "Hüve" sözünü söylerken "Hüve" olur. Diğer geriye kalan zamir isimleri de aynı şekildedir.

46. Şunu bil ki, kuşkusuz bu, marifetin yani Allah'ı tanımanın sırlarındandır. Allah ehlinden hiç kimse, bunu bildirmez ve bunu tenbih etmez, ya kıskançlığından ya cimriliğinden ya da ilâhî huzurla ilgili bir sırrın fâş olmasından korktuğundan, çünkü kuldan "Hüve" lafzı çıktığı anda, Allah'ın "tekvin"i, yaratması orada zuhur eder. Çünkü o anda onu, kulunun lisanıyla söyleyen Allah'tır. Allah'ın kitabında bunun âyeti, delili şudur: «…Benim iznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey yapıyordun, sonra üflüyordun ve o, Benim iznimle hemen bir kuş oluyordu.…» (Kur'an, Maide, 5/110). Hiç kuşkusuz kuldan sadır olan "Hüve" lafzıyla Allah'ın yaratması (tekvin) demek, o vakitte, özel bir zuhur yerinde onun zuhur etmesi demektir, çünkü O'ndan başkası zuhur etmez, zahir olmaz. Ve "Hüve" diyen de yine ancak O'dur. Dolayısıyla O ancak Kendini izhar

eder. Böylece, O hem zahir olan hem de izhar eden olur; hem Bâtın olan hem de bâtın kılan olur; hem Azîz olan hem de azîz eden; hem zengin olan hem de zengin eden olur.

47. Böylece ben sana bu isimle yapılan zikrin sırrını anlatmış oldum; senin dikkatini bu noktaya çekmiş oldum. Geriye kalan öteki bütün zamir isimleri, işaretleri ve kinayeleri de bu şekilde ele alıyoruz. Ancak, bu işlerle ilgili olarak, temizlik, huzur, edep, ilim gerekir ki kimi zikrediyorsun ve nasıl zikrediyorsun; ayrıca kim zikrediyor ve kiminle zikrediyorsun, bütün bu hususları bilesin. Allah için ve senin için, zikredenlerin (zâkirîn) en hayırlısı Allah'tır.

İLÂHÎ İSİMLERİN İKİNCİ KISMI

48. Bu ilim iki kısma ayrılır: Birincisi, mana sıfatlarının isimleriyle ilgili ilim, örneğin "Hayy", Diri ismi gibi. Bu, hayatla sıfatlanmış olan bir Zât gerektiren isimdir. Aynı şekilde, ilimle sıfatlanmış olana da "Alim" (Bilgin) denilir. "Kâdir" ismi, Kudretle sıfatlanmış olana verilir. "Mürid" (isteyen) ismi İradeyle sıfatlanmış olana verilir. "Semî'" (İşiten), "Basîr" (Gören), "Şekûr" (Çok şükreden) isimleri de karşılıklı olarak işitmeyle, görmeyle ve konuşmayla sıfatlanmış olan zâta verilir. Bütün bunlar bu sıfatlarla sıfatlanmış olan (mevsuf) zâtla kâim olan manalardır; ya da o isim üzerine yüklenecek ters bir mana üzerine nisbet edilen isimlerdir. O isimler için, onlarla sıfatlanmış olan zâtta hükümler vardır. Örneğin, bilmek ya da bilmemek, her ikisi de ilme nisbet edilen hükümlerdir.

49. Ancak, bu isimler her ne kadar ilim ve kudret diye isimlendirilen bir sıfatla sıfatlanmış bir zâta delâlet etseler de, bunların da kendi içinde mertebeleri, dereceleri vardır. Örneğin kendinde ilim olan bir kimseye derecesine göre âlim, alîm, allâm, habîr, muhsî veya muhît adı verilir. Bunların hepsi ilimle vasıflanan kimseye verilen isimlerdir. Ancak, âlim olmanın belirttiği anlam (medlûl), alîm ve habîr olmanın belirttiği anlamdan çok farklıdır. Alîm isminden anlaşılmayan nice manalar bunlardan anlaşılır, çünkü "alîm" mübalağa ifade eder. Dolayısıyla, "âlim"den anlaşılmayan manalar bundan anlaşılır; şöyle ki : Bilinecek şeylerden, malumattan herhangi bir şeyi bilen birine "âlim" adı verilir. "Alîm "ya da "allâm" adı verilmez. Bu son iki isim, o kimsenin ilmi pek çok bilgiye ve malumata taalluk ederse, ancak o zaman ona bu adlar verilir.

50. "Habîr" ismi ise, belâya düştükten, sınanıp sınavdan geçtikten sonra, ilmin ortaya çıkmasına denir. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyuruyor. «And olsun biz sizi sınayacağız ki içinizden cihad edenleri, mücahidleri ve sabredenleri bilelim. Haberlerinizi açıklayıncaya kadar sizi sınavdan geçireceğiz.…» (Kur'an, Muhammed, 4 7/31). Aynı şekilde, "Muhsî" ismi de, sahih olacak bir tarzda bilgileri, malumatı hasr etmekle ilgilidir. Bu, ilim isteyen özel bir ilgidir. Aynı şekilde, "Muhît" ismi için de özel bir ilgi vardır. Zâtî, resmî ve lafzî bilgilerin, malumatın hakikatleriyle ilgili olan

ilimdir. Ayrıca, bunlardan sonlu olanların (mütenahî) sonlu olduğunu ve sonu olmayanın (gayr-i mütenahî) sonu olmadığını bilmeyle ilgilidir; yani "Muhsî" olan, o şeyin sonu olmadığını ilmen ihata eder. İşte tam bu noktada, ilim ehlinden büyük bir grup hata etmiştir.

51. "Kâdir", "Muktedir", "Kâhir" gibi, diğer bütün sıfatları da bu şekilde ele alırsın. Bunların her biri, bir kudret, güç, kuvvet ister. Bunların hepsi tek bir sıfatı gerektirse de, aralarında yine de bir fark (furkan) vardır. Şöyle ki: "Kâhir", kavga eden birinin (münazi') karşısında durur. "Kahhâr" ise, kavga eden birden fazla kimsenin karşısında durur. "Kâdir" kendi varlığında madum olmasına rağmen kendinde bir iz, bir eser kabul eden kimsenin karşısında durur, dolayısıyla onda, "Kâdir"in kudretinden bir nevi çekinme, sakınma vardır. Fakat bu mesele, çok müşkül, çok zor bir meseledir. Şöyle ki: Burada varoluşu mümkün bir varlık için, varoluşundan önce "adem"in, yani yokluğun olması murad edilmiyor. Ayrıca, bu mümkün varlık için nefsî, zâtî bir sıfat da değildir. İşte müşküllük, zorluk buradadır. Dolayısıyla bu meselenin iyi bilinmesi gerekir. "Muktedir" ise, ancak kudretin makdûrla olan ilgisi hâlinde olur, çünkü o ancak kudretin makdurla olan ilgisinde amel eder. Kendi varlığını var etmek için, "müktesib" ve "kâsib" gibi.

52. Böylece, isimler arasındaki fark senin için açıklanmış oldu. Her ne kadar isimler tek bir sıfat gerektiriyorsa da, fakat çok çeşitli yönler, anlamlarla birliktedir, çünkü âlemde eşanlamlılık (teradüf) olduğunu iddia etmek doğru değildir, çünkü eşanlamlılık bir tekrardır. Oysaki varoluş içinde, tek bir şekilde toptan bir tekrar yoktur, çünkü ilâhî feyz alabildiğine geniştir, boldur, büyüktür. Öyleyse bu hususu iyi öğren!

53. Allah'ın Kitabı'nda "Kelâm" sıfatı için "Şekûr" ve "Mücîb" isminden başka ilâhî bir isim görmedik . Dolayısıyla, Allah'ın Kitabı'nda kelâm isminin lafzından bir isim görmedik. "İrade" de böyledir. Bildiğim kadarıyla bunlar için bu ikisinin lafzından gelme bir isim yoktur. Ancak bunların isimlerinden, mana yönünden fiil isimleri çıkmıştır. Bununla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: «Çünkü Rabbın, istediğini yapandır» (Kur'an, Hûd, 11/107; Burûc, 85/16). İrade için, tasavvur edilmesi, düşünülmesi çok zor bir ilgi (taalluk) vardır. Allah'ın İradesi

söylemektir. Allah'ın söylemesi ise, fiillerden bir fiil değildir, fakat ademe, yani yokluğa ait bir nisbet ve bir sıfat da değildir.

54. Aynı şekilde, "Kudret" hakkında da böyle düşünülür. Şöyle ki: «Hak Teâlâ, kullarına dilediği şekilde konuşmaya Kâdirdir» denilir. O hâlde burada bilinmesi gereken bir husus var; o da şudur: Kuşkusuz Allah Teâlâ İradesinin ilgisini (taalluk) zaman hükmü altına koymuştur. Dolayısıyla âyette "İzâ" (...diği zaman) ifadesini kullanmıştır ki, bu zaman sîgasıdır. Ve şöyle buyurmuştur: «İzâ erednâhu, nekûlü lehu "Kün" (Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona sadece "Ol!" deriz ve o şey derhal oluverir) (Kur'an, Nahl, 16/40). Aslında burada "zaman" fazladan kullanılmış oluyor (müzaden). Burada "İzâ" zaman edatını, yani "... diğimiz zaman" ifadesi doğru olmaz, çünkü o anda "sonra" diye birşey olmuyor ki orada zamanın bir hükmü olsun. Görüldüğü gibi bu, ilâhi isimlerin anlaşılması oldukça zor ilimlerden birisidir.

55. Sonra, şunu bil ki, Allah'ın —Sübhanehu— isimleri konusunda Allah ehlinin itikat ettikleri isimler, Allah'ın kitaplarında ya da Resüllerinin dilinde Kendisine ad olarak verdiği isimlerdir. Ancak biz bu isimleri türev yönünden ya da övgü yönünden ele alacak olsak, o zaman sayılamayacak kadar çok ismi vardır Allah'ın. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: «En güzel isimler (el- esmâü'l- hüsna) Allah'ındır. Öyleyse, O'na güzel isimlerle dua edin. O'nun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın. Onlar yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır» (Kur'an, Araf, 7/180). Sahih'de rivayet edilen bir hadiste de Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: «Şüphesiz Allah'ın doksan dokuz ismi vardır; yüzden bir eksiktir. Kim onları ezberleyip öğrenirse, Cennet'e girer.» Bununla birlikte, hadiste bir tahdid, bir sınırlama yoktur. Tam bir şekilde isimlerin sayısını tespit etmek bizim gücümüzü aşar. Çünkü orada rivayet edilen hadislerin hepsi "tartışmalıdır" (muddaribetün). Onlardan hiçbiri doğru olmaz. Şöyle ki: Bizim için ya da herhangi biri için keşif yoluyla hasıl olan her ilâhi ismi biz burada, Kitapta rivayet etmiyoruz. Gerçi biz kendi kendimize onlarla dua ederiz, ama onları nakletmiyoruz, çünkü bu, "Allah'a karşı yalan uyduranlar "(Kur'an, Nahl, 16/116) arasında fitne ve fesada yol açabilir. Hele zamanımızda bu tür insanların sayısı pek çoktur. Hafızları dikkatle incelediğimiz zaman, Hafız Ebi Muhammed bin Said bin Hazm el- Farisî gibi bunlara itina gösteren hiç kimseyi görmedik. O'nun

Kudreti'nin ulaştığı şeyleri, Esmâü'l- Hüsnâ'dan zikrettiğim şeylerdir. Bu ise, sahih yollardan onların ezberlenip öğrenilmesidir. Ali bin Abdullah bin Abdurrahman el-Feryanî'nin Ebu Muhammed Abdu'l-Hak bin Abdullah el-Ezdî el-İşbilî'den; onun da dinleme, okuma ve icazet arasında herhangi biriyle Abdü'l-Hak'tan icazet alarak; onun da Ebu'l-Hasan Şüreyh bin Muhammed bin Şüreyh er-Ruayniyyî'den; onun da Ebu Muhammed Ali bin Hazm el-Farisî'den naklettiğine göre, şöyle demiştir. «Esmaü'l-hüsnâ Kur'an nass'ında ve Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'den sahih olarak gelen haberlerden alınıp öğrenilir.» Bizim onları ezberleyip öğrenip saymamız da zikrettiğimiz şekilde bize ulaşmıştır. O isimler şunlardır:

Bize büyüklerimiz tarafından nakledilen, onlara da onların büyükleri tarafından ve ondan, yani Hz. Peygamber tarafından nakledilen ve öğrenilmesi istenilen isimler bunlardır.

56. Bunlara ilave olarak gelen daha başka isimler de vardır Kur'an'da. Bizim nezdimizde onlar da isimlerdir, fakat onun nezdinde isimler değildir. Aynı şekilde Hz. Peygamberden gelen "haberler"de (ahbâr)de daha başka isimler vardır. Allah Teâlâ'nın isimlerine gerçek anlamıyla vakıf olmak isteyen bir kimse bu âyete baksın: «Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız!» (Kur'an, Fatır, 35/15). Gerçekten de varoluş içinde Allah'ın isimlerinden başka bir şey yoktur; fakat yaratıkların varlıkları (a'yânü'l-ekvân), onları bilme konusunda basiret gözlerine perde olmaktadır. Çünkü "Koruyan" (el-Vâkî) Hak Sübhanehu'dur; O'ndan başkası değildir. Her koruyucu olanla ve koruyucu gibi olanla Allah kendini perdelemiştir. Şöyle ki: Allah «Gökleri ve yeri yoktan varedendir (Fâtır)» (Kur'an, Enam, 6/14); «Gökleri ve yeri yaratan ve melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapandır» (Kur'an, Fatır, 35/1); «Geceyi dinlenme zamanı yapandır» (Kur'an, Enam, 6/96); «Yeryüzünde bir halife yaratandır» (Kur'an, Bakara, 2/30); «Allah göklerin ve yerin nurudur» (Kur'an, Nur, 24/ 35); Gökleri ve yeri ayakta tutandır; O, çok sabredendir. «Günahları bağışlayan, tövbeyi kabul edendir» (Kur'an, Mü'min, 40/2); «Allah, hesabı çok çabuk görendir.» (Kur'an, Mü'min, 40/17); «Azabı çok şiddetli olandır» (Kur'an, Mümin, 40/2); «Dereceleri yükseltendir, Arş'ın sahibidir» (Kur'an, Mümin, 40/15); «Yükselme basamaklarının sahibidir» (Kur'an, Hâkka, 70/3).

57. Böylece ben seni yolun üzerine koydum. Bunlar manalara, nispetlere, izafetlere delâlet eden sıfatların bir kısmıdır, örneğin el-Evvelû, el-Ahirû, ez-Zâhirû, el-Bâtınû gibi sıfatlar.

İLÂHÎ İSİMLERİN ÜÇÜNCÜ KISMI

58. Bunlar fiillerin isimleridir; bunların bir kısmı sarihtir, açıktır. Örneğin el-Musavvir gibi; bir kısmı da mazmundur, kapalıdır; örneğin şu âyette olduğu gibi:«Onlar tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarına karşı tuzak kurdu» (Kur'an, Al–i İmran, 3/54). Fiillerin isimleri olan bu isimlerin hepsi "irade" isimleridir.

İLÂHÎ İSİMLERİN DÖRDÜNCÜ KISMI

59. Bunlar ortaklık isimleridir. Örneğin "el-Mümin" ve "er-Rab" isimleri gibi. "Mümin" ismi, tasdik eden demektir. Ayrıca, Mümin ismi, eman veren anlamına da gelir. Rab ismi ise, Malik olan anlamına gelir. Ayrıca, terbiye eden, ıslah eden anlamına da gelir. Efendi, Rab, Mürebbi, Sabit anlamlarına da gelir. Bu ilâhi isimlerden herhangi biri senin elinde bulunacak olsa, o zaman o ismin bu mertebelerden hangi mertebede olduğuna bak ve o ismin mertebesine göre dua et. Onu o mertebeden kesinlikle dışarı çıkartma. O ismin delâlet ettiği Zât'dan gâfil olma, çünkü bütün bu sıfatlar o Zât içindir, O sıfatlar çokluğun varlığında varlığın birliği olurlar. Öyleyse, sen de böylece çokluğun birliği ya da çoğun biri olursun.

60. Kuşkusuz mertebeler ve hakikatler ve birtakım isimler olması gerekir ki sıfatları bu isimler olan kimse, o isimlerle çağırılınca karşılık versin ve bilsin ki Allah Teâlâ kendi hükümlerinden ona o isimleri ıtlak etmekle ve o isimlerin hükümleri için Kendi Zâtını bir mahal yapmakla ona inayet etmiş, yardımda, lütuf ve ihsanda bulunmuştur. Şöyle ki: örneğin, "Hilm" anlaşılabilen, makul bir anlam taşır. Kimin üzerinde hilmin hükmü ve etkisi zuhur ederse, o kimseye onun ismi verilir. Dolayısıyla o kimse "halîm"dir, yumuşak huyludur. Bununla birlikte o kimse aslında muktedirdir, mütecavizdir, hoşgörü sahibidir ve affedicidir. Aynı şekilde, "Kerem" de anlaşılabilen, makul bir anlam taşır. Bu ismin hükmü ve etkisi kimin üzerinde gözükürse, o kimseye bu isim verilir ve o kimseye "Kerîm" denir. Ayrıca "Muğtî" (Bağış veren); "Cevad" (Cömertlik eden) ; "Vehhâb" (bol bol bağışta bulunan) ve "Mün'im" (bol bol nimet veren) adları verilir. Diğer bütün isimleri de bu şekilde, sana işaret ettiğim gibi, bu tarzda ele alırsın. O isimlerin mertebelerinin sınırlarını kesinlikle aşmamalısın; Allah Teâlâ'nın isimleri arasında eşanlamlılık (terâdüf) olmadığını ve o isimlerin hepsinin birbirinden ayrı, farklı isimler olduğunu bilmelisin.

61. Böylece ben sana, Allah ehli için "Marifet ilmi"nin birincisini, kimi yerlerde mücmel olarak kimi yerlerde mufassal olarak açıkladım. Öyleyse

sen de bunları çok iyi anla!

İkinci İlim

Tecelliler İlmi

62. Bil ki, ilâhi tecelli süreklidir ve üzerinde hiçbir perde yoktur; fakat tecelli edenin O olduğu bilinmez. Şöyle ki: Allah Teâlâ âlemi yarattığında, Kendi Kelâmını daha âlem adem, yokluk hâlindeyken âleme duyurdu. O'nun Kelâmı "Kün! ", (Ol!) sözüdür. O sırada âlem Hak Sübhanehu için gözle görülen bir şeydi. Hak Teâlâ ise, âlem için gözle görülen bir varlık değildi. Çünkü mümkün varlıkların gözlerinde yokluk, perdesi vardı, başka bir şey yoktu. Bu nedenle o mümkün varlıklar var olan bir Varlığı idrak edemezlerdi, çünkü onlar henüz madum varlıklardı, henüz mevcud varlıklar değildi. Tıpkı nurun zulmeti, ışığın karanlığı dağıttığı gibi. Çünkü nur var olunca, artık karanlık diye birşey kalmaz. Âdem ile vücud, yani yokluk ile varoluş da tıpkı böyledir.

63. Allah o mümkün varlıklara, imkânları ve kabul istidatları nisbetinde varolmalarını (tekvin) emredince, o varlıklar Onu görmek için süratle koştular, çünkü o anda onların kuvvetinde "görme" özelliği vardı. Ayrıca onların kuvvetinde "işitme" özelliği de vardı. Ancak bu nitelikler "sübut" yönündendi, yani onlarda "bilkuvve" olarak vardı; "varoluş" yönünden değildi, yani "bilfiil" değildi. Dolayısıyla, mümkün varlık varoluş hâline geçince, nurla boyandı. Böylece adem, yokluk, yok oldu. Mümkün varlık iki gözünü birden açtı ve "mahza hayır", yani katıksız iyilik, saf güzellik gördü. Fakat ne olduğunu bilemedi, anlayamadı. Kendisine varolma emrini verenin O olduğunu da bilemedi. Bu sırada "tecelli" ona gördüğü şeyin ne olduğunu ifade etti. Fakat o kendisine "varoluş" durumunu verenin O olduğunu bilemedi. Mümkün varlık nur ile boyanınca, sol tarafa yöneldi ve baktı; ve "adem"i, yokluğu gördü; ve onu tahkik etti, inceledi. Tıpkı bir şahıs bir ışıkla karşılaşınca kendisinden gölgenin çıktığını görmesi gibi, o da yokluğun kendinden çıktığını görünce, "Bu da ne?" dedi. Bunun üzerine sağ taraftan nur ona şöyle dedi: "İşte, o sensin! Eğer sen kendin nur olsaydın, gölge diye birşey olmazdı; baksana, ben nurum ve gölgeyi gideriyorum. Senin üzerinde bulunduğun nura gelince, zâtında bana teveccüh edip yönelmenden dolayı, sende O nur gözükmektedir; bu da senin Ben olmadığını bilmen için böyledir. Oysa Ben, gölgesi olmayan bir

Nur'um; sen ise, imkân dahilinde olman için, gölgeyle karışmış bir nursun. Buna göre, şimdi eğer sen kendini Bana mensup sayarsan, Ben seni kabul ederim; yok, eğer sen kendini 'adem'e, yokluğa mensup sayarsan, o seni kabul eder. Dolayısıyla, şimdi sen vücudla adem, varlıkla yokluk, hayırla şer arasındasın. Eğer sen gölgenden yüz çevirirsen, imkân dahilinde olmandan yüz çevirmiş olursun; imkân dahilinde olmaktan yüz çevirdiğin zaman da, Beni bilmezsin, Beni tanıyamazsın. Çünkü o zaman senin için, Benim senin ilâhın, senin Rabbın ve senin Yaratıcın, senin Varedicin olduğuma dair bir delil kalmaz, O delil ancak senin imkân dahilinde olmandır. Bu ise, kendi gölgeni müşahede etmendir. Eğer sen nurundan bütünüyle yüz çevirirsen ve hiç durmadan, sürekli olarak kendi gölgeni müşahedeye devam edersen, o zaman onun, senin imkân dahilinde olmanın bir gölgesi olduğunu tahayyül edersin. Oysaki, muhal ile vacip, imkânsız ile zorunlu her bakımdan birbirine karşıdır. Bu nedenle, eğer o zaman Ben seni çağırsam, sen Bana icabet etmezsin, Beni işitmezsin, Beni duymazsın. Çünkü o müşahede ettiğin şey (el-meşhûd) Benim çağrıma karşı seni sağır eder. Öyleyse sen Bana, seni kendi gölgenden büsbütün yok edecek bir bakışla bakma; yoksa o zaman sen, Ben olduğunu iddia edersin ve böylece bilgisizlik içine düşersin. Aynı şekilde, gölgene de, seni Benden büsbütün yok edecek bir tarzda bakma, yoksa, o tarz bir bakış sana sağırlık getirir. O zaman da, seni niçin yarattığımı bilemezsin. Öyleyse, kimi zaman öyle ol, kimi zaman böyle ol! Allah senin için iki gözü, ancak birisiyle Beni müşahede edesin, diğeriyle de kendi gölgeni göresin diye yaratmıştır.»

64. Böylece Ben sana nelerden nasıl kaçınacağın konusunu söyledim: «Biz ona, iki göz, bir dil, ve iki dudak vermedik mi? Ayrıca, ona iki yolu da açıkça göstermedik mi?» (Kur'an, el-Beled, 90/10), yani Biz ona iki yolu, yani Nur yolunu ve gölge yolunu «İster şükredici olsun ister küfredici olsun» (Kur'an, İnsan, 76/3) açıkça bildirdik. Bu nedenle muhal olan adem, yokluk, bir zulmettir, bir karanlıktır. Mümkün olan adem, yokluk ise, bir gölgedir, bir karanlık değildir. İşte bu nedenledir ki, gölgede varoluş için bir rahatlık, bir dinlenme vardır.

65. Bil ki, mümkün varlık varoluşla muttasıf olup da, nurla boyanınca, onun için hasıl olan ilk tecelli nura mensup ruhlar için olan tecellidir. Bu ruhlar için bu karanlık vücud şekilleri (heyâkil) yoktu, sadece imkân dahilinde olmalarının gölgesi vardı ki onlar, nurla boyanmış olmaları

nedeniyle, nur olsalar bile, bu gölge onlarda devam eder. Onların oradaki gölgesinin onlar üzerinde bir zuhuru yoktur. Onun onlardaki hükmü de onlardan zail olmaz.

66. İşte, Allah Resulü sallallahu aleyhi ve sellem dua ettiği zaman bu mertebenin en yüksek nokta olmasını istiyordu ve şöyle dua ediyordu: «Allahümmec'alnî nûran!» (Ey Allahım beni bir nur kıl!)

67. Sonra, nura mensup olan ruhlardan bazılarını çılgına döndüren ve ibdâî (örneksiz olarak, yepyeni ve son derece güzel bir şey yaratmayla ilgili çev.) tecellîden sonra, Allah bu yaratıcı ruhlardan (el-mübdia) bazılarına öyle bir tecelli etti ki bu tecelli edişte (Ondan zuhur eden mertebelerin tümü O'ndan bilindi). Nurlar ve karanlıklar, latif ve kesif, basit ve mürekkep şeyler, cevherler ve arazlar, zamanlar ve mekânlar, izafetler, keyfiyetler ve kemiyetler; ayrıca, Kıyamet Gününe kadar olacak bütün vaziyetler, bütün durumlar, failler ve münfailler. Âlemlerin toplam sayısı ikiyüz yedi bin altı yüz (207. 600) mertebedir. Bu sayı, üçyüz altmışın üçyüz altmışla çarpımına yetmiş sekiz bin ilave edilmesiyle elde edilmiştir. Böylece zikrettiğimiz toplam elde edilmiştir (360x360= 129. 600; 129.600+ 78.000= 207.600). Bu, "ilk akıl" ilmidir ve zaman olarak âlemin ömrüdür. Bu konuda, bu yaratma işiyle ilgili birtakım düşüncelerim var, fakat ondan öncesinin nasıl olduğu meçhuldür, bilinmez. Onu ancak Allah Teâlâ bilir.

68. Bu tecelliden ötürü akıl bütün bu mertebeleri bildi. Böylece bu mertebeler aklın ilimleri oldu. Bütün bunların toplamıyla "küllî nefs" o nurdan ortaya çıkmış oldu. Bu iş, ilk ortaya çıkış işiydi. Bu ise, bir yandan fail olan nurun zulmetten etkilenmesi, öte yandan, meful olan zulmetin, nurdan etkilenmesi arasında karışmış bir şeydir. Zulmetin, kendisinden etkilendiği şey nurdur. Nurun, kendisinden etkilendiği şey ise, zulmettir. Bu ise, tabiattır. Bu arada nefsin zahirinde tabiat tarafından gelen şeyden nefsin gölgesi zuhur etti. Fakat, nefsin gölgesi, kesif cisimlerin gölgesinin uzadığı gibi uzamadı. Ve yukarıda zikrettiğimiz akla ait ilimlerin tümü de oraya nakşedildi.

69. Nefsin Allah'a doğru yönelen özel bir yüzü vardır ki akıl o konuda bir ilme sahip değildir, çünkü bu, her yaratıkla Allah arasında olan Allah'ın bir sırrıdır. Bu sırrın nisbeti tarif edilemez. Bu sır cümlelerle, kelimelerle anlatılamaz. Onun varlığını inkâra hiçbir yaratığın (mahluk) gücü yetmez. Bu

nedenle bu sır meçhul olan bir malumdur. İşte, bu, Allah'ın eşyadaki tecellisidir. Bu tecelli ile Allah onların varlıklarını (âyân) baki kılar.

70. Allah'ın eşya için tecellisine gelince, bu öyle bir tecellidir ki, kendisi için tecelli ettiği şeyde (el-mütecellâ leh) bazı hâlleri yok eder ve ona bazı hâller verir. İşte, Allah'ın dışındaki her şeyde, bütün arazlar ve bütün hâller bu tecelliden doğar.

71. Sonra, isimlerin tümünde Allah'ın bir tecellisi vardır. Allah bu tecellide âlemdeki bütün mikdarları, bütün ölçüleri, mekânları, zamanları, kanunları, yasaları, ayrıca cisimler âlemiyle ve ruhlar âlemiyle ilgili olan her şeyi, lafzî ve rakamsal harfleri ve ayrıca hayal âlemiyle ilgili her şeyi vücuda getirir.

72. Sonra, Allah'ın özellikle izafet isimlerinde, örneğin "el-Hâlık" ve benzeri isimlerinde bir başka tecellisi vardır ki bu tecelli ile âlemde doğuşlar (tevâlüd), çoğalışlar (tenasül), infialler, değişimler, istihaleler, nesebler (ensâb) meydana gelir. Bütün bunların hepsi, zâtların varlıkları üzerinde bir perdedir. O varlıkların zâtlarındaki varlıklarda, kendi varlıklarını yaratan varlığın bu perdelerde olan tecellisini idrak edemezler. İşte bu nedenledir ki bu âlemde fiiller sebeplere nisbet edilir. Eğer o perdeler olmasaydı, o zaman "keşf" olurdu; hakikat apaçık ortada olurdu ve bilinirdi. Fakat durum Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibidir: «Benim huzurumda söz değiştirilmez» (Kur'an, Kâf, 50/29). Dolayısıyla, Hak Teâlâ nezdinde bilinen şeyin hilafına bir şeyin vaki olması muhaldır.

73. Bu tecelli ile sabit varlıklar (âyân-ı sâbite) üzerindeki hâl, sübut hâlinden vücud hâline geçmiştir. Ve yine bu tecelli ile yaratılmışlarda bir hâlden diğer bir hâle intikal etme durumu zuhur etmiştir. Bu durum, tecellinin etkisi (sultan) altında bir "huşû", yani bir eğilme, bir alçalma durumudur ki bunun iki zıt tezahürü olur: Hem "mahv" eder hem "isbat" eder; hem "var" eder hem "yok" eder. Kuşkusuz bu durumu Allah Teâlâ şu sözüyle şöyle bildirmektedir: «Rabbi o dağa tecelli edince, onu paramparça etti» (Kuran, A'raf, 7/143), böylece Allah o dağı dik durma durumundan eğilme, alçalma (huşû) ve paramparça olma durumuna getirdi. Aynı şekilde Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de, keşf ehlinin sahih diye bildirdiği bir hadiste şöyle buyurmaktadır: «Allah bir şeye tecelli ettiği zaman, onu alçalma, eğilme (huşû) durumuna getirir."

Oysaki Allah devamlı olmak üzere, her an tecelli eder, çünkü zâhirde ve bâtında, gayb âleminde ve şehadet âleminde, duyular âleminde ve düşünceler âleminde her an olan değişiklikler apaçık müşahede edilmektedir. O'nun, Allah'ın, işi tecellidir; varolan yaratıkların işi ise, bir hâlden diğer bir hâle intikal ederek durmadan değişmedir.

74. Bizim aramızdan bunu bilenler var; bilmeyenler de var. Dolayısıyla kim bunu bilirse, her durumda O'na ibadet eder; Kim onu bilmezse, her durumda onu inkâr eder. Sahih'de bulunan bir hadiste Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır: «Her hâl üzere Allah'a hamd olsun!» (Elhamdü lillahi alâ külli hâl). Demek ki, o her hâl üzere Allah'a hamd ve sena ederdi, çünkü her hâli tecellisiyle verendir O!

75. Hadlerin ikâmesi, cezaların uygulanması, ayrıca inkâr edilmesi gereken şeylerin inkârı ile birlikte, hakikatı anlatma konusunda bundan daha vazıh, daha açık bir söz olamaz. Çünkü inkâr eden (el-münkir), değişme nedeniyle inkâr eder. Şöyle ki: «Göklerde ve yerde kim varsa, hep O'nu sorarlar. Oysaki O her an bir işdedir (şe'n)» (Kur'an, Rahman, 55/29). Bunlar, nisbî isimlerle varlıklarda meydana gelen ilâhi hâllerdir ki bunları kevnî değişiklikler açığa çıkarır. Dolayısıyla "varlığın birliği" (ehadiyyü'l-ayn) varoluşun çok çeşitli varlıklarında tecelli eder ve onda kendi suretlerini onda görür. Âlemdeki varlıkların kimisi kimisini bu varlıkta müşahede eder. Bunlardan birbiriyle ilgisi olan varlıklar birbirine muvafık olur. Birbiriyle ilgisi olmayanlar ise, birbirine muhalif olur. Böylece, dünya ve ahiret âleminin varlıklarında muvafakat ve muhalefet denilen kavramlar zuhur eder. Çünkü âlemi teşkil eden varlıkların bazısı, bazısına tecelli eden bu varlıkları her an görmeye devam eder. Onların nurları, o varlıktan kazanmış oldukları şeylerle birlikte o varlık üzerinde yansır. Böylece, dünya ve ahiret âleminde sonradan olan şeylerin hepsi, bu varlığın hakikatinin eserinden meydana gelir, çünkü âlemin gözleri o varlığa bağlanır, tıpkı bir aynanın güneşin karşısında oluşu gibi. Aynaya gelen güneş ışığı, ışığın yansıması yoluyla karşıda duran pamuğun üzerine yansır, böylece pamuk üzerinde bir yanma olayı meydana gelir, İşte, bu varlığın müşahedesinden, âlemi teşkil eden varlıkların bazılarının bazılarına etkisinden dolayı, âlemde zuhur eden şeylerin varlığı meydana gelir.

76. Demek ki, burada müessir olan, etki eden, ruhanî bir varlıktır; tesir gören, etkilenen ise, tabii bir varlıktır. Buna göre, âlemde kendisi için tabii bir suret olan hiçbir şey yoktur ki onun kudsî bir ruhu olmasın! Bu varlık hiçbir zaman bir perdeyle örtülmez! Âlem ise, her an şühûd hâlindedir; her an değişme olmaktadır; fakat bu değişim kimi zaman yumuşaktır; kimi zaman yumuşak değildir; fayda ve zarar diye nitelendirilen durum da bundandır.

77. İşte, marifet ilimlerinden bir tanesi de bu tecelli ilmidir. Eğer bir insan bu ilmi, geriye kalan öteki kardeşleriyle, yani öteki ilimlerle birlikte tahsil edip öğrenmezse, o zaman arif olamaz ve marifet makamına erişemez.

Üçüncü İlim

Hak Teâlâ'nın Mükellef Kullarına

Şeriatların Diliyle Hitap Etmesi İlmi

78. Allah seni başarılı kılsın! Bil ki insanlar ve cinler dışında, Allah'tan başka (ma sivallah) her şey Allah'ı tanıma (marifetu'llah) durumundadır; ayrıca Allah'tan gelen bir vahye mazhardır. Bu nedenle kendisine tecelli eden varlığı tanır ve bilir. Çünkü bu fıtrat üzere yaratılmıştır. Bu nedenle hepsi "saîd"dir, yani mutludur. Bu bağlamda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: «Görmedin mi, göklerde olanlar ve yerde olanlar Allah'a secde etmektedirler?» (Kur'an, Hac, 22/18). Bu ifade geneli kapsamaktadır. Sonra bunların ne olduğunu, insanlara neyi indirdiğini insanlara açıklamak için Allah Teâlâ: «Güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedir» (Kur'an, Hac, 22/18) diyerek ayrıntılı olarak açıklamaktadır. "İnsanların bir çoğu" ifadesini de şu âyette açıklamaktadır: "...Ancak iman edenler ve iyi işler, salih ameller işleyenler müstesna; az değildir bunlar" (Kur'an, Sad, 38/24). Allah, "bunlar az değildir" diyor, yani "onlar çoktur" demek istiyor. Ayrıca yukarıdaki âyette "insanların birçoğu" diye buyuruyor. Âyetin son kısmında da "... bir çoğunun üzerine azap hak olmuştur" (Kur'an, Hac, 22/18) şeklinde buyuruyor.

79. Bunun nedeni şudur: Çünkü Allah, insana tabiatla nur arasında bulunan "nefs-i natıka"sı (insan ruhu) yönünden, vermiş olduğu fikirle Allah'ı tanısın diye, insanı Allah'ın bir seçmesi olarak (ihtiyâren minallahi) vekil kılmıştır. Ayrıca, öteki varlıklara verdiği gibi, ona da akıl vermiştir. Akla da bilgileri kabul etme sıfatını vermiştir. Ayrıca, Zâtına dair ilimleri istinbat etmesi ve ilâhi kuvvetlerin akılda zuhur etmesi için, aklı "düşünme duygusu"na âşık etmiştir. Çünkü insanoğlu riyaseti, başkanlığı sever ve kendi cinsinden insanoğulları üzerinde bir hakimiyet kurmak ister. Çünkü onlar da bu konuya ortaklaşa katılırlar.

80. Sonra, onlara düşünme kuvvetini verince, onlar için öyle alâmetler ve deliller hazırladı ki bunlar onların varlıklarında kâimdir ve onların

“hudûs”una, yani sonradan varolduklarına dair birer delildirler. Ayrıca, yine onlar için birtakım deliller ve alâmetler hazırladı. Bunlar da O’nun “Kadîm” olduğuna dair bir delildir. “Kadîm”, Tanrı’nın varoluşunun bir öncesi, bir başlangıcı olmadığını kabul etmek demektir.

81. “Hudûs”a, yani onların sonradan varolduklarına delâlet etsin diye, Allah’ın onların varlıklarına yerleştirdiği bu delilleri, Allah “Allah” diye isimlendirilen “Kadîm Zât”dan selbetmiştir, soymuştur (selebeha). O delil, bundan başka bir şey değildir. Ancak delâlet iki yönlüdür ve aslında ikisi de Tek Bir Varlıktır (aynün vahidün). O varlığın “sübût”u, âlemin “hudûs”una delâlet eder. O varlığın “selbî yönü” ise, âlemin Mûcidine, Varedicisine delâlet eder.

82. İşte insan, bu bakış açısıyla bakar. “Kendimizi ve Rabbimizi tanıyalım diye, Allah’ın bizim için hazırladığı delillerle ve âyetlerle ben Allah’ı tanıdım” der. Bu deliller ve bu âyetler, bizim için O’nun “Hak” olduğu iyice tebeyyün etsin, açıkça belli olsun diye “ufuklara ve bizim nefislerimize” yerleştirilmiştir. Bizim de tecelliden kasdettiğimiz budur.

83. Hiç kuşkusuz tecelli, ancak bir “görme” (rüyet) konusudur. Görme kavramı ise, âyette zikrolunmuştur: «Ufuklarda ve onların nefislerinde onlara âyetlerimizi göstereceğiz ki O’nun hak olduğu onlar için iyice belli olsun… » (Kur’an, Fussilet, 41/53). Buradaki “âyetler” tecelli içindir. Böylece onlar için O’nun “Hak” olduğu açıkça belli olmuştur, yani onların gördükleri bu tecelli bir delildir, bir alâmettir. Daha doğrusu, Hakk’ın bizzat kendisi hakkında bir delildir. Böylece onlar için istenilen (matlûb) Hakkın O olduğu açıkça belli olmuştur. İşte bu nedenledir ki âyetin sonunu Allah aynen şöyle tamamlamıştır: «Senin Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?» (Kur’an, Fussilet, 41/53), yani O’nun bizzat Kendine bir delil olması yetmez mi? Çünkü en kesin delil bir şeyin zuhuruyla kendisi hakkında delil olmasıdır.

84. Âlemdeki zâtlar (zevât) nisbet ettikleri şeyden, yani “Hudûs” olmaktan Hakk’ı “tenzih” etmekle, insanların akılları için bu marifet hasıl olunca, —ki bu delil, Allah’ın tanınması (marifetullah) uğruna âlemi “selbetme”, olumsuzlama ile, âlemin tanınması uğruna Hakk’ı “isbat” etme arasındaki delâlette müteredditttir, yani bir yandan Allah’ı tanırken âlemi olumsuzlar; öte yandan âlemi tanırken Allah’ı isbat eder.— Hak Teâlâ bu insan cinsi

için bir şahıs ikâme etti. O şahıs insanlara Allah katından bir Elçi (Resul) olarak geldiğini ve o "elçilik" (risalet) sayesinde onlara haberler getirdiğini söyledi. Bunun üzerine insanlar "düşünme kuvvetleri"yle (bi'l-kuvveti'l-müfekkire) baktılar ve düşündüler. Böyle bir şeyin caiz ve mümkün olduğunu gördüler ve bunu hemen yalanlamaya girişmediler, fakat onun olduğuna delâlet eden bir alâmet, bir delil de göremediler. Bunun üzerine durdular ve ona şunu sordular: "Sen bize O'nun katından bir alâmet getirdin mi ki biz senin bu elçiliğinin doğru olduğunu bilelim? Çünkü seninle bizim aramızda pek bir fark yok. Seni bizden ayıran bir durum görmedik" dediler. Böylece dava kapısı açılmış oldu. Kuşkusuz dava esnasında, onu tasdik edenler de olacaktır, onu tasdik etmeyenler de olacaktır.

85. Bunun üzerine o zât bir mucize gösterdi. Onlar bu mucizeye insaf nazarıyla baktılar ve düşündüler: Mucize iki şekilde olur. Birincisi, mucizenin onlar için de takdir edilmiş olmasıyla, fakat o elçi onların kesinlikle mucize gösteremeyeceklerini iddia etti. Mucize ancak Kıyamet Gününe kadar Elçi olan birinin eli üzerinde zuhur eder. Bu, yalnızca âyet söz konusu olmayıp aynı zamanda mucize de söz konusu olduğu zaman böyledir. Çünkü mucizeler, iman nurundan yoksun, kesinlikle Hakka, hakikate yönelmeyen, inatçı hasımlar için gösterilir. İkincisi, mucize, insanın hem hisle hem de himmetle gücünün dışında olur. Elçi bu şekil mucizeden birini gösterince, onu gören akıllı kimseler onu bir delil olarak araştırıp incelediler, tahkik ettiler ve onun elçi olduğuna inandılar. Onun sözlerini ve Rabbinden getirdiği haberleri tasdik ettiler. Çünkü davanın yapılış şekline göre, bütün deliller bir nokta üzerinde toplanıyordu.

86. Bizim yolumuzun zevkine göre ise, bunu tasdik etmek ancak Allah'ın "Nur" isminden ilâhi bir tecellinin kalbe gelmesiyle mümkündür. İnsan, ancak iç dünyası (bâtın) bu nurla boyandığı zaman onu tasdik eder. Bu ise, "iman nuru"dur. Aksi takdirde, kalbe kazınmış (makzuf) nur yönünden değil de delâlet yönünden onun sadık olduğunu bilmiş olmasına rağmen, başkası nezdinde bu nurdan hiçbir şey hasıl olmaz. Ve bile bile onu inkâr ederler. Allah Teâlâ bu durumu şöyle haber vermektedir: «Kendileri de bunların doğruluğuna tam olarak kanaat getirdikleri hâlde, zulüm ve kibirlerinden ötürü, onları bile bile inkâr ettiler… » (Kur'an, Neml, 27/14). Haklarında şu âyette, «Tutkusunu (heva), Tanrı edinen kimseyi

gördün mü? Allah o kimseyi, ilme rağmen, saptırdı; onun kulağı ve kalbi üzerine bir mühür bastı; gözünün üstüne de bir perde çekti» (Kur'an, Casiye, 45/23) hükümlerin buyrulduğu kimseler, bu mertebede, onlardan da aşağı bir yerdedirler. Buradaki ilim nuru, Elçiyle ilgili ilmin nurudur, iman nuru değildir.

87. O zaman onu (Elçiyi) tasdik edenler, onu tasdik ettiler; onun doğruluğunu (sıdk) izhar ettiler ve kendisini Hakk'a doğru götürdüğü sırada kendi akıllarına itimat edip güvendiler. Bunlar için, kendisiyle aydınlanılan iman nurundan bir ışık hasıl olmadı. Ve yine bunlar, Elçinin davasının doğru olduğunu bildikleri hâlde, ona karşı çıkıp onu inkâr edenlerin nezdinde bulunan ilmin nuruyla değil de, onu iman nuruyla tasdik ettiklerini bilmediler.

88. İşte, onu bu şekilde tasdik eden kimse kendi aklına güvendiği bir sırada, aynı şekilde onu tasdik edenler arasından bir başka şahıs çıkageldi. Allah bu son gelen şahıs için hem iman nurunu hem de ilim nurunu gösterdi. Böylece, "Nûrun alâ nûr", yani nur üstüne nur oldu.

89. O sırada, bir üçüncü şahıs çıkageldi. Kendisinde nazarî ilim nurundan hiçbir şey yoktu. Ayrıca, Elçinin gösterdiği o mucizenin de, o âyetin neye delâlet ettiğini de bilmiyordu. Fakat Allah o şahsın kalbine iman nurunu yerleştirmişti. Bu yüzden, o şahıs iman etti ve Elçiyi tasdik etti. Onda nazarî ilmin nuru yoktu, fakat serin bir fıtrat, kabiliyetli bir akıl, münevver bir vücut yapısı (heykel) vardı. Fikrini istimal etmekten, düşüncesini kullanmaktan uzaktı. Bu nedenle, hiç tereddütsüz Elçiyi çabucak kabul etti.

90. Sonra, bu üç sınıf insan, tasdik etmiş oldukları Elçinin huzuruna oturdular. Elçi onlara, kendisini Elçi olarak gönderen Hak Teâlâ'yı anlatmaya başladı. Onlarda bulunmayan bilgileri onlara anlatıp böylece onlara Allah'ı tanıtmak istedi. Fakat onlar Hak Teâlâ hakkında söylenen bu gibi sözleri muhal sözler olarak gördüler. Nazarî delil ehilleri (sahipleri) o sıfatları, o sözleri Allah'tan "selbettiler", soydular. Ve o sıfatları, sonradan olmuş varlıkların (muheddesât) sonradan olmalarına, "hudûs"larına dair birer delil saydılar. Aklî ve nazarî delillerin inkâr ettiği ve reddettiği şeyleri işittikleri zaman, çok çeşitli fırkalara ayrılıverdiler. Bunların bir kısmı hemen gerisin geriye döndüler. Elçinin sıdkına, doğruluğuna delâlet eden delil hakkında kuşkuya düştüler. O

delilde, kendisini imandan ve onunla ilgili ilimden yüz çevirten, insanın içini kemiren şüpheler, kuşkular ortaya koydular. Ve gerisin geriye çekilip gittiler.

91. Bunların bir kısmı da şöyle dediler: «Kuşkusuz bizim aramızda, kendinde iman nurundan başka bir şey olmayan kimseler var. Bunlar ilmin ne olduğunu bilmezler. Biz bu Elçinin sıdkı, doğruluğu ve hikmeti, bilgeliği konusunda kuşku duymuyoruz. Aramızdan en zayıf olanları koruyup gözetmek de hikmetin, bilgeliğin bir gereğidir. Dolayısıyla, bu Elçi Rabbine nisbet ettiği bu sıfatları anlatırken, —ki Rab o sıfatlar üzerindedir— deliller konusunda hiçbir görüşü olmayan şu zayıf kimseye hitap etmiştir. O şahsın nezdinde iman nurundan başka bir şey yoktur. Ona acıdığı için böyle hitap etmiştir, çünkü onun için iman etmek ancak böyle bir anlatımla, böyle bir vasıfla mümkün olur. Hak Teâlâ da Kendini, dilediği şekilde, Kendini kabul edecek şahsın aklına göre vasfeder, anlatır; gerçi Kendisi bunun hilafınadır, yani aklın kavrayamayacağı bir varlıktır. Bu vasıflarla Rab'den haber veren ve aramızdaki en zayıf akıllıların bile hakkını gözeten haberci, bizim kendisi hakkında sahip olduğumuz ilimde bildiği şeye göre güvendi; kendini tasdik ettiğimiz ve sahip olduğumuz delillerle beraber ona vakıf olduğumuzu anladı. Dolayısıyla, onun anlattığı şeyler bizim nezdimizde bulunan şeylere, yani ilmimize ve imanımıza kesinlikle bir zarar vermez ve içimize hiçbir kuşku sokmaz. Çünkü biz bu Elçinin o işteki amacını, maksadını açıkça biliyoruz. "Böylece o kimseler, o Elçinin kendisi ve Rabbi hakkında anlattığı şeyleri kendilerince muhal görmelerine rağmen, imanları üzerinde sebat ettiler ve hikmet bakımından ve en zayıf kimsenin bile seviyesine inmesi bakımından ona inandıklarını ikrar ettiler.

92. Orada hazır olanların bir kısmı da şöyle dediler: «Elçinin söylediği bu vasıflar aslında delillere aykırıdır. Fakat biz bu habercinin, bu Elçinin doğruluğuna yakinen inanıyoruz. Bizim Allah hakkında sahip olduğumuz ilim ve marifetteki gayemiz, sonradan olan varlıklara nisbet ettiğimiz "hudûs", yani sonradan olma niteliğini O'ndan selbetmek, soyutlamaktır. Oysaki bu Elçi böyle bir nisbet konusunda Allah hakkında bizden daha çok bilgi sahibidir. Öyleyse, biz onu tasdik ederek onlara inanırız. Bu konunun ilmini o Elçiye ve Allah'a havale ederiz. Çünkü o sözlere inanmak bize hiçbir zarar vermez. Bu sıfatların Allah Teâlâ'ya nisbet edilmesi ise, bizim nezdimizde meçhuldur, çünkü sübûtî sıfatlar bakımından da O'nun zâtı

meçhuldur. Selbî sıfatlara da insan zaten güvenmez. Demek ki, Allah hakkında "cehil", bilgisizlik esastır. Hak Teâlâ'nın kitabında Kendisini vasfettiği şeylerin nisbetini bilmemek ise daha büyük bir bilgisizliktir. Bu nedenle biz Allah'ın Kendi hakkında söylediği şeylerin ne olduğunu yine ancak O'nun bileceğine inanırız ve O'na teslim oluruz.»

93. Orada hazır bulunanların bir diğer kısmı da şöyle dediler: «Biz bu habercinin doğruluğuna dair getirdiğimiz delillerden şüphe etmiyoruz. Kuşkusuz o Elçi, Kendisini bize gönderen Allah'ın sıfatı hakkında bize öyle şeyler anlattı ki eğer biz o anlatılanların zahirî anlamı üzerinde durursak ve eğer o sıfatları kendi üzerimize hamlettiğimiz gibi Allah Teâlâ üzerine de hamledersek, o zaman bunlar O'nun "hudûs"u sonucuna götürür ve O'nun tanrı olması durur. Bu hususu böyle saptadıktan sonra, şimdi durup bakalım ve düşünelim: Bu kelimelerin, o Elçinin kullandığı dilde ne gibi anlamları var? Çünkü Elçi ancak kendi kavminin, kendi toplumunun diliyle gönderilmiştir.» Sonra, o sözlerin hangi açılardan tevil edilebileceğine baktılar, çünkü bu sıfatlar "tehzih"i gerektiriyordu. Ayrıca, "teşbih"i de nefyediyordu, olumsuz kılıyordu. O zaman, o sözlere bu tevil üzere anlamlar yüklediler.

94. «Sizin bu hususta böyle davranmanız hangi şeye sebep oldu?» denildiğinde onlar şöyle cevap verdiler: «Buna iki şey sebep oldu: Birincisi, delillerdeki zayıflık, çünkü biz aklî delillerle onun davasının gerçek olduğunu, söylediği şeylerin doğru olduğunu ispat ettik. Dolayısıyla bu aklî delillerde bir bozukluk olduğunu kabul etmiyoruz, çünkü o zaman bu, onun "sıdk"ı, doğruluğu konusundaki delilleri çürütür. İkincisi ise, bu doğru söyleyen Elçi, Haberci bize, Kendisini gönderen Allah hakkında "O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur" (Kur'an, Şûra, 42/11) dedi. Bu söz, aklî delillere muvafıktır, uygundur. Dolayısıyla, bizim nezdimizde bu gibi sözler onun "sıdk"ını, doğruluğunu kuvvetlendirmektedir.

95. Buna göre, eğer biz o elçi, o sözün zahirî lafzının verdiği anlama göre, o sözü Allah hakkında söylemiştir, dersek ve o sözü tıpkı sonradan olmuş varlıklara hamlettiğimiz gibi O'na da hamledersek, o zaman hata etmiş oluruz. İşte bu nedenle, her iki yolu da ispat ederek tevil yolunu tuttuk.

96. Orada hazır bulunanlardan bir diğer grup da —ki bunlar gruplar içinde en zayıf olanıydı— hayal âlemini (hazret) aşamadı. Bunlar manaları lafızlarından soyutlayacak ilme sahip değillerdi; ayrıca sırların güç, anlaşılmaz inceliklerini de bilmiyorlardı. Dahası, bunlar "O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur" (Kur'an, Şûrâ, 42/11); "Allah'ın kadrini hakkıyla takdir edemediler»" (Kur'an, Hac, 22/74) gibi âyetlerin mânâlarını da bilemediler. Bunlar bütün işlerinde hayal ile durmaktaydılar; bunların kalblerinde iman nuru ve tasdik vardı; ayrıca dillerinde de bir bilgisizlik vardı. Bu nedenle, bunlar işi o sözün zahirine hamlettiler; o konuda o sözlerin ilmini Allah'a bırakmadılar. Dolayısıyla bu sıfatın Allah'a nisbet edilişini tıpkı kendilerine nisbet edilişi gibi anladılar, öyle inandılar.

97. Bunlardan başka bir diğer grup daha vardı; bu grup diğerlerinden daha zayıftı, çünkü onlar söz konusu "O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur" (Kur'an, Şûra, 42/11) âyetinden yalnızca teşbih niteliğini kabul ettiklerinden ve tenzih niteliklerini akıl etmediklerinden ötürü yarım iman üzereydiler.

98. Hakk'a erişmek isteyen bütün bu gruplar arasından fırka-i nâciyyeye, yani hakikate ulaşan, Hakk'a erişen gruba gelince, bunlar "O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur" (Kur'an, Şûra, 42/11) âyetinde "teşbih"i nefyetmekle birlikte, Allah'tan gelen şeylere bu konuda Allah'ın muradı ve ilmi ne ise o şekilde iman ettiler.

99. İşte ey dostum, âlemdeki şeriatların dilleri bunlardır: Suret, göz, el, ayak, işitme, görme, razı olma, kızma, tereddüt etme, sevinme, taaccüp etme, ferahlama, gülme, melûl olma, tuzak kurma, hile yapma, (el-huda'), dalga geçme (istihza), alay etme, çalışma, koşma, inme, istiva etme, yakınlık konusunda sınırlama, eza ve cefaya sabretme gibi ve buna benzer yaratılmışların niteliği olan şeyler şeriatların dillerinde Hak Teâlâ hakkında söylenmiştir. Bunların hepsine genel olarak toptan iman etmeliyiz ve bilmeliyiz ki, mümkün varlıklara Allah'ın tecelli etmesi bu sıfatları ortaya çıkarmaktadır. Öyleyse, Allah'tan başka müşahede eden (şâhid) ve müşahede edilen (meşhûd) yoktur!

100. İşte, şeriatların dilleri tecellilerin delilleridir; tecelliler de İlâhi isimlerin delilleridir; böylece, marifet kapılarının bazıları bazılarına irtibatlanır, bağlanır. Dolayısıyla, şeriatın getirdiği her lafız, her söz,

şeriatın getirdiği tarz üzere, nasılsa öyle kalır; ancak bizim aramızda âlim olan kimse, şeriatın hangi dille konuştuğunu; kime nasıl hitap ettiğini; kiminle hitap ettiğini; ne ile hitap ettiğini; fiillerin, işlerin kime raci olduğunu; sözlerin kime nisbet edildiğini; hâller içinde birinden diğerine geçenin kim olduğunu; ayrıca "Ey insanlar ve cinler (sekelân), yakında sizin de hesabınızı görmek için boş vaktimiz olacak. Öyleyse şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?" (Kur'an, Rahman, 55/31-32) diyenin kim olduğunu bilir. Öyleyse, biz de "Ey Rabbimiz! Senin nimetlerinden hiçbirini yalanlamıyoruz!" demeliyiz. Kuşkusuz, Rabbimizin bizden duymak istediği budur. Biz de bunu söyledik, Allah'a hamd olsun!

Dördüncü İlim

Varoluş İçindeki

Mükemmellik ve Noksanlıkla İlgili İlim

101. Bil ki, varoluş içinde noksanlığın bulunması varoluşun mükemmelliğindendir. Eğer durum böyle olmasaydı orada noksanlık olmadığından ötürü gerçekten varoluşun mükemmelliği noksan olurdu. Allah dışındaki (mâ siva'llahi) şeylerin mükemmelliği hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Her şeye yaratılışını (n hakkını) veren, sonra da doğru yola ileten Rabbimizdir" (Kur'an, Taha, 20/50). Allah bu açıdan hiçbir şeyi kesinlikle eksik bırakmamıştır; hatta noksanlığa bile yaratılışının hakkını vermiştir. İşte, âlemin mükemmelliği budur; âlem ise, Allah dışında, Allah'tan başka her şey âlem kapsamına girer. Allah'tan başka hiçbir şey yoktur, ancak Allah vardır; sonra, insan gelir.

102. Demek ki, Allah için O'na lâyık bir mükemmellik söz konusudur; insan için ise, ancak insanın kabul edebileceği bir mükemmellik söz konusudur. İnsanlar arasından kim bu mükemmellikten noksan kalırsa, işte, âlemdeki noksanlık onların noksanlığıdır; çünkü insan da âlemin kapsamına girmektedir. Ve doğal olarak her insan mükemmelliği kabul edemez. Dolayısıyla, mükemmelliği kabul edemeyenlerin dışında kalan insan, kendi derecesine göre "kâmil"dir, mükemmeldir; onda hiçbir şey noksan değildir; bu, Kur'an nass'ıyla sabittir. Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de insan hakkında şöyle buyurmuştur: "Erkekler arasında mükemmel olan çoktur; kadınlar arasında da Meryem ve Asiye vardır. Ayşe'nin öteki kadınlara olan üstünlüğü ise, tiridin öteki yemeklere olan üstünlüğü gibidir."

103. Demek ki, âlemde noksanlık, ancak bu insanda tezahür eder, çünkü insan âlemin bütün hakikatlerinin toplamıdır; insan, hakikatlerin özlü bir özetidir. Âlem ise, yayılmış, geniş ayrıntılardır.

104. Ulûhiyyetin mükemmelliğine gelince, bu, şeriatlarda tezahür etmiştir. Ancak, aklî delillerle bu mümkün olmaz. Aklın kemal ya da mükemmel olarak gördüğü şeyin aynısı Allah katında bir noksanlık olabilir. Eğer

aklın delili, o delilin iktiza ettiği gibi olsaydı, o zaman aklı "marifetullah"ın, yani Allah'ı tanımanın, ancak yarısını sağlayabilirdi — ki bu "tenzih"tir— ve birçok hükümleri Allah Teâlâ'dan selbederdi, soyutlardı. Oysaki şari', yani Şeriat koyucu, aklın kendi deliliyle Allah'tan selbettiği, soyutladığı şeylerin (sıfatların) Allah için sabit olduğunu haber vermektedir. Ayrıca, Şari' aklın Allah'tan soyutladığı şeyleri (sıfatları) takrir ettiğini, sağlamlaştırdığını bildirmektedir. Bundan başka, Allah Teâlâ'ya lâyık olan kemali, mükemmelliği görmek için, şari' iki şey (yani hem tenzih hem de teşbih delillerini) getirmiştir. Böylece, akılları hayrete düşürmüştür. İşte, İlâhî kemal, mükemmellik budur!

105. Eğer onun zikrettiği şeyler bu şekilde akıllara hayret vermeseydi, o zaman Tanrı yarattığı şeyin/aklın hükmü altında olurdu. Çünkü his ve hayal güçleri kendilerini varedeni görmek için zâtlarıyla O'nu görmek isterler; akıllar ise, kendilerini var edeni bilmek için nefy ve isbat, vücûb ve cevaz ve muhallik bakımından delillerle ve zâtlarıyla O'nu tanımak, bilmek isterler. Dolayısıyla o, aklî delillerin delâlet ettiği "soyutlama"yla duyulara (havas) ve hayale hitap etmiştir. Duyular bu hitabı işitirler; duyular ve hayal bu hitap karşısında şaşırıp kalırlar ve "Elimizde ona dair birşey yok; biz bundan birşey anlamadık!" derler. Aynı şekilde, O, duyuların ve hayalin delâlet ettiği "teşbih"le akıllara hitap etmiştir. Akıllar bu hitabı işitirler ve hayret içinde kalırlar ve «Elimizde O'na dair bir şey yok; biz bundan birşey anlamadık!» derler.

106. Görülüyor ki Allah Teâlâ akılların, duyuların ve hayalin idrak edemeyeceği kadar yücedir. Noksan sıfatlardan münezzeh olan yüce Tanrı mükemmellik konusunda münferittir, tektir. Bunu O'ndan başka kimse bilemez. Bunu O'nun dışında kimse müşahede edemez. Hiç kimse O'nu ilmen ihata edemez. Hiç kimse O'nu aynen göremez. Demek oluyor ki, eserler müşahede edilir. Cenab-ı Allah maksûd olur. O'nun Yüce Rütbesi için hamd edilir, hem münezzeh hem müşebbeh bir ilâh olarak O'na ibadet edilir. İşte, İlâhî Kemal budur!

107. Böylece insan, hayretin, şaşkınlığın ve haddin, sınırlı olmanın kemali, mükemmelliği arasında orta hâlli bir varlık olarak kalır. İnsan, âlemin kemalidir; âlem ancak insan ile mükemmel olur; insan âlemle mükemmel olmaz. İnsan olmasından ötürü, âlemin bütün hakikatleri insanda inhisar

ettiği için, insan âlemden özellikle hacminin yani bünyesinin küçüklüğüyle temeyyüz eder; böylece insanın mükemmellik rütbesi insana kalır. Dolayısıyla, mevcut varlıkların tümü kendi mükemmelliklerini kabul etmişlerdir. Hak Teâlâ (her yönden) kâmildir, mükemmeldir. İnsan ise, iki kısma ayrılır: Bir kısım, mükemmelliği (kemali) kabul etmez; oysaki o da âlem cümlesindendir; şu var ki, o yine de âlemin mecmuudur, toplamıdır. O büyük âlemden muhtasar olmuş, küçültülmüş bir toplamdır. Bir diğer kısım, mükemmelliği kabul eder; o insanın istidadına göre, ilâhi hazret, mükemmelliği ve bütün isimleriyle o insanda zuhur eder. İşte, bu kısım insanları Allah kendine halife yaptı ve onlara hayret hullesini giydirdi. Bunun üzerine, melekler onun vücudunun neşetine baktılar ve işte o zaman insan hakkında söylediklerini söylediler, çünkü Allah'ın onun vücuduna koyduğu hakikatlar birbiriyle çelişmekteydi (tenafür).

108. Daha sonra, Hak Teâlâ onu nasıl ve niçin yarattığını ve ona ne gibi özellikler verdiğini meleklere bildirince, melekler hayret içinde kaldılar ve işte o zaman, "Ey Rabbimiz Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz! Kemal sıfatlarla tavsif ederiz! Senin bize öğrettiğinden başka bizim için bir ilim yoktur" (Kur'an, Bakara, 2/28) dediler. Tabii ki, hayrete düşen için ilim diye bir şey olmaz; oysaki, Allah Teâlâ insana meleklerin Allah'ı tesbih ve takdis edemeyecekleri ilâhi isimlerin ilmini vermiştir. Nitekim Hz. Peygamber aleyhisselâm, yarın Kıyamet Gününde şefaat konusunda istekte bulunduğunda şu anda hiç bilmediği hamd cümleleriyle o vatanın (el-mevtın) gerektirdiği ifadelerle Allah'a hamd edeceğini söylemiştir. Çünkü Allah Teâlâ'yı hamd etme tarzı ve hamd ifadeleri vatanların (mevatın) ve neşetlerin gerektirdiği şekillerde olur. Bu nedenle Allah, Âdem'in neşetine ve onun torunlarından ona benzeyenlere, bu alemde halifelik ehliyeti vermiştir; onlardan başkasına bu özellik verilmemiştir. Dolayısıyla insanın kemali, bu özel tecelliye olan istidadıyla olmaktadır.

109. Demek ki, insan Hak Teâlâ'nın isimleriyle ve o isimlerin karşılıklarıyla zuhur etmiştir. Hak Teâlâ insana o isimleri nasıl tasarruf edeceği konusunda da bilgi vermiştir. Bu nedenle, Allah Teâlâ, Kendisine halife yapmak istediği insanın zuhuruyla zahir olmaktadır. Bu durum halifelik konusunda hak ve adaletle adlandırılmıştır. Nitekim, Allah Teâlâ bununla ilgili olarak Davud aleyhisselâm'a şöyle buyurmuştur: "Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. Öyleyse insanlar arasında hak

ve adaletle hükmet, hevaya (heves ve tutkuya) uyma; yoksa, bu, seni Allah yolundan saptırır" (Kur'an, Sâd, 38/26). Demek ki, hevaya tutkuya tabi olmakla bu halifelik makamından uzaklaşılmaktadır. Oysaki sen bu halifelik makamı için biçilmiş bir kaftansın, haifelik de senin için tam uygundur ve bu hususta senin bir başka benzerin de yoktur.

110. Nitekim şair Ebu'l-Atahiyye şöyle diyor:[1]

Halifelik ona boyun eğerek geldi

Ve eteklerini sürüyerek

Halifelik ancak ona uygun oldu

O da halifeliğe tam uygun

Ondan başkası uygun olsaydı halifeliğe

Sarsılırdı yeryüzü, yer yerinden oynardı»

111. Demek ki, insana bu âlemde Allah tarafından hükmetme (tahakküm) gücü verilmiştir ki bu "halifelik"tir. Öyleyse, eğer insan isterse hükmünü icra eder ve tıpkı Abdul-Kâdir Cîlî (Geylanî) gibi, zuhur eder; isterse o gücünü Allah'a teslim eder ve kullar arasında tasarrufu Allah'a bırakır, buna gücü yetmesine rağmen, bunun böyle olması gerekir, tıpkı Ebu Mesud bin eş-Şiblî gibi. Ancak ilahî bir emir gelmesi durumu başkadır, örneğin Davud aleyhisselâm'ın durumunda olduğu gibi. O zaman, Allah'ın emrini geri çevirmenin yolu yoktur.

112. İşte tabi olunması nehyolunan, yani yasaklanan "heva", budur; örneğin Hz. Osman radiyallahu anh'ın durumunda olduğu gibi: Hz. Osman, ta öldürülünceye kadar boynundan (üzerinden) halifelik elbisesini çıkarmamıştır, çünkü, onda Hak Teâlâ'ya ait olan şeyin ne olduğunu biliyordu. Hiç kuşkusuz Allah'ın Resulü sallallahu aleyhi ve sellem halifelik elbisesini çıkarmasını ona yasaklamıştı.

113. Hükmetmesiyle ilgili olarak kendisine ilâhi bir emir gelen kimsenin, O'nunla zuhur etmesi gerekir. O kimse Hak Teâlâ tarafından daima desteklenir. Kendisine böyle bir ilahi emir gelmeyen kimseye gelince, o

kimse muhayyerdir: İsterse O'nunla zuhur eder, isterse etmez ve Hak Teâlâ ile gizli kalır. Bu şekilde zuhuru terk etmek daha evladır.

114. Veliler peygamberlere özellikle "halifelik"le iltihak ederler. Onlara nebilik ve resullükle iltihak etmezler, çünkü nebîlik ve resullük, yani peygamberlik kapısı artık kapanmıştır. Ayrıca Resul için hükmetme söz konusudur. Eğer yerine birini halef etmek isterse, onun için de hükmetme söz konusu olur. Eğer bu halef bir peygamber ise, o zaman onun hükmetme şekli, halefi olduğu peygamberin şeriatıyla olur. Eğer bu halef bir peygamber değilse, o zaman onun hükmetme şekli Allah'ın emriyle çağının hükmüne göre olur ki onun çağının şeriatı da odur, çünkü ancak hükmetmeyle adalete ve zulme nisbet olunur.

Yüzonuncu cüz burada bitmiştir.

Bismillahirrahmanirrahim

Beşinci İlim

İçerdiği Hakikatler Bakımından

İnsanın Kendini Tanıması

115. Bil ki, âleme hükmetme özelliği insana, sırf insan olması nedeniyle verilmemiştir. Bu özellik insana Îlâhi ve Rabbanî bir güçle verilmiştir, çünkü âlemde ancak Hakk'ın sıfatı hükmeder, başkası hükmedemez. Bu güç insanda bir sınamadır (ibtilâ), bir şereflilik değildir. Eğer bu güç ona bir şereflilik olarak verilseydi, o zaman bu güç ahirette de yani mutlular diyarında da kendisiyle birlikte kalırdı. Eğer bu bir şereflilik olsaydı, o zaman insana "... sakın heva ve hevesine tabi olma, tutkunun peşinden gitme; yoksa bu, seni Allah yolundan saptırır" (Kur'an, Sâd, 38/26) diye uyarıda bulunulmazdı.

116. Görüldüğü gibi insan "heva"ya tabi olmaktan sakındırılmıştır, alıkonulmuştur. İnsanın bir şeyden alıkonulması (tahcîr), bir sınamadır. Şereflendirmek ise, bir serbestliktir (ıtlak). Hükmetmede (tahakküm) adalete ve zulme nisbet etmedi Allah. Ayrıca, Allah halifelik vasfını bu âlemde sadece Allah ehline vermiştir. Buna karşılık hükmetme gücünü ise, Allah bu âlemde mü'minler arasından hem saadete erdirdiği "saîd"lere, mutlulara, hem de mutsuzluğa sevkettiği "şakî"lere, mutsuzlara vermiştir. Bununla birlikte, Hak Teâlâ bize onları dinlememizi, onlara itaat etmemizi ve itaatin asla dışına çıkmamamızı emretmiştir. Ve "eğer onlar zulmederlerse, bu sizin lehinize, onların ise aleyhinedir" demiştir. İşte bu bir sınama durumudur; bir şeref durumu değildir, çünkü halifelik makamında bulunan kimse hareketlerinde daima bir sakınma durumundadır, daima bir ihtiyat hâlindedir; her an gurura kapılmanın eşiğindedir. İşte, bu nedenledir ki, Kıyamet Günü bazı halifelere pişmanlık duygusu gelir.

117. Eğer insan, kendini tanıma üzerinde durursa, insan olması hasebiyle içermiş olduğu hakikatlerin ilmiyle meşgul olursa, kendisiyle âlem arasında bir fark görmezse, insanlar ve cinlerin (sekaleyn) dışında kalan bütün âlemin Allah'a secde ettiğini görürse ve bütün âlemin Allah'ın

kendilerine belirlemiş olduğu bir tarzda Yaratıcıya ve Varediciye ibadet hâlinde, ibadet ve itaat etme durumunda olduğunu anlarsa, kendisinin de âlemle birlikte içinde birleşmiş olduğu hakikati talep eder, araştırır ve kendi hakikatinin sadece bir imkân, bir yoksulluk, bir zillet, bir aşağılık, bir ihtiyaç ve bir miskinlik olduğunu kavrar.

118. Sonra, Hak Teâlâ'nın bütün âlemi ne ile vasfettiğine bakar ve Allah'ın âlemi ebediyyen Kendine secde etmeyle vasıflandırdığını görür. Ve yine Allah'ın, insanların tümünün değil de sadece bir çoğunun Allah'a secde hâlinde olduğunu, ayrıca bütün âlemin Allah'a secde hâlinde olduğunu bildirdiğini görür. Bu kez insan, üzerlerine azabın hak olduğu çoğu kimselerden olmaktan korkar.

119. Sonra, insan bizzat âlemin Allah'a ibadet etme fıtratı üzere yaratıldığını görür. Bunun üzerine bu insan, kendini irşad edecek ve Allah katındaki mutluluğa yaklaştıracak bir yolu kendisine bildirecek bir mürşide ihtiyaç duyar. Çünkü bu insan Allah'ın "Ben cinleri ve insanları ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım" (Kur'an, Zariyat, 51/56) dediğini işitir. Bunun üzerine diğer bütün âlemin Allah'a ibadet ettiği gibi, bu insan da Allah'a muhtaç olduğunu anlayarak Allah'a ibadet eder.

120. Sonra, bu insan Allah'ın kendisi için birtakım sınırlar çizdiğini, kendisi için birtakım işler ve bazı durumlar belirlediğini ve o durumlara doğru yönelmesini kendisine yasakladığını ve elinden geldiğince Allah'ın emrettiği şeyleri yapması gerektiğini emrettiğini görür. Ayrıca, "aslî" ibadetleri yerine getirdiği gibi "fer'î" ibadetleri de yerine getirmesi için Allah'ın kendisine bildirdiği şer'î ilimleri öğrenmesi gerektiğini anlar. Bu "aslî ibadetler"i, bütün mümkün varlıkların zâtları, sırf mümkün varlık olmaları hasebiyle yerine getirirler. "Fer'î ibadetler"e gelince, bunları yerine getirebilmek için, kul ilahî haberlere muhtaçtır, çünkü kul Rabbına müstehak ve lâyık olan şeyleri ve kulluğun gerektirdiği şeyleri ancak Rabbinden gelen haberlerle öğrenebilir.

121. İşte, insan Rabbinin emirlerini ve yasaklarını öğrenince, Allah Teâla'nın hakkını ifa edince ve kulluk görevini yerine getirince, kendi nefsini tanımış olur. Kendini tanıyan bir kimse, Rabbini de böylece tanımış olur. Rabbini tanıyan bir kimse ise, Rabbinin emrettiği bir şekilde Rabbına kulluk yapar.

122. Allah'ın emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmak suretiyle ortaya çıkan iki tür kulluk görevi sadece insanlarda ve cinlerde (sekelân) biraraya gelmiştir. Çünkü melek olan ruhlarda, yasaklanan kaçınma diye bir kulluk şekli yoktur, onlar yalnızca kendilerine emredilen şeyleri yaparlar. Nitekim Allah Teâlâ onlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Allah'ın kendilerine emrettiği şeylere karşı gelmezler ve emredildikleri şeyleri yaparlar" (Kur'an, Talak, 65/6); melekler için "nehy", yasaklardan kaçınma diye birşey zikredilmemiştir. Onların zâtî ibadetleri hakkında da Allah şöyle buyurmuştur: "Senin Rabbinin yanındaki melekler gece ve gündüz Allah'ı tesbih ederler, onlar bu işten hiç usanmazlar" (Kur'an, Fussilet, 41/38); "Onlar gece ve gündüz Allah'ı tesbih ederler ve bundan hiç bıkmazlar, hiç usanmazlar" (Kur'an, Enbiya, 21/20). Hiç kuşkusuz meleklerin neşetlerinin hakikatleri onlara bu niteliği vermektedir. Bu, bir zâtî kulluktur; bu zâtî kulluk Allah dışında her şeyde devam eden bir kulluktur.

123. Yukarıda dediğimiz gibi, insan âlemin hakikatlerinin hülâsası olunca ve içermiş olduğu hakikatler bakımından kendini tanıyınca, tek başına bütün âlemin ibadetini kendinde toplamak gibi bir özellikle kaim olması gerekmektedir. Eğer bunu yapmazsa, o zaman içermiş olduğu hakikatler bakımından kendini tanımamış olur, çünkü o hakikatler, zâtî bir kulluktur. İnsanın bu şekilde kendini tanımasının (sureti) yöntemi ise, içermiş olduğu hakikatlerin tümünü, o hakikatle ibadetlerinde nasılsa o şekilde olduğu gibi keşfen müşahede etmektir; böylece onlar ister keşfedilsin ister keşfedilmesin fark etmez. İşte, insanın içerdiği hakikatleri bilmesinden, yani keşfetmesinden kastettiğim budur.

124. İşte, insan bunları bu şekilde müşahede ettiği zaman, Efendisinin, Rabbının kendisine emrettiği hiçbir emre karşı gelme gibi bir durum olmaz: İbadetleri hakkıyla yerine getirir; O'nun çizdiği hudutlarda durur; kendisine gelen ve kendisinden çıkan söz ve fiillerde Hakk'ın emirlerine uyar. Dolayısıyla, belirttiğimiz şekil üzere, insan bütün varlığıyla birlikte "Sübhanallah!" dediği zaman, bu tesbih ile bütün âlemin söylediği şeyler ve yaptığı tesbihler o insanın benliğinin cevherine bir gergef gibi işlenir. İşte, böyle bir kimse "arı duru bir kimse" ve "bütün âlemin dili" diye adlandırılır. Şöyle ki: Sözgelimi, âlemde herhangi bir şey Rabbine ibadet etmeyi tatil etse, yani farz-ı muhal böyle bir şey doğru olsa, o arif kul bu

özelliğiyle o şeyin makamına geçer, boş bıraktığı yeri doldurur, açık bıraktığı yeri kapatır. Öyle bir şey tasavvur edilse, bu kul Allah tarafından o oranda ödüllendirilirdi; bu ödüllendirme ise, küçük birinin çok büyük bir ödülle ödüllendirilmesidir.

125. Derler ki; eğer insandan başka, bütün âlemin göz açıp kapayıncaya kadar da olsa bir an için Allah'a ibadet etmekten gafil olduğunu farz etsek, yukarıda söz ettiğimiz Allah'ı zikreden bu insan, o an için âlemin yerine geçer ve onun görevini yerine getirir; âlemin naipliğini yapar; âlemin boş bıraktığı yeri doldurur. Dolayısıyla da bütün âlemin ödülleneceği oranda ödüllendirilir. Gerçi âlemin bir an için bile olsa, Allah'a ibadetten gafil olacağı tasavvur edilemez. Çünkü gaflet ehli özellikle sadece cinler ve insanlar âlemidir (sekalân).

126. Öyleyse, ey dostum! Sen de kendini bilmenin sana neler kazandıracağını iyi düşün! Kâinatın hakikatlerinden hangileri üzerinde bulduğuna iyi bak!

Altıncı İlim

Hayal İlmi ve Hayalin

Bitişik ve Ayrı Âlemi

127. Bu, marifet rükünleri arasında çok büyük bir rüküdür. Bu, berzah ilmidir, bu, ruhani varlıkların zuhur ettiği bedenler âleminin ilmidir; bu, bir cennet bahçesi ilmidir. Bu, Kıyamet Günü'nde değişik suretlerdeki tecellinin ve değişikliğin (tebeddül) bir ilmidir. Bu bir koç suretindeki ölüm gibi, kendi kendilerine somut bir şekle giremeyen manaların zuhuru ilmidir. Bu, insanların uykudayken rüyalarında gördükleri şeylerin ilmidir. Bu, yaratıkların ölümden sonra ve dirilişten önce içinde bulundukları vatanın (el-mevtın) ilmidir. Bu, bir suretler ilmidir. Ayna gibi parlayan cisimlerde görülen suretler bu âlemde zuhur eder!

128. İlâhi isimlerle ilgili ilimden, tecelliden ve onun genel görünümlerinden sonra, bu rükünden daha tam olan bir rükün yoktur; çünkü bu, bağlanma vasıtasıdır. Duygular o âleme yükselir; manalar o âleme iner; bu, vatanından kesinlikle ayrılmaz; her şeyin meyvesi oraya gelir. O, bir iksir sahibidir; mananın üzerine o iksiri taşır ve hangi sureti dilerse, manayı o suretle somutlaştırır. Tasarrufta ve hükümde hiçbir nufüz ona vakıf olamaz. Şeriatlar ona yardım eder; tabiatlar onu isbat eder. Tam bir tasarrufla müşahede edilen bir âlemdir. Cisimlerle manaların kaynaştırılıp birleştirilmesi ona aittir. Delilleri ve akılları hayrete düşürür.

129. Öyleyse, inşaallah, biz bu bölümde, mümkün olduğu ölçüde en veciz ve beliğ ifadelerle bunu açıklayacağız. Başarıya ulaştıran Allah'tır! O'ndan başka Rab yoktur!

130. Ey kardeşlerimiz! Biliniz ki, hangi şey olursa olsun âlemde hiçbir "malum" (bilinen şey) yoktur ki varoluşa bir nisbeti olmasın! Varoluş türlerinden hangi türde olursa olsun, o "malum"un mutlaka birine bir nisbeti vardır. Çünkü varoluş dört kısımdır. Öyle malum vardır ki varoluş mertebelerinin tümünü kapsar. Öyle malum vardır ki varoluş mertebelerinin bazılarıyla nitelenir, bazılarıyla nitelenmez.

131. Varoluşa ait olan bu dört mertebenin birincisi, "aynî varoluş"tur. Bu, giriş ve çıkışla ya da ikisinin de olumsuzluğuyla nitelendirilen hangi hakikat olursa olsun, kendi nefsinde mevcut olan varlıktır. Dolayısıyla, bu varlık kendi varlığında (ayn) mevcut olmakla beraber, giriş ve çıkış şartı olmadığı için âleme dahil de olmaz, âlemden hariç de olmaz. Buna tahayyüz denir, yani herhangi bir şeyin boşlukta bir yer tutması anlamına gelir. Bu tür bir varoluş sadece Allah için söz konusudur.

"Nefs-i natıka"lar, ilk akıl, nefs, aşktan çılgına dönmüş (müheyme) ruhlar, tabiat, heba gibi —ki bütün bunlarla bunların ruhlarını kastediyorum—, âlemde kendi nefsiyle kâim olmayan ve âlemde somut bir yer tutmayan (gayr–i mütehayyiz) mevcut varlıkların tümü âleme dahildirler, ancak âlemin cisimlerine dahil değildirler, çünkü onlar âlem içinde bir yer tutmazlar (gayr-i mütehayyizât).

132. İkinci mertebe, zihinsel varoluş mertebesidir. Bu, her malumun, hakikatinde ne ise o şekil üzere zihinde, nefiste tasavvur edilmiş olmasıdır. Eğer tasavvur, tasavvur edilen şeyin hakikatine tam tamına mutabık olmazsa, o zaman onun için zihinde bir varoluş söz konusu olamaz.

133. Üçüncü mertebe, kelâm mertebesidir. Malumlar için, lafızlarda da varoluş söz konusudur. Buna lafzî varoluş denir. Her malum bu varoluş içine dahil olur, hatta muhal ve adem olanlar bile. Kuşkusuz bunların da lafzî bir varoluşları vardır, çünkü bunlar ancak lafızlarda var olurlar. Bunlar hiçbir zaman aynî bir varoluşu kabul edemezler, yani muhal olan şeyi kastediyorum. Ademe gelince, eğer adem, kendisiyle mümkün bir varlığın nitelendiği adem ise, o zaman adem aynî bir varoluşu kabul eder. Eğer muhal olan bir adem ise, o zaman aynî bir varoluşu kabul etmez.

134. Dördüncü mertebe, yazı mertebesidir. Bu, yazıya geçirilme esnasında meydana gelen varoluştur. Bu, varoluş, çizgi, rakam ya da yazıdaki varoluşa dahil olan bir varoluştur. Muhal olsun ya da olmasın bütün malumların, bütün bilinenlerin bu varoluşa nisbeti aynıdır. Her ne kadar bir muhal için aynî bir varoluş söz konusu edilemezse de, o muhal için bir nisbet, lafzî bir varoluş ve yazıda bir varoluş söz konusudur.

135. Öyleyse hiçbir malum yoktur ki herhangi bir varoluş çeşidiyle vasıflandırılmasın! Bunun nedeni ise, bütün asılların aslı olan varoluşun

gücüdür ki o da Allah'tır. Çünkü bütün mertebeler O'nunla zuhur eder ve bütün hakikatler O'nunla taayyün eder. Bütün varoluş mertebelerini kabul edenle kabul etmeyen ancak O'nun varoluşuyla bilinir. Dolayısıyla isimler, ister bunlarla konuşulmuş olsun, ister yazıyla yazılmış olsun, varoluşlarını her malum üzerine çekerler. Böylece, bu malum varoluş türlerinden bir türle nitelenir. Bu nedenle, ilimde mutlak madum diye bir şey yoktur. Herhangi bir yönden varoluşa nisbeti olmayan adem yoktur. Bu, makul olmayan bir şeydir. Öyleyse, bu ilkeyi iyi anla! Ve bunu gerçekleştir!

136. Sonra, ayrıca şunu da bil ki, mutlak hayalin hakikati amâ' ile isimlendirilen şeydir. Bu ise, Hakk'ın varolmasını (keynûnet) kabul eden ilk zarftır. Sahih'de şu hadis nakledilmiştir: "Allah'ın Elçisine, sallallahu aleyhi ve sellem'e "Rabbimiz yaratıkları yaratmadan önce neredeydi? "diye soruldu. O da "Ne üstünde ne de altında havanın bulunmadığı amâ'nın içindeydi" diye cevap verdi."[2]. Hz. Peygamber bunu şunun için söylemiştir: Araplar nezdinde amâ, ne üstünde ne de altında havanın bulunmadığı ince bir bulut anlamına gelirdi. O'nu amâ ile isimlendirdi, böylece Arabın aklından geçebilecek bulut kavramını izale etti. Dolayısıyla, herhangi bir yönden buluta benzemediği açıkça bilinsin diye, altında ve üstünde havanın olmadığını üstüne basa basa belirtti. Demek ki, amâ kendinde Hakk'ın varolmasıyla (keynûnet) nitelenen ilk şeydir. Çünkü Hak Teâlâ'nın haber verdiğine göre, Hak Teâlâ için beş çeşit varolma durumu vardır: Bunlardan birincisi, az önce zikrettiğimiz amâ içindeki varolmadır. İkincisi, Arş'dan varolma durumudur ki bunu Allah'ın şu âyeti belirtmektedir: "Rahman Arş'ın üzerine istiva etti." (Kur'an, Taha, 20/5). Üçüncüsü gökyüzünde, semada varolma durumudur ki bunu da Hz. Peygamber'in şu sözü belirtmektedir: "Rabbimiz her gece dünya semasına iner." Dördüncüsü, yeryüzünde varolma durumudur ki Allah'ın şu sözü bunu belirtmektedir: "Göklerde ve yerde O tek Allah'tır!..." (Kur'an, Enam, 6/3). Beşincisi, genelde varolma durumudur. Allah varolan bütün varlıklarla her an, her yerde beraberdir. Bu varolma, onların varoluş mertebelerine göredir. Nitekim bizim hakkımızda Allah şöyle beyan buyurmaktadır: "Nerede olursanız olunuz, O sizinle beraberdir!" (Kur'an, Hadîd, 57/4).

137. Bütün bu nisbetler, O'nun Celâline lâyık olduğu orandadır. Burada nasıllık, teşbih ve tasavvur söz konusu edilmez. Tam aksine bütün bunlar,

O'nun Zâtının verdiği gibi ve O'na, Zâtına nasıl nisbet edilmesi gerekiyorsa öyledir. Bu bağlamda, "O'ndan başka ilâh yoktur! O Azizdir ve Hakimdir" (Kur'an, Al–i İmran, 3/18). Dolayısıyla hiç kimse O'nun hakikatini bilmeye erişemez, o başarıya ulaşamaz. O öyle bir Hakîmdir ki Kendi Kelimelerinde kullarının yanına inmiştir. Böylece Allah Teâlâ'nın istediği hikmet için bize hitap ederek uzakları bize yakın etmiştir.

138. İşte, Allah Teâlâ Kendi dışında kalan, âlemdeki her şeyin (ma sivâhu) suretini bu amâ içinde açmıştır. Ancak, bu amâ hakikat ehlinin (muhakkik) hayalidir; görmüyor musun o, kâinatın bütün suretlerini kendine kabul etmektedir. Üstelik kâinatta olmayan şeylere de bir suret vermektedir. Bu, onun gücü dahilindedir. Dolayısıyla O, amâ'nın varlığıdır (ayn), ondan başka birşey değildir. Bütün mevcut varlıklar ve eşya onda zuhur etmiştir. "O, hem İlk'tir hem Son'dur; hem Zâhirdir hem Bâtındır" (Kur'an, Vakıa, 57/3) âyetindeki Zâhir diye tabir olunan Hak O'dur. Bunun içindir ki, Allah'ın Celâli için gereken şey hakkında bilgisi, marifeti, ilmi, irfanı olmayan kimse bitişik (muttasıl) hayalde O'nu kendi tasavvuruyla tahayyül eder. İşte o kimse üzerinde bitişik hayal böyle tahakküm ederse, Mutlak Hayal konusunda düşüncen ne olur? Oysaki, Hakk'ın varlığı (keynûnet) ondadır ve O, amâ'dır. İşte, O'nu bu kuvvetten zapt etmiştir bitişik hayal.

139. Sonra, mekânların mekânlarından Şeriat geldi ve namaz kılanın (musalli) kıblesinde ve namaz kılanın O'na yönelmesinde ortaya çıkan Hakk'ın Varlığı (keynûneti) konusunda bitişik hayalin yasakladığı şeyleri şeriat bildirdi; bitişik hayal de onu kabul etti. Bitişik hayal, her şeyi kendinde toplayan bir Hazret olan, her şeyi kapsayan bir mertebe olan Mutlak Hayal'in bazı vecihlerinin biridir. Bu amâ'nın varoluşu ise (intişa), Rahman'ın nefsindendir; o da, İlâh, Tanrı olmasındandır, sadece Rahman olmasından değildir.

140. Demek ki, bütün varolanlar (mevcûdât) amâ'nın içinde "Ol!" (Kün!) emriyle ya da İlahi El ile ya da İki El ile zâhir olmuştur, amâ müstesna. Amâ'nın zuhuru özel bir Nefesle, Rahman'ın nefesiyle olmuştur. Eğer Şeriat'da "Nefes" diye bir şey varid olmasaydı, onu bilmiş olmamıza rağmen, ona "Nefes" demezdik. Bu nefesin aslı ise, sevginin hükmüdür, etkisidir. Sevgi, sevende bir hareket meydana getirir. Nefes ise, sevenin sevdiğine doğru aşk ve şevkle hareket etmesidir, bu bağlamda ona ilgi

duyup bağlanmasıdır. İşte, bu teneffüste, nefes verip almada (çok büyük) bir lezzet, bir tat vardır. Nitekim bir kudsi hadiste ifade edildiği gibi, Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Ben bir gizli hazineydim, bilinmiyordum. Bilinmeyi sevdim, istedim ve yaratıkları yarattım. Onlara Kendimi bildirdim. Onlar da Beni tanıdılar." İşte, bu sevgiyle, bu istekle teneffüs vaki oldu; dolayısıyla "nefes" zuhur etti ve böylece amâ varoldu. Bu nedenledir ki, şari', şeriatın sahibi, ona amâ ismini koydu, çünkü amâ, buharların doğurduğu buluttur. Buharlar ise, unsurların nefesidir; hararetin tesirinden dolayı meydana gelir. İşte bu yüzden, O, onu amâ diye isimlendirmiştir. Sonra, tıpkı bulutun cismini kuşatan ve istediği yöne bulutu götüren, buluta tasarruf eden hava gibi, onun çevresini kuşatan havayı ondan kaldırdı. Böylece bu "amâ"nın, O'nun dışında başka bir şeyin tahakkümü, etkisi altına girmesini önledi. Çünkü Allah'ın Nefesinden meydana gelmiş olan "amâ" mevcutlar içinde Allah'a en yakın olan mevcuttur.

141. İşte, bu amâ âlemin mekânı ya da zarfı olan bütün "boşluğu" (el-halâ)[3] böylece doldurmuş oldu. Çünkü eğer âlem adem olsaydı, yok olsaydı, "boşluk" belirirdi. Bu ise, cisim olmaksızın vehmedilen, tasarlanan bir uzaydır (imtidâdün mütevehhemün). Demek ki bu amâ, kendisiyle her şeyin yaratıldığı Haktır. Bu "Hak" diye isimlendirildi, çünkü o, nefesin varlığıdır. Nefes ise, teneffüs eden Varlıkta (müteneffis) bâtın hâlindedir, gizlidir. Bu husus böyledir, ancak böyle akıl edilir, ancak böyle kavranılır. Demek ki, nefesin gizli (bâtın) bir hükmü, bir etkisi vardır. Onun zahir hükmü zuhur ettiğinde, o zaman O, Bâtında ilktir, Zâhirde Sondur. "Ve O, her şeyi en iyi bilendir (alîm)" (Kur'an, Bakara, 2/29), çünkü gerek varlığının varoluşu mümkün olan madumdan, gerek varlığı var olan madumdan isimlendirilen her şey onda zuhur etmiştir.

142. Sonra bu amânın varlığında Allah aşkıyla çılgına dönen (müheyyeme) meleklerin ruhları zuhur etmiştir. Aslında bunlar melek değildir, belki tertemiz ruhlardır. Daha sonra orada âlemdeki cinslerin, türlerin suretleri arka arkaya zuhur etmeye devam etti itâ ki âlemdeki bütün cinsler tamamlanıncaya kadar. Bu cinslerden geriye kalan şahıslar da, tamamlanınca, oluşum yine sürekli olarak devam eder. Bir yoktan varoluş şeklinde değil de, bir varoluştan diğer bir varoluşa geçerek durum değiştirmek suretiyle, hep böyle devam eder. Dolayısıyla, Allah Âdem'i

topraktan yarattı, Âdemoğullarını da bir "nutfe"den, bir damla sudan yarattı. Bu "nutfe", hor, hakir (mehin) bir sudur. Sonra bu "nutfe"yi bir "alaka", kan pıhtısı hâline getirdi. İşte, bu nedenle biz şahıslar hakkında "onlar, varolan bir şeyden yaratılmışlardır, yoktan varolmamışlardır" dedik. Çünkü işin aslı, budur, böyle olmuştur. O, nefesten meydana gelen amâ'dır; o bir varoluştur (vücûd); O Kendisiyle her şeyin yaratılmış olduğu "Hak"tır.

143. Âlem'deki bütün cinsler "amâ"dan yaratılmışlardır. Âlemdeki şahıslar da yine "amâ"dan ve aynı şekilde âlemdeki cinslerden yaratılmışlardır. Demek ki, varoluşu mümkün olmayan "yok"tan, (adem) hiçbir şey yaratılmamıştır, aksine her şey sabit varlıklarda (a'yan-ı sabite) zuhur etmiştir. Nitekim biz bu kitabımızın önsözünde "Hamd, eşyayı (nesneleri ve varlıkları) yokluktan ve yokluğun yokluğundan vareden Allah içindir!" demiştik. Şöyle ki: Çünkü eşyanın henüz zahir bir varlığı (ayn) yoktu; "onun yokluğu" ise, "yokluğun yokluğu" anlamındadır; bu ise, "varlık" anlamına gelir, yani her ne kadar eşya için henüz bir varlıkları yok idiyse de, aslında o varlıklar, hakikat üzerindeki bir varoluştan (vücûd) zuhur etmişlerdir. Dolayısıyla, belli bir nisbette eşyayı sabitleştirmiş olan ilk yokluk böylece yok olmuştur. Şöyle ki: Bu nisbet nedeniyle eşya sabittir, bir başka nisbet nedeniyle de eşya sabit değildir, nefyolmuştur. Öyleyse bu, bu şekilde gerçekleştiğine göre, ister "Eşya bir varoluştan (vücûd) varoldu" de; konuyu bu şekilde öğrenip bildikten sonra, nasıl söylersen söyle, hiç fark etmez.

144. Eğer hayalin gücü olmasaydı, size izhar edip açıkladığımız bu şeylerden hiçbiri zuhur etmezdi. Çünkü hayal, varolanların (kainât) en genişi, en güçlüsüdür, varolmuşların (mevcudât) en mükemmelidir. Hayal, ruhanî suretleri kabul eder. Bu ise, varolan değişmeden dolayı ortaya çıkan çeşitli suretlerdeki oluşumdur, teşekküldür. Bu değişmeler arasında süratli olanlar vardır; örneğin, ruhların somut beden suretlerine değişmesi ve manaların da somut suretlere değişmesi gibi; bunlar bu "amâ"nın oluşunda (kevn) zuhur ederler. Ayrıca bu değişmeler arasında yavaş olanlar vardır: Örneğin, suyun havaya, havanın ateşe, bir damla suyun, meninin (nutfe) insana, unsurların da bitkiye, hayvana değişmeleri gibi. Bütün bunlar birer değişme olsalar da, insanın hayal gücündeki —ki bu hayal gücü bitişik (muttasıl) hayaldir— suretlerin değişim süratlerine

sahip değillerdir. Ayrıca bunlar, ruhların suretlerinin somut bir beden olarak bedenlerin suretlerine değişimindeki, örneğin meleklerin insan suretine dönüşmesindeki sürate sahip değillerdir. Hiç kuşkusuz bunlardaki sürat en yüksek sürattir. Aynı şekilde, bunların bu suretleri terk etmeleri de, cisimlerin, bedenlerin öldükten sonra uğradıkları değişmelerden çok daha süratlidir.

145. Sonra, bu işin aslını, esasını anladıktan sonra, Hakk'ın Konuşucu (Nâtık), Hareket ettirici, Hareketi durdurucu, Varedici ve Giderici olduğunu da öğrenmiş oldun. Böylece, bütün suretlerin, kendilerine nisbet edilen şeylerle birlikte, onun için nasbedilmiş bir hayal olduğunu da bilirsin. Çünkü varoluşun hakikati Allah Teâlâ'nındır. Perde hayalini koyanı görmüyor musun? O perdeyi seyreden kimse, o perde üzerindeki varoluşun mahiyeti hakkında bir ilim tahakkuk ettirsin, varoluşunun mahiyetini iyice bilsin diye koymuştur Allah o perdeyi. Nitekim, o perdeye bakan kimse orada sayısız suretleri görür: Onların hareketleri tasarrufları ve hükümleri Tek Bir Varlığa aittir. O suretlerin bunda hiçbir şeyi yoktur. Onların varedicisi, Hareket ettiricisi ve Durdurucusu ile bizim aramızda çekilmiş bu perde vardır. Bu perde, O'nunla bizim aramızı ayıran bir sınırdır, bir hattır. Aradaki fark (temyiz) bu perdeyle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, O'na "ilah" denir, bize ise, "kul" ya da "âlem" denir, yani hangisini istersen onu söyle.

146. Sonra, bu amâ, kendileri için varoluş içinde somut bir varlıkları olmayan manalar ile nurî ve tabiî cisimler arasındaki berzah varlığıdır (aynü'l-berzah); örneğin, ilim ve hareket gibi: İlim nefislerde, ruhlardadır; hareket ise bedenlerde. Dolayısıyla, bunların ikisi de hayal hazretinde somut bir şekil kazanabilir. Örneğin, ilim süt şeklinde görünebilir. Aynı şekilde nisbetlerin tayini de böyledir, her ne kadar onlar için ne nefiste, ne ruhta, ne de bedende bir varlık söz konusu olmasa bile. Örneğin, sebat gibi. Sebat, bir işte sabit, kararlı, istikrarlı olarak durmaya verilen bir nisbet, bir ölçüdür. Bu sebat, bitişik hayal hazretinde hissedilen bir kayıt suretinde tezahür eder, tıpkı cisim şeklinde zuhur edip, cisimlerin suretlerinde bir şekil olan ruhlar gibi; örneğin, Sahabeden biri olan Dıhye suretinde görünen Cibrîl (Cebrâil) gibi. Ayrıca, Bedir Savaşında küçük zerreler suretinde gözüken melekler gibi. Bunlar ayrı (munfasıl) hayaldedir, tıpkı Hz. Musa'nın Asâ'sının ve sihirbazların sopalarının

yürüyen yılanlar suretinde görünmesi gibi. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "... Bir de baktı ki, onların ipleri ve sopaları, sihirleri sayesinde (yani yaptıkları sihir konusundaki ilimleri sayesinde) ona (yani Musa'ya) gerçekten koşuyorlar gibi görünüyor" (Kur'an, Taha, 20/66). Dolayısıyla onlar bunu hayal hazretinde ikame ettiler. Hz. Musa da onları muhayyel olarak idrak etti, fakat onların muhayyel olduğunu bilmiyordu. Aksine etki ve hükümde tıpkı kendi asâsı gibi olduklarını zannetti. Bu nedenle de korktu ve kendisine "Korkma! Hiç kuşkusuz sen daha üstünsün!" (Kur'an, Taha, 20/68) denildi.

147. Bitişik hayal ile ayrı hayal arasındaki fark şudur: bitişik hayal, hayal eden kimsenin gitmesiyle kaybolur gider. Ayrı hayal ise, zâtî bir hazrettir; daima manaları ve ruhları kabul eder; özelliklerine bir şekil verir. Bundan başka bir şey olmaz. İşte, bitişik hayal de bu ayrı hayalden olur. Bitişik hayal iki çeşittir: Birincisi, tahayyülden meydana gelir. İkincisi, tahayyülden meydana gelmez. Örneğin uyuyan kimse gibi. Bu kimsenin uyurken rüyasında gördüğü suretler tahayyülden meydana gelmez. Tahayyülden meydana gelen hayal ise, insanın kendi nefsinde, önceden hissettiği veya tasavvur gücünün yeniden inşa ederek tasavvur ettiği şeyleri hayalinde tutmasıdır. His, bunların tümünü algılamamıştır. Fakat bütün bu toplamların her birinin hissedilmiş olması gerekir.

148. Bazen de hayal edilen şey beşer suretinde olan bir melek sureti olur. Bu ise, bitişik hayalde ayrı hayalden bir görüntüdür. Böylece, o kimse onu bitişik hayalde tanır, bilir. Bu öyle bir hayaldir ki iki suret arasında hissî bir suret vardır. Bu hissî suret olmasaydı, bitişik hayal onun misalini ortaya koyamazdı. Allah'ın insanların inançlarına göre tecelli etmesi de bu babdandır. Bu ise, iman edilmesi gereken bir husustur.

149. Müslim Sahih'inde, Ebi Saîd el-Hudrî'den bir hadis nakletmiştir. Çok uzun bir hadistir bu. O hadiste ifade edildiğine göre: «Artık orada Allah Teâlâ'ya ibadet eden tevhid ehli iyi ve kötü kullardan başka hiç kimse kalmayınca, tebareke ve teâlâ olan, âlemlerin Rabbi olan Allah onlara orada gördükleri surete en yakın (ednâ) bir suretle gelir, tecelli eder. Ve şöyle der: "Peki siz ne bekliyorsunuz? Her ümmet ibadet ettiği şeye tabi oluyor" buyurur. Onlar da: "Ey Rabbimiz! Dünyadayken kendilerine çok muhtaç olmamıza rağmen, biz bu insanlardan ayrı yaşadık ve onlarla arkadaşlık etmedik" derler. Bunun üzerine: "Ben sizin Rabbinizim!"

buyurur. Onlar da "Biz senden Allah'a sığınırız; Biz Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadık!" diye iki ya da üç kere tekrarlarlar, hatta öyle olur ki onlardan bazıları nerdeyse o sınavdan dönecek olur. Bunun üzerine Allah Teâlâ : "Sizinle Rabbiniz arasında bir âyet, bir işaret var mı ki siz O'nu o işaretle tanıyasınız?" diye buyurur. Onlar da: "Evet! derler. Hz. Peygamber buyurdu: İşte, o zaman Allah İnciğini gösterir."[4] Dünyada kendiliğinden Allah'a secde eden kimselere ancak Allah Kendisine secde etmelerine izin verir. Dünyada korku ile gösteriş ve riya ile Allah'a secde edenlere gelince, Allah onların sırtlarını tek bir tabaka hâline getirir. Onlar O'na secde etmek istedikleri her defasında, enseleri üzerine yığılıp düşerler. Sonra, tekrar başlarını kaldırırlar. Bu kez Allah, onların ilk gördükleri suretten değişik bir surette karşılarına çıkar ve "Ben sizin Rabbinizim!" buyurur. Hz. Peygamber buyurdu: Bunun üzerine onlar: "Evet, Sen bizim Rabbimizsin!"derler!"[5] Hak Sübhanehu Teâlâ'nın bu suretlerden hâl ve suret değişikliğine (tahavvül) öyleyse insafla bak! O, Allah'tır, Sübhanehu! başkası değil!

150. Demek ki O, bir surette tecelli ettiğinde inkâr edildi; bir diğer surette tecelli ettiğinde ise ikrar edildi. Oysaki Varlık birdir; suretler kastediyorum, suretlerin ihtilafıyla, farklılığıyla kastettiğimiz de budur. Çünkü suretler, suret olmaları nedeniyle tahayyül edilebilen şeylerdir (mütehayyilât). Kendisinde suretleri zuhur ettiği amâ da aynı şekilde "hayal"dir.

151. Yukarıda zikredilen hadis-i şerifte her dert sahibinin derdi için bir şifa vardır, eğer dert sahibi, onu sağlam bir nazarla, bir düşünceyle insaf üzere kullanırsa ve Hakk'a hakikate talip olursa. İşte, Hakk'ın kalblerdeki ve mümkün varlıkların varlıklarındaki tecellisi de böyledir. Demek ki, Zâhir olan O'dur. İstidat ve kabiliyetlerine göre, mümkün varlıkların varlıklarına verdiği şeyle birlikte suretler de O'dur. Demek ki O, o suretlerde zuhur eden varlıklardadır. Buna göre, mümkün varlıklar, o amâ'dır. Orada zahir olan ise, Hak'tır. Amâ ise, kendisinden her şeyin yaratıldığı Hak'tır.

152. Mümkün varlıkların varlıklarının kendi nefislerinde çeşitli, muhtelif olması, onların (Allah'ın ilmindeki) sübutlarındadır. Kendilerinde zuhur eden şahıslar üzerinde de onların bir hükmü, bir etkisi vardır. İşte, tıpkı bunun gibi, uyuyan kimseye uyku hâlindeyken Hak Teâlâ'nın tecelli etmesi

de aynı bu şekildedir. Uyuyan kimse, rüyasında kendisine tecelli edenin Hak Teâlâ olduğunu bilir ve bundan şüphe etmez. Aynı şekilde "keşif" de böyledir. Rüyayı tabir eden kimse de ona: "Senin rüyada gördüğün Hak'tır" der. Bu bitişik hayalde olan şeylerdir.

153. Görüldüğü gibi, hayal hazreti (âlemi) ne kadar geniştir! Bu hayal âleminde gerçekte muhal olan varoluşlar zuhur eder. Hatta bu hayal âleminde ancak gerçekte, muhal olan varoluşlar tahkik üzere zuhur eder. Hiç kuşkusuz, Varlığı Zorunlu olan Varlık (Vacibü'l- Vücûd) -ki bu Allah Teâlâ'dır- şekil, suret kabul etmez. Oysa bu hayal hazretinde bir suretle zahir olur. Demek oluyor ki, öyleyse, muhal olan bir varoluş bu hayal âleminde varoluşu kabul eder. Ve bu hayal âleminde, bir cisim bir anda iki mekânda görülebilir; tıpkı «Hz. Âdem'in kendisi Hakk'ın Kabzasının, Avuç içinin dışında bir yerde görmesi gibi. Hak Teâlâ Elini açtığında, bir de ne görsün, Âdem ve Âdem'in Zürriyetinin hepsi oradaydı.[6] Demek ki, Âdem hem O'nun Avucunun içindeydi, hem de Avucunun dışındaydı. Demek ki, bu hayal hazreti ancak varoluşları muhal olan şeylerin varoluşlarını kabul etmektedir. Aynı şekilde, insan da kendi evinde uyurken kendisini o suret içinde bir başka şehirde, bir başka hâl içinde görür. O hâli, kendisinin içinde bulunduğu hâline karşıt bir hâldir. Oysaki o, varoluşun mahiyetinin ne olduğunu bilen kimse için varlığının aynısıdır, başkası değildir.

154. Eğer bu güç olmasaydı, akıl sahipleri, herhangi bir şeye delil isteme esnasında, muhal farz üzerinde bir takdir, bir değerlendirme yapamazlardı. Çünkü muhal, herhangi bir hazrette (bir âlemde) varoluşu kabul etmeseydi, o zaman muhalin farz edilmesi de doğru olmazdı; o zaman takdir edilmezdi ve değerlendirilemezdi. Şimdi sen, muhali farz edene böyle desen, farz ettiği şeyin hükmünü, kendisi üzerinde bıraktığı etkiyle birlikte unutur ve sana "muhalin varlığı zihinde tasavvur edilemez" diye cevap verir. Oysaki kendisi muhalin varlığını farz etmektedir, tıpkı vaki olmuş bir şeyin üzerinde hüküm yürütür gibi, o muhal üzerinde hüküm yürütmektedir. Öyleyse, eğer o muhali tasavvur edemeseydi, onun üzerinde hüküm yürütemezdi. Onu tasavvur edebildiğine göre, demek ki o şöyle ya da böyle, bir ölçüde varoluşu kabul etmiştir. Öyleyse, sen de bu söylediklerimizi iyice tahkik et, o zaman Hakk'ı, hakikati bulursun!

155. Allah yolunda, savaşta öldürülen, şehid olan kimsenin müşahedesi de bu babdandır. İşin hakikatinde, aslında o, diridir, Kendisi rızıklanır; yer içer. Mü'min kimse onu imanıyla idrak eder, algılar; keşf ehli olup mükaşefe eden arif onu kalb gözüyle (bi basarihi) görür, tıpkı kabrinde yatan ölü gibi. İnsan onu susmuş olarak görür. Oysa o, konuşabilir, soru sorar ve sorulan soruya cevap verebilir. Eğer sen "Kime göründüyse ona bir hayal olarak görünmüştür" dersen, o da sana "Onu susmuş vaziyette görmen sana bir hayal olarak görünmüştür"der, Oysaki o konuşuyordur. Aynı şekilde onu kabrinde yatıyor görmen de sana hayal olarak görünmüştür, oysaki oturmaktadır. Allah Teâlâ'nın Kitabında vârid olan sahih habere iman etmek de bu konuyu desteklemektedir. O, delil olma konusunda senden daha kuvvetlidir. Dolayısıyla, onun gözü bakış olarak senin gözünden daha tamdır. İkisinden de daha mükemmel olan "kâmil nazar" ise, her birine şöyle der: "Evet, tasdik ederim, O, hem susuyor hem konuşuyor; hem yatıyor, hem oturuyor; hem öldürülmüş hem de diridir; onda her suret müşahede edilir."

156. Aynada ya da cilalı bir cisimde yansıyan suret de böyledir, bu zikrettiğimiz babdandır. Eğer cilalı cisim büyük olursa, üzerinde yansıyan suret de o oranda büyük olur. Sonra, eğer sen o surete dışarıdan bakarsan, aynada yansıyan ve görünen suretten farklı olmadığını görürsün. O surette değişiklik olması, aynanın ya da yansıtıcının değişik olmasıyla meydana gelir. Hatta suyun dalgalı olması hâlinde, su üzerinde yansıyan suretin de dalgalı olduğu görülür. Her göz (ayn), yani her bakış bir diğerine, o suretin hayal makamında olduğunu söyler; gerçek olan da budur; her bakış, her göz bunu tasdik eder, doğrular.

157. Böylece, her göz kesin olarak bilir ki, aynalarda ve cilalı cisimlerde yansıyan ve gözüken suretlerin zuhur etmesi ancak hayaldedir, tıpkı uyuyan kimsenin rüyada gördüğü şeyler gibi. Ayrıca ruhani varlıkların bir şekle bürünmeleri gibi. Bu sonuncular, ne aynada ne de hislerde görülürler. Bunlar, aynanın dışında özel bir özelliğe taalluk etmeleri nedeniyle, his suretine, duyuların algıladığı surete karşıttırlar. Gerek gaybî âlemde, gerek zâhir olan bu şehadet âleminde ancak bu zikrettiğimiz şeyler mevcuttur.

158. Cennet nimetlerinin algılanması da böyledir: "Cennetin pek çok meyveleri vardır ki bunlar kesilmez, koparılmaz ve bunlar Cennet ehline

yasaklanmaz" (Kur'an, Vakıa, 56/32-33). Bu meyveler yenilmiş olmasına ve engelin olmamasına rağmen koparılmamıştır, kesilmemiştir. Cennet ehli o meyveyi dalından kesmeden, koparmadan mücerred olarak kopararak yer. Koparmaya bir yasaklama getirilmediği hâlde o meyveler Cennet ehline yaklaşır. Cennet ehlince yenilmiş olmalarına rağmen o meyveler ağaçların dallarında dururlar. O meyvelerin hem dalından kesilmemiş, koparılmamış bir hâlde orada durduğunu hem de aynı zamanda koparılmış ve Cennet ehlinin onları elinde tuttuğunu ve onları yediğini görürsün. Kesin olarak bilirsin ve şüphe etmezsin ki senin yediğin meyvelerin aynısı koparılmamış bir vaziyette ağacın dalında duruyor gördüğün meyvedir.

159. Cennetin çarşısı, pazarı da böyledir. Bu pazarda çok güzel suretler zuhur eder. Cennet ehli o suretlere baktığı zaman, istediği, iştah duyduğu, arzuladığı her suretin içine girer. O sureti bir giysi gibi kendi üzerine giyer ve kendi mülkünde kendi varlığı için o suretle zuhur eder. Bununla birlikte o sureti aynı anda o çarşıda, o pazarda oradan hiç ayrılmamış, oradan yok olmamış bir hâlde görür. Cennette olan bütün herkes onları arzu edip, onlara iştah duysalar, hepsi de o suretlerin içine girebilirler; o suretler çarşıdaki hâller üzere hiç dokunulmamış bir hâlde dururlar.

160. İşte bütün bunlar hakikatler için birer misaldir. Örneğin bizzat her beyaz olan şeydeki beyazlık gibi. Çünkü o şeydeki beyazlık ne kısımlara bölünür ne de parçalara ayrılır. Bununla birlikte beyazın hakikati, makul bir hakikattir, akılla kavranılan bir hakikattir. Her beyaz olan şeyde var olmasına rağmen, o hakikatten hiçbir şey eksilmemektedir. Her hayvanda bulunan hayvanlık ve her insanda bulunan insanlık da aynı şekilde böyledir. Bütün akıl sahipleri bunu itiraf ederler, kabul ederler. Fakat tecellide bu ve benzeri şeylerden zikrettiklerimizi inkâr ederler. Bu konularda Kitap ve Sünnet'le bildirilen haberleri mü'minler kabul ederler. Keşif olanlar da onlara yardımcı olurlar, fakat yalnızca aklî, görüş sahibi olanlar (ashabü'n-nazar) bunları inkâr ederler; bunları kabul etseler bile, uzak tevillerle kabul ederler. Ya da onu söyleyen Allah ve Resulü olduğu zaman, onu söyleyene teslim olmakla kabul ederler.

161. Demek ki, eğer senden de bu tür sözler zuhur etse, seni de cahillikle itham ederler ve senin bu sözlerini inkâr ederler. Seni hayal fesadına kapılmış biri olarak görürler. Oysaki onlar böylece, inkâr ettikleri şeyleri

itiraf etmiş olurlar, çünkü onlar bu şekilde hareket etmekle hayali ve hayalin fesadını ispat etmiş olurlar. Hayalin fesadı, onun ademine, yokluğuna delil olmaz, aksine varlığına delâlet eder. "Hayalin fesadı" demeleri ise, hayal kendileri nezdinde sahih olanla uyuşmadığı zaman böyle derler. Aslında o sahihtir, sen ona ister sahih de, ister fasit de, bizce fark etmez; hayalin varlığı sabit olmuştur. Kuşkusuz bu suret hayaldedir. Öyleyse, o ister sahih olsun ister fasit olsun, onu bir yana bırak. Bu o kadar önemli değil. Bizim amacımız, hayalin varlığını ispat etmektir. Hayalde zuhur eden şeylerin sahihliğine veya fasitliğine pek aldırmıyoruz.

162. Demek ki, hayalin her vecihte ve her durumda bir hükmü ve bir etkisi olduğu sabittir. Hissedilen şeylerde, akledilen şeylerde, duyularda ve akıllarda, suretlerde ve manalarda, sonradan olan (muhdes) şeylerde ve ezelden beri olan (kadim) şeylerde, muhal olan şeylerde ve mümkün ve zorunlu olan şeylerde. Kim hayalin mertebesini bilip tanımazsa, o kimse için kesinlikle "marifet" diye bir şey olamaz. Eğer marifetin bu rüknü, bu esası arifler için hasıl olmazsa, onlar nezdinde marifetin kokusu bile hissedilmez.

163. Sonra, bu zikrettiklerimizi teyit eden şeylerden bir diğer husus da şudur: Sen algıladığın, idrak ettiğin şeylerin doğru olduğunu ve hisse taalluk ettikleri için de hissedilmiş olduklarını idrak ettiğinden şüphe duymazsın. Nitekim Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'den varid olan bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: «İnsanlar uyku hâlindedir, ancak öldükleri zaman uyanırlar.» Bu hadiste, bu dünyada idrak ettiğiniz şeylerin tıpkı uyuyan bir insanın idrakı gibi bir şey olduğu uyarısında bulunulmaktadır. Hatta belki de uyuyan bir kimsenin uyku esnasındaki idrakıdır, onun aynısıdır. O ise, bir hayaldir.

164. Ayrıca, insanların bu dünya ile öteki dünya arasında berzahta oldukları konusunda da şüphe duymazsın. Berzah da hayal makamıdır. Ölümle uyanacağın konusu ise, tıpkı bir insanın uykuda, uyku hâlinde uyanması gibidir. Aynı kimse «Uykuda şöyle şöyle gördüm» der. Ve gördüğü rüyayı söyler. O kimse uykusundan uyandığını zanneder. Nitekim Allah Teâlâ'nın ölü hakkında beyan buyurduğu haber de bunu teyit etmektedir: "And olsun sen bundan gafletteydin. Şimdi biz senin perdeni kaldırdık. Bugün artık senin gözün keskindir" (Kur'an, Kâf, 50/22), yani daha önce

idrak edemediğin şeyleri ölümle idrak edersin. Dünya hayatı hâlinde içinde bulunduğun duruma nisbetle bu bir uyanış (yakaza) hâlidir. Sonra, ölen kimse, ahiret hayatında tekrar diriltilince, dirilmiş olan kimse "... Bizi kabrimizden kim çıkartıp diriltti?" (Kur'an, Yâsin, 36/52). Demek ki, o kimsenin ölüm müddetince içinde bulunduğu hâli, tıpkı uyuyan bir kimsenin uyku hâlindeki durumu gibidir, her ne kadar Şeriat'ın sahibi (şari') bunu uyanıklık olarak isimlendirse de, durum budur.

165. İşte, içinde bulunduğun bütün hâller böyledir. İçinde bulunduğun o hâlden bir başka hâle intikal etmen, geçmen gerekir. İçinde bulunduğun o hâlin benzeri (misli) senin bitişik hayalinde kalır. O hâl bitişik hayalde ne denli güçlü olursa, hakikatte ayrı hayalde de o denli güçlüdür. Çünkü eğer birinci hâl hakikat olsaydı, değişmezdi, bir başka hâle intikal etmezdi. Çünkü hakikatler değişikliğe uğramaz. Oysaki hayalin hakikati, herhalde değişikliğe uğramaktır ve her surette zuhur etmektir. Allah'tan başka hiçbir hakiki varoluş (vücûd) yoktur ki değişiklik kabul etmesin. Demek ki, gerçek varoluşta ancak Allah vardır. Onun dışında olanlar ise, onlar ancak hayalî varoluştadır. İşte, Hak Teâlâ bu hayalî varoluşta zuhur ettiği zaman, orada ancak Hakikati hasebiyle zahir olur, Zâtı hasebiyle değil. Çünkü O'nun Zâtı için hakiki varoluş söz konusudur. İşte bu nedenledir ki, Hak Teâlâ'nın kullarına tecellide değişik suretlerde göründüğünü bildiren sahih hadis gelmiştir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "... O'nun Vechi'nden (O'nun Zâtı'ndan, Yüzü'nden) başka her şey helâk olucudur" (Kur'an, Kasas, 28/88). Çünkü âlemde hiçbir şey asla bir hâlde durmaz. Ne kevnî ne ilâhi hiçbir şey yoktur, ancak O'nun Vechi vardır. Burada Vechi derken, Kendi Zâtını kastediyor. Çünkü bir şeyin Vechi, o şeyin zâtıdır; o zât helâk olmaz. Bir suretten çıkıp değişikliğe uğrayan ve bir başka suret içine girip değişikliğe uğrayan suret nerededir? O suretten çıkıp değişikliğe uğrayan suretin, o suret içinde helâk nisbetinden nasibi budur.

166. İşte, Hakk'ın Zâtı dışındaki (ma sivâ) her şey hızlı ya da yavaş bir değişim (istihâle) makamındadır. Bu nedenle, Hakk'ın Zâtı dışındaki her şey arada perde durumunda olan bir hayaldir ve yok olan, geçip giden bir gölgedir. Demek ki, dünyada ve ahirette ve ikisi arasında, Allah'tan başka, yani Hakk'ın Zâtını kastediyorum, hiçbir oluş, hiçbir varlık (kevn), ne bir ruh ne bir nefis ne de herhangi bir şey, bir hâl üzere kalmaz, aksine bir

suretten bir diğer surete daima ve ebediyyen değişime uğrar. İşte, hayal de bundan başka bir şey değildir. Bu ise, hayalin makul oluşunun, akılla idrak edilmesinin (makûliyet) aynısıdır. Onun, aslında ne olduğuna bak! Nitekim, amâ hakkında söylediği şeyde bu geçmişti. Ve "amâ"yı bir buluta benzetmişti. Benzetme (teşbih) ise, bir tahayyüldür. "Amâ"ya gelince, o bütün âlemin cevheri, özüdür. Dolayısıyla, âlem ancak hayalde zuhur eder. Öyleyse, o kendi kendini tahayyül etmektedir. Buna göre, o O'dur; bir başka açıdan, o O değildir. Bu zikrettiğimiz hususu teyit eden delillerden biri şudur: «(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı» (Kur'an, Enfal, 8/17). Görüldüğü gibi, burada sabitleştirdiği şeyin varlığını nefyetmiştir, ortadan kaldırmıştır, yani bu demektir ki, sen attığını tahayyül ettin, fakat hiç şüphe yok ki, O atmıştır. Bu nedenle Allah "attığın zaman" diye buyurmuştur. Daha sonra, şöyle buyurmuştur: «Evet, atma işi doğrudur, sahihtir, fakat Allah atmıştır, yani bu şu demektir: Ey Muhammed sen Hak suretinde zuhur ettin ve beşerin, insanların atışı isabet etmediği hâlde senin atışın tam isabet etti. Tıpkı Hz. İsa'nın bir kuş suretine üflemesi ve o suretin kuş olması gibi. O hâlde burada Hz. İsâ'nın üflemesinde de, Tanrı'nın üflemesi zuhur etmiştir. Nitekim, Tanrı'nın şu âyeti buna delil teşkil eder: «... Ve ona Kendi Ruhumdan üfledim...» (Kur'an, Hıcr, 15/29; Sad, 38/ 72). Üfleme, bir nefestir; "amâ" ise, bu nefesin varlığıdır (ayn). Öyleyse, o nefes, Hakk'ın varoluşundaki (vücûd) nefestir. Dolayısıyla, ondan yaratılmış bütün yaratıklar (halk), Hak'da teşekkül etmiştir. Demek oluyor ki, o varoluşta, âlemin suretlerinden ne suret varsa, ilâhi tecellilerden hangi tecelli varsa, hepsi O'nunla yaratılmıştır. İşte, o Hak'tır.

167. Hayal ilmi konusunda anlattığımız hususlar bu kadarıyla yeterlidir. Nitekim, bu kitapta "Toprak" (arz) hakkında bilgiler" diye daha önce bir bölüm geçti. Bu söz konusu toprak (arz), Âdem aleyhisselâm'ın toprağının (tıynet) kalıntısından (bakiye) yaratılmıştır. Âlemin suretlerinden zuhur eden şeyler bu toprakta zuhur etmiştir. Bu toprakla (arz) ilgili ilim, bu meselenin bir parçasıdır (cüz).

Yedinci İlim

İlâçlar ve Hastalar İlmi

168. Bu ilme daha ziyade eğitimle uğraşan insanlar muhtaçtır. Bu ilaçlar, ancak bunların kullanımını kabul eden kimselere bir fayda sağlar. Eğer hasta olan kimse (el-alîl) bu ilaçları kullanmazsa, onların hiçbir faydası, hiçbir etkisi olmaz. Öyleyse biz şimdi, inşaallah, başlıca hastalıkları kısaca bildirelim; sonra da o hastalıklara özgü olan ilâçları zikredelim.

169. Bu alandaki hastalıklar özellikle nefislerle ilgilidir. Hiç kuşkusuz, bunlar akılla da, bedenle de ilgili değildirler. Çünkü akılla ilgili hastalıklar açıkça bilinmektedir; aynı şekilde bedenle ilgili hastalıklar da bilinmektedir. Beden hastalıklarının ilaçlarını bildirmek tabiblerin üzerine düşen bir görevdir. Akıl hastalıklarının ilaçları ise, tabii bir ölçü ile insanlardan uzaklaşıp "halvet" hayatı yaşamak ve onları düşünmeyi terk edip Allah'ı zikre devam etmektir. Bunun dışında başka bir ilâcı da yoktur bu hastalıkların. Geriye, bizim için sadece nefislerle ilgili hastalıklar kalmaktadır bu alanda (havz). Bunlar da üç çeşittir:

1. Sözlerde beliren hastalıklar;
2. Fiillerde beliren hastalıklar;
3. Hâl ve davranışlarda beliren hastalıklar.

İnanç ve itikat hastalıklarına gelince, onlar birer akıl hastalığıdır. Biz bunu daha önce zikrettik. Öyleyse, şimdi söz hastalıklarını zikredelim.

SÖZ HASTALIKLARI

170. Bu hastalıklardan biri, hak sözü, doğru sözü iltizam etmektir. Bu en büyük hastalıklardan biridir. Bunun ilâcı ise, hak sözün, doğru sözün nerede, hangi alanda sarf edileceğini bilmektir. Hiç kuşkusuz gıybet doğrudur, gerçektir; fakat gıybet yasaklanmıştır. Dedikodu da (nemîme) doğrudur, gerçektir; fakat o da yasaklanmıştır. Bir adam eşiyle yatakta baş başa yaptığı şeyleri açıklasa, onları başkalarına anlatsa, onlar da doğru şeylerdir, gerçektir; fakat onları başkalarına anlatmak günah-ı kebâir'dendir, yani büyük günahlardan birisidir. Ayrıca, birine toplum içinde (mele') doğru, gerçek sözle nasihat etmek de doğrudur; fakat bu şekilde toplum içinde birine nasihat etmek kesinlikle ayıptır. Böyle bir şey ancak cahillerden ve garaz sahiplerinden sadır olur. Çünkü nasihatten amaçlanan fayda, bir yararın sağlanması ve arada bir sevginin husûle gelmesidir. Eğer nasihatler toplum içinde yapılırsa, kabul görmez, hatta düşmanlık bile doğurabilir. Allah bu tür davranışı zemmetmiştir, yermiştir. Çünkü bu şekilde toplum içinde açıktan açığa yapılan nasihat, kendisine nasihat edilen kimseyi zor durumda bırakır, onu utandırır ve o konuda yalan söylemek zorunda bırakabilir. Böyle bir davranış büyük bir fesada sebep olabilir. Oysaki, o nasihati ona yalnız başına olduğu bir zamanda, güzel bir tarzda yapmış olsaydı, o işte o kimsenin kusurunu, ayıbını güzelce izhar etseydi, kendisine nasihat ettiği konuda o işin çirkin ve kaba bir iş olduğunu bilmiyorsa, amacının ona bunu öğretmek olduğunu kibar bir dille ona açıklamış olsaydı, hiç kuşkusuz o kimse kendisine teşekkür ederdi, onu severdi ve hayır duada bulunurdu. Böylece o kimse için sonuç hayırlı olurdu. Dolayısıyla, o kimse onun ölçüsü (mizan) içinde olurdu. Demek ki, her hak sözü, her doğru sözü gelişi güzel söylemekle yükümlü değiliz. Buna, ne şeriat ne yasa ne de örf izin verir.

171. Aynı şekilde, bir kimsenin, insanlara nefret edecekleri bir tarzda cevap vermesi de böyledir, o cevap doğru bile olsa. Çünkü böyle bir davranış kötü tabiat, karaktersizlik, bilgisizlik ve Allah'a karşı hayasızlığa delildir. Çünkü böyle bir kimse kendisinde, Allah'ın razı olmadığı bir ayıbı gidermekten uzaktır. Eğer o kimse kendi ayıbına bakmakla meşgul olsaydı, bu tutumu kendisini başkasının ayıbıyla uğraşmaktan alıkoyardı.

172. Arkadaşının ya da dostunun hareketlerini izlemeyi, adetâ onun aldığı nefesleri sayacak kadar her şeyi kaydetmeyi kendisine uğraş edinen bir kimse, bu tutumuyla çok şiddetli bir hastalığa yakalanmış demektir. Çünkü o kimse kendisini ilgilendirmeyen bir şeyle uğraşıyor. Kendi nefsinden gafil oluyor. Oysaki kendisi için farkına varmaksızın, herhangi bir gün için, onun sadakati zamanındaki bu tutumu onun ruhunda yer eder, nefsinde birikir. Ona öteden beri duymuş olduğu muhabbeti, onun bu tutumu kapatır. Fakat, zaman geçip de kendi nefsinde arkadaşı hakkında en ufak bir çirkinlik (kerahet) görünce ya da ondan bir bıkkınlık ve usanç duyunca, ya da onun hakkında kendisinden bir yanılgı sudur edince, o zaman kendisinde birikmiş hâlde duran onun bütün kusurlarını, kabahatlerini ortaya çıkarır. O çirkinlikler ve kabahatler kendisinde gizli hâlde durmaktaydı ve onları kendi nefsinde, tetebbuunda biriktirmişti. Bu durumda, arkadaşını paylama sırasında ona her şeyi sayıp döker ve «Sen falan gün şöyle şöyle demedin mi? Falan gün şunu şunu yapmadın mı?» der. Sonra, içinde biriktirdiği şeyleri teker teker sayıp dökünce, ona şöyle der: «Bütün bunlar dinin azlığına ya da dinin yokluğunu delildir; ben sende bütün bunları görüyordum ve diyordum ki, umulur ki onun bunda bir gerekçesi (vech) vardır. O konuda Şeriatta senin için bir gerekçe yoktur.» Ve bu , doğru sözün ihtilafıdır. Sonra, kötü gördüğü, gafil olduğu, üzerinde nefeslerini saydığı şeylerin hepsini ona duyurur. Bu kez arkadaşı ya da dostu ona en büyük düşmanlardan biri olarak görünür. Bütün bunların aslı, kötü huyları, kusurları ve ayıpları için kendi tetebbuundandır, ayrıca kendi nefsinde biriktirmiş olduğu birikimlerindendir. Bu ise, kötü tabiata, asıl ve füru'unun alçaklığına bir delildir. Bu tür tutumlar dostlar arasında çok sık görülen şeylerdir. Bu konuda bir şiirde şöyle denilmektedir:

Düşmanından bir kez sakın,

Dostundan bin kez sakın!

Çünkü dostluğunuz bozulursa şayet bir gün,

Sana nasıl zarar vereceğini çok iyi bilir dostun!

İşte, bütün bunlar bir vebaldir. Bu sözler doğru bile olsa, söyleyen üzerine tekrar döner gelir.

173. Söz hastalıklarından biri de, insanların hâllerini ve ne yaptıklarını sorup sual etmektir. Falan niçin geldi? Falan niçin gitti? gibi kendini ilgilendirmeyen şeyleri sormaktır. Ayrıca kendisinin evde olmadığı bir esnada, insanın ailesinin neler yaptığını araştırıp sorması, soruşturmasıdır. Bunun ilacı Allah'ın Resulü sallallahü aleyhi ve sellem'i davranışında taklit etmektir. Hz. Peygamber savaş dönüşünde, ailesinin yanına geceleyin gelmemiştir. Geceleyin ansızın, haber vermeden ailelerinin yanına girmesinler diye, sahabelerini bundan sakındırmıştır, olur ya hoşlanmayacakları çirkin bir durum görebilirler. Gizli şeylerin örtülü, saklı kalması için bir yere girerken izin istemek de bu babdandır. Çünkü o, herkesin anlatmak istemediği bir şeyleri (hünât) olduğunu biliyordu. İnsan, yaptığı şeyler iyilik bile olsa, yaptığı her şeyin tamamının başkası tarafından bilinmesini istemez. Eğer bu soru soran kimse onunla ilgili bilgileri sormaya devam etse, soru sorulan kişiyi, istemediği şeyleri söylemeye veya yalana mecbur eder. Eğer konuşmazsa, devamlı soru soran kimse üzerinde bir diken etkisi bırakır. «Eğer onun benden gizlemiş olduğu şeyler konusunda, onun yerinde ben olsaydım, bunu ona sormazdım» der. Böylece ona beslemiş olduğu sevginin samimiyetinden bir şeyler eksilir. Eğer onun için kendi nefsinde bir töhmet hasıl olsa, o töhmet onu böyle bir fiile, böyle bir davranışa götürürdü. Ne şer'an ne aklen ne de görgü kurallarına göre bu, onun için uygun değildir. Bu, nadiren vuku bulan bir durumdur. Bu, ancak kalbi pis, dini zayıf, kötü ahlâklı kimselerde görülür. Nitekim, Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır: «Kişinin kendini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, onun müslümanlığının güzelliğindendir» (Tirmizî, Zühd, 11; A. İ. Hanbel, 1/201).

174. Söz hastalıklarından biri de insanın yaptığı iyiliği başa kakmasıdır. İyilik yaptığı şahsa iyiliğini başa kakma suretiyle söylemesidir. İyiliği başa kakma ise, bir eziyettir. Bunun ilacı şudur: Bu kötü durum insanın başına gelince, nimetleri veren Allah bunun karşılığını boşa çıkarır. Hiç kuşkusuz Allah Telala bu tür bir ameli iptal eder. Nitekim şöyle buyurmaktadır: «Ey iman edenler! Malını gösteriş için infak eden gerçekte Allah'a ve ahiret gününe inanmayan kimseler gibi, başa kakmak ve eziyet etmek suretiyle yaptığınız hayırlarınızı iptal etmeyin, boşa çıkarmayın» (Kur'an, Bakara, 2/264). İyiliği başa kakmaktan daha büyük bir eziyet var mıdır? Çünkü bu nefsî (ruhî) bir eziyettir. Bunun ilacı ise, insanın elinde bulunan

imkanların, Allah'ın ilminde ne ise o şekilde kendisine bir nimet olarak verildiğini ve bu iyiliklerin, bu nimetlerin ancak bir emanet olarak kendi elinde bulunduğunu, onların gerçek sahibini henüz tanımadığını idrak etmektedir. O nimetleri, işin aslında Allah'ın belirlediği kimselere vermek suretiyle elinden çıkardığı zaman, işte ancak o zaman, o emanetin gerçek sahibini tanımış olur. Emaneti ehline teslim etmiş olduğu için de Allah'a şükreder. Kim bu görüşle, bu düşünceyle iyilik yaparsa, ondan asla eziyet doğmaz.

175. Söz hastalıklarından biri de aynı şekilde şudur: Bir insan kendi nefsinde tasarladığı bir işten dolayı çocuklarından bazısına bir iyilik yapar ve aynı iyiliği diğer çocuklarına yapmaz. Birisi gelip de kendisine, iyilik yapmadığı çocuklarının huzurunda, «Niçin aynı iyiliği bu çocuklara da yapmadın?» der. İşte, bu tür bir söz gerçekten fuzûli bir kelâmdır, lüzumsuz bir sözdür. Bu sözü, çocuğunun yanında söylemesi çok yersiz bir davranıştır, çünkü bu çocuğun nefsinde babasına karşı bir düşmanlık doğurur. Böyle bir davranış ancak cahil bir kimseden vaki olur. Çok lüzumsuz sözler sarf etmek, şeytanî sözler sarf etmektir. Böyle davranışlar vaki olduktan sonra, onların bir ilacı da yoktur; fakat vaki olmadan önce olursa, o zaman bunun ilacı Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'im sözündedir. O şöyle buyurmaktadır: «Kendini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, kişinin İslâm'ının güzelliğindendir» (Tirmizî).

176. Aynı şekilde, söz hastalıklarından biri de bir insanın «Ben doğruyu söylerim; bunu duyan kimseye zor gelecekmiş, buna hiç aldırmam, beni hiç ırgalamaz» demesidir. Peki, fuzûli kelâma bakması ve lüzumsuz sözlerin alanlarıyla (mevâtın) ilgilenmesi ona zor gelmez mi? «Ben falana doğruyu söyledim; bunu duymak ona zor geldi» der. Kendi nefsini temize çıkarır ve başkasını yaralar ve incitir; ayrıca Allah'ın şu sözünü unutur: «Onların kendi aralarında gizli gizli konuşmalarının (necvâhüm) çoğunda hayır yoktur» (Kur'an, Nisa, 4/114). Bu âyet bu hastalığın ilâcıdır. Bunun da yerleri vardır, ayrıca özel bir sıfatı vardır. Bu ise, bir kimseye gizlice sadaka vermesini bildiren sözler söylemektir, açıktan, herkesin içinde sadaka vermeyi değil. Çünkü açıktan sadaka vermek de o kimsenin farkına varmadığı bir hastalıktır, çünkü o zaman o sadakayı Allah'tan başkası için veriyor duruma düşer. «Onların konuşmalarının çoğunda hayır yoktur, ancak sadaka vermeyi emreden kimseninki müstesna» (Kur'an, Nisa,

4/114). Evet, bu âyet bir ilaçtır. Daha sonra, Allah «ya da iyiliği emreden kimsenin sözü müstesna» (Kur'an, Nisa, 4/114) diye buyurdu. İyiliği emreden sözün de nerede, nasıl sarf edileceğini Allah bildirmiştir. Bu sözü söyleyen kişi, onu dinleyen hakkında bir fayda hasıl olmasını umar. Bunun anlamı budur, ya da iyiliği emreden söz (marûf) budur. Öyleyse, kim böyle yapmazsa, o kimse ilim sahibi olduğunu iddia etse bile cahildir. Daha sonra Allah "ya da insanların arasını düzeltmeyi isteyen kimsenin sözü müstesna" diye buyurmaktadır. Bu tarz bir konuşma yapan kimse bilir ki, Allah'ın muradı insanlar arasında sevginin ve saygının oluşmasıdır. O kimse bu uğurda çalışır, gayret eder. Eğer konuşan kimse sözü yerinde kullanmazsa, o zaman çatışmaya, kızgınlığa, nefrete ve tepkiye neden olur. Bütün bunlardan sonra, Allah bu âyetin sonunda, konuşmayı yapan, sözü söyleyen kimse hakkında şöyle buyurmaktadır: «İşte kim bunu Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla yaparsa, o zaman biz ona büyük bir ecir veririz » (Kur'an, Nisa, 4/114). Bu ancak, nelerin Allah'ı razı edeceğini, nelerin Allah'ı razı etmeyeceğini bilen kimselerin yapacağı bir iştir, ki bu da Allah'ın Kendi Kitabında ve Resulünün dilinde bildirdiği Şeriatın bilinmesiyle mümkündür. Dolayısıyla bir insan konuşmak istediği zaman, bu alanda her açıdan Allah'ın razı olacağı bir tarzda konuşup konuşmadığına bakar. Eğer konuşmasında, bir kimse hakkında bir açıdan kötü konuştuğunu görürse, konuşmasının tümü Allah katında gayri makbuldür, yani kabul görmez. Allah o konuşmadan razı olmaz. Çünkü O, parçalanmayı (tecezzî) da bölünmeyi (inkisam) de hoş görmez. Bu galat bir mevzudur, ilacı da söylediğimiz meşru amelleri yapmak ve Allah'ın nelerden razı olacağını iyi bilmektir.

177. Aynı şekilde söz hastalıklarından biri de, geneli kapsamaksızın, devlet adamlarından (sultan) biri ya da bir başkası olabilir, muayyen bir şahıs üzerindeki bir kötülüğü (münker) iyilik olarak sunmaktır. Bunun ilâcı, bu konudaki ölçüyü bilmektir ve kendi nefsinde her türlü kötülükten aklanmasıdır, çünkü şeriatın onu o şahıs üzerinde, kendi mezhebinde ve içtihadında bir kötülük olarak gördüğünü bilir, onu değiştirmez ve onu kendi dışındaki kimse nezdinde kötü ve kendi nezdinde mubah olarak değerlendirmez. Sonra, kendi nezdinde kötülük olan kimse, kendi üzerindeki bu kötülüğü değiştiren kimsenin kendi yanında tanınmış biri olup olmadığına bakar, tıpkı Hanefîler nezdinde, hurmadan elde edilen "hurma şarabı" (nebîz) gibi. Nezdinde hurma şarabı haram olan bir

hanefî onu içerken ya da onunla abdest alırken bir kimseyi görse, özellikle onun haramlığına inanan bir kimse üzerinde bunu değiştirir ya da o kimse üzerinde bulunan kötülükten sayılır. İşte, ölçü budur.

178. Bu söz hastalıklarının ayrıntıları pek çoktur. Söz hastalıklarını ve ilaçlarını iki kategoride toplayabiliriz: Birincisi, sükut etmek istediğin zaman konuşman; ve konuşmak istediğin zaman da susmandır; ikincisi ise, sükut ettiğin zaman eğer Allah'a asi olacaksan, ancak o zaman konuşmandır; eğer böyle bir durum söz konusu değilse, o zaman bir kelâm etmekten kesinlikle sakınmalısın! Konuşmanı beğenip güzel bulduğun ve konuşmayı süsleyip püslediğin zaman konuşmaktan sakın, çünkü o anda konuşmak en büyük hastalıklardan biridir. Susmaktan başka bunun bir ilâcı da yoktur; fakat gizli kalmış bir hususu açığa çıkarmak için şahitlik yapacaksan, o başka; Ölçü (zâbit) budur!

FİİL HASTALIKLARI

179. Fiil hastalıkları, herhangi bir fiili, örneğin namaz gibi bir ibadeti, toplum içinde, yalnız başına eda ettiğinden daha güzel bir şekilde eda etmendir. Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem böyle bir fiil konusunda toplum içinde namazını güzel kılan, fakat yalnız başınayken namazını kötü kılan bir insan hakkında şöyle buyurmaktadır: «Bu bir ciddiyetsizliktir ki o adam Rabbini ciddiye almamıştır, o hareketiyle. » Bu, en şiddetli, en zor nefsi hastalıklardan biridir. Bunun ilacı ise, «Acaba o, olanları Allah'ın görmekte olduğunu bilmiyor mu?» (Kur'an, Alak, 96/14); «Allah sizin gizlinizi de, açığınızı da bilir.» (Kur'an, Enam, 6/3); «Oysaki, asıl kendisinden korkulmaya lâyık olan Allah'tır» (Kur'an, Ahzab, 33/37; Tövbe, 9/13) gibi âyetler ve haberlerdir. Bunun bir başka ilâcı daha vardır, fakat o ilacın terkibi çok zordur; bu, o kimsenin amelini güzelleştirmeye niyetlenmesidir; cahilin bilmediği şeyleri öğrenmesidir; gafilin, gaflet ettiği şeyleri hatırlamasıdır.

180. Aynı şekilde fiil hastalıklarından biri de, insanlar yüzünden amelin terk edilmesidir. Bu, cemaat nezdinde riyadır. Aslında insanlar nedeniyle bir ameli terk etmek, Allah ehli olan üstadlar nezdinde bir riya değil, bir şirktir, Allah'a ortak koşmadır. Bunun ilacı da, «Sizi de, sizin yaptığınız şeyleri de Allah yarattı» (Kur'an, Sâffat, 37/96) âyeti ve buna benzer diğer âyetlerdir. Öyleyse bu hususları iyi öğren, iyi bil!

HAL HASTALIKLARI

181. Hâl hastalıklarından biri, bir kimsenin insanlar arasında "bu da iyi insanlardandır" diye bilinip şöhrete kavuşması için, iyi insanlarla (salihîn) arkadaşlık yapmasıdır. Oysaki o, gerçekte kendi şehevî arzularıyla beraber yaşamaktadır. Aslında o, ya bir kadına (cariye) ya da bir delikanlıya (gulâm) âşık olmuştur; bunu onlar bir işitecek olsalar!... Tabî ki toplum (cemaat) bunu bilmez. Ona bir coşku, bir vecd gelir ve kendi içinde saklayıp düşündüğü kimseye duyduğu ilgi nedeniyle, onda bu coşku hâli galebe çalar. Oraya buraya gider gelir, durmadan hareket eder, bağırır çağırır; çığlıklar atar; güçlükle nefes alıp verir. Kimi zaman da "Allah! Allah!" ya da "Hüve! Hüve!" diyerek hu çeker. Ayrıca Allah ehlinin işaretleriyle işaretler yapar. Onu bu hâlde gören toplum da sahih bir vecd, bir coşku ve sahih bir hâl sahibi olmasıyla birlikte onun bu hâlinin ilâhî bir hâl olduğuna inanır, fakat bu tür kimselerde bunu ilâcı «Nefsini kirleten, zarar etmiştir» (Kur'an, eş-Şems, 91/10) âyeti ve buna benzer diğer âyetler ve ilâhî haberlerdir.

182. Aynı şekilde hâl hastalıklarından biri de kendi imkânı dahilinde olmayan giysileri giyinmektir. Bunun ilâcı ise, kendi imkânı dahilinde olan, kendine helâl olan giysileri ve benzeri şeyleri giymektir.

İşte, kim bu hastalıkları ve bunların ilâçlarını bilip tanırsa ve o ilâçları kendi nefsinde uygularsa, onlardan büyük ölçüde yararlanır.

ŞEYH RUZBİHAN'IN ÖYKÜSÜ[7]

183. Şeyh Ruzbihan el-Baklî hakkında bir öykü anlatılır: Bu zâtın gönlü bir şarkıcı kadına tutuldu ve ona âşık oldu. Onun aşkından çılgına döndü. Gönlünü büyük bir coşku (vecd) kapladı. Allah için duyduğu vecd hâlinde durmadan çığlıklar atıyordu, öyle ki Ka'be'de bulunduğu zamanlarda, Allah'ın Evi'ni (Beytu'llah) tavaf edenlere hızlı hızlı bir şeyler fısıldıyordu. O Kutsal Ev'in (Beytü'l-Haram) etrafındaki döşemeler üzerinde tavaf ediyordu. Görünen hâli sadıktı, doğruydu, gerçekti. O şarkıcı kadına gönlü tutulduğu için, aşkını böyle açığa vuruyordu. Hiç kimse de bunu bilmiyordu. O kadına duyduğu aşkın etkisini sanki Allah'a duyduğu aşkın bir etkisiymiş gibi intikal ettiriyordu. Bununla birlikte, kendisini gören insanların gerçekte bu aşkı, bu coşkuyu Allah için duyuyor diye düşündüklerini de biliyordu. Bunun üzerine, orada bulunan sufilerin yanına geldi; hırkasını çıkarıp onlara attı ve orada bulunan insanlara öyküsünü anlattı ve "görünen hâlimde yalancı olmak istemiyorum"dedi. Sonra o kadına hizmet etmeye yöneldi. Bunun üzerine, onun o durumu ve o kadına duyduğu aşkı ve onun Allah ehlinin en büyüklerinden biri olduğu o kadına haber verildi. O zaman kadın utancından kıpkırmızı kesildi ve onun aşkının sadakati karşısında içinde bulunduğu durumdan Allah'a tövbe etti ve bu kez o ona hizmet etmeye yöneldi. Allah Teâlâ da Şeyh Ruzbihan'ın kalbinden o kadına duymuş olduğu sevgiyi sildi. Bunun üzerine tekrar sufilerin bulunduğu yere geldi ve yeniden hırkasını giydi. Ondan sonra da Allah'a karşı yalan söylemek durumunda kaldığı hiç görülmedi. İşte onların sıdkı, onların sadakati böyledir!

184. İşte, işin aslı esası budur. Hiç kuşkusuz insan ya sözünde ya fiilinde ya da hâlinde kendinin ne olduğunu açıkça ortaya koyar. Bunun bir dördüncüsü yoktur. Vecdi ile, aşkı ile ayağa kalktığı zaman vecd hâlinde kıyama duran insan da böyledir. O vecdi, o coşkusu geçince, o kimse tekrar yerine oturur. Artık aşk ve coşku alâmeti göstermez. Eğer aşk ve vecd alâmeti gösterseydi, o zaman orada hazır bulunanlara kendisinin aşk ve vecd alâmeti gösterdiğini söylemezdi. Demek ki, o zaman o kimse bir hastalık sahibidir.

185. Bu meselenin toplam özü budur. Sözlerin, fiillerin ve hâllerin ayrıntıları pek çoktur. Öyleyse, insan bu konularda yalandan sakınsın ve doğruluğa, sadakate yönelsin. Gereken yerde, insanlara ancak Allah'a izhar ettiğini izhar etsin. Bu işlerin, bu meselelerin tafsilatı, ayrıntılı açıklamaları konusundaki Allah'ın hükmü ile bilip hareket etmek Allah ehli hakkında

gerekli bir şarttır. Bu çok gereklidir. Öyleyse, Allah'ın hükmünü bilmeyen kimse, Allah'a tam anlamıyla kul olamaz. Allah'a tam ibadet edemez. Hiç kuşkusuz Allah, cahil bir kimseyi kendisine veli ittihaz etmez.

186. İşte bu anlattıklarımız, marifetin babları ve fasıllarıdır. İnsan bu bilgileri tam anlamıyla öğrenip kendine mal edebilirse, o zaman o kimse "arif" olarak isimlendirilir. Eğer bir kimse, Allah'la ilgili bu ilim üzerine ilave bir şeyler öğrenirse, onun için nelerin gerektiğini, O'nun hakkında nelerin caiz olmadığını, nelerin muhal olduğunu bilirse, bir ilâh olarak Allah'ı Zâtıyla bilme ile "oluş"uyla (bi kevnihi) bilme arasındaki farkı fark ederse, işte o zaman bu makam Allah'ı tanıyan ariflerin makamı değil, Allah'ı bilen alimlerin makamıdır. Çünkü marifet bir caddedir (mahacce), bir yoldur (tarîk); ilim ise, bir hüccettir, bir delildir. İlim ilâhi bir sıfattır (na't); marifet ise, tabiatla, oluşla ilgili (keyanî) nefsî ve rabbanî bir sıfattır.

187. İşte bu bab, marifet babıdır. Ancak Allah ehli dostlarımız Allah'ı bilip tanıyan alimlere "ârifler" ismini taktılar. Ayrıca, Allah'ı zevk yoluyla tanıyıp bilme ilmine de "Marifet" adını verdiler. Bu makamı, ancak ehlinde bu sıfattan tezahür eden sonuçları ve gerekleri (levazım) ile sınırladılar.

ÂRİFİN SIFATLARI

188. Cüneyd-i Bağdadî'ye (öl: H. 298/M. 910) marifetin ne olduğu, arifin kim olduğu konusunda soru soruldu. O da şöyle dedi: «Suyun rengi, kabının rengidir» yani arif, Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmış olan kimsedir. Öyle ki sanki o O'dur; oysa o, O değildir. Ancak O, O'dur. Sufilerin çoğunluğu (cemaat) nezdinde arif, heybeti ve iç huzurunu (sekîne) ve kendisiyle olan tüm ilgiyi koparıp ilgi yokluğunu kendi nefsine şiar eden kimsedir. Ayrıca, marifetin öncesini Allah için yapan, sonrasını da sonu olmayan bir şey hâline getiren kimsedir. Kalbine hakkı da batılı da, doğruyu da yanlışı da sokmayandır, kendisini Hakk'ın zikri istila etsin diye, kendi için nefsinden gaybet gerekse bile Allah'tan başkasını müşahede etmeyen; O'ndan başkasına müracaat etmeyen, O'ndan başkasına yönelmeyen kimsedir. Dolayısıyla, arif her an Rabbi ile birlikte yaşayandır. Kalbine marifet girdiğinde, üzerinde bulunduğu ahvalini, hâllerini, —Allah Teâlâ'ya doğru onları çevirmesiyle, onları yok etmesiyle değil de— bozup değiştirse, çünkü marifet, o hâllerin yanındadır. Nitekim Allah Teâlâ bu konuyla ilgili olarak Belkis'in dilinden şöyle buyurmaktadır: «Belkıs, 'Kuşkusuz krallar bir ülkeye girdikleri zaman, orayı bozup halkını perişan ederler ve o ülkenin halkının soylularını, şereflerini zelil eder, alçaltırlar. Evet onlar böyle yaparlar' dedi» (Kur'an, Neml, 27/34). Bizim nezdimizde ise, durum böyle değildir. Aksine onlar o ülkenin halkının soylularının, şereflilerinin Allah'la birlikte olmasını sağlarlar, çünkü onlar Allah'tan başkasıyla birlikteydiler. O ülkenin zelil insanları da, başkası için değil, yalnızca Allah için hareket eder hâle getirirler.

189. Demek ki, arif kendi resmini ortadan kaldırdığı (mahv), kendi kimliğini, hüviyyetini fani kıldığı ve eserini gaip ettiği için, onlara göre, arifin belli bir hâli yoktur. Eğer kulda, Allah'tan istiğna hâli varsa, o zaman marifet sahih değildir. Kullar arasında, arif kesilmiş, koparılmış, parçalanmış olmaya en çok istekli olan kimsedir. Yaptığı iyiliklere övgüden acizdir. O daima Allah'tan korkan biridir. Bu fani vücut heykelinde kendini "bekâ" ile sağlamlaştırmanın yollarını arar durmadan, Şeriatı gönderen (şari') (Allah'ın) kendisine tanıttığı ve bildirdiği şeylerle kalbi nurlanmış (münevver) ve aklı aydınlanmış olsa bile.

190. Hiç kuşkusuz Allah'a kavuşma, ancak ölümdedir. İşte, dünya hayatı arif üzerinde bu kavuşmaya doğru iştiyakla, şevkle yönelmesinde bir engel teşkil eder. Dolayısıyla arifin yaşamı saftır, sadedir. Hayatın güzelliği, işin aslında bir kederdir, fakat onun nefsinde değil. Kuşkusuz her yaratılmış varlık (mahluk) ondan gider; ona her bakan, onun Allah'ı zikrettiğini görünce, onu büyük sayar, ona saygı gösterir. Çünkü arifin Allah'la daimi bir ünsiyeti, bir dostluğu vardır. Arifin ayrılma ve kavuşma olmaksızın Allah'la beraber olması diridir. Kalbinde bir tazim vardır. Kalbi Hak Teâlâ için bir aynadır. Halim selimdir. Dünya ve ahiretten uzak durur. Dehşet ve hayret sahibidir. İşlerini, amellerini Allah'tan alır ve onları almak için Allah'a başvurur. Karnı açtır, bedeni çıplaktır, fakat hiçbir şeye teessüf etmez, çünkü gözü Allah'tan başkasını görmez.

191. Kuş gibi hafiftir, uçucudur, gözü daima yaşla doludur, gözü ağlar, fakat kalbi güler, gönlü sevinçle doludur. Arif tıpkı iyilerin ve kötülerin de çiğneyip geçtiği toprak gibidir; aynı şekilde tıpkı her şeyi gölgesinde toplayan bir bulut gibidir, tıpkı sevdiği şeyleri de sevmediği şeyleri de sulayan, kendi nezdinde ayrım yapmayan bir yağmur gibidir. Hiçbir şeyden ihtiyacı giderilmeyendir; kendi nefsi üzerine ağlaması çok olan, buna karşılık Rabbi üzerine hamd ve senası bol olandır. Malını mülkünü dağıtıp yok edendir; Hak için olan şeylerle birlikte durandır; göz açıp kapayıncaya kadar da olsa, bir an bile O'ndan başkasıyla meşgul olmayandır. Rabbini yine Rabbi ile tanıyandır. Hâlleri ve davranışlarıyla doğru yolu gösterendir. Başkaları kendisini gözetlemeyendir. Allah'ın kelâmından başka bir şey konuşmayandır. Halktan, insanlardan kaçan, ürken, ıssızlığı sevendir. Fakr ve zillet sahibidir. Zengin ve şeref sahibi kimseler mirasçı olur ona; onun marifeti, sırlar üzerine hakikatin doğmasıdır ve nurların ulaşmasıdır. Onun hâli söylediğinin fevkindedir. Onun yanında hâller fetih konusunda eşit olur. Dolayısıyla, tıpkı namaz kılarken manevi kapıların açıldığı gibi, yatağında yatarken de ona manevi kapılar açılır; içinde bulunduğu vatanlara (mevâtın) göre varidatı muhtelif de olsa, birşey değişmez onun için; çünkü o zikir hâlindedir.

192. Arif, temyiz gücünü düşüren parıltılar sahibidir (levâmi'); hiçbir şey onun kalbini, gönlünü bulandırmaz. Hiçbir şey onu kederlendirmez. O her şeyi dupduru yapar, berraklaştırır. İlim çeşitleri onun için ışıklar saçar ve o ışıklarla gayb âleminin acayib durumlarını görür. Tahkik denizinde

kendini helâk etmek ister; çarpan dalgalar sahibidir. Bu nedenle hem yükselir hem de yayılır; vakit sahibidir, ilâhi merasimlerin hukukunu anlamıyla yerine getirmek ister. Arifin sıfatı, devamlı olarak bir sıfattan diğerine geçip değişmesidir. Belli bir işe yapışmaz; hiçbir vakit bir yerden başka bir yere taşınmaz. Arif, eşyayı kendine sığdırır; fakat eşya onu kendine sığdıramaz; o eşyayı kaplar, fakat eşya onu kaplayamaz. Kendisi rica eder, fakat başkasını rica ettirmez. Acıma duygusu kuvvetlidir, çok merhametlidir, yumuşak huyludur. Hak Teâlâ'nın Celâl'ini ve Cemâl Hazretini müşahede eder. Kendisi amaçlamadığı, kastetmediği hâlde, işleri kendiliğinden yoluna koyulur. Onun varoluşu (vücûd) yok olan bir varlıktadır. Lütufta kahır sahibidir; kahırda ise lütuf sahibidir. Halksız Haktır. Her şeyde Allah'ın kaim olduğunu müşahede eder.

193. Arif, O'ndan O'nunla fanidir; O'nunla beraber O'nunla bakidir; tekvînden gaibtir; mükevvinle beraber hazırdır; O'ndan başkasıyla olunca çığlıklar atandır: O'nun aşkıyla kendinden geçip sarhoş olandır; tecelli için (her şeyi kendinde) toplayandır; içinde bulunduğu şeylerle Allah'a konuşmada sabit olduğu için, geçip giden şeyler onu terk edip gitmez. İbadetlerinde çok sağlamdır. Hastalıkların izalesiyle beraber, daima itaatkârdır. Bizâtihi Rabbinin emirlerini kabul edendir; Rabbini teşbihten münezzehtir. Kendisi üzerine O'ndan şeriatın hükümleri hakikatin varlığında cereyan eder. Gönlü rahat, içi huzurludur; kalbi her salik için izlenebilecek geniş bir yoldur. Delil, keşif ve şühûd sahibidir. Kendisine gelenlere ikram eder; başkasıyla beraber olduğunda edepli davranır, teeddüp eder. Hastalıklardan beridir. Hem ilkâ hem telakki sahibidir; hem alıcıdır hem vericidir; bu sıfatını hiç terk etmez. Hüznüyle kaplıdır, örtülüdür. Kendi durağında (mevkıf) mahpustur. Hayatı kahr altında geçendir. Dönüşü bir seyr ü sülûktur. Örtüsü bir şühûddur. Sırrını, zerresi bile bilmez. Her ne zaman kendisine bir yüz (vech) zuhur etse, o yüzün ondan gizlenmiş olduğunu bilir. İnfirad olmaksızın o münferittir. İsimlerin hükmüyle ahvali mütevatirdir. Anlayışı emin, kavrayışı keskindir. Daha fazlasını bilmeye kabiliyetli ve elverişlidir. Çokluğu tekleştiricidir; çoğunluğu birleştiricidir; kadim sözün sahibidir. Örtüleri, perdeleri kaldırmaksızın, perde arkasındaki şeyleri bilir. Bir nur sahibidir. Nuru her şeyi kaplar, her şeyi siler; şuaları, ışınları yakıcıdır. Varidatının ansızın gelişi coşkuludur, heyecan vericidir. Tanımadığı şeyler ona karşılık verir.

“Telvin”inde mütemekkindir, sapasağlam durur, çünkü onun yaratıcısı «O, hergün bir iştedir» (Kuran, Rahman, 55/29) buyurmuştur.

134. Arif, masivadan bütünüyle tecerrüd etmiştir, kendini soyutlamıştır. Kendi vatanında (mevtın) daima Hak’la birliktedir. O’ndan ne istenirse onu ister. Kendisini cezbeden ilahî bir inayet sahibidir. Sükun içinde saliktir. Sefer hâlinde mukimdir. Bakış ve görüş sahibidir. Herhangi bir sebep, bir vasıta olmadan Allah’tan öğrendiği kelimelerin ifade edemediği ince anlayışları kendinde bulur. Ahlâkı güzeldir. İttihada kâîl değildir, belli bir düşünceye saplanmaksızın her mezhepte gidendir. Ruhu, nefislerin bönlüğünden soyutlanmıştır, mübarek ve mukaddestir. Yeryüzündeki bütün mertebeleri bilir. Kendi sırrında kendisine gelip konuşan kimseye inanır. Onu can kulağıyla dinler. Reddettiği şeylere isteklidir. Bâtınında olan şeylerden dolayı müşfiktir. Vaktinin maslahatından dolayı gizlediği şeylerin hilafına tezahür edendir. Şiddetli hüznü, kendisine hiç etki etmez.

195. Arif, hem mele-i a’lâ’da, yani en üst düzeyde hem de en alt düzeyde gariptir. Faal, mukayyed, fakat mutlak olmayan bir hikmet sahibidir. İlâhî sırların yayılmasına karşı çok kıskançtır. Hiçbir şey onun özgürlüğünü elinden alıp onu köle edemez. Arif, kâinatta olan şeyleri

meşveret yoluyla mütalaa eder. Bu konuda keşf yoluyla hareket eder, onu bulur. Bu, onun kovulmasını önler, çünkü “oluş” (kevn) makamı onu iktiza etmez. Bütün hayırların, bütün iyiliklerin toplamı onun içindir. İsimle değil, meşietle, dilemeyle hükmünü icra eder. Kuşkusuz onun iki tarafı da birbirine eşittir. Onun ezeli tıpkı ebedi gibidir. Makamlar onun üzerinde döner. O, makamların üzerinde dönmez. Onun iki eli vardır. Gayb ve şehadet âleminde, Hakk’ın emrinden iki eliyle “kabz” eder, alır ve “bast” eder, dağıtır. Bunu, Allah’ın bir velisi ve halifesi olarak yapar. Arif, memleketin bütün yükünü omuzunda taşır. Bütün meselelerin gizli yönlerini ortaya çıkartmak ister. Kendi düşüncelerini kendi suretinde şahıslar olarak ortaya koyar. Arif, dördün korunmuşudur. Nazarda biriciktir. Ailesi melekûttadır. Girişimleri (vakaî’) gözle görülür derecede açıktır.

196. Arifin sıfatları sayılamayacak kadar çoktur. Dolayısıyla, bu aktardıklarımız arifin ve marifetin hakikati konusunda bir grubun, bir taifenin işaretlerinden sadece bir kısmıdır. Biz bu işaretleri, bu konuda

onların maksatlarının ne olduğunu bildirelim diye burada zikrettik ki içimizden biri kalkıp da «Biz bu yolda tekiz, bu yola bizden başka sülûk eden olmamıştır» demesin! Her ne kadar bir şahıs için kendine özgü bir yol olsa da, aslında yol tektir. «Hiç kuşkusuz Allah Teâlâ'ya giden yollar, yaratılmışların nefesleri sayısıncadır» (Et-turuku ilallahi teala alâ adedi enfâsi'l- halâikı), yani bu kuşkusuz her nefes Allah'a doğru giden bir yoldur, demektir. Evet, bu sahihtir. Öyleyse, nefeslerle ilgili ilimden ve onların gözetiminden sen ne oranda yoksunsan, Allah'a giden yollarla ilgili ilimden de o oranda yoksunsun demektir. Her yolun nihaî gayesi Allah'tır! Çünkü her şey, her iş sonunda mutlaka O'na döner.

197. Bize göre, arifin sıfatı, ariflerin kendi varoluşlarında Hak'tan müşahede ettikleri ilahî vatandan (mevtın) kaynaklanır. Bu, çok kıymetli bir "şühûd"dur. Bu ise, arif için marifet hasıl olduğu zaman, kendi cemiyetinde arifin Hak ile kâim olmasıdır. Arifin himmeti çok nüfuzludur. Varoluş içinde herhangi bir kayıt altına girmeksizin, alelıtlak müessirdir, etkilidir, fakat Allah ehli nezdinde malum bir mizan, belli bir ölçü üzeredir. Sıfatları ve nitelikleri başkası nezdinde meçhuldür, bilinmez. Alemdeki tüm varlıklar, insanlar, cinler, melekler ve hayvanlar tarafından bilinmez ki ayırtedilebilsin! Normal hayatta bir farklılık göstermez ki herkesten ayrı olsun! Zikrin hamili, Kur'an'ın taşıyıcısıdır. Hâli örtülüdür. Allah'ın tüm kulları üzerine duyduğu şefkati umumîdir. Merhametiyle emreden kimseler arasında kendi merhametinde hemen fark edilir, öyle ki bu onun için özel bir vasıf olur. Hakk'ın kullarındaki İradesini, o iradenin sonucu vaki olmadan önce bilir. Hakk'ın İradesiyle ister; dolayısıyla kendi iradesini Hakk'ın iradesiyle kullanır. Tartışmaya girmez. Mukavemet etmez, kimseye kafa tutmaz. Varoluş içinde onun istemediği şey vaki olmaz. Eğer onun razı olmadığı, hoşlanmadığı bir şey vaki olacak olursa, o şeyin vukuunu kerih görür. Yumuşaklıkta şiddetlidir.

198. Arif, ahlâkın en güzelini de en çirkinini de bilir. Güzel ve çirkin ahlâkın menzillerini, sahiplerine uygun bir şekilde, hikmet ehlinin (hakîm) indirişi gibi indirir. Allah'ın masum kıldığı kimselerden, masumdur. Bu masumlukla, bu beraatla birlikte, ona karşı duyarlıdır. Âlemdeki her haberi tasdik eder; o haberi getiren, başkası nezdinde yalan söylüyor olarak bilinse de, onun nezdinde doğru söylüyor olarak bilinir. Allah'ın kullarına inanır. Sıkıntılarından mahlukatın, yaratıkların tesbihini,

zikirlerinin çeşitliliği üzerinde müşahede eder. Böyle bir şey ancak arif için zuhur eder.

199. Hak Teâlâ kendisine tecelli ettiği zaman, arif kevnî ve ilâhi sıfatların umumunda, teşbihin kuvvetinden dolayı, «Ben O'yum!» der. "Bismillah!" dediği zaman, bu sözünde kasdettiği her şey himmetiyle vardır. Allah'a karşı edepli davrandığı için hiçbir zaman "Kün!" (Ol!) demez. Her makama, her vatana (mevtın) hakkını verir. Hak Teâlâ ile büyüktür. Hak Teâlâ için küçüktür. Hak Teâlâ ile beraberken (ne büyüktür ne küçüktür) ortadadır Arif, tek bir hâl içindeyken, bütün bu sıfatları kendinde toplayandır. Bütün her şeyin miktarını, ölçüsünü ve tartısını çok iyi bilir. İfrat ve tefrite kaçmaz. Hâllerin değişmesi için duruma göre etkilenir, fakat ne âlemden ne de o vakitte üzerinde Hakk'ın bulunduğu ve hâl zamanında âlemin istediği şeylerden hiçbir şey onu yok edip onun önüne geçemez. Arif, nefeslerinden suretlerin doğuşunu (neşet), o nefesin çıkışı esnasında, kalbinde ne şekilde ise o surette müşahede eder. Kalbi soğutmak için dışarıdan ona garip bir nefes geldiği zaman, o nefesin üzerine vakit giysisini (hil'at) giydirir. O zaman o nefes, arifin kalbinde bulduğu bu nurla boyanır.

200. Arif, makamını hâli ile, hâlini de makamı ile gizler. Hâl sahipleri onu makamıyla bilemez; makam sahipleri de onu hâli ile bilemez. Arif, şehvetin tabiatında Hakk'ın yüzünü (vech) görmediği zaman, şehvetine karşı kendini kınar. Kendisi için değil, verdiğini senin için verir, bağışı kusurlu değildir. Kendisine minnet edildiğinde, kendisi minnet etmez; o ancak minneti kabul etmekle minnet eder. Cahili cahilliğinden dolayı muaheze etmez, kınamaz. Kuşkusuz cahilin cahilliğinde de kendisi için ilmin bir yüzü (vech) söz konusudur. Birine bir şey verdiği zaman, kendinden verdiğini o kimseye hissettirmez. Bunun, kendi yanında, ona ulaştırılması gereken bir emanet olduğunu ona bildirir; onun Allah katından gönderildiğini o kimseye bildirmez, sadece ona verilmek üzere bir emanet olduğunu söyler.

201. En zor, en müşkül işlerin zorluklarını apaçık bir nurla giderir, onları açıp aydınlatır. Başı üstünden, gökten ve ayağının altından yerden beslenir. Dilediği zaman kalbleri kendine doğru çevirir, kalblerin haberi olmaksızın. Dilediği zaman da, yine kalblerin haberi olmaksızın kalbleri kendinden

uzaklara gönderir. Arif bütün meselelerin özüne maliktir. O meseleler de kendilerinde Hakk'ın bir yüzü olması nedeniyle, ona malik olur. Arif, yücelere nazar eder; sonra, o nazarıyla aşağılara iner, aşağılara nazar eder. Sonra, o nazarıyla tekrar yukarılara yükselir. Genişlemiş olanı daraltır; daralmış olanı genişletir.

202. Arif, işittiği her şeyi O'ndan işitir. Bu işitilen şeyin haysiyetinden, şerefinden dolayı değildir bu. Gördüğü her şeyi de aynı şekilde O'ndan görür. Bu görülen şeyin haysiyetinden, şerefinden dolayı değildir bu. İki hasım arasında, iki hasmı da razı edecek tarzda hüküm verir. Dolayısıyla meselenin bir tenakuz, bir çelişki arz etmesine rağmen, her biri için verdiği hüküm, hiçbirinin aleyhine olmaz. Kendi yolunun dışında başka bir yola döner, fakat içinde bulunduğu vaktin hikmetinden ötürü, yine kendi yolundadır. Fazilet yarışması nedeniyle nefsin zikrini, yani tek kişinin zikrini topluluğun zikrine üstün görür. Hakkın fazilet yarışmasına kıskançlık duyar, çünkü o, Hakk'ı Hakk'da zikreder. Arife göre, bütün işler zevkle ilgilidir, ilimle ve haberle ilgili değildir. Arif, Rabbını nefsinden dolayı tanır, tıpkı Hakk'ın âlemi nefsiyle ilminden bilmesi gibi. Kimseyi suçla, günahla (cerime) muaheze etmez. Hiç kuşkusuz suç ya da günah kulun bir istihkakıdır. Suçu işleyen, günahkar (mücrim) kimse ise, ona müstahaktır. Arifin büyüklüğü, onun zelil oluşunda ve küçüklüğündedir. Dünya ve ahirette büyüklük (azamet) vatanında (mevtın) kendi zilletinden ayrılmaz. Arif, ilminde ilmine göredir. Eğer onunla amel etmek gerekirse amel eder, eğer amel etmemek gerekirse o zaman amel etmez.

203. Bütün işlerin hazineleri, kendi hükmüyle arifin nezdindedir. Bütün işlerin anahtarları da arifin elindedir. Dilediği kadar indirir, dilediği kadar çıkarır, hiç kimseye bir şey bildirmeksizin. Karşısına çıkan en zor ibarelerin en ince ayrıntılarını anlamada (sanki inci çıkarmak için denizin derinliklerine inen) bir dalgıçtır (gavvas). Kemâl, mükemmellik sıfatları onundur. Kendi nefsini ve başkasını korumada onun beş makamı vardır.

204. Arif, her zaman «Her şeye yaratılışını (n hakkını) veren, sonra da doğru yola ileten Rabbimizdir» (Kur'an, Taha, 20/50) âyetine bakar. Bunu gözünün önünden hiç ayırmaz. Kendisiyle Rabbi arasındaki "oluş" (kevn) işlevini, tıpkı bir yol gösterici (el-müşîr) gibi idare eder; alimdir. Güzel nasihatlar eder. Hizmet ederken daima saygıyla, hürmetle hizmet eder;

sırrı için "neredelik" (eyniyyet) yoktur. Kendisine bir soru sorulsa ya da kendisinden bir şey istense, cimrilik etmez. "Oluş" (kevn) içinde bulunan ilâhî eserlere bakar. Allah'ın, «Ufuklarda ve onların nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki O'nun Hak olduğu onlar için iyice belli olsun» (Kur'an, Fussilet, 41/53) âyetini işittiği zaman, kendi nezdinde sahip olduğu şeylerle bu ilâhî eserleri karşılaştırır. Halk dilinden Hakk'ın nidasını duyar. Arif, bütün eşyayı içine alacak kadar geniştir. Rabbinden başka hiçbir şey onu sığdıramaz. Dolayısıyla o, O'nun aynıdır. Arif, "oluş" (kevn) içinde meydana gelen emirlerin, işlerin düzenleyicisidir. O, sarsıntı, zelzele anında sabit durur. Hadiseler onu sarsmaz. İlâhî hazrette hiçbir sıfat yoktur ki arif onu kendi nefsinde görmesin! Dilediği her surette hayat sıfatıyla tezahür edebilir. Bununla birlikte, sınırlı (mahdûd) varlıklar yanında durur. Kendi hakkını yaratıcısının (Hâlik) hakkından tanır. Arif, eşya hakkında istihkakla tasarruf eder. Hak Teâlâ ise, eşya hakkında istihlâfla (birinin yerine halef olma) yön verir.

205. Arifin ilâhî bir gücü ve iktidarı vardır, fakat üstün gelmek de istemez. İnsanların himmetleri ona nüfuz edemez, onu etkilemez. Onun üzerinde, hak için bir hak teveccüh etmez. İşleri kendi nefsiyle üstlenir, Rabbiyle değil; çünkü arif, kendi nefsini, Rabbinin kendi üzerinde galebe çalması için görmez. "Tenzih" sıfatları onun üzerine döner. Bununla birlikte, "teşbih" varlığı da onda söz konusudur. Kendi nefeslerini, o nefeslerin suretlerin müşahedesiyle sayar. Her günde ve her gecede neyin eksildiğini bilir. Mebde ve meada, başlangıç ve sona bakar ve dairenin iki ucunun birleştiğini görür.

206. Kelimeyi en uygun yerinde kullanır. Suretini ve hâlini hangi suret olursa olsun bir surete değiştirir. Herhangi bir mekâna ayağını bassa, onun ayak basmasıyla o mekân dirilir, hayat bulur. Çünkü o mekâna ruhî bir hayatla ayağını basmıştır. Arif, ayağa kalktığı zaman Rabbına kıyam için ayağa kalkar. Rabbının gazabı için gazap eder. Rabbının rızası için rıza gösterir. Kuşkusuz arifin durumu seyr ü sülukunda böyle olur. Dolayısıyla arifin üzerine «iyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?» (Kur'an, Rahman, 55/60) âyeti döner gelir. Herhangi bir şey konusunda hatırına bir düşünce gelse, hemen o oluverir; ve bu şeyi tanımaz da; çünkü o şeyin onun için eşya üzerinde oluşu (kevn) "amâ"nın şerefidir, "istiva"nın şerefi değil. Dolayısıyla, o "oluş" (kevn) içinde

biriciktir, varlığı tamamlayandır. Kim ona sığınırsa, hüsrana uğramaz. İhtiyacı ancak onunla giderilir, çünkü o acizlik suretiyle zahirdir. Onun gücü, kudreti bu acizliğin ötesindedir. Hiçbir mümkün varlık onun kudretinden imtina edemediği gibi, imtiyaz sahih olsun diye hiçbir muhal varlık da Yaratıcısının (Hâlık) kudretinden imtina edemez. Bu, şöyledir: "Evvel" ve "Ahir" (İlk ve Son); "Bâtın" ve "Zâhir" arasındaki şühûdunu cem etmek, toplamak için O zâhiriyle geride kalsa, bâtınıyla öne geçer. Kötülük yapana da (musî) iyilik yapana da (muhsin) iyilik yapar. Her işde Allah'a başvurur.

207. Ne kendi nefsi için intikam alır ne Rabbı için! Ancak O'ndan özel bir emir alırsa, O'nun emriyle hareket eder. Eğer O, ona emretmezse, sabıkayı hâl içinde müşahede ettiğinde Hak ile affeder. Arifin nezdinde az, çoktur. Yine onun nezdinde çok, azdır. Hayatı her gün olup biten günlük işlerle akıp gider. Hak Teâlâ arif için bir Kraldır. Allah'ın isimlerini, gafillerin ellerinin onlara ulaşmasından tenzih ederek tesbih eder. Cenâb-ı Allah üzerine öyle bir kıskançlık duyar ki onun "oluş"u Kendisi üzerinde delil teşkil eder, tıpkı bir ismin, o isimle isimlenen varlığa (müsemma) delâlet edişi gibi. Eğer bir makam ya da memuriyete (mansıb) geçerse, ona yücelik verir. Orada kendini Allah'la yücelmiş görmez, kendini oraya lâyık görür. Hüküm verirken adaletli davranır. Zulümle nitelenmiş duruma düşmez. Şer'î ilimlerin tümünü kaynağından toplar. Yaratılmışların talim ve terbiyesinden, eğitim ve öğretiminden Hak Teâlâ'nın eğitim ve öğretimiyle müstağnidir. Yarar sağlayacak, menfaat temin edecek şeyleri verir, zarar getirecek şeyleri vermez.

208. Eğer arif ceza verecek olursa, bu bir temizlemedir. Onun adaletinin nuru yanında hiçbir zulmün karanlığı baki kalmadığı gibi, onun ilminin nuru yanında da hiçbir cehaletin karanlığı barınamaz. Bütün işleri ilâhî bir lisanla beyan eder. Bütün meselelerin kapalı yönlerini açığa çıkarır. Arif, bütün meseleleri gerdek odalarında (manassat) Hakk'ın tecellileriyle apaçık ortaya koyar. Kendi nefsinden değil, fakat Yaratıcısının suretinin müşahedesinden icatlar yapar. Bütün bunlar, ancak tasarrufları bilen kimse için "arif" özelliği taşır, çünkü o çok özel bilgilerin şühûd yeridir (meşhed). Arif için "telvin"de (boyanma, renklilik; talep ve istikâmet yolunu araştırma makamı; kul, yolda olduğu sürece, bir hâlden diğerine geçtiğinde "telvin ehli" olur. Çev.) bekâ söz konusudur. Kendisi vâris olur,

fakat genel peygamberlikle kendisine vâris olunmaz. Gerekeni, gerektiği için gerektiği gibi yapar, işlere öyle tasarruf eder. Kendisine eziyet edilir, fakat takdir böyledir diye halim ve selim davranır. Birini muaheze ettiğinde yakalaması (batş) çok şiddetlidir (bak: Kur'an, Bürûc, 85/12), çünkü arif halistir, saftır, karışık değildir. Ebû Yezîd el-Bistamî "Benim yakalamam daha şiddetlidir" dedi. İşte, bütün bunlar bana göre arifin sıfatlarıdır. Öyleyse, sen de bunları iyi tahkik et! Çünkü bu kaynağın (mehaz) vatanı (mevtın) çok kıymetlidir, azizdir. "Allah büyük lütuf sahibidir" (Kur'an, Hadid, 57/29).

BU MAKAMIN "MARİFET MAKAMI"

VE

BU MAKAM SAHİBİNİN DE

"ARİF" DİYE İSİMLENDİRİLMESİ

209. Bizim dostlarımız, marifet makamı ve arif, ilim makamı ve alim konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Bunlardan bazısı "Marifet makamı rabbanîdir; ilim makamı ise ilâhîdir" görüşündedir. Bu konuda ben de öyle diyorum. Nitekim, Sehl ibn Abdullah et-Tüsterî (öl: M. 896), Ebu Yezid el-Bistamî (öl: M 874), Ebu'l-Abbas ibn el-Arif es-Sanhacî ve Ebu Medyen gibi hakikat ehli (muhakkik) de aynı şeyi söylemişlerdir. Bazıları da "Marifet makamı ilâhîdir, ilim makamı daha aşağıdadır" demişlerdir. Ben de aynı şeyi söylüyorum. Çünkü onlar "ilim" derken bizim "marifet" (irfan) dediğimiz şeyi kastediyorlar. "Marifet" derken de bizim "ilim" dediğimiz şeyi kastediyorlar. Dolayısıyla burada ortaya çıkan farklılık sadece lafzîdir. Biz bunu söylerken, dayanağımız Allah Teâlâ'nın şu âyetidir: «Onlar Resule indirileni duydukları zaman, tanıdıkları hakikatten dolayı, onların gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün» (Kur'an, Mâide, 5/83). Görüldüğü gibi, Allah bu âyette onları "arifler" olarak isimlendirdi ve "alimler" diye isimlendirmedi. Âyetin devamında da onların zikirlerini zikretti: «Ve "Rabbimiz! iman ettik, öyleyse bizi hakka şahit olanlarla beraber yaz!"dediler» (Kur'an, Mâide, 5/83). Burada da Rabbimiz dediler; İlâhımız demediler. İman ettik dediler; bildik ve müşahede ettik demediler. Resule ittiba etmekte, ona tabi olmakta karar kıldılar. Öyleyse bizi hakka şahid olanlarla beraber yaz dediler. Biz şahid olanlardanız demediler. Ayrıca, «Bize ne oluyor ki, Allah'a ve Hak'dan bize gelen şeylere iman etmeyelim? Oysaki Rabbimizin bizi iyi insanlar arasına dahil etmesini umuyoruz» (Kur'an, Mâide, 5/84) dediler. İlâhımızın bizi iyi insanlar arasına dahil edeceğini kesin olarak biliyoruz demediler. Ayrıca, Peygamberlerin dediği gibi, «Senin salih, iyi kulların

arasına…» da demediler. Allah Teâlâ sıfatları bu olan, böyle insanlar için şöyle buyurmaktadır: «Söyledikleri bu sözden dolayı Allah onlara içinde devamlı kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetleri mükâfaat olarak verdi. Güzel hareket edenlerin mükâfaatı işte budur» (Kur'an, Mâide, 5/85). Cennetler nefislerin, ruhların (nüfûs) şehevî arzularının yerine getirildiği yerlerdir. Dolayısıyla, Allah onları nereye koyduysa, biz de onları oraya koyduk.

210. Mevâki'u'n-Nücûm (Yıldızların Yerleri) (Kur'an, Vakıa, 56/75) kitabında marifet ve ilim arasındaki fark konusunda genişçe açıklamalarda bulunduk. Orada, marifet makamında söz söyleyen kimseye, ilim hakkında sorduğun zaman o kimsenin, ilim makamında bulunan muhalifin o konuda verdiği cevap gibi cevap verdiğini beyan ettik. Demek ki, buradaki ihtilaf sadece adlandırmada ortaya çıkmaktadır, manada değil. Sonra, bu makamda onlar için bir başka ihtilaf daha çıkmıştır: Acaba bu makamla sıfatlanmış kimse, diğer bütün makamlara da malik midir değil midir? Doğrusu, hâllerin ona verdiği şeyle ve âlemdeki tasarrufla bütün makamlara malik olsa bile, tahakküm onun şartlarından biri değildir. Ancak onun şartı sadece bilmesidir. Buna göre, o tahakküm istediği zaman, "hâl"e iner, çünkü kendi işinin, makamında etkisiz olduğunu bildiği zaman tahakküm hâllere aittir. Bunun için, onlar "hâl"e ancak ilâhi bir emirden dolayı inerler. Dolayısıyla, bu yoldaki bir muhakkik, bir hakikat ehli şeyhten, bu makamın sahibinin bütün makamlara da malik olduğu işitilirse, o onlara ilimle maliktir, hâl ile değil, demek ister. Bunu hâl de sağlar, fakat şart değildir. Eğer biri kalkıp da bunun şart olduğunu söylerse, o sadece bir iddiacı (müddeun) durumuna düşer. Allah'ın yolu, peygamberlerin hâlleri ve velilerin büyüklerinin hâlleri hakkında onun hiçbir bilgisi yoktur demektir. Ve o söz o kimseye iade edilir, çünkü kâmil insan, her ne zaman "makam"da yükselse de, "hal"de, yani dünyayı kastediyorum, noksanlaşır. Öte dünyada ise, böyle değildir, tıpkı müşahededе başkalarının (ağyâr) görülmesinin kastedildiği gibi, makam da böyledir; hâllerle gider, çünkü sübut zevale, sabitlik yokluğa tekabül eder.

Yüz onbirinci cüz burada bitti.

211. Biliniz ki, Allah Teâlâ "akıl" diye isimlendirilen kuvveti yarattı; tabii şehvet nefis üzerine hükmettiği zaman, onunla mukabele etsin diye, onu nefs-i nâtıkada yarattı. Çünkü nefsin tasarrufları Şeriat sahibinin (Şari') belirlediği tasarruf alanı dışındadır. Ayrıca Allah Teâlâ bu akıl kuvvetine, Hakk'ın, hakikatin kendisine verdiği şeyleri ve düşünme gücünün verdiği hükümleri kabul etme niteliğini de verdiğini bildirdi. Ve yine Allah, bu düşünme gücüne varlıklar (mevcûdat) üzerinde tasarruf etme gücünü ve hissî kuvvetin kendisine verdiği şeylerden ve hissî kuvvetlerle toplanmış idrak edilemeyen şeylerden tasvir kuvvetinin (musavvire) kendisine verdiği şeylerden hayalin kendisine sağladığı imkanlarla onlar üzerinde tahakküm etme gücünü verdiğini de bildirdi.

212. Yine, Allah, Bu düşünme gücünün tefekkürle Yaratıcısının —ki bu, Allah Teâlâdır— Zâtı hakkında da hüküm vermek isteyeceğini bildiği için, bu düşünme gücüne bu konuda ilerlerken pek çok kusur işleyeceğini bildirerek ona acıdı ve Kur'an'da ona şöyle hitap etti: «Allah sizi Kendisini düşünmekten sakındırır, çünkü Allah kullarına esirger, onlara acır» (Kur'an, Al–i İmran, 3/28), yani Allah Teâlâ şöyle diyor: Biz sizi Allah'ın Zâtı hakkında düşünmekten sakındırdık, fakat sadece size merhamet ettiğimiz, acıdığımız ve size şefkat duyduğumuz için sizi bundan sakındırdık. Çünkü biz, düşünme gücünün akla ne gibi olumsuzluklar yüklediğini ve Benim sıfatlarımdan Resullerin diliyle ispat ettiklerimizi nasıl inkâra yeltendiğini çok iyi biliyoruz. Dolayısıyla, siz kendi delillerinizle onları reddettiğiniz zaman, imandan mahrum olursunuz ve ebedi mutsuzluk (şekavet) içine düşersiniz.

213. Sonra, Allah Teâlâ, Resulüne —sallallahu aleyhi ve sellem— Allah'ın bazı kullarının yaptığı gibi, Allah'ın Zâtı hakkında düşünmemizi bize yasaklamasını emretti. Bu kimseler Allah'ın Zâtı hakkında düşünmeye başlayınca, Allah'ın Zâtı hakkında nazarî görüş sahiplerinden aldıkları görüşlerle konuşmaya başladılar; fakat Allah'ın Zâtı hakkında farklı görüşler ileri sürdüler, ihtilafa düştüler. Herkes kendi düşüncesinin gereğince konuştu. Dolayısıyla, birinin müspet dediğine ötekisi menfi olarak baktı. Sonuçta, Allah'ın Zâtını düşünme konusunda, Allah hakkındaki hiçbir konuda birleşemediler. Böylece, Allah'ın kendilerine acıdığı için kendilerine yasaklamış olduğu konularda konuşmuş olmaları nedeniyle, Allah'a ve O'nun Resulüne karşı gelip isyan etmiş oldular.

Dolayısıyla Allah'ın rahmetinden yüz çevirdiler: «Bunlar güzel, iyi işler yaptıklarını sandıkları hâlde, daha dünya hayatında çabaları boşa gitmiş kimselerdir» (Kur'an, Kehf, 18/104).

214. Bu gibi kimselerden bazıları "O, bir sebeptir (illet)" dediler. Bazıları da "Hayır, O, bir sebep (illet) değildir" dediler. Bir diğer kısmı da "Hakk'ın Zâtının cevher ya da araz ya da cisim olması doğru olmaz, "enniyyet"inin (benlik, kimlik, hüviyyet) aynı, "mahiyet"inin aynıdır; bu on kategoriden hiçbirine dahil olmaz" dediler. Bu konuda lafı uzattılar da uzattılar, tıpkı şu atasözünde olduğu gibi hareket ettiler: «Duyuyorum değirmende gürültü pek çok, fakat teknede hiç un yok!»

215. Sonra, Şeriat geldi ve üzerinde akılların düştüğü çelişkileri ortaya koyup açıkça gösterdi. Gelmek, inmek, istiva etmek, ferahlamak, gülmek, el, ayak sahibi olmak ve bu gibi "hâdis" (sonradan olma) varlıkların sıfatlarından olan şeyler hakkında sahih haberlerde bize rivayet edilen hususları Allah için sabit olmakla beraber «O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur» (Kur'an, Şûra, 42/12) Kur'an nassını da getirdi. Dolayısıyla, eğer aklın delâlet ettiği gibi, bu sıfatlar Allah için muhal olsaydı, o zaman Allah o sıfatları Kendine atfetmezdi. O zaman Resulü'nün doğru haberi yanlış olurdu. Çünkü Allah Teâlâ gönderdiği her resulü, her peygamberi ancak kendi kavminin diliyle göndermiştir. Bunu da, onlara indirdiği şeyleri, yani Allah'ın emir ve yasaklarını onlara açıkça bildirsin, beyan etsin ve onlar da bunları iyice anlasınlar diye böyle yapmıştır (Bakınız: Kur'an, İbrahim, 14/4).

216. Nitekim Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de Allah buyruklarını bildirmiş, onları tebliğ etmiştir. Onları ümmetine tebliğ ettiğine dair Allah'ı ümmeti üzerine şahit tutmuştur. Oysaki biz, özellikle «O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur!» (Kur'an, Şûra, 42/12) âyetiyle ilgili nisbeti, yani bu Allah kelâmının gerçek anlamını bilemedik ve biz burada geçen kelimelerin yalnızca lafızlarının kelimelerin dış anlamlarını anladık. Oysaki, bu kelimelerin var edilişine bakıldığında da, onlardan çıkarılabilecek mana yine birdir. Fakat onların nisbetleri, ona nisbet edilen ihtilafla muhtelif olmaktadır, nisbetleri değişmektedir. Bununla birlikte, onların hakikatleri muhtelif değildir, birdir. Çünkü hakikatler için ihtilaf, değişiklik, çeşitlilik söz konusu olmaz.

217. Kim bu lafızlarla beraber onların manalarına da vakıf olursa ve bunların Hakk'a nasıl nisbet edileceğini bilmediğini söylerse, işte o kimse alimdir, mü'mindir. Kim de bunları, cisimlendirmeden hariç olan tasarruf tarzlarından herhangi bir tarzla Hakk'a nisbet ederse, o kimse ne mü'mindir ne de alim. Eğer Allah'ın Zâtı hakkında fikir yürüten bu kimse insaf etseydi, Allah'ın Zâtı hakkında fikir yürütmezdi, Allah'ın Zâtını düşünmezdi ve Allah katından gelen haberlere inanırdı. Çünkü, kuşkusuz habercinin doğruluğu (sıdk) bir delil ile sabitleşmiştir. O sadık haberci, Allah'ın Resulüdür. İşte, bu babda Allah'ın Zâtı hakkında akılların delillerinin verdiği hükümlerle söz söylemekten beni engelleyen bu duygudur, bu düşüncedir. Biz bu konuyla ilgili olarak, o sıfatların Allah'ın Zâtına nisbet edilmesi konusunda beliren benzerliği (mümasele) nefyederek, olumsuzlayarak, o sadık haberciden nakledilen ilme yöneldik. Sahih ilim şudur: Allah Zât olarak meçhuldür, bilinmez! O'nun sıfatlanmış olduğu, vârid olan sıfatın hakikatini doğru olarak, tam olarak bilmek de mümkün değildir.

218. Ben sana burada nasihat ettim. Öyleyse sen de benim bu nasihatimi iyi anla! Şeriat sana ne getirdiyse, onlar üzerinde sebat et, onlar üzerinde sıkıca dur ki kurtuluşa, selamete eresin!

219. Allah'ı en iyi bilen yine O'dur! Allah, sözü en doğru olandır! Biz O'nu tam olarak bilemeyiz, ancak O'nun bize bildirdiği kadarıyla O'nu tanıyabiliriz.

220. «O'ndan başka tanrı yoktur! O, Azizdir! O, Hakîmdir» (Kur'an, Al-i İmran, 3/6-18).

«Senin kudret ve şeref sahibi olan Rabbin, onların isnat ettikleri vasıflardan münezzehtir!»»

«Gönderilen bütün peygamberlere selâm olsun.»»

«Ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun!» (Kur'an, Sâffât, 37/180-182).

1. Şiir:

Kuşkusuz eşyayı tertib edendir hikmet ehli

(el-hakîm)

Varlıkların ve isimlerin varlıklarında (a'yün)

Kadim ilmiyle birlikte yürütür hükmünü

Parlayan derin hikmeti içinde

Her şeye en güzel yaratılışı verdi, görüyorsun,

Hem bolluk hâlinde hem darlık hâlinde

Noksan sıfatlardan daima münezzehtir

Dilediği şeyleri dilediği gibi yaratmada

Ancak fiillerinde hep masumdur

Arzusuna uygun yaptığı her şeyde.

2. Allah seni güçlendirsin! Bil ki, hikmet özel bir bilgiyi bilmektir, Hikmet, hüküm veren ve kendisiyle hüküm verilen ve kendisi üzerinde hüküm verilemeyen bir sıfattır. Hikmetin ism-i faili "Hakîm"dir. Hikmet için bir hüküm vardır. Sonuçta bir hüküm veren kimseye "Hâkim" ya da "Hakem" adı verilir. Aynı şekilde, atı yönetmek için atın ağzına takılan gem de "hakme" diye adlandırılır. Buna göre, bu niteliği taşıyan her ilim, hikmettir. Bu şekilde kendileri üzerine hükmolunan şeyler, zâtları ve istidadları ölçüsünde, muhtaç oldukları şeyi isterler; onlara muhtaç oldukları şeyleri ancak niteliği "hikmet" ismi "Hakîm" olan bir varlık verebilir.

3. Öyleyse, "Hakîm" diye adlandırılan bu Varlık üzerinde istidatların bir hükmü var mıdır? Ya da onların bir hikmeti mi vardır ya da her ikisi midir? Tek başına istidadın hiçbir etkisi olamaz; çünkü görüyoruz ki, istidadıyla herhangi birşeyi hak eden kimse hakîmin önünde değil de sadece bir âlimin önünde olduğu için, kendisine hakkı olan şeyi âlim veremez; ilim ile sıfatlanmış olmasına rağmen, ayrıca bu işin o kimseye ne hak ettirdiğini bilmiş olmasına rağmen, o kimseye hak ettiği şeyi âlim veremez. O hâlde, ikisi de değil. Buradan anlıyoruz ki, bu durumun bir

dördüncü şeyle ilgisi vardır. Bu, hikmet değildir, hikmeti bilen de değildir, hikmeti talep edenin istidadı da değildir, bunların dışında bir dördüncü şeydir. Bu, o kimseye hakkını vermek üzere onu gönderendir, çünkü o, o kimsenin neyi hak ettiği bilir ve o zaman "Hakîm" diye adlandırılır. O kimsenin istidadıyla hak kazandığı şeyleri ve senin hak ettiğin şeyleri ve hikmeti sadece bilmekle bir kimse "Hakîm" (Hikmet sahibi, bilge) olamaz. Dolayısıyla, bir kimse, böyle bir niteliği kullanan bir kimse, o kullanımın var olmasıyla ancak "Hakîm" diye adlandırılabilir.

4. Allah Teâlâ'nın «Her şeye yaratılışını veren Rabbimizdir…» (Kur'an, Taha, 20/50) sözü de "Hakîm" isminden meydana gelmiştir. İşte, insan da ancak, hikmetin gerektirdiği şeyi vermekle "hakîm" diye adlandırılabilir. Bu ilim tafsilî ve amelî bir ilimdir; mücmel ilim de aslında tafsilî bir ilimdir, çünkü Hak Teâlâ onu tafsilî ilimden ayırmıştır. Eğer durum böyle olmasaydı, mücmel ilim mufassal ilimden ayrılmazdı. Mücmel ve tecmil ile ilgili ilim de, mufassal ve tafsil ile ilgili ilim de hikmetin konusunu teşkil eder. «Biz ona "hikmet"i verdik; ayrıca güzel, açık ve net konuşma (faslü'l-hitap) özelliği verdik» (Kur'an, Sad, 38/20), yani o, işlerinde "hikmet"; sözlerinde ise, güzel, açık ve net konuşma (faslü'l-hitap) özelliğine sahipti.

5. Buna göre hakîm her durumda ve her vatanda (mevtın), o durumun ve o vatanın gerektirdiği şeylere uygun olarak hareket eder. Bu durum, özellikle "Melâmîlik" için söz konusudur. Onlar bu dünyada meçhuldürler, kim oldukları bilinmez, çünkü onlar, dünya vatanının meydana getirdiği herhangi bir hükümden kendilerini açığa çıkaran herhangi bir şeyle temayüz etmezler. Dolayısıyla, herhangi bir açıdan o vatana zıt olabilecek bir hâl ortaya çıkarsa, —ki o hâl "nübüvvet"tir, yani "risâlet"i, daha doğrusu peygamberlik hâlini kastediyorum— o zaman onun üzerinde o hâlin hükmetmesi gerekir, çünkü o hâli ona veren hikmettir. Bu durumda, hikmet ehli olan kimse dünya vatanında Allah katındaki bir mekânla temayüz eder, fakat Allah'ın kelâmını tebliğ etme durumu, o kimsenin davet ettiği şeyin doğruluğuna delâlet etmesi gerekir. İşte bu durum, hikmet ehline içinde bulundukları hâlin hükmetmesidir.

6. Eğer hikmet ehli olan kimse bir peygamber (resul) değil de bir veli ise, o zaman o kimsenin içinde bulunduğu hâlin hükmüyle değil, içinde

bulunduğu vatanın hükmüyle hareket etmesi gerekir. Bu durumda, eğer o veliden kendisi bir peygamber olmadığı hâlde, bu âlemde Rabbından almış olduğu bir tasarrufun ve bir imkânın kendisine verdiği güçle, kendi derecesini (menzile) gösteren bir şey zuhur edecek olursa, o zaman o kimsenin durumu bönlüktür (ruûnet) ve o kimse noksanlık (naks) sahibidir.

7. Eğer o kimse garip, tuhaf bir ilim ortaya koyarsa, o zaman kendi nefsine ait müessir bir hâl sahibi gibi olur mu ya da olmaz mı? Biz deriz ki, olmaz. Çünkü onun nefsi dışında kevnî bir etkisi olmayan ilim, avam nezdinde de bulunmaz, havas nezdinde de bulunmaz; ayrıca bu onun için bir ölçü olmaz. Hatta yakın arkadaşı bile, onun bu özelliğini fark edemez. Ancak Allah ehli arasından bu yüce makamı tanıyan ve kendileri için bu makamın tahakkuk ettiği büyük insanlar nezdinde tanınır.

8. İşte bu nedenle, Allah Teâlâ Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'e içinde bulunduğu vatan nedeniyle «... Ey Rabbim, benim ilmimi artır!» (Kur'an, Taha, 20/114) diye buyurmuştur. Her vakitte Allah'a dua konusunda ne güzel bir âyet bu! Buna ihtiyacı olmasına rağmen her davetli nezdinde değil, fakat "tebliğ"le görevlendirilmiş olduğu için, onun üzerine sadece tebligat gerekmektedir. Eğer Hak Teâlâ dilerse, o peygamberi mucizelerle de destekler; dilerse, insanlara gönderdiği Hz. Nuh aleyhisselâm gibi peygamberlerin duası nedeniyle o peygamberin davet ettiği tevhidden insanlar kaçtığı için o peygamberin duasını artırır. Nitekim Allah Teâlâ bu hususu bize Kur'an'da haber veriyor ve Hz. Nuh'un diliyle şöyle buyuruyor: «Sonra Nuh "Ey Rabbim! dedi, doğrusu ben kavmimi gece ve gündüz durmadan davet ettim; fakat benim bu davetim ancak onların kaçmalarını artırdı. Gerçekten de tevhide gelmeleri ve böylece Senin onların günahlarını bağışlaman için onları ne zaman tevhide çağırdıysam, onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar ve beni görmemek için elbiselerine büründüler; ayak dirediler ve kibirlendikçe kibirlendiler.Sonra, onlara hem açıktan açığa çağrıda bulundum hem de onlarla gizli gizli konuştum» (Kur'an, Meâric, 71/5-9).

9. Demek ki, hikmet ehli (hükemâ) için bu âlemde, Allah'ın kulları için koyduğu meşru yollarla bir siyaset söz konusudur. Bu ise, insanlar o yola sülûk etsin ve o yola sülûk etmeleri onları saadete, mutluluğa ulaştırsın diyedir.

Yüzyedinci cüz burada bitmiştir.

1. Şiir:

Kuşkusuz Hakîmin terazisi daima nitelenir

Yükseliş ve iniş sıfatlarıyla

İşi öyle tertip eder ki ilmen gösterir sana

Düşünürsen şu tarifi görürsün orada:

Allah Ferttir, Tektir, ortağı yoktur Mülkünde

Daima tasarruf sahibidir yaratıklar üzerinde

O'nun terazisinden ilişmez kusur, bulunmaz hata

Yanlış tartma olmaz asla O'nun tartısında.

2. Hikmet sahibi Abdü'l-Hakim şunu ileri sürüyor: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: «Allah dilediğinde hikmet verir; kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır ve üstünlük verilmiştir» (Kur'an, Bakara, 2/269). Allah'ın çoğalttığı bir şeye azlık giremez; tıpkı Allah'ın büyüttüğü bir şeye alçaltmanın giremeyeceği gibi. Örneğin Allah Davud aleyhisselâm'a "hikmet"i ve ayrıca "faslü'l- hitab"ı, yani "güzel, açık ve net konuşma özelliğini vermekle" (bk: Kur'an, Sad, 38/20) onu desteklemiş ve güçlendirmiştir. Faslü'l-hitap, yani güzel konuşma özelliği de hikmetin bir diğer şeklidir. Çünkü Faslü'l-hitap içinde hikmetin sağladığı bir vatan vardır. O Hikmet sahibinden o vatanda ancak faslü'l-hitap tezahür eder. Faslü'l-hitap özel bir hâl için ve özel bir dinleyici için kendi vatanında anlatımda (beyân) veciz ve özlü (îcaz) olmak anlamına gelir. Ayrıca özel bir hâl sahibi olan özel bir dinleyici için, kendi vatanında anlatımda serbestlik (eshab) demektir. Daha aşağı olanı gözetmek, daha yüksek olanı gözetmekten daha uygundur. Kuşkusuz bu da, hikmetin bir başka şeklidir.

3. Hiç kuşkusuz hitap etmek, konuşmak anlaşılmak içindir. Örneğin tıpkı Allah'ın Resulünün —sallallahu aleyhi ve sellem— Allah'tan getirdiği şeyleri insanlara tebliğ ederken konuştuğu kelâmında olduğu gibi.

Konuşma durumunda olan bir kimse sözünü üç kere tekrar etse, en aşağıda (ednâ) olanı gözetmiş olur, iki kerede anlayanı değil. Böylece, anlayış sahibi olan kimse tekrarda, kendi nezdinde olmayan şeyleri artırmış olur; onu "tekrar yöntemi" ile ifade etmiş olur. Birinci kerede o sözü anlamayan daha aşağı bir anlayış düzeyinde olan kimse ise, birincinin daha ilk sözde anladığı şeyi tekrar yoluyla anlar. Kendi hâllerini görüp gözeten anlayışlı bir alîmi görmüyor musun? Kur'an'dan ezberinde olan âyetleri okur. Her okuyuşta, daha önce okunduğu sırada farketmediği bir anlamı fark eder. Oysa okunan âyetler, kelimeler, harfler aynıdır. O harflere bir şey ilave edilmiş değildir. O harflerden bir şeyler çıkartılmış da değildir. Ancak okuyanın içinde bulunduğu vatan ve hâl yenilenmiştir; yenilenmesi de gerekir, çünkü birinci okuma (tilavet) zamanı, artık ikinci (tilavet) okuma zamanı değildir. Öyleyse bunu iyi anla!

4. Demek ki bu hazret, yani hikmet hazreti tertip, düzen ilmidir, her şeye hakkını vermeyi, her şeyi yerli yerine koymayı sağlar. İşte, eşyayı ve varlıkları gözetleyen, murakabe eden kul, eşyayı ve varlıkları yerli yerine koyanın Allah olduğunu bilir; Allah, Hakîm'dir. Allah her şeyi ancak kendi yerine koyar, her şeyi kendi menziline indirir. Öyleyse, bu kul Allah'ın bu âlemde, her vakitte varlıkları ve nesneleri (eşyayı) düzenleme şekline itiraz etmez; hiçbir zaman aklını ve fikrini Rabbinin hikmetine karşı olarak çalıştırmaz ve "keşke şu vakitte şu iş şöyle olsaydı, nizamda, tertip ve düzen bakımından daha güzel olurdu" demez. Böyle bir cümleyi söyleyen kimsenin hatası "şu vakitte" ifadesidir, yoksa "şöyle olsaydı daha güzel olurdu" dediği şeyin o vaktin bir gereği olduğunu tahayyül eder. Bu, aklî bir görüştür. Oysaki her mümkün (varlık ya da nesne için) zamanlar tek bir nisbet üzeredir. Herhangi bir şey için, belli bir zaman bir diğer zamandan daha evlâ, daha uygun değildir. Fakat, burada tercih yapanın yani Yaratıcının, o zaman ve o zamanın gerektirdiği şeyi bilmesi gibi bir durum vardır, çünkü zamanın yaratıcısı Allah'tır; zamanın yaratıcısı zamana bakan, o zamanda olan şeyi düşünen kul değildir. Dolayısıyla Allah, yarattığı şeyi bilir; yaratılışıyla o şey neyi hak kazanmışsa onu ona verir. Onu o şekilde düzenler; çünkü «Allah her şeye yaratılışını (yaratılışının gereği olan hakkını) verendir» (Kur'an, Taha, 20/50).

5. Hakîm (hikmet sahibi), kendisine hikmetin hükmettiği ve kendisini tasarrufu altına aldığı kimsedir; yoksa hikmete hükmeden kimse değildir. Çünkü hikmete hükmeden kimse için, ilâhi irade, dileme (meşîet) oradadır; kendisine hikmetin hükmettiği kimse ise, hikmet onun musarrıfı olur, yani hikmet onu tasarrufu altına alır. Sıfat mevsufla, nitelik nitelenenle kâim olduğu zaman, sıfat mevsufa hükmünü zorunlu olarak verir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: «Benim huzurumda söz değiştirilmez» (Kur'an, Kâf, 50/29). Demek ki, hüküm söze aittir, söz ise ancak Allah'a aittir; ya da Allah'la kendini gerçekleştirmiş bir adama aittir, çünkü o adam ilâhî sözü mütalâa etmiştir.

6. Bu açıklamalardan "nesh"in ne demek olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü "nesih" kavramı, bunu söyleyenler nezdinde şeriatın hükümlerinden olan herhangi bir hükmün başka bir hükümle kaldırılmasıdır. Çünkü herhangi bir hüküm hakkında Şari'in, yani kanun koyucunun sükût etmesi, sükût edilen o şey hakkında bir hükümdür. Dolayısıyla burada da bir hüküm vardır, bu da değişmedir. Oysaki, Allah Teâlâ «Benim huzurumda söz değiştirilmez…» (Kur'an, Kâf, 50/29) buyurmaktadır. Bu söze göre, nesih diye bir şey yoktur, eğer orada nesih diye bir şey olduysa, hikmetten dolayı olmuştur; bu neshin şekli de şöyledir: Zaman değişince, hiç kuşkusuz hüküm de değişir. Dolayısıyla nesih her zaman sabittir; çünkü her zaman ihtilaf vaki olur, bu nedenle neshi hikmet tesbit eder; neshi hikmet kaldırır, fakat bizzat hikmetin talep ettiği muayyen vatanlarda (mevâtın) olur bu neshi kaldırma işi. Dolayısıyla "Hakîm", hikmetin hakkı olan şeyi ifa eder, yerine getirir.

7. Buna göre, "hakîm" kendisiyle hikmetin kâim olduğu kimsedir. Hikmete ait hüküm onunla gerçekleşir; aynı şekilde, ona ait olan hüküm de hikmetle gerçekleşir. Böylece, hakîm hikmetle özdeş olur; hikmet de onunla özdeş olur. Demek ki, hikmet hakîmle ve hakkında hüküm verilenle özdeş oluyor. Bu nedenledir ki, her ne kadar genel olsa da, hikmet çok özel, has bir ilimdir.

8. Hikmetle ilim arasındaki fark şudur: Hikmette bir yapıp etme vardır; ilimde bu yoktur, ilim öyle değildir, çünkü ilim maluma (bilinen şeye) tabi olur; hikmet ise, bir iş üzerinde şöyle ya da böyle olması hususunda etki eder, hüküm verir. Mümkün olan şeylerin (mümkünât) varlıklarındaki

tertip, düzen onların sabitleşmeleri hâlinde, hakîmin hikmetiyle sabitleşir; Çünkü herhangi bir hükme izafe olan (katılan, bağlanan) bir mümkünün kendisi için bir başka mümküne daha izafe olması da mümkündür. Fakat hikmet hükmüyle, o mümkünün, zamanın hâli ne ise o şekilde olmasını gerektirir.

9. İşte, Hak Teâlâ'nın tek olduğu ilim budur; mümkün olan şeylerin (mümkünât) varlıklarının tertibindeki hüküm bu ilimden habersizdir ve o mümkün varlıklar var olmadan önceki sabitlik hâllerinde ne iseler o hüküm onunla zahir olur. İlâhi ilim ise, hakim onları nasıl tertip ettiyse, o şekle göre o ilim üzerinde onlarla ilgisi olur.

10. Hikmet, mümküne tertip bakımından ne hâl üzerindeyse onu vermiştir. Bunun zıttını vermesi de caizdir; o tertip ise alime o işin nasıl olduğu ilmini vermiştir. O mümkün şey ancak, hikmetin hükmünden dolayı hakîmin tertibi olan sübutla ne ise o şekle göre var olabilir.

İlimle hikmet arasındaki fark böylece senin için açıklanmış oldu. Demek ki, Hak Teâlâ huzurunda söz değişmez, çünkü O, ancak hikmetin tertip ettiği, düzenlediği şeyi söyler, aynı şekilde O ancak hikmetin tertip ettiği şeyi bilir. Ve o şey için, "Ol!" (Kün!) der; ve o şey de ne hâl üzereyse, o hâliyle hemen oluverir. İşte, sadece bu kuvvetten dolayıdır ki, bir işe bakan kimse "keşke şöyle olsaydı!" der; öyle olması caiz ve mümkün olduğu için; oysaki, Allah'ın o işle ilgili hikmetini öğrendiği zaman, o tertibe Allah'ın yerleştirdiğini bilmediğini söyler; "keşke bunun zıttı meydana gelseydi, daha iyi olurdu, fakat bu noktada Allah'ın, benim bilmediğim bir "ilmi" ve "sıdk"ı vardır" der.

11. İnsanlardan kimilerine bu tertibin sırrında bazı kapılar açılır; kimi insanlar da bu sırrın varoluş içindeki hükmü ortaya çıktıktan sonra ancak bu sırrı bilebilir; ve o esnada o işin hikmetini öğrenir ve o hususlarla ilgili bilgisizliğini anlar. Böyle durumlara dünyada sıkça rastlanır. Bir kimse kendi amacı ve düşüncesine uygun gelmeyen ve aklına yatmayan bir işe canı sıkılır; ve örneğin, düşündüğü hükmü vermeyen bir hakime haksızlık ve zulüm isnat eder ve eğer daha sonra bu canı sıkıldığı hükmün bir yararı ortaya çıkarsa, bu kez canı sıkılan kimse o kanaatından döner; Allah'a hamd eder ve o hükme memnun olur; ve o hükmü veren hakime öyle hüküm verdiği için ve başına gelebilecek büyük bir şerri ve belayı o hükümle Allah ortadan

kaldırdığı için Hakime şükreder. Çünkü eğer hakim öyle hüküm vermeseydi, o şer veya o bela o kimse üzerine gelecekti. Böyle durumlar sık sık meydana gelir.

12. Ariflerin amaçları ise, onların hepsi (bilcümle) varoluş içinde zahir ve vaki olan her şeyin ilâhî hikmetin kabzası içinde olduğunu bilirler. Böylece can sıkıntısından ve kızgınlıktan kurtulur; artık bütün işlerini Allah'a teslim ve havale eder, tıpkı Kur'an'da buyrulduğu gibi: «... Ben işimi Allah'a havale ediyorum, çünkü Allah, kullarını çok iyi görendir» (Kur'an, Mü'min, 40/44). İşte, Allah'tan akıl sahibi olan kimse için hikmetin hükmü budur. Böyle bir kimse nimet için (cennet için) (Naim) acele etmek ister; çünkü o kimse ancak bu şekilde ferahlar, rahata erer. Onun durumu böyle olunca, Allah Teâlâ da, çoğu durumlarda, kulların razı olmadığı bir hâl içinde vaki olan bir şeyin hükmü hakkında, o kimseyi o şeyin sırrına erdirir. Çünkü böylece rıza ve hoşnutluğun vaki olduğu her şeyin hikmetini bilir, çünkü bir hikmete razı olan kimse, o hikmetin kendi maksadına uygun olduğunu görür ve öyle razı olur.

13. Çatışma, kavga ve bilgisizlik ise, ancak maksada ve düşünülen, tasarlanan düzene, tertibe uygun olmayan şeylerde ortaya çıkar, çünkü akıl ancak gerçekte vaki olan şeyi kabul etmeyi önerir akıl sahibine; çünkü akıl o şeyin kimden sudur ettiğini bilir. Ancak akıl suretindeki vehme aittir, böyle aksi yönde tercih edilen bir görüş.

14. Haşa! Akıl, Allah'ın tercih etmediği bir şeyi, Allah'a karşı tercih etmekten uzaktır. Allah ise, ancak o anda vaki olanı tercih etmiştir; dolayısıyla, o anda vukua getirdiği şeyi Kendisinden bir hikmet olarak vukua getirmiştir. O anda tuttuğu, vukua getirmediği şeyi de yine Kendisinden bir Hikmet olarak tutmuş, vukua getirmemiştir. O, Hakîmdir, her şeye hükmedendir. O, Alimdir, her şeyi bilendir. Buna göre, ârif olan kimse nezdinde de hakîm olmak alim olmaktan önce gelir. Avam ise, önce alimi, ilim sahibini takdim eder, sonra hakîmi, hikmet sahibini takdim eder. Oysaki, her ikisi de oraya beraber gelmiştir. Görülüyor ki, hakîm özeldir, alim ise geneldir. İşte bu nedenledir ki, her alîm hakîm olamaz; fakat her hakîm alîmdir. Buna göre hikmet çok büyük bir hayırdır, bir meziyettir.

15. Şiir:

Hikmet büyük bir meziyettir, hayırdır

Hikmet parlayan bir dolunaydır

Kimi zaman kendini gizler kimi zaman görünür

Her şeyden haberdar (Habîr) Allah böyle buyurur

Demek ki sen de bize hikmetle kaldın gizli

Demek ki zuhur da hikmetle meydana geldi

Allah doğruyu söyler. Doğru yola o iletir. Abdu'l-Hakîm' ait Hikmet Hazreti'nin bitişiyle otuz ikinci kitap burada son bulmuştur. Hamd olsun Allah'a, sadece O'na!

1. Şiir:

Varoluş içinde O'ndan başkası yoktur; öyleyse O'na bakınız!

Tıpkı benim O'na bakışım gibi: O'ndan ancak O'nu

görürsünüz!

Kim O'na işaret ederse, kuşkusuz o cedel yapar;

Kalbinde yalnızca O'ndan misaller ve benzetmeler taşır.

O olmasaydı, hiçbir göz, varlık (ayn) bakanıyla O'na

bakamazdı

O olmasaydı, hiçbir ağız O'nun adını anamazdı

Öyleyse O'nun hakkında O'nunla hüküm ver; zaten

sen yokluktasın

O'nun üzerinde sıkıca tutun, sabitleş, âlemde (kevn)

O'ndan başkası yok.

Vallahi, eğer Hak Teâlâ'nın varoluşu olmasaydı,

O'nun sözleri âlemin (kevn) varoluşu içinde kabul

edilmezdi, O olmasaydı.

2. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: «Ey Yesribliler (Medine'liler); Artık sizin için duracak bir yer (makam) yok; öyleyse, haydi dönün… » (Kur'an, Ahzab, 33/13). Dolayısıyla, bütün makamları kendinde toplayan biri için bir makam yoktur, tıpkı "Kim nefsini tanırsa, Rabbini tanır" Peygamber sözünün ifade ettiği mana gibi. Ayrıca, "Ufuklarda (yani Allah'ın âyetlerine delâlet eden ufuklarda) ve kendi nefislerinde insanlara âyetlerimizi göstereceğiz" (Kur'an, Fussilet, 41/53) Tanrı Kelâmının ifade ettiği mana gibi. Bu âyetler bir şarta bağlı oldukları (mukayyed) için, delâlet ettikleri şeyleri (medlûl) de bir şarta bağlamaları gerekir, o âyetler onun mutlak özelliğine delâlet etseler bile, çünkü onun mutlak olması da bir nevi şarta bağlanmadır (takyîd); çünkü şarta bağlanma bir temyizdir. Demek ki ariflerin Hak Teâlâ hakkında sahip oldukları bilgi (marifet) hariçteki ve dahildeki âyetlerin görülmesinden (rü'yet) kaynaklanmamaktadır, çünkü o âyetler ya bir mutlaklık (ıtlak) içindeki mukayyede ya da bir mukayyed varlık içindeki mutlaklığa delâlet etmektedirler. Arifler ise, O'nu her şeyin ayn'ı, olarak görmektedirler.

3. Yaratılmış bir varlık (olan Yusuf), kendisi hakkında kötü davrananlara ve akrabalık bağlarını kesenlere şöyle demişti: "Bugün size kınama yok!" (Kur'an, Yusuf, 12/92). Oysaki, akrabalık bağlarını koparark Kendisine karşı kötü davranan kimseye bu şekilde davranmak aslında Hak Teâlâ'ya mahsustur. Dolayısıyla, bu akrabalık bağını koparan kimse, bunu neyi kopardığını bilmeden yaptığından hiç kuşku duymuyoruz, çünkü bu bağ gerçekten kopmaz. Bu akrabalık bağı, nitekim, bizzat devam eden bir şeydir; bu bağ bunu bilen nezdinde devam eder; demek oluyor ki, alimin yanında varolmaya devam eder, cahilin yanında kopar.

4. Her şey, her iş Allah'a döner. Fakat yalancı davaların konusunu teşkil eden şeylerin Allah'a dönmesi hususu, Allah'ın, o şeylere göre, ne ise o hâlinden farklı olması anlamına gelmez. Aksine onun Hüviyeti ne ise odur, ki bu iddialar hâlinde ya O'na ortaklık koşmaya çalışıyorlar ya da her şey, her iş O'na dönmektedir.

5. Buradaki makam yalnızca temyiz içindir. Fakat madem ki sadece Bir Varlık vardır, pekiyi o zaman kimden temyiz olacaktır, kimden ayrılacaktır? Buna göre, bir makam yoktur; aksine bir hüviyyet, bir ehadiyyet vardır ki bunda çok çeşitli suretler vardır. Dolayısıyla, Zeyd, tek bir varlık olarak (ehadiyyü'l-ayn) birdir. Varoluş (vücûd) içinde sadece o olsaydı, o hiçbir şeyden farklı olamazdı, temeyyüz edemezdi, çünkü orada sadece o vardır; ayrıca hiçbir şey de ondan temeyyüz edemezdi, ondan farklı olamazdı, çünkü sen özellikle ancak onu var farz ettin; dolayısıyla başkasından temeyyüz edeceği, ayrılacağı, farklı olacağı bir makam da yoktur onun için, çünkü orada başkası diye bir şey yoktur. Bununla birlikte, onun eli ayağından farklıdır (mütemeyyiz); başı göğsünden, kulağı gözünden farklıdır; yani onun her azası (câriha) öteki azalarından farklıdır. Ayrıca, onun batındaki her kuvveti için de, diğerlerinden farklı bir hüküm, bir fonksiyonu ve diğerleri için aynı olmayan bir mahalli vardır. Demek ki, tek ve aynı bir varlıkta (aynün vahide) suretler birbirinden ayrılır, o varlık için bir temyiz, bir ayrılma ve bir makam yoktur. Buna göre, biz de O'nun için, tıpkı bizden birinin azaları ve kuvvetleri gibiyiz. Biz de O'na aitiz. Peki biz kimden nasıl ayrılacağız, oysa O da bizden ayrılmamaktadır. Böyle olmakla birlikte, daha önce de belirttiğimiz gibi, biz birbirimizden farklıyız. Hükümler (fonksiyonlar) ve makamlar bizim aramıza nisbet edilemezler; bütün bunlar ancak bize nisbet edilebilir. İşte, bu sebepledir ki, "Falan falanı yakaladı. Falan falana doğru yürüdü; falan falanın sözlerini işitti, falan falanı gördü" denilir. Bütün bunlardan hiçbiri bir alete, bir kuvvete ya da bir uzva nisbet edilmez. «Öyleyse, her iş O'na döndürülür» (Kur'an, Hud, 11/123); ve «Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz» (Kur'an, Kasas, 28/70-78).

6. Öyleyse bil ki, makamlardan ancak, Allah'ın kendisine bütün kelimelerin toplamını (cevâmiü'l-kelim); bütün isimlerin ilmini; öncekilerin ve sonrakilerin hepsinin ilmini verdiği Hz. Muhammed'e —salat ve selâm ona olsun— miraşçı olan kurtulabilir. "Bütün av aslanın (el-fere') karnındadır." Öyleyse, kimden, nasıl farklı olabiliriz? çünkü bütün âlem Hz. Muhammed —sallallahu aleyhi ve sellem'in— vârisinde, mirasçısındadır. Aynı şekilde, o mirasçı da bizzat Hz. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'de olduğu gibi. Demek ki, O, kendisi üzerinde makamların icra ettiği hükümden, bıraktığı etkiden kurtulmuştur; tam aksine, şimdi o kendi hükmünü, hâllerin kendisine verdiği imkan oranında,

o makamlar üzerinde icra eder, çünkü her şeyi bilendir (alîm), her şeye hüküm verendir (hakîm).

7. İşte, makamları, ilâhî isimlerin tümü izhar eder. Hakim ancak o isimlerle hüküm verir. Allah'tan başka Hakîm yoktur; O'nun huzurunda söz değişmez, O'nun için söz bir hükümdür, Hak Teâlâ sözle hüküm verir, öyleyse sen de kendisi hakkında hüküm verilene (el-mahkûmü aleyh), kendisiyle hüküm verilene (el-mahkûmü bihî) ve kendisinde hüküm verilene (el-mahkûmü fîhi) ve hüküm verene (el-hakim) iyi dikkat et ki makamlardan kurtulanın, kendisi için bir makam olmayanın kim olduğunu böylece bilesin.

8. "Övülmüş Makam"a (Makamü'l-Mahmûd) gelince, bu makam, Allah Teâlâ'nın övdüğü, sena ettiği makamdır; noksan sıfatlardan münezzeh olan Hak Teâlâ'nın, içerisine Hz. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'i yerleştirdiği bir makamdır; dolayısıyla, bu makam, Allah Resulünün — salat ve selâm onun üzerine olsun— şefaat makamıdır. Kıyamet Gün'ü meleklerin, kendilerine kitap indirilen resullerin ve kitap indirilmeyen peygamberlerin, velilerin ve mü'minlerin sırayla şefaat etmeleri için, ayrıca Hak Teâlâ'nın hiçbir iyilik yapmamış olanları Cehennem'den çıkarması ya da Cennet'e sokması için, Cehennem'de sadece Cehennem ehli olanlar, yani Cehennemlikler kalsın diye, Hz. Muhammed (s.a.s.) şefaat edecektir. Allah onları (Cehennemlikleri) bir sıfat ve bir mizaç üzere bırakır; eğer Allah onları bu mizaçla Cehennem'den çıkarıp Cennet'e soksaydı, onlar bundan azap ve acı duyarlardı ve Cennet'e girmek onlara zarar verirdi, tıpkı gül kokusunun pislik böceğine zarar vereceği gibi. İşte, bu makamda Allah Hz. Peygamber'in isteğine bir karşılık verir. Eğer bu karşılık birden fazla şeyin zuhurunu gerektirirse, o bir şefaattir, bu şey ister çift olsun ister tek olsun; önemli olan, onun birden fazla (zaiden) olmasıdır.

9. "Hâller"e gelince, hâllerden kurtulmaya imkân yoktur. Hâller bizde Allah'ın bir lütfudur, bir bağışıdır. Allah için ise, hâller O'nun Zâtıyla ilgilidir.

Şiir:

Bir hükmü vardır "hâl"in; bizler hükmü altındayız hâllerin

Yalnızca Allah'tır ve insandır oluş (kevn) içinde gözüken

Biz bir ibret içindeyiz; keşke bunu bir akledebilsen

Rahman dışında her şey, bir ibret konusu

Biz, batım yeri batı'da olan yıldızlarız

Ve sadece Güneş ve Ay gözükür

Silinme (ışığı sönme) bizdedir sadece; ve bu

silinmenin yararı var bize

Bunu bilir ancak akıl, fikir sahibi bir kimse

Öyleyse korkma hiçbir şeyden; Rahman dışında

hiçbir şeyin

Gerçek bir varlığı yoktur; ne bir hükmü ne bir eseri

hiçbir şeyin.

Bütün yaratıkların işi O'na döndürülür

Hatta kaza ve kader; hatta hüküm ve karar

Var olan O'dur; O'nda hiçbir zarar yoktur

Yaratıklardaki kötülüğün hiçbir etkisi yoktur

Kötülük O'na ulaşamaz; Yaratıcımız Celâl sahibidir

Elçilerin (peygamberlerin) O'ndan getirdiği haber böyledir.

10. Kim dalâleti ve hidayeti tanırsa, o kimse için, mesafe pek uzun olmaz. O kimse Allah'ın yaratıklarını kendi hâllerine terk etmeyeceğini, boşlukta bırakmayacağını bilir. Ve yine onları ilk yaratılış hâlinde bırakmayacağını

da bilir. Her ne kadar Allah yaratıklarını mutluların menziline indirmemiş olsa bile, hiç kuşkusuz her şeyi kuşatan rahmetiyle yaratıklarını ebedi perdeye (rida), (Allah'ı hiçbir zaman görememe azabına) çarptırmaz. Bunu niçin yapsın ki, Kendisi perdenin aynıdır. Kendisi bu fedakârlık (el-fida) makamındadır ve düşmanın (el-a'dâ) oklarına Kendisini hedef yapmıştır. Dolayısıyla son olarak, ebedi, daima ve sonsuz olarak, daima o rahmet içinde olarak, rahmeti elinde tutar. Rahmet O'nundur! «Allah Teâlâ doğruyu söyler ve doğru yola O iletir» (Kur'an, Ahzab, 33/4).

41. Şiir:

Öyle bir ilimdir İsa ilmi

İnsanlar pek bilmez kadrini

İsa o ilimle diriltiyordu

Yeryüzü kendisine kabir olan kimseyi

Üflemesi denk oluyordu orada

Gaib olan Tanrı'nın İznine ya da Emrine

Kuşkusuz onun gaipte olan

"Lâhut"u onun "sıhr"ıydı

O bir ruhtur, fakat var görünür bir şekli

Sırrını ancak Allah'ın izhar ettiği

İsa ilâhî Hazret gaybından geldi

Fakat o gaybın aydınlığını Allah sildi

Önce saf bir Ruh iken İsa

Sonra yaratıldı ve Allah onu parlattı

Ve onda son buldu O'nun Emri

O onu ödüllendirdi, ona neşe sürur verdi

İşte kim olursa onun gibi

Kuşkusuz Allah artırır onun ecrini

HARFLERİN İLMİNE DAİR

42. Allah seni yardımıyla desteklesin! Bil ki, İsevî ilim harflerin ilmidir (ilmü'l-hurûf). İşte bu nedenledir ki, İsa'ya (ölüyü diriltme özelliği taşıyan) üfleme (en-nefh) verilmiştir. Bu, hayatın ruhu olan ve kalbin en derin yerinden dışarı çıkan "hava"dır. Bu hava, vücudun ağzına doğru, çıkış yolunda kesintilere uğrarsa, duraklamalar yaparsa, bu kesinti veya duraklama yerlerine "harfler" denir. İşte oralarda harflerin varlıkları (a'yan) zuhur eder. Harfler orada birleşirlerse, o zaman manalardaki hissî hayat zuhur eder. İşte, İlâhî Hazret'ten bu âlem için zuhur eden ilk şey budur. Harflerin varlıklarının ademi (yokluğu) hâlinde, bu varlıklar için varoluş açısından, sadece işitme meydana gelir. Zaten bu varlıklar, ademleri hâlinde eğer onlar üzerine ilâhi emir varoluşu taşırsa, kendi zâtlarında, bu ilâhî emri kabule elverişlidirler. Allah onları var etmek istediği zaman onlara "Kün!" (Ol!) der, onlar da hemen oluverirler ve kendi varlıklarında zuhur ederler. İşte, bu varlıkların Allah Teâlâ'dan O'na lâyık olan bir kelâmla idrak ettikleri ilk şey İlâhî Kelâm olmuştur. Sübhanallah!

43. İlk meydana gelen kelime "Kün" kelimesidir. Bu kelime üç harften meydana gelmiştir: Kâf, Vav ve Nûn. Bu harflerin her birinin adı da aynı şekilde üçer harften meydana gelmiştir. Böylece dokuz (9) sayısı meydana gelmiştir. Bunun kare kökü üçtür (3). Tek sayıların ilki budur. İşte dokuzun (9) "kün"den meydana gelmesiyle bütün sayılar meydana gelmiştir. Dolayısıyla, sayılanın (el-ma'dûd) ve sayının (el-aded) varlığı (el-ayn) "Kün"le zuhur etmiştir. İşte, her ne kadar zahirde unsurların terkibi dört ise de, ilk unsurların terkibi üçten meydana gelmiştir. Ancak biri, ilk iki unsurda tekrar edilir. Dolayısıyla, ilk unsurlar üçtür. Kâinat, oluş (el-kevn) "tek"den (el-ferd) var olmuştur, "bir"den değil.

RAHMAN'IN NEFESİNE DAİR

44. Hak Teâlâ bize öğretmiştir ki, doğmuş varlıkların suretlerindeki hayatın sebebi sadece ilâhi üflemedir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: «Onu düzenlediğim zaman (yani onu insan şekline koyduğum zaman) ve ona Kendi Ruhumdan üflediğim zaman, siz (melekler) hemen ona secde edin!» (Kur'an, Hıcr, 15/29; Sad, 38/72). Burada sözü edilen "nefes", Allah'ın kendisiyle insanı dirilttiği ve zuhur ettirdiği "nefes"tir. Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur: «Rahman'ın Nefesi bana Yemen tarafından gelmektedir.» İşte, mü'minlerin kalblerindeki imanın sureti ve şerî hükümlerin sureti bu "rahmanî nefes"le dirilmiştir.

Hz. İsa'ya bu "ilâhî nefha"nın ilmi ve onun nisbeti verilmiştir. İsa, "kabir"de bulunan bir surete ya da kendisinin çamurdan yapmış olduğu bir "kuş" suretine üflüyordu ve o suret, o üflemenin içine ve o havanın içine sirayet eden ilâhi bir izinle diri olarak ayağa kalkıyordu. Eğer o ilâhi iznin o nefese sirayeti olmasaydı, ne olursa olsun asla o "suret" içinde bir hayat olmazdı. Demek ki, İsevî ilim İsa'ya "Rahman'ın Nefesi"nden gelmiştir. İsa aleyhisselâm, üflemesiyle, nefesiyle, "ölü"yü diriltiyordu. İsevî ilim, nefes kendilerine üfürülmüş suretlerin içinde nihayet duruyordu. İşte her varolanın (mevcud) Allah'tan almış olduğu payı bu nefes teşkil eder. Bütün işler O'na ulaşınca, her varlık ancak bununla O'na ulaşır.

İNSANDAKİ İLÂHÎ SIR

45. İnsan, meselâ, Rabbine doğru miraca çıktığı sırada özelliklerden kurtulursa ve yolu üzerinde geçtiği her âlem (kevn) kendisine münasib olan şeyi ondan alırsa, o zaman onda Allah'tan aldığı bu "sır"dan başka bir şey kalmaz. Dolayısıyla o Allah'ı ancak o sırla görür. O'nun kelâmını ancak o sırla işitir. Çünkü Hak Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri ancak bu sırla idrak edilir. Sonunda bu şahıs, o müşahede yerinden tekrar dönünce, miracı sırasında birtakım özelliklerinden kurtulan sureti yeniden eski şeklini kazanınca ve her âlem ondan kendisine münasip olan şeyi aldığı gibi tekrar hepsini ona iade edince —çünkü her âlem kendi cinsinin sınırlarını aşamaz— her şey bu ilâhi "sır" üzerinde toplanır; onun kapsamına girer; artık o insanın sureti o sırla Allah'ın hamdini tesbih eder ve Rabbine hamd eder. Dolayısıyla ondan başkası O'na hamd etmeyi tam bilemez ve O'na tam hamd edemez. Eğer o suret O'nu, bu "sır" tarafından değil de, kendi tarafından hamd etmiş olsaydı, ilâhî feyz, bereket, lütuf ve bağış o "suret" üzerinde gözükmezdi. Demek ki, Allah Teâlâ'nın bütün yaratıklar üzerinde ona bir bağışta bulunduğu kesinlik kazanmıştır. Ayrıca, yaratılmış varlığın Allah için yaptığı, yüceltme ve övgünün, tazim ve senânın da yine bu ilâhi "sır"dan kaynaklandığı kesinlik kazanmıştır. Öyleyse, her şeyde O'nun Ruhu'ndan vardır. Fakat O'ndan (O'nun dışında) hiçbir şey yoktur. Buna göre kendine hamd eden, Kendini tesbih eden yine Hak Teâlâ'nın Kendisidir. Hamd etme ve tesbih etme esnasında bu "suret"e gelen ilâhî iyilik (hayır), minnet, lütuf babındandır, yoksa kevnî bir istihkak babından değildir, yani o suret onu Allah'tan bir bağış olarak alır, yoksa Allah üzerinde yaratılmışın bir hakkı olarak değil. Eğer Hak Teâlâ bunu yaratılmış varlık için bir istihkak yaparsa, bunu Kendine zorunlu kılarak yapar.

46. Kelimeler harflerden meydana gelir, harfler havadan, hava ise, "Rahmanî nefes"ten meydana gelir. Yaratılmış varlıklarda (ekvan), eserler isimlerle gözükür; işte, "İsevî ilim" sonunda oraya varıp dayanır. Sonra, kuşkusuz insan, bu kelimelerle, rahmanî hazretin ona Rahmanî Nefesinden vermesini, ayrıca onda istediği hayatın o nefesle ayakta durmasını sağlar: İş daima bu şekilde döner durur.

İSA RUHULLAH KENDİSİ İÇİN BİZZAT HAYAT OLAN RUH

46-1-Bil ki, ruhların hayatı zâtî bir hayattır. Bu nedenle ruh sahibi ancak ruhu sayesinde diri olmaktadır. Samirî bunu biliyordu. O, Cebrâil'i görünce ve onun ruhunun zâtıyla aynı olduğunu ve onun hayatının zâtî bir hayat olduğunu bilince, ayrıca bastığı her yeri basmasıyla birlikte ve cismen temsil edilen bu suretinin mübaşeretiyle dirildiğini görünce, Cebrâil'in izinden bir avuç dolusu toprak aldı. Bu, Allah Teâlâ'nın Samirî'den bahsederken haber verdiği bir husustur. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: «... Ve o elçinin izinden bir avuç (toprak) aldım. Sonra onu (erimiş mücevheratın içine) attım» (Kur'an, Taha, 20/96). İşte, o, buzağıyı yapıp ona bir şekil verince, o buzağının içine bu avuç dolusu toprağı attı. Bunun üzerine buzağı böğürmeye başladı.

47. İşte, İsa aleyhisselâm, Allah'ın onu isimlendirdiği gibi, bir "Ruh" olduğundan ve Allah onu sabit bir insan suretinde var ettiğinden —öte yandan tıpkı Allah'ın Cebrail'i bir Arabın geçici suretinde yaratışı gibi— bu sebeple İsa aleyhisselâm sadece bir üfleyişle ölüyü diriltiyordu. Sonra, Allah Teâlâ onu Ruhu'l-Kuds'le teyid etmiş, desteklemiştir: Dolayısıyla o, varlıkların kir ve pisliklerinden arınmış tertemiz bir Ruh'la teyid edilmiş olan bir Ruhtur. Bütün bunlardaki asıl temel, "Ezelî, Diri"dir (el-hayyü'l-ezelî) ki bu da Ebedî Hayat'la özdeştir. İki tarafı, yani Ezel ve Ebedi, âlemin vücûduyla ve sonradan var oluşuyla (hudûs) Diri olan (el-hay) Tanrı ayırmıştır. İşte bu ilim âlemin "boy"u (tûl) ile, yani ruhanî âlemle ilgilidir. Bu âlem ise, manalar ve İlâhî Emir âlemidir. Yine bu ilim, âlemin "genişliği" (arz) ile, yani yaratılış, tabiat ve cisimler âlemiyle ilgilidir. Bütün bu âlemlerin hepsi Allah'a aittir. «Biliniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur» (Kur'an, A'raf, 7/54). «Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: Ruh Rabbimin emrindendir» (Kur'an, İsra, 17/85); «Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir!» (Kur'an, A'raf, 7/54).

İşte bu ilim Hüseyin bin Mansur'un ilmidir. Allah ona rahmet etsin!

47-1. Sen bizim yolumuzdan giden birinin harfler hakkında konuştuğunu görürsen ve onun «falan harfin "boy"u bir kulaçtır ya da bir karıştır; "genişliği" de şu kadardır» gibi sözleri, tıpkı Hallac ve daha başkaları

konuştuğunu işitirsen, o kimse “boy” ile, ruhlar âlemindeki fiilini anlatmak istiyordur. Zikredilen bu ölçü miktarı onun yaptığı belirgin bir ayrım olur. Bu ıstılah Hallac’ın koyduğu özel bir teknik terimdir.

“KÜN!” (OL!); İSEVÎ İLİM;HERŞEYİ KAPSAYAN RAHMET

48. Muhakkikler arasından “Kün!” (Ol!) emrinin hakikatini bilen kimseler, “İsevî ilmi” bilirler. Kim onun “himmet”iyle kâinatta bir şey vücuda getirirse, onu ancak bu ilim sayesinde meydana getirir.

48-1. Dokuz (9) sayısı, bu üç harfin “Kün”ün hakikati içinde zuhur edince, sayılabilenler (el-ma’dûdât) arasında, bunlardan dokuz felek zuhur etmiştir. Bu dokuz feleğin tümünün hareketleriyle ve onların yıldızlarının seyriyle de dünya ve dünyadakiler var olmuşlardır. Aynı şekilde, bu dünya ve dünyadakiler onların hareketleriyle tahrip olacaklardır. Bu dokuz felek arasından en yüksek feleğin hareketiyle, içindekilerle birlikte Cennet var olmuştur. Bu en yüksek feleğin hareketi esnasında, Cennette bulunan şeylerin hepsi meydana gelir. İkinci feleğin hareketiyle de, ki bu felek en yüksek felekten sonra gelir, içindekilerle birlikte Cehennem var olmuştur. Ayrıca, Kıyamet; mezardan kalkış, diriliş; haşır neşir, mahşer meydanında toplanma ve dağılma meydan gelmiştir.

49. Bu zikrettiğimiz nedenlerden ötürü, dünya karışmıştır, yani nimetlerle, azaplar azaplar da nimetlerle karışmış vaziyettedir. Yine bu zikrettiğimiz nedenlerden ötürü, Cennet bütünüyle nimettir, Cehennem ise bütünüyle azaptır. Bu karışım (bu dünyadan öte dünyaya intikal eden) varlıklar için son bulacaktır, çünkü ahiret hayatı dünya hayatında olduğu gibi karışımı kabul etmez. İşte, dünya ile ahiret hayatı arasındaki en önemli fark budur. Ancak Cehennem hayatı, yani Cehennemlik olanların hayatı, İlâhi Gazap onlarda son bulunca, sınır ve süre de Allah’ın Gazabını geçen Allah’ın Rahmetine ulaşınca, Rahmet hükmü onlar için yeniden dönecektir; sureti yine aynı suret olarak kalacaktır, değişmeyecektir. Eğer o Rahmetin sureti değişmiş olsaydı, onlar azaba duçâr olurlardı. Böylece, Allah’ın izniyle ve tevliyesiyle, onlar üzerinde önce, en yüksek feleği izleyen ikinci feleğin hareketi, onlarda zuhur eden azap nedeniyle, azabı kabul eden her mahalde onlar aleyhinde hüküm verir. Biz burada “azabı kabul eden her mahalde” dedik; bunun nedeni Cehennemde azabı kabul etmeyen kimselerin de (örneğin Cehennem’in bekçileri gibi) bulunmuş olmasıdır.

50. Cehennem müddetini doldurunca, ki bu müddet kırkbeş bin (45.000) senedir, Cehennem bu müddet zarfında cehennemliklere gerçek bir azap olur, şöyle ki: Cehennem ehli önce Cehennemde devamlı ve kesintisiz bir azaba çarptırılır ve bu azap yirmiüç bin (23.000) sene devam eder. Sonra, Rahman onların üzerine bir uyku gönderir; bu uyku içinde onlar bütün hislerini yitirirler. Bu hususu Allah Teâlâ şöyle beyan etmektedir: «Şu muhakkak ki, kim Rabbine günahkâr olarak varırsa, Cehennem sırf onun içindir. O kimse orada ne ölür ne dirilir» (Kur'an, Taha, 20/74; el-A'lâ, 87/12). Aynı şekilde Cehenneme gidecek olan Cehennem ehli hakkında Hz. Peygamber aleyhisselâm da şöyle buyurmaktadır: «Onlar orada ne ölürler ne de dirilirler.»1 Bu hadis, onların bütün hislerini yitirdikleri vakitlerdeki durumlarını anlatmak istiyor. Bu durum, korkunun şiddetinden ve aşırı acının kuvvetinden dolayı bayılan bu dünyada azap ve işkence gören insanların durumuna benzemektedir. Cehennem ehli böylece bu uyku hâlinde ondokuz bin (19.000) sene kalırlar.

51. Sonra, onlar bu baygınlık hâllerinden (gaşyetihim) uyanırlar ve «Allah onların derilerini başka derilerle değiştirir» (bak: Kur'an, Nisa, 4/56) ve o vaziyette onbeş bin (15.000) sene azap görürler. Sonra, tekrar baygınlık hâline geçirilirler. Bu hâlde onbir bin (11.000) sene kalırlar. Sonra, tekrar o baygınlık hâllerinden uyanırlar. «Onların derileri pişip acıyı duymaz hâle geldikçe, yeniden acıyı duysunlar diye Allah onların derilerini başka derilerle değiştirir» (Kur'an, Nisa, 4/56). Bu vaziyette yedi bin (7.000) sene o çok elemli, çok acı veren azabı tadarlar. Sonra, tekrar üç bin yıl (3.000) boyunca baygınlık hâlinde kalırlar. Sonunda uyanırlar. Bu kez Allah onlara bir lezzet, sevinç, neşe ve rahatlık ihsan eder. Tıpkı yorulup da uyuyan ve dinlenmiş olarak uyanan bir insanın durumu gibi. İşte bu durum «Allah'ın Rahmeti'nin Gazabını geçtiğinden» ve «Rahmetinin her şeyi kapladığından» (Bak: Kur'an, A'raf, 7/156) dolayı böyledir. Dolayısıyla o esnada, Allah'ın Rahmeti onlar için, Allah'ın "El-Vasi'", yani "Rahmet ve ilim bakımından her şeyi kuşatan" (Kur'an, Mümin, 40/7) anlamına gelen isminden türemiş bir hüküm, bir karar olmaktadır. O zaman o varlıklar artık bir acı, bir elem, bir azap duymazlar. Artık bu durum onlar için böyle devam eder; onlar da bu durumdan, bir ganimet gibi hoşlanırlar ve "Biz unutulduk, öyleyse bizlerin durumunun hatırlanmasından korktuğumuz için başka birşey istemiyoruz. Oysaki Allah "Oraya inin, aşağıya! ve Bana konuşmayın! demişti" (Kur'an, Müminun,

23/108) derler. Artık orada seslerini çıkarmazlar, sükût ederler. Tekrar kendilerine yeniden azabın gelmesi korkusu dışında, onlar üzerinde bir korku kalmaz.

52. Onlar üzerinde ebedi olarak devan edecek olan azap, bu kadarıyla korkudur. Bu azap, ruhî bir azaptır, hissî değil. Hatta bazı vakitlerde bunu da unuttukları olur. Onların mutlulukları, hissî azaptan kurtulup rahata ermiş olmalarıdır. Bu da, Allah'ın "her şeyi kuşatan bir rahmet sahibi" olması nedeniyle onların kalblerine koyduğu şeyle olur. Nitekim Allah Teâlâ bununla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: «Siz nasıl unutmuşsanız, Biz de bugün sizi öyle unutuyoruz» (Kur'an, Ahkaf, 45/34). İşte bu hakikatten dolayı onlar artık acıları ve elemleri hissetmedikleri zaman «Biz unutulduk!» derler. Aynı şekilde Allah Teâlâ'nın şu sözü de bununla ilgilidir: «Onlar Allah'ı unuttular; Allah da onları unuttu» (Kur'an, Tövbe, 9/68). «Aynı şekilde bugün de sen unutuluyorsun» (Kur'an, Taha, 20/126), yani "Cehennemin içine terkediliyorsun", çünkü "unutma" (nisyan) terk etmedir. Eğer "tünsâ" şeklinde değil de hemzeyle "tünseü" şeklinde okunursa, o zaman "geciktirme" anlamına gelir.

CEHENNEMDE CEHENNEM EHLİNİN DURUMU

53. Cehennem ehlinin sahip olduğu mutluluk payı, azabın vaki olmamasıdır. Ceza payları ise, azabın bizzat vaki olmasıdır, çünkü Cehennem ehli için, Allah'tan gelen haberler yoluyla hiçbir teminat yoktur. Bununla birlikte, onlar, kimi vakitlerde azabın vuku bulması korkusuna karşı korunurlar: Dolayısıyla bazen, o korkudan on bin (10.000) sene korunurlar. Bazen iki bin (2.000) sene korunurlar. Bazen de altı bin (6.000) sene korunurlar. Ve o kadar zaman geçmedikçe, bu zikredilen miktardan çıkmazlar. O kadar zamanın kendileri için geçmesi gerekir. Allah "Rahman" isminden onlara bir nimet vermek, ihsanda bulunmak istediği zaman, onlar o anda kendilerinin içinde bulundukları duruma ve içinde bulundukları azaptan çıkışlarına, kurtuluşlarına bakarlar. Dolayısıyla bu bakış miktarı kadar nimete kavuşurlar. Bu bakış onlar için bazen bin sene (1.000) devam eder; bazen dokuz bin (9.000) sene devam eder; bazen de beş bin (5.000) sene devam eder. Bu süre daha fazla ya da daha az da olabilir. İşte, Cehennem ehlinin Cehennemdeki durumları hep bu şekilde devam eder gider, çünkü onlar artık oranın sakinleridir. İşte bütün bu anlattıklarımız "Muhammedî makam"dan miras olarak gelen "İsevî ilim" kapsamına girer. «Allah, doğruyu, hakkı söyler! Ve doğru yola O eriştirir» (Kur'an, Ahzab, 33/4).

58. I. MARİFETLER

1. Ruh hakkında bilgiler; ruhun neş'etinin açıklanması; Bu kitapta bu konuda yazdığım şeyler ve benimle onun arasında bulunan sırlar hakkında bilgiler.

2. Bu âlem içinde harflerin ve harekelerin mertebeleri; onların karşılığı güzel isimleri; teşbihin düşündürdüğü kelimeler; ilim, alim ve malum hakkında bilgiler.

3. Hakkın teşbih ve tecsimden tenzih edilmesi hakkında bilgiler.

4. Alemin başlangıcının sebebi ve doğuşu; âlemdeki güzel isimlerin dereceleri hakkında bilgiler.

5. Sadece bir açıdan Bismillahirrahmanirrahim'in sırları hakkında bilgiler.

6.Ruhanî yaratılışın başlangıcı; orada ilk yaratılan kimdir? Kimden yaratılmıştır? Hangi misal üzere yaratılmıştır? Gayesi nedir? Büyük âlemin ve küçük âlemin felekleri hakkında bilgiler.

7. İnsani cisimlerin başlangıcı hakkında bilgiler. Büyük âlemde var olan en son varlık insani varlıktır.

8. Âdem aleyhisselâm'ın kızıl toprağının artıklarından yaratılan yer (el-arz) hakkında; yerdeki acayiplikler, gariplikler; ve "hakikatin yeri" diye adlandırılan şey hakkında bilgiler.

9. Halis ateşten olan ruhların varoluşu hakkında bilgiler.

10. Mülk'ün kısımları hakkında bilgiler; mülkde ilk mevcuttan ilk ayrılan şey; ilk mevcuttan son ayrılan şeyden mülkde en son ayrılan şey; ve her ikisinden ayrılmış şeyin ne ile mamur olduğu; Kralı gelinceye kadar, Allah'ın bu mülk âlemini (memleketi) düzenlemesi; Hz. İsa aleyhisselâm ile Hz. Muhammed aleyhisselâm arasında geçen âlemin derecesi nedir?

11. Ulvi babalarımız ve süfli annelerimiz hakkında bilgiler.

12. Alemin Efendisi Muhammed —Sallallahu aleyhi ve sellem'in— devresi hakkında bilgiler. Kuşkusuz O'nun döneminde, zaman, Allah'ın onu yarattığı günkü şekline dönmüştür.

13. Arş'ın taşıyıcıları hakkında bilgiler; Bunlar: İsrafil, Âdem, Mîkail, İbrahim, Cebrail, Muhammed Rıdvan, Malik'tir, hepsine salat ve selâm olsun.

14. Peygamberlerin sırları ve veliler. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar geçen tüm peygamberlerin ümmetlerinin kutubları hakkında bilgiler. Hiç kuşkusuz kutup, Allah onu yarattığından beri birdir, ölmemiştir, peki onun meskeni nerededir?

15. Nefesler hakkında bilgiler; bunları gerçekleştiren kutublar ve onların sırları hakkında bilgiler.

16. Süfli menziller; kevnî ilimler; Hakk'ı tanımanın başlangıcı; Vetedlerin (evtâd) bilinmesi, Ebdal denilen yedi şahsın bilinmesi; bunlardaki ulvi ruhlardan onları çıkartan kimdir? Onların feleklerinin tertip ve düzeni nasıldır?

17. Kevnî ilimlerin intikali hakkında bilgiler. Ebediyete kadar uzayan ve asli olan ilahi ilimlerden onların nasıl çıktığı hakkında bilgiler.

18. Teheccüd namazı kılanların (el-müteheccidîn) ilmi; onunla ilgili bazı meseleler ve ilimlerin mertebeleri içinde onun yeri ve değeri; ve kevnî vücudda ondan çıkan ilimler hakkında bilgiler.

19. İlimlerin eksilmesinin ve artmasının sebeblerine dair «De ki: Rabbim ilmimi artır!» âyeti ve «Allah, alimlerin sadırlarından ilmi çekip alarak ilmi kabzetmez, fakat alimleri kabzederek ilmi kabzeder» hadisi hakkında yorumlar.

20. İsevî ilim hakkında bilgiler: Bu ilim nereden gelmiştir? Nerede bitmektedir? Keyfiyeti nedir? Âlemin uzunluğuyla (tûl) mı; yoksa genişliğiyle (arz) mi ya da her ikisiyle mi ilgilidir?

21. Üç kevnî ilim hakkında bilgiler; bunların birbiriyle olan ilgileri.

22. Menzil ve menziller hakkında bilgiler; bütün kevnî ilimlerin tertibi.

23. Dokunulmazlığı olan kutublar ve onların dokunulmazlık menzillerinin sırları hakkında bilgiler.

24. Kevnî ilimlerden gelen ve birtakım acayiplikleri içeren şey hakkında bilgiler; bunları âlemden kim hasıl eder; ve onların kutuplarının mertebeleri

hakkında ve iki şeriat (yol) arasındaki ortaklığın (benzerliğin) sırları; Nefeslere (el-enfâs) âşık kalbler hakkında bilgiler; Nefeslerin aslı nedir ve onların menzilleri nereye kadar uzanır?

25. Özel ve uzun ömürlü vedet hakkında bilgiler; Âlemden dört sınıfa özgü olan kutupların sırları; menzilin ve menzillerin sırları; O menzillere âlemden kimler girer?

26. Rumuz ehlinin kutupları hakkında bilgiler; onların sırlarının ve ilimlerinin açıklanması.

27. «Kavuş! Kuşkusuz Ben senin kavuşmanı niyet ettim»in kutupları ayrıca onların sırları hakkında bilgiler. Bu, nuranî âlemin menzillerindendir.

28. «Görmedin mi nasıl…?»ın kutupları hakkında bilgiler.

29. Ehl-i Beyt'e ilhak ettiği "Selman'ın sırrı" hakkında bilgiler; ve ona vâris olan kutuplar ve onların sırları hakkında bilgiler.

30. Rükban (Biniciler) kutuplarının birinci ve ikinci tabakaları hakkında bilgiler.

31. Rükban'ın aslı hakkında bilgiler.

32. Rükban'ın ikinci fırkasından olan idareci kutuplar hakkında bilgiler.

33. Niyyâtiyyîn kutuplar ve sırları ve asıllarının niteliği hakkında bilgiler.

34. Nefesler menzilinde hakikati bulan ve söylediği sırları ayan olan bir şahıs hakkında bilgiler.

35. Yine nefesler menzilinde hakikati bulan (el-muhakkik) bu şahsın öldükten sonraki durumu ve onun sırları hakkında bilgiler.

36. İsevîler hakkında bilgiler; onların kutupları ve asılları hakkında bilgiler.

37. İsevî kutuplar ve onların sırları hakkında bilgiler.

38. Muhammedî makama müttali olan hakkında ve kutuplardan o makama nail olmayanlar hakkında bilgiler.

39. Allah korusun! Hakk Teâlâ bir veliyi makamından kovduğunda o velinin düştüğü menzil hakkında ve o menzille ilgili acayiplikler ve ilâhi

ilimler hakkında bilgiler; ayrıca bu menzilin kutuplarının sırları hakkında bilgiler.

40. Kevnî ilimlerden cüzî bir ilme mücavir bir menzil hakkında bilgiler; o menzilin tertibi, gariplikleri ve kutupları hakkında bilgiler.

41. Gece ehli hakkında bilgiler, onların tabakalarının çeşitli ve farklı oluşu; kutuplarının sırları hakkında bilgiler.

42. Fütüvvet ve fityan (yiğitler) hakkında, onların menzilleri ve tabakaları ve kutuplarının sırları hakkında bilgiler.

43. Vera ehli kutuplardan bir cemaat hakkında bilgiler ve bu makamın umumîliği.

44. Behlüller (behâlîl) hakkında ve behlüllükte (el-behlele) onların önderleri hakkında bilgiler.

45. Hakk'a vasıl olduktan sonra tekrar dönen kimse ve onu döndüren kimse hakkında bilgiler.

46. "Az ilim" (el-ilmü'l-kalîl) ve bunu elde eden salihler hakkında bilgiler.

47. Sırlar hakkında ve süfli menzillerin vasfı ve onların makamları hakkında bilgiler. Arif başlangıçta onu hatırlayarak nasıl rahatlar ve makamının yüksekliğine rağmen ondan nasıl hoşlanır? Onu bu duruma çağırıncaya kadar onun için tecelli eden sır nedir?

48. "Bu şunun için şöyleydi" ifadesi hakkında bilgiler.

49. "Ben Rabbimin Nefesinin Yemen tarafından geldiğini hissediyorum" hadisi hakkında bilgiler. Bu menzil ve bu menzilin adamları hakkında bilgiler.

50. Hayret ve acz adamları hakkında bilgiler.

51. "Rahman'ın Nefesi" menzilinde Hakk'ı, hakikati bulan vera ehli insanlar hakkında bilgiler.

52. Keşf ehlini Gayb hazretinden şehadet âlemine kaçıran sebep hakkında bilgiler.

53. Mürid şeyhi bulmadan önce müridi kendi nefsine ilkâ eden vazifeler ve ameller hakkında bilgiler.

54. İşaretler hakkında bilgiler.

55. Şeytanî havatır hakkında bilgiler.

56. İstikra (tümevarım) hakkında, bunun sağlıklı ve sağlıksız oluşu hakkında bilgiler.

57. İlim tahsili hakkında bilgiler; İstidlal çeşitlerinden bir çeşit olarak ilham ve nefs hakkında bilgiler.

58. Hakk'ı delille ispat eden ilham ehlinin sırları hakkında bilgiler; Kalbe feyz veren ve havatırları ayırt edip onları dağıtan ilâhi ilim hakkında bilgiler.

59. Mevcud ve mukadder zaman hakkında bilgiler.

60.Unsurlar hakkında bilgiler: Ulvî âlemin süflî âlem üzerine olan üstünlüğü ve saltanatı. Bizim şu anda içinde bulunduğumuz bu insanî âlemin vücudu en uzak feleklerin devrelerinden hangi devredeydi? Ve hangi ruhaniyyet bizi oraya baktırmaktır?

61. Cehennem hakkında bilgiler; orada azap görecek mahlukatın en büyükleri ve ulvî âlem hakkında bilgiler.

62. Ateşin mertebeleri hakkında bilgiler.

63. İnsanların dünya ile diriliş (haşır–neşir) arasında berzah'ta kalmaları hakkında bilgiler.

64. Kıyamet ve menzilleri hakkında ve dirilişin keyfiyeti hakkında bilgiler.

65. Cennet hakkında, cennetin menzilleri ve dereceleri ve bu bölümle (bab) ilgili hususlar hakkında bilgiler.

66. Zâhir ve bâtın olarak şeriatın sırrı hakkında bilgiler; hangi isim onu var etmiştir?

67. "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlüllah!" hakkında bilgiler.

68. Taharetin, abdestin sırları hakkında bilgiler.

69. Namazın sırları hakkında bilgiler.

70. Zekatın sırları hakkında bilgiler.

71. Orucun sırları hakkında bilgiler.

72. Haccın sırları hakkında bilgiler; Hacdaki ibadet yerleri (menasik); Allah'ın Evi'nin (Beytûllah) âyetleri; Allah'ın Evi, Kabe'yi tavaf ederken Allah'ın bana tavafın sırları hakkında gösterdiği müşahedeler.

73. Hakk'ı müşahede edenler için inhiraf ve mukabele anında hasıl olan sırların adedi hakkında bilgiler; ayrıca mukabeleden ne kadar insanın döndüğü konusunda bilgiler.

59- II. FASIL: MUAMELELER

74. Tövbe hakkında bilgiler.
75. Tövbenin terk edilmesi hakkında bilgiler.
76. Mücahede hakkında bilgiler.
77. Mücahedenin terk edilmesi hakkında bilgiler.
78. Halvet hakkında bilgiler.
79. Halvetin terk edilmesi hakkında bilgiler.
80. Uzlet hakkında bilgiler.
81. Uzletin terk edilmesi hakkında bilgiler.
82. Firar hakkında bilgiler.
83. Firarın terk edilmesi hakkında bilgiler.

84. Allah korkusu (Takva) hakkında bilgiler.

85. Hicab ve örtü korkusu hakkında bilgiler.

86. Dünyadaki cezaların (el-Hudûd) korkusu hakkında bilgiler.

87. Cehennem (ateş) korkusu hakkında bilgiler.
88. Şer'i usûl hükümlerinin sırları hakkında bilgiler.
89. Genel olarak nafileler hakkında bilgiler.
90. Farzların ve sünnetlerin sırları hakkında bilgiler.
91. Vera' ve sırları hakkında bilgiler.
92. Vera'yı terk etme makamı hakkında bilgiler
93. Zühd ve sırları hakkında bilgiler.
94. Zühdü terk etme makamı hakkında bilgiler.
95. Cûd, kerem ve sehânın sırları, kendi muhtaç olduğu ya da muhtaç olmadığı hâlde karşılık bekleyerek ya da beklemeyerek cömertlik etmek hakkında bilgiler.
96. Susmak ve sırları hakkında bilgiler.

97. Konuşmak (kelâm) ve sırları hakkında bilgiler.

98. Hiç uyumama (sehr) makamı ve sırları hakkında bilgiler.

99. Uyku makamı ve sırları hakkında bilgiler.

100. Korku (havf) makamı ve sırları hakkında bilgiler.

101. Korkuyu terketme makamı ve sırları hakkında bilgiler.

102. Umut (reca) makamı ve sırları hakkında bilgiler.

103. Umudu terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.

104. Hüzün makamı ve sırları hakkında bilgiler.

105. Hüznü terk etme makamı ve bunun sebebi hakkında bilgiler.

106. Açlık makamı ve bunun sebebi hakkında bilgiler.

107. Açlığı terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.

108. Fitne, şehvet, gençlere ve kadınlara muhabbet duyma ve kadınlarla arkadaşlık kurma hakkında bilgiler; mürid ne zaman onlardan arkadaş edinebilir?

109. Şehvet ve irade arasındaki fark hakkında bilgiler. Bizim için dünyada var olan şehvetle, cennette var olan şehvet arasındaki fark hakkında; Lezzetle şehvet arasındaki fark? İştah duyanla iştah duyulanın makamı hakkında bilgiler? İştah duymayanla iştah duyulmayanın makamı? İştah duymayanla iştah duyulanın makamı hakkında bilgiler.

110. Huşû ve hudû' sırlarının makamı hakkında bilgiler.

111. Huşû ve hudû'yu terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.

112. Nefse muhalefet ve bunun sırları hakkında bilgiler.

113. Nefsin maksatları konusunda nefse yardım edenin makamı hakkında bilgiler.

114. Haset ve gıpta etme makamı hakkında bilgiler; övülen ve yerilen haset ve gıptalar hakkında bilgiler.

115. Gıybet hakkında bilgiler; övülen ve yerilen gıybet hakkında bilgiler.

116. Kanaat makamı ve sırları hakkında bilgiler.

117. Açgözlülük ve hırs makamı hakkında bilgiler.

118. Tevekkül makamı ve sırları hakkında bilgiler.

119. Tevekkülü terk etme makamı hakkında bilgiler.
120. Şükür makamı ve sırları hakkında bilgiler.
121. Şükrü terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
122. Yakîn makamı ve sırları hakkında bilgiler.
123. Yakîni terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
124. Sabır makamı ve ayrıntıları ve sırları hakkında bilgiler.
125. Sabrı terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
126. Murakabe ve sırları hakkında bilgiler.
127. Murakabeyi terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
128. Rıza makamı ve sırları hakkında bilgiler.
129. Rızayı terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
130. Kulluk makamı ve sırları hakkında bilgiler.
131. Kulluğu terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
132. İstikâmet makamı ve sırları hakkında bilgiler.
133. İstikâmeti terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
134. İhlas makamı ve sırları hakkında bilgiler.
135. İhlası terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler .
136. Sıdk makamı ve sırları hakkında bilgiler.
137. Sıdkı terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
138. Haya makamı ve sırları hakkında bilgiler.
139. Hayayı terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
140. Hürriyet makamı ve sırları hakkında bilgiler.
141. Hürriyeti terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
142. Zikir makamı ve sırları hakkında bilgiler.
143. Zikri terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
144. Tefekkür (fikir) makamı ve sırları hakkında bilgiler.
145. Tefekkürü (fikri) terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
146. Fütüvvet makamı ve sırları hakkında bilgiler.
147. Fütüvveti terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.
148. Firaset makamı ve sırları hakkında bilgiler.
149. Ahlâk makamı ve sırları hakkında bilgiler.

150. Kıskançlık (el-gayret) makamı ve sırları hakkında bilgiler.

151. Kıskançlığı terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.

152. Velayet makamı ve sırları hakkında bilgiler.

153. İlâhî velâyeti tazammun eden beşerî velayet ve sırları hakkında bilgiler.

154. Melekî velayet makamı ve sırları hakkında bilgiler.

155. Nübüvvet makamı ve sırları hakkında bilgiler.

156. Beşerî nübüvvet makamı ve sırları hakkında bilgiler.

157. Melekî nübüvvet makamı ve sırları hakkında bilgiler.

158. Risalet makamı ve sırları hakkında bilgiler.

159. Beşeri risâlet makamı ve sırları hakkında bilgiler.

160. Melekî risâlet makamı ve sırları hakkında bilgiler.

161. Sıddık iyyetle nübüvvet arasında bulunan makam, kurbet makamı ve sırları hakkında bilgiler.

162. Yoksulluk (fakr) makamı ve sırları hakkında bilgiler.

163. Zenginlik makamı ve sırları hakkında bilgiler.

164. Tasavvuf makamı ve sırları hakkında bilgiler.

165. Tahkik makamı ve muhakkikler hakkında bilgiler.

166. Hikmet makamı ve hekimler (hükemâ) hakkında bilgiler.

167. Kimyaü's-saadet makamı ve sırları hakkında bilgiler.

168. Edeb makamı ve sırları hakkında bilgiler.

169. Edebi terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.

170. Sohbet makamı ve sırları hakkında bilgiler.

171. Sohbeti terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.

172. Tevhid makamı ve sırları hakkında bilgiler.

173. Tesniye (ikilik) makamı —ki bu şirktir— ve sırları hakkında bilgiler.

174. Sefer makamı —ki bu seyahattir— ve sırları hakkında bilgiler.

175. Seferi terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.

176. Ölüm anında tasavvuf ehlinin (el-kavm) makamlarına göre olan hâlleri hakkında bilgiler.

177. Marifet makamı ve bu konuda sufîlerle muhakkikler arasındaki ihtilaflar hakkında bilgiler.

178. Muhabbet makamı ve sırları hakkında bilgiler.

179. Dostluk (el-hullet) makamı ve sırları hakkında bilgiler.

180. Şevk ve iştiyak makamı ve sırları hakkında bilgiler.

181.Büyüklere (şüyûh) hürmet makamı ve onların gönüllerini alma hakkında bilgiler.

182. Sema' (musiki) makamı ve sırları hakkında bilgiler.

183. Sema'yı terk etme makamı ve sırları hakkında bilgiler.

184. Kerametler makamı hakkında bilgiler.

185. Kerametleri terk etme makamı hakkında bilgiler.

186. Harikulâdelikler makamı ve sırları hakkında bilgiler.

187. Mucize makamı hakkında bilgiler. Bu mucize fiili hâllerin ihtilafından dolayı kendisi için mucize olan kimse için, nasıl olur da keramet olur?

188. Rüya makamı hakkında bilgiler. Rüyalar müjdelerdir.

189. Salikin sureti hakkında bilgiler.

60. III. FASIL: HALLER

190. Yolcu ve hâlleri hakkında bilgiler.

191. Yolculuk (sefer) ve yol hakkında bilgiler.

192. Hâl hakkında, sırları ve hâl adamları hakkında bilgiler.
193. Makam ve sırları hakkında bilgiler.
194. Mekân ve sırları hakkında bilgiler.
195. Şathiyyat ve sırları hakkında bilgiler.

196. Talihler (tavali') ve sırları hakkında bilgiler.

197. Bir düşünceye dalıp gitme (zehab) ve sırları hakkında bilgiler.

198. Nefes ve sırları hakkında bilgiler.
199. Sır ve sırları hakkında bilgiler.
200. Vasl ve sırları hakkında bilgiler.
201. Fasl ve sırları hakkında bilgiler.
202. Edep ve sırları hakkında bilgiler.
203. Riyazet ve sırları hakkında bilgiler.

204. Süslenme (tahallî) ve sırları hakkında bilgiler.

205. Yalnız kalma (takhallî) ve sırları hakkında bilgiler.

206. Tecelli ve sırları hakkında bilgiler.
207. İllet ve sırları hakkında bilgiler.

208. Kalbin Allah'a yönelmesi (inziac) ve sırları hakkında bilgiler.

209. Müşahede ve sırları hakkında bilgiler.
210. Mükâşefe ve sırları hakkında bilgiler.

211. Lâyihalar (Levâih) ve sırları hakkında bilgiler.

212. Telvin ve sırları hakkında bilgiler.

213. Kıskançlık (el-gayret) ve sırları hakkında bilgiler.

214. Hayret ve sırları hakkında bilgiler.
215. Latife ve sırları hakkında bilgiler.

216. Fetihler (Fütûh) ve sırları hakkında bilgiler.

217. Damga (el-vesm) ve resim (er-resm) ve sırları hakkında bilgiler.

218. Kabz ve sırları hakkında bilgiler.
219. Bast ve sırları hakkında bilgiler.
220. Fenâ ve sırları hakkında bilgiler.
221. Bekâ ve sırları hakkında bilgiler.
222. Cem ve sırları hakkında bilgiler.
223. Tefrika ve sırları hakkında bilgiler.

224. Velinin meydan okuması (aynü't-tahkîm) ve sırları hakkında bilgiler.

225. Fazlalıklar (zevâid) ve sırları hakkında bilgiler.

226. İrade ve sırları hakkında bilgiler.
227. Murad hâli ve sırrı hakkında bilgiler.
228. Mürid ve sırları hakkında bilgiler.
229. Himmet ve sırları hakkında bilgiler.
230. Gurbet ve sırları hakkında bilgiler.
231. Mekr ve sırları hakkında bilgiler.
232. Istılâm ve sırları hakkında bilgiler.
233. Rağbet ve sırları hakkında bilgiler.

234. Korku (Rehbet) ve yılgınlık ve sırları hakkında bilgiler.

235. Vecd hâli gösterme (Tevâcüd) ve sırları hakkında bilgiler.

236. Vecd ve sırları hakkında bilgiler.

237. Varoluş (vücûd) hakkında bilgiler.

238. Vakit ve sırları hakkında bilgiler.

239. Heybet ve sırları hakkında bilgiler.

240. Üns ve sırları hakkında bilgiler.

241. Celâl ve sırları hakkında bilgiler.

242. Cemal ve sırları hakkında bilgiler.

243. Kemal hakkında bilgiler. Bu, itidaldir; a'raftır; aynı şekilde demir surdur; ayrıca, insanın üzerinde bulunan vasıfları etkisinden tecrid olmaktır.

244. Gaybet ve sırları hakkında bilgiler.

245. Huzur ve sırları hakkında bilgiler.

246. Sarhoşluk hâli (Sekr) ve sırları hakkında bilgiler.

247. Ayıklık hâli (Sahv) ve sırları hakkında bilgiler.

248. Zevk ve sırları hakkında bilgiler.

249. İçme (Sürb) ve sırları hakkında bilgiler.

250. Kanma (Reyy) ve sırları hakkında bilgiler.

251. İçen kimse için kanma olmaması ve sırları hakkında bilgiler.

252. Mahv ve sırları hakkında bilgiler.

253. İsbat ve sırları hakkında bilgiler.

254. Örtme (Setr) ve sırları hakkında bilgiler.

255. Yok etme (mahk) ve mahkın mahkı hakkında bilgiler.

256. Aydınlıkta yürümek (ibdâr) ve sırları hakkında bilgiler.

257. Muhadara ve sırları hakkında bilgiler.

258. Lem'alar ve sırları hakkında bilgiler.

259. Hücum ve kalbe doğan ani bilgiler (bevâdih) hakkında bilgiler.

260. Yakınlık (Kurb) ve sırları hakkında bilgiler.

261. Uzaklık (Bu'd) ve sırları hakkında bilgiler.

262. Şeriat hakkında bilgiler.
263. Hakikat hakkında bilgiler.
264. Havâtır hakkında bilgiler.
265. Vârid hakkında bilgiler.
266. Şahid hakkında bilgiler.
267. Nefs hakkında bilgiler.
268. Ruh hakkında bilgiler.

269. İlme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, hakka'l-yakîn hakkında bilgiler.

61. IV. FASIL: MENZİLLER

270. Münacât-ı Muhammediyye'den Kutbun ve iki imamın menzili hakkında bilgiler.

271. Münacât-ı Muhammediyye'den "Gece vakti Allah'ı zikreden Allah ehli sabah vakti Allah'ı hamd eder"in menzili hakkında bilgiler.

272. Tevhid'in tenzihi menzili hakkında bilgiler.

273. Musa makamından heva ve nefs uğruna helak olma menzili hakkında bilgiler.

274. Musa makamından ecel-i müsemma hakkında bilgiler.

275. Musa makamından putlardan (evsan) yüz çevirme (teberri) menzili hakkında bilgiler.

276. Muhammed makamından havuz ve sırları hakkında bilgiler.

277. Musa makamından yalan ve cimrilik menzili ve sırları hakkında bilgiler.

278. Musa ve Muhammed makamından ülfet menzili ve sırları hakkında bilgiler.

279. Muhammed makamından itibar menzili ve sırları hakkında bilgiler.

280. Musa makamından "Benim malım" (Malî) menzili ve sırları hakkında bilgiler.

281. Muhammed hazretinden Cem makamı olan "Zamm"ün ve "vahid"in ikamesi menzili hakkında bilgiler.

282. Musa hazretinden ölüyü ziyaret ve sırları hakkında bilgiler.

283. Muhammed hazretinden kırıcıların (kavâsım) menzili ve sırları hakkında bilgiler.

284. Muhammed hazretinden şerefli yürüyüş yarışları (el-müracâtü'ş-şerife) menzili ve sırları hakkında bilgiler.

285. Cansız varlıkların (Cemad) münacâtı menzili hakkında bilgiler; kim bu menzilde bulunursa, Muhammed ve Musa hazretinin yarısını elde etmiş olur.

286. Muhammed hazretinden kendisine "Ol!" denilen, fakat inat eden ve "Olmayan" kimsenin menzili hakkında bilgiler.

287. Muhammed hazretinden Samed olan Allah'ın tecellisi menzili ve sırları hakkında bilgiler.

288. Musa hazretinden ilk tilâvet menzili hakkında bilgiler.

289.Musa hazretinden bir ilmin kendisine takaddüm ettiği ümmi ilim menzili hakkında bilgiler.

290. Musa hazretinden nimetlerin takriri menzili hakkında bilgiler.

291. Muhammed hazretinden dördüncü felek olan zamanın sadrı menzili hakkında bilgiler.

292. Musa hazretinden gayb âlemiyle şehadet âleminin ortaklığı menzili hakkında bilgiler.

293. Musa hazretinden şehadet âleminin varoluş (vücûd) sebebi ve gayb âleminin zuhur sebebi menzili hakkında bilgiler.

294. Musa hazretinden el-Muhammedî el-Mekkî menzili hakkında bilgiler.

295. Muhammed hazretinden şerefli sayılar (el-a'dâd el-müşerrefe) menzili hakkında bilgiler.

296. Musa hazretinden saadet ehlinin sıfatlarının şekâvet ehline intikali menzili hakkında bilgiler.

297. Muhammed hazretinden yüce makamda Âdem'in çamurunun tesviyesine övgü menzili hakkında bilgiler.

298. Muhammedî hazretlerde ulvî âlemi hatırlama (zikretme) menzili hakkında bilgiler.

299. Muhammedî hazretde, süryani makamdan mü'minlerin azabı menzili hakkında bilgiler.

300. Muhammedî hazretlerde ulvî âlemin bölümlere ayrılmasının sebebinin menzili hakkında bilgiler.

301. Azap ehli ve nimet ehli arasında taksim edilmiş kitabın menzili hakkında bilgiler.

302. Yüce âlemin gittiği ve sufli âlemin var olduğu menzil hakkında bilgiler.

303. Muhammed hazretinde Cebrail'e özgü durumda olan arifin menzili hakkında bilgiler.

304. Musevi makamda zenginliği fakirliğe teşvik; İsevi makamda fakirliği zenginliğe teşvik menzili hakkında bilgiler.

305. Muhammed hazretindeki insanların kalblerindeki hâllerin eşanlamlılığı menzili hakkında bilgiler.

306. Musa hazretindeki mele-i a'lanın husumeti (ihtisam) menzili hakkında bilgiler.

307. Musa hazretinde duran Muhammedî'nin üzerine meleklerin inişi menzili hakkında bilgiler.

308. Muhammed hazretinde küllî âlemin karışması (ihtilaf) menzili hakkında bilgiler.

309. Muhammed hazretinde Melamiye menzili hakkında bilgiler.

310. Musa hazretinde ruhani çınlamalar (salsala) menzili hakkında bilgiler.

311. Muhammed hazretinde gaybî ihtisasın başlangıçları menzili hakkında bilgiler.

312. Muhammedî hazretle velilerin kalblerine vahyin inişinin ve bu esnada onların şeytandan korunuşunun keyfiyeti menzili hakkında bilgiler.

313. Muhammedî hazrette ağlamanın, inlemenin menzili hakkında bilgiler.

314. Muhammedî hazrette meleklerin, peygamberlerin ve velilerin yolları arasındaki farklar menzili hakkında bilgiler.

315. Muhammedî gaybette azabın gerekliliği menzili hakkında bilgiler.

316. Musevî hazrette Kasimîlerin ilahî ilkâ ile levh-i mahfuz'a nakşedilmiş sıfatları hakkında bilgiler.

317. İbtilâ ve bereketleri menzili hakkında bilgiler. Bu menzil, Kutbun solunda duran imamın menzilidir. Bu menzil, Becaye'de bulunan, Allah rahmet etsin, Ebu Medyen'in menzilidir.

318. Nefsî isteklerle Muhammedî şeriatın neshi hakkında bilgiler. Allah bizi ve seni bundan korusun, bizi affetsin!

319. Şeriatın vecihlerinden herhangi bir vechin (kaydın) bir diğer vecihle nefsin serbest bırakılması (serah) menzili hakkında bilgiler. Tevekkül yoluyla, rızkı celbeden sebebin terk edilmesi de rızkı celbeden bir sebeptir; bu sıfatla nitelenen bir kimse de sebeplerin bağından dışarı çıkmış sayılmaz.

320. İki kabzanın tesbihi ve temyizi menzili hakkında bilgiler.

321.Gayb âlemiyle şehadet âleminin arasını ayıran kimsenin menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedi hazrettendir.

322. Hakkı halkla satan kimsenin menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî hazrettendir.

323. Bir müjdecinin müjdelenen kişiye verdiği müjde menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî hazrettendir.

324. Bazı ilâhî vatanlarda erkeklerle kadınların birlikte toplanmaları menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî hazrettendir.

325. Muhammedî Hazrette Kur'an menzili hakkında bilgiler.

326. Mühavere ve münazaa menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî ve Musevî hazrettendir.

327. Muhammedî hazrette müd (kuru yiyecek ölçeği) ve yarım ölçek menzili hakkında bilgiler.

328. Erime esnasında (ınde's-sebk) mürekkep şeylerin basit şeylere gidişi menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî hazretlerdendir.

329. Belâya doğru nimetler ve mahrumluk (el-ferağ) menzili hakkında bilgiler.

330. Hilâlden ve dolunaydan ayrı olarak ay menzili hakkında bilgiler, bu menzil Muhammedî hazrettendir.

331. Rüya ve rüyayı gören (ri'ya) ve ikisi üzerindeki kuvvet; yükseliş alçalış ve kabul etme (telakki) ve nazlanma (tedelli) menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî hazrettendir.

332. Muhammedî makamların ehli için ilâhi muhafızlık (koruyuculuk) menzili; bu menzil Musevî hazrettendir.

333. "Eşyayı senin sebebinden yarattım; seni de Benim sebebimden yarattım, öyleyse, Benim sebebimden yarattığım şey senin sebebinden yarattığım şeyin içinde seni küçültmesin", menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî hazretlerdendir.

334. Ma'dumun tahdidi menzili hakkında bilgiler; bu menzil Musa hazretindendir.

335. Kardeşlik (uhuvvet) menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammed hazretindendir.

336. Kutup için bitki (nebat) satın alma menzili hakkında bilgiler; Bu menzil Muhammed hazretindendir.

337. Hz. Muhammed —sallallahu aleyhi ve sellem'in— bazı âlemlerle olan menzili hakkında bilgiler; bu menzil Musa hazretindendir.

338. Sevik (kavut) savaşları ve sırları menzili hakkında bilgiler; bu menzil Musa hazretindendir.

339. Muhammedî hazretten yardım isteyen (istimdad) hakikatin huzurunda şeriatın diz çökmesi menzili hakkında bilgiler.

340. Allah Resûlü'nün İbn Sayyad için kendisinden gizlendiği menzil hakkında bilgiler (Dühan sûresi); bu menzil Musa hazretindendir.

341. Sırlarda taklit menzili hakkında bilgiler; bu, Musa hazretindendir.

342. Vahiy hazretlerinden tek bir hazretin topladığı üç sırdan ayrılmış iki sır menzili hakkında bilgiler; bu, Musa hazretindendir.

343. Bütün mülkün hamd hazretinden vahyin tafsîlindeki iki sır menzili hakkında bilgiler.

344. Mağfiret sırlarından iki sır menzili hakkında bilgiler; bu, Muhammed hazretindendir.

345. Dinde ihlasın sırrı hakkında bilgiler; bu menzil Muhammed hazretindendir.

346. Bazı ariflerin doğru söylediği ve bu menzilin yanından onu üzerinde nurunun nasıl dizildiğini gördüğü sır menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî hazrettendir.

347. Allah Teâlâ katında ilk saf menzili; İlâhi Şek (eş-şekkü) ve Hayber fethi ve o günde inen sırlar hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî hazretindendir.

348. Topluluk (el-cem'u) kalbinin sırlarından iki sır ve varoluş menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammed hazretindendir.

349. Kapıların açılması ve kapatılması ve her ümmetin yaratılışı menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammed hazretindendir.

350. İstifhamî tecellî ve manalardan örtünün kaldırılması menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî hazretten "Rab" ismindedir.

351. Nefisler ve ruhların sıfatlardaki ortaklığı menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî kıskançlık (el-gayret) hazretinden, "Vedûd" ismindendir.

352. Resimle ve düşünceyle yapılan tılsımın üç sırrı hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî inişler (tenezzülât) hazretindendir.

353. Sebebin bilinmesini ve hakkın ödenmesini işaret eden, hikmetle yapılan üç tılsımın menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî hazrettendir.

354. En uzak süryani menzili hakkında bilgiler; bu menzil Musa hazretindendir.

355. Sonradan doğmuş (müvellede) yollar menzili; ibadet yeryüzü ve onun genişliği hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî hazrettendir.

356. Gizlenmiş (müketteme) sırlar menzili; ilâhi edepteki garbî sır ve nefsî vahiy; bu menzil Muhammedî hazrettendir.

357. İlâhî hazretten dört ayaklı hayvanlar (behâim) menzili ve Musevî iki sır altındaki üstünlükleri (kahr).

358. Çeşitli nurların üç sırrı; nurlar, kaçış, korkutma ve haberlerin doğruluğu hakkında bilgiler; bu menzilden bir şiir söyledim; ona halvete girdiğimde nail oldum; bu menzil en acayip menzillerden ve nurlardandır.

359. "Seni kastediyorum ey komşu kadın, işit" menzili hakkında bilgiler; bu menzil işin (emr) tefriki ve gizlilikteki (el-ketm) keşif sureti menzilidir; bu menzil Muhammed hazretindendir.

360. Övülmüş karanlıklar ve gözle görülmüş (meşhûde) nurlar menzili; ve "ehl-i beyt"den olmayanın "ehl-i beyt" ile karışması hakkında bilgiler; bu menzil Muhammed hazretindendir.

361. Takdirde Hak Teâlâ ile birliktelik (iştirak) menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammed hazretindendir.

362. İki secde menzili: Bütünün ve parçanın secdeleri —ki bunlar kalbin ve yüzün secdeleridir— ve bundaki sırlar hakkında bilgiler; bu menzil Muhammed hazretindendir.

363. Arifin kendisini tanımayan bir kimseyi, bilmeye gücünün yetmediği şeyleri ona öğretmesi için, kendinden daha aşağıda olan bir kimseye göndermesi menzili ve yaratıcının oyun ve eğlenceden tenzih edilmesi hakkında bilgiler; bu menzil Muhammed hazretindendir.

364. Tılsımın iki sırrı ve ilâhi kıskançlık (el-gayret) hakkında bilgiler; kim bu iki sırrı bilirse, dünyada ve ahirette rahata erer; bu menzil Muhammed hazretindendir.

365. Makamı ve hâli varlıklar üzerine gizli kalan kimseye "Rahmet hazreti"nde bitişen tılsım sırları hakkında bilgiler. Bu menzil Muhammed hazretindendir.

366. Allah Resûlünün —sallallahu aleyhi ve sellem— ahir zamanda gelecek olan Mehdi'nin vezirleri menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammedî hazrettendir.

367. Kabul edenlerin az olması ve akılların anlamakta güçlük çekmesi nedeniyle muhakkiklerden sadece birinin keşfettiği beşinci tevekkül menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammed hazretindendir.

368. "Geldi" ve "Gelmedi" menzili hakkında bilgiler; sadece emir hazreti ve devamlı olarak kendisine vahyedilen âlem sınıfları; ve ondaki sırlar hakkında bilgiler; bu menzil Muhammed hazretindendir.

369. Cömertlik hazinelerinin anahtarları ve gayb âleminde şehadet âleminin gayb âleminden etkilenmesi menzili hakkında bilgiler. Bu menzil Muhammed hazretindendir.

370. Varoluş sırlarından bir sırrın ve iki sırrın artması ve değişmesi menzili hakkında bilgiler; bu menzil Muhammed hazretindendir.

371. Ana levha ile ilgili bir sır ve üç sır menzili hakkında bilgiler. Bu menzil Muhammed hazretindendir.

372. Bir sır ve iki sır menzili; senin olmayan şeyle senin üzerine senin övgün (senaük); ve Hakk'ın bir mana için bunda sana karşılık vermesi hakkında bilgiler. Bu menzil Muhammed hazretindendir.

373. Hikmet suyu üzerinde zuhur etmiş üç sır menzili hakkında bilgiler. Onun terkibi Tanrı'nın inayetiyle âlemin üzerine üstün kılınmıştır ve âlemin bekâsı, her ne kadar sureti değişse de ebedilerin ebedisidir.

374. Rüya ve rüyayı gören menzili ve Rab hazretinde eşyanın geçmiş hâlleri (sevâbık); hiç kuşkusuz mü'minler için bir derece olduğu gibi, kâfirler için de bir derece vardır. Her taifenin gelişi (kudûmû) derecesine göredir ve adalet ve fazilet bakımından imamıyla birlikte gelir. Bu menzil Muhammed hazretindendir.

375. Hayalî benzetme (tedahî) ve hakikatler âlemi ve birbirine karışması (imtizac); bu menzil Muhammed hazretindendir.

376. Hüküm hazretinden dostlarla düşmanlar arasını birleştiren menzil hakkında bilgiler. Ve gayb âleminin birbirleriyle vuruşması (mukâraa). Bu menzil bin makamı içerir. Bu menzil Muhammed hazretindendir.

377. Kayyumiyye secdeleri; sıdk, mecd, inci ve sureler menzili. Bu menzil Muhammed hazretindendir.

378. Hayvanlar topluluğu ve sayma menzili; üç ulvi sır, sonrakinin öne geçişi; öncekinin sona kalışı hakkında bilgiler. Bu menzil Muhammed hazretindendir.

379. Çözülme ve donma menzili; iyilik ve kötülük ve ihbar suretinde duanın neşeti hakkında bilgiler. Bu menzil Muhammed hazretindendir.

380. "Âlimler peygamberlerin mirasçılarıdır" menzili hakkında bilgiler. Bu menzil Muhammed hazretindendir.

381. Tevhid ve cem' menzili hakkında bilgiler. Bu menzilin Refref'le ilgili beşbin makamı vardır; ve bunun en mükemmel müşahede yerini ayın ortasında ya da ayın sonunda onu müşahede eden kimse müşahede eder. Bu menzil Muhammed hazretindendir.

382. Mühürler, ilâhi düğünler ve dilsiz sırlar menzili hakkında bilgiler. Bu menzil Musa ve Muhammed hazretindendir.

383. Azametleri toplayan azamet menzili hakkında bilgiler; Bu menzil Muhammed ihtisası hazretindendir.

62.V. FASIL: MÜNAZELELER

384. Hitapla ilgili münazeleler hakkında bilgiler. Bu, Allah Teâlâ'nın «Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla ya da bir perde arkasından konuşur» (Kur'an, Şûra, 42/51).

385. Kim küçük düşürülürse, yenilir ve kim küçük düşürülmek istenirse ona engel olunur, münazelesi hakkında bilgiler.

386. «Biz ona şahdamarından daha yakınız» (Kur'an, Kâf, 50/16) münazelesi ve beraberliğin neredeliği hakkında bilgiler.

387. "Kibriya ile ilgili ilâhi tevazu" münazelesi hakkında bilgiler.

388. Kul, Hak Teâlâ'dan ne istediğini açıkça belirtmeksizin yükseldiğinde, kul nezdinde bilinmeyen, meçhul bir münazele hakkında bilgiler.

389. "Sen varlığını bana ver, ben de varlığımı sana vereyim," münazelesi hakkında bilgiler.

390. "Bir şeyin zamanı, onun varoluşudur; ancak, ne var ki, Benim için bir zaman yoktur ve yine ne var ki, senin için de bir zaman yoktur. Öyleyse, sen Benim zamanımsın, Ben de senin zamanınım" münazelesi hakkında bilgiler.

391. İstek sahibi insanların (ricalü's-süâl) üzerinde sabitleşemedikleri akışkanlık mesleği münazelesi hakkında bilgiler.

392. "Kim merhamet ederse, Biz de ona merhamet ederiz; kim merhamet etmezse, Biz ona önce merhamet ederiz, sonra ona kızarız ve onu unuturuz" münazelesi hakkında bilgiler.

393. Kim korktuğu bir görüntü (rüyet) yanında durursa, helak olur, münazelesi hakkında bilgiler.

394. Kim teeddüp ederse, vasıl olur; kim vasıl olursa, edepsiz olsa bile, artık geri dönmez, münazelesi hakkında bilgiler.

395. "Kim benim hazretime girerse ve hayatı onun üzerinde kalırsa, dostunun ölümünde onu sabırlı kılmak benim üzerime bir görevdir" münazelesi hakkında bilgiler.

396. “Kim marifetleri ve ilimleri toplarsa, bunlar Onunla Benim aramda bir perdedir” münazelesi hakkında bilgiler.

397. «Ona ancak güzel sözler yükselir (ulaşır); onları da Allah’a salih amel yükseltir (ulaştırır)» (Kur’an, Fatır, 35/10) münazelesi hakkında bilgiler.

398. “Kim insanlara vaaz ederse, o Beni tanımaz; fakat kim onlara Beni hatırlatırsa, ancak o kimse Beni tanır” münazelesi hakkında bilgiler.

399. “Kim ona dahil olursa, boynu vurulur, fakat ancak ona dahil olan kimse baki kalır” menzili münazelesi hakkında bilgiler.

400. “Kim Benim için zâhir olursa, Ben onun için bâtın olurum; kim Benim haddim yanında durursa, Ben onun üzerine doğarım” münazelesi hakkında bilgiler.

401. Ölü ve diri, her ikisi için de Benim “rü’yet”ime, görülmeme bir imkân yoktur, münazelesi hakkında bilgiler.

402. Kim bana galip gelmeye çalışırsa, Ben ona galip gelirim; Ben kime galip gelmeye çalışırsam, o Bana galip gelir. Öyleyse, barışa yönelmek daha evlâdır, münazelesi hakkında bilgiler.

403. Benim için kulumun üzerinde bir hüccet yoktur: “Ben kullarımdan birine “Yapmadın mı?” dediğimde, o Bana “Sen yaptın!” der. Fakat, öncelik daha öncedir ve değiştirme de olmaz, münazelesi hakkında bilgiler.

404. Kim raiyyesine, idaresi altında bulunanlara, sert davranırsa, mülkünü helak etmeye çalışmış olur. Kim onlara yumuşak davranırsa, mülkünde kral olarak kalır. Kölelerinden bir köle öldüren her efendi, efendiliğinden bir efendilik öldürmüştür, ancak Ben hariç. Öyleyse, bunu iyi düşün, münazelesi hakkında bilgiler.

405. Kim gönlünü Benim Evim yaparsa, ve Benim dışımdakilerden gönlünü boşaltırsa, o kimseye verdiğim şeyleri hiç kimse bilemez. O gönülü “Beytü’l-ma’mur”a benzetmeyiniz, çünkü o ev Benim Evim değil, meleklerimin evidir; bu nedenle Ben dostumu oraya yerleştirmem. Oysaki, Yeryüzüm ve Gökyüzüm Bana dar geldiği zaman, Beni içine alan kulumun gönlü, Benim Evimdir, münazelesi hakkında bilgiler.

406. Benden hiçbir zaman bir şey için bir şey zuhur etmez, zuhur etmesi gerekmez de, münazelesi hakkında bilgiler.

407. Göz açıp kapayacak kadar bir zamandan daha kısa bir zaman içinde Benden çalınan şey hakkında: Eğer sen Benden başkasına bakarsan, bu bana bir zaaf getirmez; fakat seni zaafa uğratır, münazelesi hakkında bilgiler.

408. Cumartesi günü münazelesi hakkında bilgiler: "O gün bağladığın ciddiyet senden çözülür; âlem Benden fariğ olur; Ben de âlemden kurtulurum" münazelesi hakkında bilgiler.

409. İsimlerin senin üzerinde bir perdedir (hicab). Eğer sen o perdeleri kaldırırsan, ancak o zaman Bana ulaşırsın, münazelesi hakkında bilgiler.

410. «Hiç kuşkusuz en son varış Rabbinedir» (Kur'an, Necm, 53/42). Öyleyse, bu Rabbi yüceltiniz ki mutlu olasınız, münazelesi hakkında bilgiler.

411. "Nerdeyse ateşe girmeyecekti; ve kitap ona üstün gelir ve o, ateşe girer. Öyleyse, Kitaptan korkunuz ve Benden korkmayınız, çünkü Ben ve siz aynıyız", münazelesi hakkında bilgiler.

412. Kim benden yana olursa, zelil olmaz ve hiçbir zaman rezil rüsvay olmaz, münazelesi hakkında bilgiler.

413. Kim Beni sorarsa, kazamdan dışarı çıkmaz; kim Beni sormazsa, o da kazamdan dışarı çıkmaz, münazelesi hakkında bilgiler.

414. Biz ancak bir perdeyle görülürüz, münazelesi hakkında bilgiler.

415. Kim Bana dua ederse, kulluk hakkını eda etmiş olur; Kim kendisine adaletli, insaflı davranırsa, Bana adaletli, insaflı davranmış olur, münazelesi hakkında bilgiler.

416. Kalb gözü münazelesi hakkında bilgiler.

417. Ecrini Allah'tan alacak kimse menzilesi (derecesi, rütbesi) hakkında bilgiler.

418. Anlaşılamayan ve kendisine hiçbir şeyin ulaşamadığı kimsenin münazelesi hakkında bilgiler.

419. Titreme (sukûk) münazelesi hakkında bilgiler.

420. Makamlardan kurtuluş münazelesi hakkında bilgiler.

421. Kim Bana delil ve burhan yoluyla ulaşmak isterse, Bana hiçbir zaman ulaşamaz, çünkü hiçbir şey Bana benzemez, münazelesi hakkında bilgiler.

422. Kim Benim fiilimi Bana geri verirse, Benim hakkımı bana vermiş olur, münazelesi hakkında bilgiler.

423. Kim Beni kıskanırsa, Beni anmaz, münazelesi hakkında bilgiler.

424. Benimle beraber kaldığın için seni seviyorum; sense, ehline, ailene dönmeyi seviyorsun. Öyleyse senden şifa buluncaya kadar biraz dur, o zaman Benden gidersin, münazelesi hakkında bilgiler.

425. Kim ilim talep ederse, gözü Benden geri çevrilir, münazelesi hakkında bilgiler.

426. Hz. Peygamber aleyhisselâm'ın, hakkında, O Rabbini görmeyi (rü'yet) anlamak istediği zaman, "O, bir Nurdur, O'nu nasıl görürüm" dediği sır münazelesi hakkında bilgiler.

427. "Yayın iki ucu kadar ya da daha yakın oldu" (Kabe kavseyni) (Kur'an, Necm, 53/899), münazelesi hakkında bilgiler.

428. İki benliğin ne olduğunu anlama münazelesi hakkında bilgiler.

429. "Kim Benim Celâlim için kendini küçük görürse, Ben ona inerim; kim Bana karşı büyüklenirse, Ben de ona karşı büyüklenirim" münazelesi hakkında bilgiler.

430. Eğer seni hayrete düşürürsem, ancak o zaman seni Bana kavuştururum, münazelesi hakkında bilgiler.

431. Ben kimi örtersem, onu örterim, münazelesi hakkında bilgiler.

432. Ben sadece seninle tereddüt ettim; öyleyse kadrini bil. Şudur tuhaf olan: Hiçbir şey kendini tanımaz, münazelesi hakkında bilgiler.

433. Bak! hangi tecelli seni yok ediyor, onu Benden isteme ki biz sana onu vermeyelim; onu alacak bir kimseyi bilmiyorum, münazelesi hakkında bilgiler.

434. Eğer sen dilesen, o seni örtmez; Bense henüz dilemiyorum: Öyleyse, sabitleş ki büyüyesin, münazelesi hakkında bilgiler.

435. Kendi kendime ahd ettim, kimi zaman ahdime vefalı davrandım; kimi zaman vefalı davranmadım. Öyleyse, itiraz etme, münazelesi hakkında bilgiler.

436. Eğer sen insanların yanında Benim yanımda olduğun gibi olsaydın, onlar Bana ibadet etmezlerdi, münazelesi hakkında bilgiler.

437. Kim Benim Şeriatımdan haz alsa, benden de haz alır; hiç kuşkusuz sen Benim yanımdasın; tıpkı, tek mertebe olarak, Benim senin yanında olduğum gibi.

438. Kim Benim Kelâmımı okursa, Benim bulutumu (gamâme) görür; o bulutun içinde meleklerimin lambaları vardır; melekler o kimsenin üzerine inerler; o kimse sustuğu zaman melekler ondan ayrılır ve Ben inerim.

439. İkinci "Kabe Kavseyni" münazelesi hakkında bilgiler.

440. Kalbi Benim müşahedemle kuvvetlenen kişinin temel direkleri (rükün) kuvvetlenir, münazelesi hakkında bilgiler.

441. Bana değil de Benim katımda olan şeylere bakan ariflerin kalb gözleri, münazelesi hakkında bilgiler.

442. Kim Beni görürse ve Beni gördüğünü bilirse, o zaman Beni görmemiştir, münazelesi hakkında bilgiler.

443. İrfanî keşfin gerekliliği münazelesi hakkında bilgiler.

444. Ben kimin için halis ahit kitabını yazmışsam, o kimse mutsuz (şakî) olmaz, münazelesi hakkında bilgiler.

445. Kendi adabımla edeplendirdiğim velilerimi tanıdın mı? münazelesi hakkında bilgiler.

446. Gece kalkışlarını ibadetle mamur etmede, hayırlar ve yararlar vardır, münazelesi hakkında bilgiler.

447. Kim temizlenme (tetahhur) hazretine girerse, Ben'den konuşur, münazelesi hakkında bilgiler.

448. Benim katımdaki şeylerden kimin için bir şey keşf olursa, o şey karşısında şaşar kalır. Peki, nasıl olur da o kimse Beni görmeyi ister? münazelesi hakkında bilgiler.

449. Benim kuluma kulluk eden Benim kulum değildir, münazelesi hakkında bilgiler.

450. Kim Benim Zuhurum için sabit olursa, Benimle olur onunla değil. "Ben kendimi noksan sıfatlardan tenzih ederim (sübhanî)" ifadesi, onunla olmaktır. Benimle değil; bu hakikat ve birincisi mecazdır, münazelesi hakkında bilgiler.

451. Mahreçlerde (çıkış yerlerinde) miraçların, merdivenlerin bilgisi (marifeti) vardır, münazelesi hakkında bilgiler.

452. Benim kelâmımın tümü kullarım için bir öğüttür, keşke ibret alsalar, münazelesi hakkında bilgiler.

453. Benim Keremim, cömertliğim, mallardan sana verdiğim şeylerdir; Benim cömertliğimin cömertliği ise, sana karşı bir suç işlediği zaman kardeşini affetmen konusunda sana bağışladığım şeylerdir, münazelesi hakkında bilgiler.

454. Bir garip bizim hazretimizde bizimle beraber güçlü olamaz; ancak bu, yakınlık sahibi için (li ulü'l-kurbâ) tanınmıştır, münazelesi hakkında bilgiler.

455. Ben kime zâhirimle yönelirsem, o kimse asla mutlu olamaz; Ben kime Bâtınımla yönelirsem, o kimse asla mutsuz olamaz; ya da tersi; münazelesi hakkında bilgiler.

456. Kim Benim Kelâmımı işitme yoluyla hareket ederse, mutlaka işitir, münazelesi hakkında bilgiler.

457. Mutlak yükümlülük (teklif) münazelesi hakkında bilgiler.

458. (Allah'ın Yüzünün) parlaklığını (sübühât) idrak etme münazelesi hakkında bilgiler.

459. «Doğrusu onlar bizim yanımızda seçkin ve iyi kimselerdir» (Kur'an, Sâd, 38/47) münazelesi hakkında bilgiler.

460. İslam, iman, ihsan ve ihsanın ihsanı münazelesi hakkında bilgiler.

461. Kimin üzerinde Ben himayemin (gölgemin) perdesini indirirsem, o kimse Benim himaye ettiğim kullarımdandır; onu hiç kimse tanımaz; o da hiç kimseyi tanımaz, münazelesi hakkında bilgiler.

63. VI. FASIL: MAKAMLAR

462. Muhammedî kutuplar ve onların menzilleri hakkında bilgiler.

463. Oniki kutup hakkında bilgiler; âlemin feleği onlarla dönmektedir.

464. Menzili "Lâ ilâhe illallah" olan Muhammedî kutupların kutbunun hâli hakkında bilgiler.

465. Menzili "Allahü ekber!" olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

466. Menzili "Sübhanallah!" olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

467. Menzili "El-hamdü lillah!" olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

468. Menzili "El-hamdü lillahi alâ külli hâl!" (Her hâl üzere Allah'a hamd olsun!) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

469. Menzili "Ve üfevvidu emrî ilallahi!" (Ben işimi Allah'a ısmarlıyorum!) (Kur'an Mümin, 40/44) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

470. Menzili "Ve ma halaktü'l-cinne ve'l-inse illâ li ya'büdûnî" (Ben cinleri ve insanları ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım) (Kur'an, Zariyat, 51/ 56) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

471. Menzili "Kul in küntüm tuhibbûne'llahe fettebiûnî yuhbibkümullahu)" (De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin....) (Kur'an, Al-i İmran), 3/31) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

472. Menzili "(Ey Muhammed) Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele!" (Kur'an, Zümer, 39/18) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

473. Menzili "... Sizin ilâhınız, tek bir ilâhtır!" (Kur'an, Kehf, 18/110; Enbiya, 21/18; Secde, 41/6) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

474. Menzili "Sizin yanınızdaki şey (dünya malı) tükenir; oysa Allah katındaki şey (rahmet) bakîdir, kalıcıdır" (Kur'an, Nahl, 16/96) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

475. Menzili "Her kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, kuşkusuz bu, kalblerin takvasındandır" (Kur'an, Hac, 22/32) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

476. Menzili "Yoksa onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, (af dilemekten vazgeçip) ondan uzaklaştı" (Kur'an, Tövbe, 9/114) olan kutbun hâli hakkında bilgiler. Güç ve kuvvet Allah'ındır; Güç ve kuvvet ancak Allah'la vardır.

477. Menzili "... İşte, yarışanlar ancak onda yarışsınlar" (Kur'an, Mutaffifin, 83/26) ve "Çalışanlar, böyle bir kurtuluş için çalışsınlar" (Kur'an, Saffat, 37/61) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

478. Menzili "Yavrucuğum, yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yer (in derinliklerinde) bulunsa, yine de onu (senin karşına) getirir. Doğrusu, Allah çok lütufkârdır, her şeyden haberdardır" (Kur'an, Lokman, 31/16) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

479. Menzili "Her kim, Allah'ın emir ve yasaklarına saygı gösterirse, bu Rabbinin katında kendisi için daha hayırlıdır." (Kur'an, Hac, 22/30), öyleyse hazırlan, çünkü iş çok ciddidir, olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

480. Menzili "Biz ona henüz daha bir çocukken Hikmeti verdik" (Kur'an, Meryem, 19/12) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

481. Menzili "Allah güzel amel işleyenlerin ecrini zayi etmez" (bakınız. Kur'an, Kehf, 18/30) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

482. Menzili "O'nu görüyormuşcasına ve iyi davranışlar içinde kendini Allah'a veren kimse, gerçekten en sağlam bir kulpa yapışmıştır. Sonunda bütün işler Allah'ın huzuruna dönecektir" (Kur'an, Lokman, 31/22) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

483. Menzili "Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir; onu kötülüklere daldıran ise, ziyan etmiştir" (Kur'an, Şems, 91/9-10) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

484. Menzili "Hele can boğaza dayandığı zaman ve siz o zaman ona bakar durursunuz" (Kur'an Vakıa, 56/83-84) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

485. Menzili "Kim yalnızca dünya hayatını ve onun ziynetini istemekteyse, onların amellerinin karşılığını orada tam olarak onlara veririz ve onlar orada hiçbir zarara uğratılmazlar" (Kur'an, Hûd, 11/15) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

486. Menzili "... Kim Allah'a ve Resulüne karşı gelirse, kuşkusuz apaçık bir sapıklığa düşmüş olur" (Kur'an, Ahzab, 33/36); Nisa, 4/13; Cin, 72/23) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

487. Menzili "Her kim, mümin olarak iyi olan işler yaparsa, artık o, ne zulümden ne de hakkının çiğnenmesinden korkar" (Kur'an, Taha, 20/112) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

488. Menzili "Sakın kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız dünya hayatının süsüne gözlerini dikme! Rabbinin rızkı hem daha hayırlı hem de daha süreklidir" (Kur'an, Taha, 20/131) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

489. Menzili "Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir" (Kur'an, Enbiyu, 8/28; Tegâbün, 64/15) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

490. Menzili "Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah katında şiddetli bir buğza sebep olur" (Kur'an, Saf, 61/3) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

491. Menzili "... kavmi ona şöyle demişti: "Şımarma! Kuşkusuz Allah şımaranları sevmez" (Kur'an, Kasas, 28/76) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

492. Menzili "O, bütün gaybı bilendir; sırlarını, gayb hakkında bilgisini hiç kimseye göstermez, sadece kendilerinden razı olduğu Elçilere

gösterir" (Kur'an, Cin, 72/26-27) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

493. Menzili "... Hepsi Allah'tandır! de; Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar" (Kur'an, Nisa, 4/78) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

494. Menzili "... kullar içinden ancak alimler, Allah'tan (gereğince) korkarlar" (Kur'an, Fatır, 35/28) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

495. Menzili "... sizden kim dininden dönerse, o zaman o kâfir olarak ölür" (bakınız: Kur'an, Maide, 5/54) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

496. Menzil "Allah'ın kadrini hakkiyle takdir etmediler," (Kur'an, En'am, 6/91; Hac, 22/74; Zümer, 39/67); ve "Allah uğrunda hakkıyla cihat ediniz" (Kur'an, Hac, 22/78) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

497. Menzili "Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler" (Kur'an, Yusuf, 12/106) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

498. Menzili"... Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder" (Kur'an, Talak, 65/2) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

499. Menzili "... O'nun benzeri hiçbir şey yoktur" (Kur'an, Şura, 42/11) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

500. Menzili "Onlardan kim, "Tanrı O değil, ben Tanrı'yım" derse, biz onu cehennemle cezalandırırız" (Kur'an, Enbiya, 21/29) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

501. Menzili "... Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız?" (Kur'an, En'am, 6/40) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

502. Menzili "... Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin; sonra, bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz" (Kur'an, Enfal, 8/27) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

503. Menzili "Dini yalnız kendine has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri (...) emrolundu" (Kur'an, Beyyine, 98/5) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

504. Menzili "... sen "Allah" de, sonra onları bırak daldıkları bataklıkta oynayadursunlar" (Kur'an, En'am, 6/91) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

505. Menzili "Rabbinin hükmüne sabret, çünkü sen gözlerimizin önündesin..." (Kur'an, Tûr, 52/48) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

506. Menzili "Onlar (Yahudiler) tuzak kurdular; Allah da onların hilelerine karşılık verdi: Allah hilelere karşılık vermekte en güçlü olandır" (Kur'an, Al–i İmran, 3/54) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

507. Menzili "Acaba Allah'ın onları gördüğünü o bilmedi mi?" (Kur'an, Alak, 96/14) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

508. Menzili "Allah inananların dostudur; onları karanlıklardan kurtarıp aydınlığa çıkarır..." (Kur'an, Bakara, 2/257) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

509. Menzili "... siz Allah için ne verseniz, Allah onun yerine daha iyisini verir; O, rızık verenlerin en iyisidir" (Kur'an, Sebe', 34/39) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

510. Menzili "Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri, âyetlerimden uzaklaştıracağım..." (Kur'an, A'raf, 7/146) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

511. Menzili "... Allah'tan korkun; Ve Allah size öğretir" (Kur'an, Bakara, 2/282); "Eğer Allah'tan korkarsanız, O size, iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir" (Kur'an, Enfal, 8/29) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

512. Menzili "... onların derileri pişip acı duymaz hâle geldikçe, onların derilerini başka derilerle değiştiririz ki azabı tatsınlar" (Kur'an, Nisa, 4/56) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

513. Menzili "(Bu), Zekerriya kuluna Rabbinin Rahmetinin yadıdır; Hani o, gizli bir nidayla Rabbine nida etmişti" (Kur'an, Meryem, 19/2-3) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

514. Menzili "... kim Allah'a güvenirse, O ona yeter" (Kur'an, Talak, 65/3) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

515. Menzili "... Davud, kendisini denediğimizi sandı da Rabbinden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapandı ve tövbe edip Allah'a yöneldi" (Kur'an, Sad, 38/24) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

516. Menzili "De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız güzel meskenler, size Allah'tan, Resûlü'nden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgiliyse, o zaman Allah emrini getirinceye kadar bekleyin" (Kur'an, Tövbe, 9/24) ve "O hâlde, Allah'a koşun!" (Kur'an, Zariyat, 51/50) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

517. Menzili "Yeryüzü genişliğine rağmen, onlara dar gelmiş; canları (nefisleri) kendilerini sıktıkça sıkmıştı ve sonunda, Allah'tan yine ancak Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı" (Kur'an, Tövbe, 9/118) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

518. Menzili "... Nihayet onların yüreklerinden korku giderilince birbirlerine: "Rabbine şefaat hakkında ne buyurdu?" dediler. Onlar da: "Hakkı (buyurdu)" dediler. O, Yücedir, Büyüktür" (Kur'an, Sebe, 34/23) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

519. Menzili "Ey iman edenler, Allah ve Resulü sizi, size hayat verecek şeylere çağırdıkları zaman, Allah'a ve Resulü'ne uyun; ve biliniz ki Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka O'nun huzurunda toplanacaksınız" (Kur'an, Enfal, 8/24) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

520. Menzili "Samimiyetle dinleyenler ancak davete icabet ederler" (Kur'an, En'am, 6/36) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

521. Menzili "Ahiret için azık toplayın. Biliniz ki, hiç kuşkusuz azığın en iyisi "takva"dır. Ey akıl sahipleri yalnızca Benden korkun!" (Kur'an, Bakara, 2/197) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

522. Menzili "Ve Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalbleri titreyerek yaparlar; işte onlar iyiliklere koşuşurlar ve iyilik için yarışırlar" (Kur'an, Müminûn, 23/60-61) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

523. Menzili "Rabbinin makamına varmaktan korkan" (Kur'an, Naziat, 79/40) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

524. Menzili "De ki: Rabbimin kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı ve bir o kadar da ilave deniz getirseydik dahi, Rabbimin kelimeleri tükenmeden önce denizler tükenirdi" (Kur'an, Kehf, 18/109) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

525. Menzili "Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, kuşkusuz kendine zulmetmiş olur; Bilmezsin, olur ki Allah bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir" (Kur'an, Talak, 65/1) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

526. Menzili "Eğer biz seni sebatkâr kılmasaydık, gerçekten, neredeyse, onlara biraz meyledecektin. Ama o zaman hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık" (Kur'an, İsra, 17/74-75) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

527. Menzili "Resulüm! Sabah akşam Rablerine sırf O'nun Yüzünü, rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et, sabret. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözünü onlardan çevirme. Kalbini, biz anmaktan gâfil kıldığımız kötü arzularına uymuş ve işi, hep ifrat, olan kimseye boyun eğme. Ve de ki: Hak, Rabbinizdendir; öyleyse, dileyen iman etsin; dileyen inkâr etsin!" (Kur'an, Kehf, 18/28-29) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

528. Menzili "Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür" (Kur'an, Şura, 42/40) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

529. Menzili "Güzel memleketin bitkisi Rabbinin izniyle çıkar: Kötü olandan ise, faydasız bitkiden başka birşey çıkmaz" (Kur'an, A'raf, 7/58) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

530. Menzili "İnsanlardan sakınırlar da Allah'tan sakınmazlar; Oysa geceleyin, O'nun razı olmadığı sözleri düzüp kurarlarken O onlarla beraberdi" (Kur'an, Nisa, 4/108) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

531. Menzili "Sen hangi işte bulunsan, Kur'an'dan ne okursan ve hangi işi yapsanız, biz içine daldığınız her şeyde her an size şahidiz" (Kur'an, Yunus, 10/61) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

532. Menzili "Kuşkusuz namaz mü'minler üzerine vakitli olarak farz kılınmıştır" (Kur'an, Nisa, 4/103) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

533. Menzili "Kullarım sana Beni sordukları zaman, söyle: Ben onlara çok yakınım, Bana dua edenin duasını, o Bana dua ettiği anda işitirim, ona karşılık veririm. Öyleyse, kullarım Benim davetime uysunlar ve Bana inansınlar" (Kur'an, Bakara, 2/186) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

534. Menzili "Ve sen elbette bir ahlâk üzeresin!" (Kur'an, Kalem, 68/4) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

535. Menzili "Ayakta dururken, otururken, yanları üzere yatarken Allah'ı zikredenler" (Kur'an, Al-i İmran, 3/191) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

536. Menzili "Kim dünya kârını istiyorsa, ona dünyadan birşeyler veririz, fakat onun ahirette bir nasibi olmaz" (Kur'an, Şûra, 42/20) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

537. Menzili " ... Ve insanlardan korkuyordun, oysa, asıl korkulması gereken Allah'tır" (Kur'an, Ahzab, 33/37) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

538. Menzili "Öyleyse, seninle beraber tövbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi, dosdoğru ol! Ve aşırılığa kaçma, çünkü O sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir" (Kur'an, Hûd, 11/12), olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

539. Menzili "Öyleyse Allah'a koşun, çünkü ben size O'nun tarafından gönderilen apaçık bir uyarıcıyım; Allah'la beraber başka bir tanrı

edinmeyin, çünkü ben size O'nun tarafından gönderilen apaçık bir uyarıcıyım" (Kur'an, Zariyat, 5/505) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

540. Menzili "Eğer onlar, sen onların yanlarına çıkıncaya dek sabretselerdi, bu elbette kendileri için daha iyi olurdu" (Kur'an, Hucurat, 49/5) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

541. Menzili "Kim zulmederse, ona büyük bir azap tattıracağız" (Kur'an, Furkan, 25/19) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

542. Menzili "Kim bu dünyada körse, o kimse ahirette de kördür ve açıkça yoldan sapıtmıştır" (Kur'an, İsra, 17/72) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

543. Menzili "Peygamber size ne verdiyse, onu alın; size neyi yasakladıysa, ondan sakının" (Kur'an Haşr-59/7) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

544. Menzili "İnsan hiçbir söz söylemez ki yanında kendisini gözetleyen ve söylediklerini kaydeden bir melek bulunmasın" (Kur'an, Kâf, 50/18) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

545. Menzili "...Allah'a secde et ve yalnızca O'na yaklaş!" (Kur'an, Alak, 95/19) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

546. Menzili "Onun için sen, zikrimize iltifat etmeyen kimseden yüz çevir" (Kur'an, Necm, 53/29) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

547. Menzili "Öyleyse sen, sana emrolunanı açıkça söyle ve müşriklerden yüz çevir" (Kur'an, Nahl, 16/94) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

548. Menzili "Öyleyse, siz Beni zikredin ki Ben de sizi anayım" (Kur'an, Bakara, 2/152) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

549. Menzili "Kendini müstağni sayana gelince, işte sen ona, temizlensin diye yöneliyorsun" (Kur'an, Abese, 80/5) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

550. Menzili "Rabbi o dağa tecelli edince, onu paramparça etti ve Musa da orada bayılıverdi" (Kur'an, Araf, 7/143) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

551. Menzili "Amelinizi Allah da görecek, Resulü de" (Kur'an, Tövbe, 9/105) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

552. Menzili "Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman, sana gelselerdi ve Allah'tan bağışlanmayı dileselerdi; ayrıca, Resul de onlar için istiğfar etseydi,... Allah'ı fazlasıyla affedici ve bağışlayıcı bulurlardı" (Kur'an, Nisa, 4/64) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

553. Menzili "Allah onları arkalarından kuşatmıştır" (Kur'an, Bürûç, 85/20) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

554. Kendisine "Hatemü'n-nübüvveti"n, yani peygamberlik mührünün ve onun sırrının manası, örneğin "Onun manasında gelin odası parladı" gibi bir mana intikal eden ve menzili "Ettiklerine sevinen ve yapmadıklarıyla övülmelerini isteyenlerin davranışlarını doğru sanma! Ayrıca, onların azaptan kurtulacaklarını da sanma! Onlar için elemli bir azap vardır. Onlar o azabın içindedirler" (Kur'an, Âl–i İmran, 3/188) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

555. Bu zamanımızdan ta Kıyamete kadar gelecek olan kutupları zikretmemi engelleyen sebep hakkında bilgiler.

556. Menzili "Mutlak hükümranlık Kendi Elinde olan Allah, yüceler yücesidir" (Kur'an, Mülk, 67/1) olan kutbun hâli hakkında bilgiler.

557. Genel olarak "Hatmü'l evliya" hakkında bilgiler.

558. Yüce Rab için olan isimler ve onun üzerine lafız ıtlak etmenin caiz olduğu ve caiz olmadığı şeyler hakkında bilgiler.

559. Çeşitli menzillerden sırlar ve hakikatler hakkında bilgiler; Bu bab, bu kitabın bütün bablarının özeti gibidir. Her bab için onda şu sözümüz vardır: "Ve bundan." Orada üç ya da dört ek vardır.

560. Allah'a kavuşmak isteyen müridin ve vasılın istifade edeceği hikemî, şerî ve ilâhî öğütler. Bu bab, bu kitabın son bölümüdür.

Bu kitabın bölümlerinden ikinci cüz burada bitti..

Tek olan Yüce Allah'a hamd olsun!
O'nun peygamberi ve kulu olan
Hz. Muhammed'e
salat ve
selâm
olsun!

[1] Ebu'l Atahiyye (748- 828) Arap Şairi. Medine'de doğdu. Bağdat'da öldü. Halife Mehdi'nin Utbe adındaki kölesine aşık oldu. Basit ve anlaşılır bir dille şiir yazmıştır. Şiirleri öğüt türünden didaktik şiirlerdir. El- Cerrar takma adıyla Şiir söylemiştir.

[2] Bkz: Tirmizi, Hud sûresi Tefsiri. 1. bab; İbn Mace, Mukaddime 13. bab; İbn Hanbel, 4 cild, 11 ve 12. sayfalar

[3] Ebu Nasr elFarâbî'nin Halâ Üzerine Makalesi, Prof. Necati Lugal, Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1985. (Yazma ve matbu nüsha ile İngilizcesi ve Türkçesi bir arada

[4] 1. Bakınız: Kur'an, Kalem 68/ 42.

[5] 2. Hadisin tam metni için bakınız: Sahihi Müslim, İman bölümü. 302 nolu hadis; ayrıca Sahihi Buhari, Tevhid bölümü, 24. kısım..

[6] 1. Bu hadis Tirmizî'de nakledilmiştir.

[7]1. Şeyh Ebu Muhammed Ruzbihan elBaklî eşşrazî (527-606 H/1183-1209 M.) İslâm âleminin büyük suşlerinden biridir. Eserleri günümüze kadar ulaşmıştır: Kitabü meşrebi'lervah ve hüve'l meşhuru bi hazar u yek makam (bi elfi makamın ve makamın; K. Keşfi'lesrâr; Araisü'l beyan Ş hakâiki'lKur'an.